

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE BİLİM DALI

**ALFRED JULES AYER AÇISINDAN MANTIKÇI
POZİTİVİZM VE KARL POPPER'DA BİLİMİN
SINIRLARINI ÇİZME SORUNU**

DOKTORA TEZİ

Murat SEL

BURSA-2024

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE BİLİM DALI

**ALFRED JULES AYER AÇISINDAN MANTIKÇI
POZİTİVİZM VE KARL POPPER'DA BİLİMİN
SINIRLARINI ÇİZME SORUNU**

DOKTORA TEZİ

Murat SEL

Danışman:

Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN

BURSA-2024

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "Alfred Jules Ayer Açısından Mantıkçı Pozitivizm ve Karl Popper'da Bilimin Sınırlarını Çizme Sorunu" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Murat SEL

Öğrenci No: 711843005

Anabilim Dalı: Felsefe

Programı: Felsefe

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	Murat SEL
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Felsefe
Bilim dalı	Felsefe
Tezin niteliği	Doktora Tezi
Sayfa sayısı	viii + 174
Mezuniyet tarihi	/...../2024
Tez danışmanı	Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN

Alfred Jules Ayer Açısından Mantıkçı Pozitivizm ve Karl Popper’da Bilimin Sınırlarını Çizme Sorunu

Bir sınır belirleme problem olan Demarcation problemi için bilimin ve bilginin nasıl sınırlandırılacağı merkezi bir sorundur. Bu sorun, felsefenin, bilimin ve bilim tarihinin ortak olarak kabul edilen sorunlarından biridir. Bu problem üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı yirminci yüzyılda Alfred Jules Ayer düşünceleri bağlamında mantıkçı pozitivistlerin bu probleme yönelik bakış açısı gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Ayer’in yanı sıra mantıkçı pozitivistlerden ciddi şekilde farklılaşan yaklaşımlar öne süren Karl Popper’ın sınır belirleme problemine yönelik açıklamaları da tartışılmaya çalışılacaktır. Bilimin, felsefenin, metafiziğin, tümevarımın konumu hakkında farklı iddialarda bulunan bu iki farklı tarafın öne sürdüğü iddialar, temelleri ve sonuçlarıyla birlikte özgün bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Bilim, felsefe, metafizik, bilim tarihi, tümevarım, sınırlandırma problemi.

ABSTRACT

Name & surname	Murat SEL
University	Bursa Uludag University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Philosophy
Subfield	Philosophy
Degree awarded	PhD.
Page number	viii + 174
Date of degree awarded	/...../2024
Supervisor	Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN

The Problem of Demarcation of Science in Logical Positivism and Karl Popper in terms of Alfred Jules Ayer

For the Demarcation problem, which is a boundary-setting problem, how to limit science and knowledge is a central problem. This problem is one of the commonly accepted problems of philosophy, science and the history of science. In the context of Alfred Jules Ayer in the twentieth century, when there were intense discussions on this problem, the perspective of logical positivists on this problem will be tried to be revealed. In addition, in addition to Ayer, Karl Popper's explanations of demarcation problem, which propose approaches that differ significantly from logical positivists, will also be tried to be discussed. The claims put forward by these two different parties, who make different claims about the position of science, philosophy, metaphysics, induction, will be evaluated from an original point of view, along with their foundations and results.

Keywords: Science, philosophy, metaphysics, history of science, induction, the problem of limitation.

ÖNSÖZ

Bu tez, YÖK'ün 100/2000 projesi kapsamında *Bilim Tarihi* öncelikli alanında yürüttüğü proje doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu uzun soluklu süreçte desteklerini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN'e ve diğer tüm hocalarıma ve maddi-manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Murat SEL

Bursa 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	Error! Bookmark not defined.
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MANTIKÇI POZİTİVİZMİN TEMEL DAYANAKLARI

1.1. Spekülatif Felsefe ve Metafizik	10
1.2. Viyana Çevresi'nin Empirist Temelleri.....	14
1.3. Pozitivizmin Viyana Çevresi Üzerindeki Etkisi	19
1.4. Russell ve Mantıksal Atomculuk Felsefesinin Mantıkçı Pozitivizme Etkisi.....	24
1.5. Viyana Çevresi'nin Bilimsel Dünya Anlayışı	33

İKİNCİ BÖLÜM

ALFRED JULES AYER'İN METAFİZİĞE YAKLAŞIMI VE SINIR ÇİZME (DEMARCATİON) PROBLEMİ

2.1. Viyana Çevresi'nin Gelişimi	42
2.2. Metafizik Eleştirisi.....	47
2.3. Bilimin Mantığı Olarak Felsefenin Konumu ve Filozofun Amacı	60
2.4. Ayer'e Göre Tümevarım Problemi	71
2.5. Mantıksal ve Matematiksel Önergeler Probleminin Kant ile İlişkisi	74
2.6. Doğrulanabilirlik İlkesi.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARL POPPER'DA BİLİMDE SINIRLANDIRMA (DEMARCATİON) PROBLEMİ

3.1. Mantıkçı Pozitivizm Eleştirileri.....	92
3.2. Popper'a Göre Tümevarım Problemi.....	99
3.3. Yanlışlanabilirlik Kriteri.....	106
3.4. Sınırlandırma Probleminde Bilimin ve Felsefenin Konumu	112
3.4.1. Bilim Saf Gözlemle mi Başlar?	112
3.4.2. Bilim Tasarımı.....	114
3.4.3. Eleştirel Yaklaşım/İnceleme.....	123
3.4.4. Problemler Yumağı Olarak Felsefe	128
3.5. George Sarton'ın Bilim Tarihi Üzerinden Popper Eleştirileri	133
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	159
ÖZGEÇMİŞ.....	173

GİRİŞ

İnsanlar ilkçağdan beri bilginin ne olduğunu, özelliklerini, sınırlılıklarını sürekli sorgulamışlardır. Bu sorgulama Platon ile belirginlik kazanmaya başlamış ve onun *Theaitetos* diyalogu ile bilginin tanımı daha somut olarak tartışılmaya başlamıştır. Günümüzde bile bu diyalog hala tartışılmaktadır. Epistemolojinin kökenleri çok eskilere dayanmakla birlikte tanımı da dahil olmak üzere, sınırlılıkları ve özellikleri hakkında tartışmalar hala devam etmektedir.

Platon'un yaşadığı zamanlardan günümüze doğru gelecek olursak, günümüzde yaşanan benzer tartışmaların son 300-400 yıllık süre zarfında bilginin kaynağı ile ilgili problemlerden kaynaklandığı görülecektir. Biri empirizm diğeri rasyonalizm olmak üzere temelde bilginin kaynağı bu ikisine dayandırılır ve fikir ayrılıklarının doğması büyük ölçüde bu sınıflamadan doğmaktadır. Deneycilik olarak bilinen empirizme göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır ve edinilen duyu verileri vasıtasıyla bilgi edinilir. Rasyonalizm ise daha gelenekçi bir bakış açısı ile hareket ederek, doğuştan birtakım bilgilerin bize verildiğini ve bilgi edinme aracımızın yalnızca akıl olduğunu söyleyen bir akımdır. Bu farklı ve zıt fikirlerin olduğu atmosferde Aydınlanma Dönemi'nin en önemli filozoflarından biri olarak görülen Kant tarafından bu fikirler harmanlanarak sentezleme yoluna gidilmiştir. Bilginin kaynağının duyu verileri ile başlayıp akıl ile devam ettiğini öne sürerek bu fikirleri kaynaştırma yoluna gitmiştir. Başarılı olup olmadığı elbette ki bir tartışma konusudur.

Yukarıda bahsedilen rasyonalizm-empirizm tartışmaları günümüzde de tazeliğini korurken bu tartışmaların beraberinde getirdiği önemli problemler de karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında en önemli yöntem tartışmalarından biri olarak görebileceğimiz problem tümevarım-tümdengelim problemidir. Rasyonalist kanattaki

Düşünürler dedüksiyon denilen tümdengelimle ağırlık vermekteyken, empirist kanattaki düşünürler ise endüksiyon denilen tümevarım yöntemine ağırlık vermektedir.

Öteki dünyayı merkeze alan ve bu amaç doğrultusunda insanları yönlendiren dini öğretilerin yerine, bu dünyayı merkeze alan tüm yönlendirme ve açıklamalarını bu dünya ekseninde yapan aydınlanma felsefesi dönemi ile birlikte bilgi basamakları bambaşka bir hâl almış ve sekülerleşme sürecine girilmiştir. Bunun bir sonucu olarak dogmalardan sonuç çıkarılma işlemi olan tümdengelim yerini, deney-gözlemlerden sonuca ulaşarak bir yargıya varan tümevarım yöntemi daha bilimsel, dolayısıyla da daha popüler bir hale gelmiştir. İstisnalar bir kenara bırakılacak olursa tümdengelim yöntemi genellikle aşkın değerler ışığında bu dünyayı dönüştürmeyi amaçlayan öbür dünya merkezli bir yöntem olarak görülürken, tümevarım yöntemi ise öbür dünya ile olan alakayı büyük oranda keserek sadece bu dünyada var olanların epistemolojik yansımalarını taşımaktadır.¹

Tümevarımcılığın tarihi 1600'lü yıllara kadar geri götürülebilir. Kilisenin baskıcı otoritesine ve Aristoteles'in tümdengelimci mantığına karşı Rönesans döneminden ve modern dönemden tepkiler gelmeye başlamıştır. Bu noktada en çok öne çıkan isimlerden biri Francis Bacon'dır. Bacon'a göre insan refahına katkıda bulunmak olan bilimin amacı doğayı kontrol altına almaktır. O, bilgi elde etmede deney ve gözlemin önemine vurgu yaparak tümevarımın temellerini atan kişi olarak görülmektedir. Bu nedenle çoğu zaman tümevarım ile empirizm yakın anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Tümevarımcılık bir yöntem olmasının yanı sıra belirli birtakım bilgilerin de meydana çıkarılmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla tümevarım yöntemi o tarihlerden günümüze kadar bilimde en çok taraftar bulan, en yaygın olarak görülen ve kullanılan bir yöntem haline gelmiştir.²

Aydınlanma Dönemi'nin sonlarında ise Kant, bilimi bilim olmayandan ayırmayı (*a priori* gerekçelerle de olsa) ve bilimler arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamayı akademik felsefenin görevi haline getirmiştir. Bilim felsefesinin akademik felsefe dünyasında bir uzmanlık alanı olarak gelişimini hızlandırdığı 1925-1965 tarihleri arasındaki dönemde, sanki Kant'ın mirasını devam ettirir gibi, sınır belirleme problemi

¹ Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, 6. Baskı, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018, s. 36-37.

² A.g.e., s. 34-35.

merkezi bir problem olarak görülmüştür. Mantıkçı pozitivism ve Popperci anlayış bu problemde ağırlıklı olan iki kutbu temsil etmektedir.³

Kant, kendi eleştirel felsefesinde metafiziğin bir bilim olarak nasıl olanaklı olabileceğini araştırmıştı. Bu bağlamda Kant, metafiziğin bilim olarak imkanının sınırlarını çizmeye çalışmaktaydı. Ancak onun sınır çizme problemi insan aklı ile sınırlıydı. Dolayısıyla o, aklın neyi, nasıl, ne kadar bilebileceği ile ilgilenmişti. Kant'ın sınır çizme problemi yirminci yüzyılda farklı versiyonlarıyla da olsa sürdürülmüştür.

Bilim ile sözde bilim arasındaki ayrım sınır belirleme (*demarcation*) problemi olarak bilinir. Peki, bunlar arasındaki sınır nerede ve nasıl çizilmektedir? Burada metafiziğin rolü nedir? Bilimin yöntemi nedir? Bilimsel ilerleme neyi ifade eder? Temel problemler bu ve bunun gibi soruların etrafında toplanmıştır ve tartışmaya açıktır. Çünkü bu sınır açık ve herkes tarafından onaylanabilir nitelikte değildir.

Herhangi bir bilim insanı için bilim ile sözde bilimi birbirinden ayırmak bisiklete binmeye benzer. Çoğu kişi bisiklete nasıl binileceğini biliyor olsa da bunu açıklamak oldukça zordur. Bilim ile sözde bilimi birbirinden ayırmak da buna benzer zorluklar içermektedir. Bu ayrım yapılırken araya çekilen çizgi (sınır) birbirine benziyor gibi görünse de bunun hangi ilkelere göre yapıldığı ve açıklığa kavuşturulması oldukça zor görünüyor.⁴ Bilim tarihçileri ve felsefecileri sınır belirlemek için birçok ölçüt geliştirmiş olsalar da bir fikir birliğine varılamamıştır. Üstelik bilimin tam olarak ne olduğu konusu da herkesin hemfikir olduğu bir konu gibi görünmemektedir.

Filozoflar ve bilim tarihçileri her ne kadar bilimin tam olarak ne olduğu konusunda tartışıyor olsalar da genel olarak bilimin şu üç maddeyi içerdiği kabul edilir.⁵

- 1- Bir hipotez formüle etmek,
- 2- Hipoteze dayalı bir tahmin yapmak,

³ Thomas Nickles, "The Problem of Demarcation (History and Future)", *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)*, ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, s. 105-107.

⁴ Sven Ove Hansson, "Defining Pseudoscience and Science", *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)*, ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, s. 61.

⁵ Michael Schermer, "Science and Pseudoscience (The Difference in Practice and the Difference It Makes)", *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)*, ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, s. 208.

3- Tahminin doğru olup olmadığını test etmek.

Modern dönem bilimsel bilgi anlayışına göre bilim; görülebilen, dokunulabilen, işitilebilenler üzerinde inşa edilen ispatlanmış bilgidir. Buna göre bilim objektiftir ve bilimde spekülasyon ögelere yer yoktur. Bilimsel bilgi, tüm zaman ve mekanlarda tüm olaylara gönderme yaparak belli neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde genellemeler yapar. Bu genellemeler tümevarım olarak adlandırılır. Tümevarımcıların genellemelerinin meşru sayılabilmesi için şu üç şartın sağlanmış olması beklenir:

“1- Bir genellemeye temel teşkil eden gözlem önermelerinin sayısı çok olmalıdır;

2- Gözlemler çok değişik şartlar altında tekrarlanmalıdır;

3- Hiçbir kabul edilmiş gözlem önermesi, onlardan elde edilen yasayla çelişmemelidir.”⁶

Yukarıda sözü edilen maddelerden anlaşılacağı üzere sınırlı tikel önermelerden evrensel önermelerin doğrulanmasına doğru giden bir süreç vardır. Bu süreç tümevarımsal akıl yürütme adı verilmektedir. Naif tümevarımcılığa göre bu süreç sağlam olan gözlemler temelinde inşa edilmektedir. Buna göre bilimsel bilginin en önemli özelliği açıklama ve tahminde bulunabilmektir.

Modern bilimde yaşanan gelişmelerle birlikte, bilimin ve bilginin gelişimine paralel olarak insanlar bilime büyük bir hayranlık ve güven duyarak bakmaya başlamıştır. Bu bakış açısı en temelde pozitivizmin temellerinin atılmaya başladığı bir dönemi ifade eder. Evrensellik, rasyonellik, doğruluk, hakikat gibi kavramlar etrafında şekillenen pozitivizm, tüm dünyada kabul gören bir anlayış haline gelmiştir. Bilime olan inancın ve güvenin tavan yaptığı Aydınlanma Dönemi’nde metafiziksel, dinsel, ideolojik söylemler büyük ölçüde dışlanarak bu söylemleri bilimden uzak tutmak hakimdi. Yirminci yüzyılda ise pozitivizm aynı temelde olsa da biraz şekil değiştirmiş, yeni pozitivizm, neopozitivizm, mantıksal pozitivizm, mantıkçı pozitivizm gibi isimlendirmelerle karşımıza çıkmaktadır. Buna göre önermelerin nasıl doğrulandığı,

⁶ Alan F. Chalmers, *Bilim Dedikleri*, çev. Hüsamettin Arslan, 4. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2021, s. 27.

bilimin işleyişi, yöntemi ve bilimselliği gibi konular tartışılmaya başlamıştır. A. Comte'un katkılarının büyük olduğu pozitivism, yirminci yüzyılla birlikte mantıkçı pozitivism olarak versiyon değiştirmiş halde konumlanarak kendine yer bulmuştur. En önemli problem alanlarını ise bilim, sözde bilim, metafizik ve felsefe arasındaki ayrımlar ya da sınırlar oluşturmaktadır. “Demarcation” adı verilen bu sınır çizme probleminde az önce sözü edilen alanların sınırları tartışmasının bir sonucu olan doğrulanabilirlik ilkesi daima bir problem olarak sürekli gündemdeki yerini korumuştur; fakat hiçbir zaman tam olarak formüle edilememiştir.

Felsefe tarihinde farklı felsefe yapma şekilleri vardır. Bu şekillerin biçimlenmesinde iki tezat karakteristiğin olduğu görülebilir. Bunlardan birincisi metafiziği içeren ve onu geliştiren bir bakış açısını yansıtırken; ikincisi metafiziği dışlayan bir yapıda olup onu ortadan kaldırmaya çalışan bir bakış açısını yansıtır. Pozitivizmin bir devamı olan Viyana Çevresi'nin çabaları ve çalışmaları bu ikinci grup bakış açısını somut ve net olarak yansıtan bir özelliğe sahiptir.

Metafiziğe yönelik eleştiriler mantıkçı pozitivism ile başlamış değildir. Ayer, metafiziği yanlış ya da yetersiz olarak gördüğü için değil, tıpkı Kant'ın iddia ettiği gibi, teorik aklın kifayetsiz kalmasından dolayı reddetmiştir. Empirik olmayan değerler dünyası, ruhun varlığı, Tanrı'nın varlığı gibi konular aşkın olanla alakalıdır. Bunun gibi metafizik olan iddialar mantıkçı pozitivistlere ve bir mantıkçı pozitivist olan Ayer'e göre anlamsızdır.

Yirminci yüzyılın ilk yıllarına kadar genel olarak kabul gören bilim tasavvuruna göre bilim bir hakikat arayışıdır ve nihayetinde hakikate ulaştırır. Dolayısıyla hakikatin çok sayıda değil de yalnızca bir tane olması gerektiğinden hareket ederek bu hakikate yalnızca bilim aracılığıyla ulaşılabilceği kabul edilmiştir. Ancak yirminci yüzyılın ortalarından itibaren bu anlayış yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Bunun yerine bilimin problem çözme etkinliği olduğu anlayışı yerleşmeye başlamış ve bilimin nihai amacının hakikat arayışı olmadığına dair düşünceler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu düşüncelerin ağırlık kazanmasında en çok payı olan kişilerden biri hiç şüphesiz Karl Popper'dir.

Modern bilim anlayışından ve Popper'ın bilim anlayışından farklı olarak günümüzde yaygın olarak kabul edilen bilimsel bilgi muhtemelen doğru olan bilgi gibi durmaktadır. Buna göre bilimin amacı, ihtimal hesapları yapmak gibi görünmektedir.

Bilim tarihi ve bilim felsefesinin başlı başına konu ve problem edindiği şey bilimdir. Bilim tarihi, bilimin hangi süreçlerden geçtiğini somut bir şekilde kronolojik olarak ortaya koyarken; bilim felsefesi bilim tarihi ile yakından ve doğrudan bağlantılar kurarak bilim tarihiyle el ele bir faaliyet yürütür. Bilim felsefesi, bilim tarihinin ve bilimin ortaya koyduklarını yöntemsel açıdan inceleyen, tartışan rasyonel bir alandır. Dolayısıyla bilim tarihi, bilim felsefesinin en önemli malzemesi konumundadır. Bilim, bilim tarihinin sunduğu malzemeleri işlerken, bilimsel yönetime dair problemleri ise bilim felsefesi ele alır. Bilimin ve bilim tarihinin tam olarak anlaşılabilmesi ve ilerleyebilmesi bilimsel yöntem tartışmaları bağlamında mümkün olacaktır. Bu bağlamda bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü *Mantıkçı Pozitivizmin Temel Dayanakları* ismini taşımaktadır. Beş alt başlık oluşturularak incelenmeye çalışılan bu bölümde mantıkçı pozitivistin tarihsel kaynakları ve kökenleri tespit edilmeye çalışılarak bir arka plan oluşturulmak istenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü *Alfred Jules Ayer'in Metafiziğe Yaklaşımı ve Sınır Çizme Problemi* başlığını taşımaktadır. Altı alt başlığa ayrılarak incelenecek bu bölümde Ayer'in (1910-1989) Viyana Çevresi içerisindeki rolü irdelenerek metafiziğe olan bakış açısının sebepleri ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Ardından sınır çizme problemi üzerinde durularak bilime ve felsefeye çizdiği misyon değerlendirilmeye çalışılacaktır. Burada karşımıza ilk olarak “bilimin neliği” problemi çıkmaktadır. Bilim olan ile bilim olmayan birbirinden ayrıştırılmaya çalışılırken birçok problemle de baş edilmesi gerekmektedir. Viyana Çevresi olarak da tabir edilen mantıkçı pozitivism, yirminci yüzyılın başlarına kendisini göstermeye başlamıştır. Hem bilim tarihini içermesi ve incelemesi ve hem de yöntem tartışmalarını içerdiğinden bu dönemde ve bu Çevre'de bilim tarihi ile bilim felsefesini birbirinden ayrı tutmak ve değerlendirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla yapacağımız çalışma ve bölümler bilim tarihinin olduğu kadar bilim felsefesinin de sınırlarına dahildir.

Çalışmanın üçüncü bölümü *Karl Popper'da Bilimde Sınırlandırma (Demarcation) Problemi* ismini taşımaktadır. Dört alt başlığa ayrılmıştır. Popper'ın (1902-1994) fikirlerinin anlaşılabilmesi için Viyana Çevresi'nin bilinmesinde fayda vardır. Bir önceki bölümde Ayer aracılığı ile Çevre'nin fikirleri gözler önüne serilmiş ve böylece Popper'ın temel iddialarının zemini meydana çıkarılmıştır. Çünkü Popper ömrünü bu Çevre ile mücadeleye adanmıştır. Kendisini Viyana Çevresi'nden ayırtırmaya çalışan Popper'ın Çevre ile temel anlaşmazlık konuları şunlardır: Anlamanın önemi, tümevarımsal akıl yürütmenin mahiyeti, bilim ile bilim olmayanın birbirinden nasıl ayrılacağına dair problemlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANTIKÇI POZİTİVİZMİN TEMEL DAYANAKLARI

Bilimin doğasına ilişkin olarak “sınır çizme problemi” mantıkçı pozitivistler için merkezi bir sorun niteliğindedir. Bu problem aynı zamanda bilimin ne olduğu, neyin bilim olduğu, bilimin yöntemi ve rasyonalitesi ile de ilgilidir. Buradan hareketle mantıkçı pozitivistler, “bilim” denilen şeyin nesnel kriterleri olması gerektiğini düşünerek bilim olan ile olmayanı birbirinden ayırmak istemişlerdir. Bu amacı gerçekleştirmeye çalışırken de önemli problemlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Mantıkçı pozitivistlerin amacı bilim olanla olmayanın farkını göstermek ve metafiziği bilimin dışında tutmaktır. Bu nedenle metafizik, sözde-olgular üzerine sözde-problemler ileri sürmek ve bu sözde-problemlere sözde önerileri getirmektir. Metafizik türündeki sözde-önergelerin bilgimizi genişletmediği gibi doğrulanma olanakları da yoktur. Böylece mantıksal pozitivism, bilime sınır çizmeye çalışır.⁷

Mantıkçı pozitivism, bilim ile doğa bilimini eş tutmaktadır. Sosyal bilimler ihmal edilerek, ikinci plana atılmış, sosyal bilimler doğa bilimlerinin kullandığı bilimsel yöntemleri uygulamak durumunda kalmıştır. Buradan yola çıkılarak Anglosakson felsefeye karşı tepkiler yükselmeye başlamıştır. Kıta Avrupası felsefesi geleneğinden gelen bu eleştirilere göre hakikatin yegâne kaynağı salt bilim ya da bilimsel yöntem olamaz. İnsanın manevi, kültürel, toplumsal, tarihsel, psikolojik, sosyolojik rollerinin de çok önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde yirminci yüzyılda ciddi bir bilimsellik eleştirisi söz konusudur.

Sosyal bilimlerin, doğa bilimleri modelinde kurulup kurulamayacağı bir sorunsal olarak düşünüldüğü için sosyal bilimlerin bir bunalım içinde olduğu iddia edilebilir. Sosyal bilimlerde yaşanan sorunların en önemli sebebi felsefe-bilim ayrımının mutlaklaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde sosyal bilimlerin yapısal dönüşümü ancak felsefi sorgulama ile aşılabilir. Sosyal bilimler, felsefenin boyunduruğundan kurtularak bağımsızlıklarını ilan ederek, bunu bir başarı olarak

⁷ A. Kadir Çüçen, *Bilim Felsefesine Giriş*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2012, s. 148.

görmüşlerdir. Oysaki felsefe, sosyal bilimler için bir zorunluluk olduğundan, felsefe olmadan sosyal bilimlerin anlaşılması pek mümkün görünmemektedir.⁸ Bilimler zamanla felsefeden koparak ya da tek tek felsefeden bağımsızlığını ilan ederek felsefenin doğası, mahiyeti, konusu, problemleri gibi başlıklar tartışmalı hale gelmiş, bu durum ise nihayetinde ortada bir boşluğun ya da anlaşılmazlığın doğmasına sebep olmuştur. Mantıkçı pozitivism bu boşluğu kapatma iddiası ile felsefeye yeni bir vizyon çizmek istemektedir.

Mantıkçı ya da mantıksal pozitivism, “Viyana Çevresi” olarak da bilinen bir grup düşünürün görüşlerini ifade eden bir akımdır. Viyana kahvelerindeki akşam toplantıları ile başlayan faaliyetleri kısa süre içinde tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. 1930’larda etkisini göstermeye başlayan bu grupta matematikçi, fizikçi, felsefeci, tarihçi, iktisatçı, psikolog, hukukçu gibi birçok alandan bilim insanı vardır. Mantıkçı pozitivistler, metafiziksel kalıntıları temizlemek amacıyla felsefeye karşı tavır takınmaya başlamışlardır. Onlar, tek bir bilim yaratmak amacıyla yola çıkarak, bilim olan ile olmayanı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak istemişlerdir. Böylelikle hem metafiziksel kalıntılar temizlenirken hem bilim ve felsefe yeniden tanımlanacak hem de anlamlılığa ve bilimselliğe bir kriter getirilmiş olacaktır. Bu anlamda bilim ve felsefe yeniden tanımlanırken, felsefenin görevi dünyayı betimlemek olamazdı. Felsefe, bilimlerin kullandığı kavram ve ispatlama yöntemlerini açıklığa kavuşturmakla yükümlüdür. Dolayısıyla felsefe, bilimin hizmetine sunulmak istenmektedir.

Mantıkçı pozitivism fikri ya da akımı olarak da bilinen Viyana Çevresi, 1922 yılında Moritz Schlick’in Viyana Üniversitesi’ne profesör olarak atanmasıyla başlamış ve etrafında toplanan matematikçi, fizikçi ve felsefeciler ile yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁹ Böylece Viyana Çevresi, Moritz Schlick ve öğrencileri tarafından kurulmuş ve başka ülkelere de yayılmıştır. İngiliz ve Amerikan felsefelerini etkileyen bu çevre analitik felsefenin oluşmasına da katkı sağlamıştır.

⁸ Lütfü Şimşek, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, 2. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017, s. 13-22.

⁹ A. J. Ayer, “Viyana Çevresi”, *Felsefede Devrim (Analitik Felsefenin Doğuşu)*, çev. Ebubekir Demir, ed. Alfred Jules Ayer, Ankara: Fol Yayınevi, 2021, s. 69.

Bu bölümde mantıkçı pozitivist fikirlerin arka planında yatan fikir, öğreti ya da düşünürler araştırılıp tartışılarak genel hatlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölüm, beş alt başlıktan oluşmaktadır.

1.1. Spekülatif Felsefe ve Metafizik

Pek çok kişi felsefenin spekülasyonlardan kopamayacağını, felsefenin bir bilim olmadığını ya da olamayacağını düşünmüştür. Reichenbach (1891-1953), bu tarz düşünce sisteminin yanlış olduğunu, spekülasyonun felsefede geçici bir aşamayı temsil ettiğini düşünerek en başından beri felsefenin bilimsel bir yaklaşımla hareket ettiği tezini savunmaktadır.¹⁰ O, bilim ile spekülatif felsefenin birbiri ile hiçbir şekilde uzlaşmadığını iddia eder. Spekülatif felsefenin Kant ile zirve noktasını yaşadktan sonra çöküş sürecine girdiği söylemek yanlış olmayacaktır.¹¹

Spekülatif felsefe mutlak doğruların peşinde iken bilimsel karakteri olan felsefede fiziksel dünyaya ait hiçbir bilgi ‘mutlak’ olarak kabul edilmez. Dolayısıyla ne bireysel olguları ne de onları düzenleyen genel yasaları mutlak bir kesinlikle ifade etme olanağı vardır. Kesinliğin söz konusu olabileceği alanlar yalnızca mantık ve matematiğin alanıdır. Bu ilkeler de analitik özelliktedir ve olgusal içeriğe sahip değildir. Dolayısıyla bu anlayışa göre sentetik a priori ilkeler yoktur.¹² Kant, deneycilerden farklı olarak, sentetik a priori yargılar olduğunu iddia eder. Dünya hakkında yeni bilgiler veren, a priori, evrensel, zorunlu doğrular vardır. Örneğin matematiksel önermeler bu türdendir. Ancak mantıkçı pozitivistler bu fikre katılmayarak geometrik doğrulukların bir tür geliştirilmiş totoloji olduğu konusunda ısrarcıdır.¹³

Reichenbach’a göre geleneksel felsefeye bağlı kişilerin bilimsel kavramlara ve yöntemlere dair mantıksal çözümlemeleri felsefi değildir. Çünkü bu kişiler felsefeyi hala spekülatif özellikte sistem kurulması ile aynı anlamaktadır. Ancak, felsefede sistem kurma devri bitmiş, önemini yitirmiştir. Bu sebeple Reichenbach’a göre çağdaş

¹⁰ Hans Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, çev. Cemal Yıldırım, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s. 9.

¹¹ A.g.e., s. 56.

¹² A.g.e., s. 202.

¹³ John Cottingham, *Akılcılık*, çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Dergah Yayınları, 2015, s. 101.

felsefe, bilimsel felsefe olmak durumundadır. Ancak bunu geleneksel zihniyete sahip ve spekülâtif felsefeye bağı olan kişilere anlatmak çok zordur. Bilim felsefecisi bu tür kişilerden çekinmez, yılmaz, sistem oluşturma çabasına girişmez. Bu çabayı eski kafalı felsefecilere bırakmıştır.¹⁴

Cevap verilemez sorulara özel ilgi ve tutkuları olan kişilerden dolayı felsefenin anlamsız sorulardan temizlenmesi kolay değildir. Bilimin gücü sınırlıdır ve temeli bilgiye dayalıdır. Bilginin temelini inanç olduğunu söyleyenler bunu psikoloji ve eğitim ile açıklarlar. Ancak buna mantıksal bir zemin bulamazlar. Reichenbach'a göre bilgiye değil de inanca boyun eğmek isteyen bir felsefenin bir temeli ya da zemininin olmaması eğitimin yetersizliğini göstermektedir. Bilim insanı bu gibi durumlarda olması gereken direnci sağlayarak gerçeğin peşinde olanların mistik inançların gölgesinde uyutucu bir etkiye kalmamalarını sağlamalıdır. Çünkü bilim, boyun eğdiren hiçbir otorite tanımaz ve o yalnızca kendi kendinin felsefesidir.¹⁵

Felsefe her zaman mantıkla şiirin, rasyonel açıklama ile öykünün, genelleme ile analojinin karıştırılmasından zarar görmüştür. Pek çok felsefe sistemleri (...) hayalimize kanat takan, bizi içten saran bir öykü, ama bilimsel bir açıklamanın sağladığı açıklıktan yoksun bir şiir ya da öykü olmaktan ileri geçmez.¹⁶

Ancak ilk Yunan filozoflarının ortaya koyduğu teoriler hikâyeye ya da şiir olmaktan farklı bir anlam taşır. Örneğin Anaksimandros'un evrim süreci ile ilgilenmesi ilkel de olsa bilimsel bir yapıdadır.¹⁷ Russell da İyonyalıları daha bilimsel, Sicilyalıları, Phthagoras gibi, daha gizemci bulmaktadır. O, Platon'un hem bilimsel hem de gizemci tutumu olsa da gizemci tutumunun her zaman daha ağır bastığını düşünmüş, bu ağır basan gizemci tutum konularında Platon her zaman başrolü oynayarak, ilk örnek gösterilen kişilerden biri olmuştur.¹⁸

Nusret Hızır (1899-1980), Reichenbach'ın asistanıdır ve onun fikirlerini büyük ölçüde destekleyerek felsefe-bilim hakkında görüşler ortaya koymuştur.

Felsefeci bilim adamının hizmetindedir. Bilim adamı da bu hizmetten yararlanmalı, o da felsefeciye yardımcı olmalıdır ki, elbirliğiyle

¹⁴ Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, s. 88.

¹⁵ A.g.e., s. 145.

¹⁶ A.g.e., s. 16.

¹⁷ A.g.e., s. 17.

¹⁸ Bertrand Russell, *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, İkinci Basım, İstanbul: Kalcı Yayınevi, 1996, s. 26.

bilinçlenebilsinler, bilinçlendirebilsinler. Felsefesiz olunamaz mı? Olunur. Herkes felsefesiz, işini tam olmamak üzere yapabilir. Ama felsefe, bu işin anlamının, işlevinin bilinçli bir biçimde belirlenmesine, işin temiz, arık yapılabilmesine yardım etmesi bakımından yararlı ve gereklidir.¹⁹

Benzer şekilde bilimin felsefe ile birlikte icra edilmesi gerektiğini, bu şekilde yürütülmediğinde nasıl bir durum ile karşılaşılacağını Philipp Frank şu şekilde ifade etmektedir: “Bilim alanında, felsefeden koparılmış bir eğitim gören öğrenciler “çift kişilikli”, başka bir ifadeyle, bilimsel düşünceleri ve çocukluk felsefeleri arasındaki karşıtlıktan dolayı bir tür şizofreni sahibi olurlar.”²⁰ Reichenbach’a göre, üniversitelerde bilim öğrenimi gören öğrencilerin çoğunun geleneksel ve spekülative felsefeye eleştirel bir gözle bakmaya ihtiyacı yoktur.²¹ Bu durumun üniversitelerde bilim ve felsefe eğitiminin birlikte ve dengeleyici şekilde verilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Reichenbach, ayrıca bunun sebebi olarak yanlış bir bakış açısının olduğunu dile getirmektedir. Ona göre geçmişteki felsefelerin yüceltmeye çalışılması yeni kuşakların felsefe yapma gücünü yıpratmış ve sunulan her bilgi, bilgelik örnekleri şeklinde gösterilmeye çalışılmıştır. Bu durum, özellikle yeni kuşak felsefeyle ilgilenenler için, felsefenin tamamen göreceli olduğu algısını yaratmış ve felsefede bilgilerden ziyade yalnızca kanıların olduğu fikrine kapılmasına yol açmıştır.²² Russell da Reichenbach’ın düşünce tarzına yakın şekilde düşünerek felsefenin problemlere bakış açısında kullanılan metodun okullar tarafından yanlış anlaşıldığını iddia etmiştir. Ona göre felsefede geleneksel olarak süregelen problemler var olan bilgi imkanlarıyla çözülemez. Zira bu durum çalışmaların savsaklamasına sebep olur. Ona göre bu problemlere ancak bilimlerin ulaşabileceği bir kesinlik ya da doğruluk anlayışı ile yaklaşıp daha uygun bir metot benimsenerek ve olağanüstü bir sabır göstererek yaklaşılması daha uygun olacaktır.²³ Mantıkçı pozitivistlerin çıkış noktasının bahsi geçen kişiler ve fikirleri olduğu düşünülebilir. Onlar da geleneksel ve spekülative felsefelere dair önemli tespitlerde ve eleştirilerde bulunmaktadır.

Schlick’e göre metafizik, en baştan beri çelişkili olanı araştırdığı için imkansızdır. Dolayısıyla metafizikçi şiir, sanat, hayat gibi bilinç içeriklerinin

¹⁹ Nusret Hızır, *Bilimin Işığında Felsefe*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007, s. 24.

²⁰ Philipp Frank, *Bilim Felsefesi*, çev. Dilek Kadioğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2017, s. 19.

²¹ Reichenbach *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, s. 207.

²² A.g.e., s. 215.

²³ Russell, *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, s. 11.

zenginliğini arttırabilir. Ancak metafizikçi aşkın olanın deneyimini yaşamak ile bilmeyi birbirine karıştırarak iki yönlü olarak çelişkiye düştüğü için boş gölgelerin peşinden gider. Bunun için Schlick'e göre metafiziksel ünitelere birer gerçeklik ürünü olarak değil de sanat eseri ürünleri gibi bakılması daha isabetli bir düşünce olur.²⁴

Carnap (1891-1970) ve Schlick metafizik ve metafizikçiler için şu keskin ifadeleri kullanır: “(...) Metafizik, problemlerini insan bilgisinin sınırlarını aşan terimlerle ortaya koymaktadır. (...) Bir metafizikçi, sonunda tespit edecektir ki kendisinin soruları ve cevapları mantıkla ve bilimsel düşünceyle uyuşmaz.”²⁵ Bu konuda Schlick ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

Metafizikçi, bir şarlatandan başka bir şey değildir (...) Metafiziğin sunduğu meyveler kesinlikle hakiki değildir, o bizi şimdiye kadar yabancı yeşil meyvelerle aldatmıştır. (...) Metafizikçi, imkansızı mümkün sayar, görülmeyeni gördüğünü sanır, sonuç olarak metafizikçi kendi yaşantısını kelimelerde ve kavramlarda tasavvur edilebildiğine inanır. (...) Metafizikçi, ilke olarak ifade edilemeyeni ifade etmek ister.²⁶

Carnap'a göre metafiziksel önermeler duygusaldır ve bunun için de bu önermelerin doğru ya da yanlış oldukları bilinemez, tespit edilemez. Çünkü onlar belli olgusal içeriklere tekabül etmediğinden ne bilgi ne de hata içerir. Devamlı olarak ruhsal durumları ifade ettiği için onların doğruluğu ya da yanlışlığı tartışmasına girilemez. Bu anlamda lirik sözler ile metafizik arasında yakın bir benzerlik vardır. Ancak arada farklar da vardır şöyle ki, bir metafizikçi diğer metafizikçilerle tartışmaya girerek ifade ettiklerinin doğruluğunu kanıtlarıyla kabul ettirmek isterken, şairin böyle bir olayı ya da hedefi yoktur. Şairler dizelerini başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışmaz ve onları doğru ya da yanlış olarak da ifade etmez. Çünkü onların ortaya koydukları güzel ya da çirkin olarak nitelenir. Metafizikçi, ortaya koydukları ile bir şey söylediğini zanneder. Metafizik, aldatıcı görünümünden dolayı tehlikelidir ve reddedilmelidir.²⁷

Felsefi sorulara verilen bilimsel cevapların incelenmesiyle yeni felsefenin ana hatları belirginleşecektir. Bu felsefe hayal dolu olan spekülasyonları bir kenara bırakıp,

²⁴ Moritz Schlick, “Yaşanmış, Bilgi, Metafizik”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 195-196.

²⁵ Rudolf Carnap, “Metafiziği Dilin Mantıksal Analiziyle Aşma”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 134-149.

²⁶ Schlick, “Yaşanmış, Bilgi, Metafizik”, s. 191-194.

²⁷ Rudolf Carnap, “Bilim ve Felsefe”, *Bilim Felsefesi* içinde, çev. Cemal Yıldırım, 12. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008, s. 166-167.

bir grubun ortak katkısı ile oluşturulan düzenli bir düşünce sistemidir. Bu felsefe matematik, fizik, biyoloji, psikoloji gibi çalışma alanları olan bilim insanlarından oluşan bilimsel araştırmanın bir yan ürünü olarak görülebilir. Bu felsefenin önemi bilimsel araştırmalarda karşılaşılan güçlük ya da problemleri çözmeye girişiminden kaynaklanmaktadır.²⁸ Mantıkçı pozitivistlere göre felsefe, bilimsel nitelikte olmalıdır. Felsefede de tıpkı diğer doğa bilimlerinde olduğu gibi kanıtlanabilirlik, mantıksal tutarlılık ön planda olmalı, kanıtlanamayan spekülatif öğeler bulunmamalıdır. “Geleneksel felsefenin bize bıraktığı belirsiz kavram ve katı laf yığını arasından birkaç gerçek sorunu bulup çıkarma, bağımsız yargı ve duyarlı bir eleştiri gücü gerektirir. Filozofun, bu sorunları çözmek için gerekli araçlarla donanması ancak bilimsel metodu iyi anlamasıyla olanak kazanır.”²⁹

Reichenbach, spekülatif felsefenin tarihini yanlışların hikayesi olarak görerek, spekülatif felsefe sorularının doğru cevap verme ihtimalleri de bulunmadığını düşünmüştür. Cevapları ancak psikolojik duygu ve yönelimler ile açıklanabilir. Bilim felsefesinin tarihini ise teknik bilgiye dayanan problemlerin gelişmesinin tarihi olarak nitelendirir.³⁰ “Spekülatif felsefenin amaçlarının ulaşılamaz olduğu anlaşılmadıkça, bilimsel felsefenin başarıları değerlendirilemez.”³¹

1.2. Viyana Çevresi’nin Empirist Temelleri

Mantıkçı pozitivistlerin temelinde empirizm vardır. Dolayısıyla mantıkçı pozitivistizm akımı için de deney ve gözlemin önemli rolü yadsınamaz. Bilimsel bilgiye gözlemlerle ulaşılabilmesine dair en önemli vurguyu, empirist düşünürlerden çok önce, Aristoteles ve Francis Bacon’da görmekteyiz. Francis Bacon bilginin güç olduğu vurgusundan yola çıkarak bilmenin doğaya egemen olmak demek olduğunu düşünmüştür. Bu bilmenin ve doğaya egemen olmanın tek yöntemi tümevarımdır. Bu yöntem aracılığıyla olgular dikkatli şekilde seçilerek genel ilkelere varılır. Hakikati

²⁸ Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, s. 85-87.

²⁹ A.g.e., s. 204.

³⁰ A.g.e., s. 84.

³¹ A.g.e., s. 203.

keşfetmekten ziyade onun yönteminin peşine düşerek, yöntem anlayışının önemini bize hatırlatmış ve bu yolun açılmasına vesile olmuştur.

Aristoteles ise sahte bilimleri dışlayarak doğa bilimlerinin sistematik ve betimsel kısmının tasarlanmasına izin vererek deneysel bilimler için bir temel kazarak bu yolu açmıştır. Başka bir deyişle Aristoteles'in doğa bilimlerinin gelişmesi ve olgunlaşması için gerekli ortamı hazırladığını düşünmek yanlış olmaz.³² Aristoteles, gözleme ve meraka önem vermiş, ilk bilimler sınıflamasını yapmış ve ilk bilim tarihçisi olarak nitelendirilmiştir.

Doğa araştırmalarında deney ve gözlem yönteminin kullanılmaya başlanması, kilise otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştur. Hakikatin yalnızca kilise babalarının yetkisinde olduğu düşüncesi zamanla kırılmaya başlayınca, bu durum hiyerarşi düşüncesinin bir kenara atılarak, insanlar arasında eşitlik düşüncesinin yerleşmesi ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Kilise, üzerindeki baskıları azaltmak amacıyla anti-otoriter, sosyal reformlara dayalı eğitim programları düzenlemiş olsa da eski sarsılmaz otoritesini hiçbir zaman koruyamamıştır. Artık modern bilimin, dinsel hakikatler ve Tanrı'nın varlığının delili dışında, yalnızca deney ve gözlem aracılığı ile icra edilebileceği iyice anlaşılmıştır.³³

Bu dünyada kendini iyi hisseden biri, dünyanın gerisindeki varlıklara (Hans Hahn bunun için 'entiteler' kavramını kullanır) bakmazken, duyulur dünyada hoşnut olmayan biri dünya hazzını reddederek başka türlü varlıklar dünyasına sığınır ve felsefe, dünyadan başka yere döner. Bu, dünyadan başka yöne doğru dönen felsefe özellikle Platon aracılığıyla 2000 yıl boyunca varlığını korumuştur. Çevre üyelerinden Hans Hahn'a göre felsefe, Platon'dan beri dünyadan başka yöne doğru dönme eğilimini sürdürmüştür. Bu eğilim Orta Çağ'da, rasyonalist modern zamanlarda, Alman idealizminde etkisini sürdürmüştür. Kurtuluş ya da özgürlük, siyasi özgürlüğün geldiği

³² M. Louis Rougier, "Aristoteles Mantığından Kaynaklanan Sahte Problemler", *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 290-291.

³³ Şimşek, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, s. 11-12.

yer olan İngiltere’den gelmiştir. Bu uğurda en çok öne çıkan isimler: John Locke, David Hume ve Bertrand Russell’dır.³⁴

John Locke, D. Hume gibi empiristlerin karşısında yer alan rasyonalist öğretinin teoloji ile yakın bir ilişki içinde olmasının en büyük sebebi duyular üstü bir bilgi kaynağına ihtiyaçları olmasıdır. Bu ihtiyacı da ancak dinsel öğretiler karşılayabilir. Bundan dolayı rasyonalistler kendilerini ahlaki yönden empiristlerden üstün saymışlardır. Yine bu sebepten dolayı Platon, mistik kafalı grupların filozofu olarak görülmüştür. Rasyonalizm ile fikir çatışması 17. yüzyılda modern bilimin doğuşu ile başlamış ve empirizm F. Bacon, J. Locke, D. Hume gibi büyük empirist filozoflar sayesinde felsefi bir zemine oturmayı başarmıştır.³⁵

Empirist filozofların fikirleri üzerine temellenen mantıkçı pozitivizmi şu şekilde nitelendirmek de mümkündür: Mantıkçı ya da mantıksal pozitivizm Aydınlanma Dönemi’nin ve İngiliz empiristlerinin bir devamı olarak görülebilir. Bu hareket Einstein’ın öncülük ettiği modern fiziğe ve yeni mantık çalışmalarına felsefi bir yanıt niteliğindedir. Aynı zamanda bu hareket Almanya’da Nazi döneminin atağa kalkmasına ve irrasyonalist ideolojilere karşı bir tepki ya da cevap olarak da düşünülebilir.³⁶

Empirizm ve rasyonalizm bilimsel devrimlerdeki değişim ve dönüşümün farklı taraflarına önem verilerek felsefeleştirilmesinden ibarettir. Zira bilimsel devrim, matematik zemininde deney ve gözlemi ön planda tutarak gerçek bilgileri ortaya çıkarma yönünde önemli bir adım atmıştır.³⁷

Bilim ile felsefe arasındaki boşluk bizi şaşırtmamalıdır, artık. Rasyonalistler filozof kafa yapısı gereği bilime karşıdır. Düşünce çizgisi mantık dışı eğilim ve duygularla belirlenir. Bilimsel yöntemlerle bunların sağladığı sonuçları kullansa bile, bunları salt bilim dışı amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanır. İdealist felsefenin peygamberlerince matematiğe karşı çoğu kez gösterilen hayranlık ve dile getirilen övgü bizi aldatmamalıdır. Aslında matematik onların gözünde öğretilerine bir örnek, düşüncelerini yansıtan bir ayna olmaktan fazla bir şey

³⁴ Hans Hahn, “Gereksiz Entiteler; Ockhamlı Usturası”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 163-166.

³⁵ Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, s. 59.

³⁶ G. Skirbekk – N. Gilje, *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş – Şule Mutlu, 3. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2006, s. 537.

³⁷ Şimşek, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, s. 41.

değildir. Onları bilgiyi bilgi olarak anlamaya çalışanlar için, matematik bilgi dahil tüm bilginin ne anlama geldiğini bilmezler.³⁸

Viyana Çevresi üyeleri felsefenin bilime bağlı olduğunu ve bilimle rekabet edemeyeceğini düşünmektedir. Felsefe, bilimin bilgilerini analiz ederek kavramlarını arıtır ve böylece olumlu ve somut bir şeyler yapmış olur. Çevre üyeleri, Hume'un 'olgu sorunları' ismini verdiği şeyin ötesine giderek olguların ötesindeki her girişimi dışlar, dışlamalıdır. Bu yaklaşımın sonucu olarak doğrulanabilirlik ilkesi kullanılarak metafizik elenecektir. Dolayısıyla önermelerin anlamı onların doğrulanmasında yatmaktadır.³⁹

Hume'a göre her türlü metafizik ve batıl inanç ile yüzleşmek gerçek felsefenin özüdür. Ona göre metafizik, insanın içinde bulunmuş olduğu aydınlanma dönemine uygun olmayan geçmişin bir yanlısıdır. Dolayısıyla gerçek anlamda felsefe, metafizikten kendini koruyan ve insanın ayaklarını yere basmasını teşvik eden bir misyon üstlenmektedir.⁴⁰

Nihai açıklamaların reddedilmesi gerektiği hususunu Hume şu şekilde aktarmaktadır: “(...) İlkelerimizi mümkün olduğunca evrensel kılmaya çalışsak da, kuşkusuz, deneyimden öteye geçemeyiz; insan doğasının kökenine ait en son nitelikleri keşfettiğini ileri süren varsayımlar ise fazlaca iddialı ve düşsel oldukları için baştan reddedilmelidir.”⁴¹ Hume için en temel bilgi kaynağı deneyimlerdir. “(...) Dünya üzerinde hiçbir felsefe ve bir felsefe türünden daha ötesi olmayan hiçbir din bizi deneyimin alışıldık seyrinin ötesine asla taşımayacak ya da günlük yaşam üzerinde tefekkürlerin sağladığından daha farklı tutum ve davranış ölçütü sağlamayacaktır.”⁴² Hume, deneyimin ötesine geçen söylemleri metafizik olarak değerlendirip, metafiziğin yakılması gerektiğini iddia etmiştir.

Sözgelimi ilahiyat ya da okul metafiziği hakkında bir kitabı elimize alsak, soruyorum: Nicelik ya da sayıyla alakalı soyut bir muhakeme içeriyor mu? Hayır. Olgusal durum ve var oluş hakkında deneysel bir muhakeme içeriyor

³⁸ Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, s. 56.

³⁹ Alfred Jules Ayer, “Viyana Çevresi”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 118-119.

⁴⁰ Zuzana Parusniková, *David Hume, Sceptic*, Springer, 2016, s. 101-103.

⁴¹ David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergün Baylan, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009, s. 13.

⁴² David Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 145

mu? Hayır. O halde yakın gitsin, zira içinde safsata ve yanılsamadan başka bir şey yok demektir.⁴³

Pozitivist zihniyete kapı aralaması Hume'un geriye bıraktığı en önemli miraslardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu durum ona bilim ve düşünce tarihinde müstesna bir yer sağlarken aynı zamanda mantıkçı pozitivistler için de en önemli esin kaynaklarından biri olmuştur.

David Hume, düşünce tarihinin hiç kuşkusuz en önemli düşünürlerinden biridir. Kendisinden etkilenen çok sayıda düşünür vardır. En başta kendisini dogmatik uykusundan uyandıran Kant'tan söz etmeden geçmek ona saygısızlık olur. Onun araştırmaları, Kant'ı insan bilgisinin evrenselliğine ve zorunluluğuna dair fikirlerinde yönlendirici olmuştur. Kant gibi Hume geleneğini devam ettiren başka düşünürler de vardır. Bunlardan biri de Alfred Jules Ayer'dir. Ayer'in düşüncelerinin temelinde Hume'un yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Çalışmamızın İkinci Bölümünde bu görülebilir. Benzer şekilde Hume'dan etkilenen bir başka düşünür de Karl Popper'dır. Onun tümevarım ile ilgili fikirlerinin kökeninde Hume'un yer aldığı söylenebilir.⁴⁴

Yirminci yüzyılda *demarcation* tartışmalarının zirve yaptığı bir dönemde David Hume'un ortaya koydukları yeniden hatırlanarak farklı tarzlarda yorumlanmış ve farklı sonuçlara varılmıştır. Örneğin Viyana Çevresi'nin "birleştirilmiş bilim projesi" idealinin temeli David Hume'a kadar uzanmaktadır. Tıpkı Viyana Çevresi düşünürleri gibi Karl Popper da çıkış noktası olarak D. Hume'u aldığı halde Popper'ın fikirleri ile Viyana Çevresi'nin fikirleri birbirine tamamen zıt sonuçlara ulaşmıştır.

Hume'a göre duyu verilerinde karşılığını bulan basit izlenimler anlamın temeli konumundadır. Bu açıdan bakıldığında Hume, mantıkçı pozitivistin anlam ölçütünün öncüsü olarak kabul edilmiştir. Ayer'e göre mantıkçı pozitivistler metafiziğin reddi konusunda Hume kadar ileri gitmemiş, daha ılımlı tavır takınmışlardır.⁴⁵ "Hume'un eleştirisi, gerçek bir sepiğin eleştirisinden çok, felsefenin kökünün kazınması oldu."⁴⁶

⁴³ Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, s. 165.

⁴⁴ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi Üçüncü Bölümde mevcuttur.

⁴⁵ Zeki Özcan, "Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler", *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 31.

⁴⁶ Moritz Schlick, "Viyana Okulu ve Geleneksel Felsefe", *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 126.

Tıpkı Locke, Hume, Russell gibi Ochamlı William da bir İngilizdir ve o bir çiftçinin yabancı otların kökünden kazınmasına benzer şekilde dünya dışı metafizik varlıkların (entitelerin) kökünün kazınması gerektiğini düşünür. Çünkü bu varlıklar gereksiz yere çoğaltılmamalıdır. Bu, bizi Ortaçağ'daki tümeller tartışmasına götürmektedir. Bir tarafta Platon taraftarları olan realistler varken, diğer tarafta Ockhamlı William'ı takip eden adılar vardır. William, tümellerin gereksiz olduğunu ve onlardan kurtulmak gerektiğini düşünür. Realistler dünyaya sırtlarını dönerlerken, adılar ise William ile birlikte dünyaya dönmüşlerdir.⁴⁷ “(...) Dünyaya dönen bu felsefe, başlangıçtaki haliyle bir hakiki işportacılar felsefesidir, bir cahiller ve ukalalar felsefesidir, fanteziler yapmayan sıradan insanın felsefesidir.”⁴⁸

Nominalistler ile realistler arasındaki tartışma yüzyıl savaşlarına benzemektedir. William'a göre hiçbir fikir ya da düşünce bizi fenomenler dünyasından dünya dışındaki varlıklara götüremez. Zira bunlar imkânsız objeler olduğundan gereksiz varlıklardır ve onlardan kurtulmak gereklidir. Gerçekliği sadece gölgeler gibi olan imkânsız objelerle dolu olan dünyaya ihtiyaç yoktur. Ockhamlı, varlığı buna benzeyen sahte felsefi problemler olan metafizikten kurtulmayı teklif eder.⁴⁹ Bu yöntem Ochamlı'nın usturası olarak bilinir. Hans Hanh Ockhamlı'nın usturası için şu ifadeleri de kullanır:

(...) Bu ustura iyi kesiyor; dünyadan başka yöne dönen metafizik felsefe, tıraş kremini köpürterek tıraşı kolaylaştırmak için çok yardımcı oldu. İmkânsız objeler, tümeller, boş mekân, boş zaman gibi varlık ve var olmayan arasında herhangi bir yerde bulunması gereken hayali ve yarı entitelerin [varlıkların] tümünden arındırılmış bir dünyayı yeniden buluyoruz; bu dünya, daha güçlü bir varlık oldukları iddia edilen, idealar, tözler denen, duyulur dünyamızın karışık ve değişen entitelerinden [varlıklardan] çok daha sürekli, üstün entitelerin [varlıkların] tümünden de arındırılmıştır.⁵⁰

1.3. Pozitivizmin Viyana Çevresi Üzerindeki Etkisi

Viyana Çevresi'nin kurucusu olarak gösterilen Schlick'e göre geçmişteki en önemli yanlışlardan biri metafiziğin yanlışlığıdır. Metafizik, Kant'ın düşündüğü gibi insan aklının anlayamayacağı ya da boy ölçüşemeyeceği bir girişim olduğu için değil,

⁴⁷ Hahn, “Gereksiz Entiteler; Ockhamlı Usturası”, s. 166-167.

⁴⁸ A.g.m., s. 179.

⁴⁹ A.g.m., s. 168-173.

⁵⁰ A.g.m., s. 179.

böyle bir vazifesi olmadığı için geçerli değildir.⁵¹ Metafizikçiler, metafiziksel önermelerin bir gerçekliği ortaya koyduğunu ya da bir şey söylediğini sanmaktadır. Esasında metafiziksel önermeler hiçbir şey ortaya koymamakta, hiçbir şey söylememektedir. Olan, bir sanatçı gibi sadece bir şeyin dile getirilmesinden ibarettir. Ayrıca metafizikçiler önermelerini ortaya koyduktan sonra herkesin bu önermeleri desteklemesini bekleyecektir. Üstelik kendi önermelerinden farklı önermeler ortaya koyanlarınkini çürütmeye çalışarak onlarla polemige gireceklerdir.⁵² Metafizikçilerin ilgi alanı duyular üstü bir sahadır. Ancak mantıkçı pozitivistler, doğrulanamadıkları için bu alan hakkında net ifadeler kullanmak istemezler. Bu fikirlerinin altında ise klasik pozitivistin ilke ve iddiaları yatmaktadır.

Pozitivizm düşüncesinde devamlılık söz konusu olduğundan pozitivizme belirli bir dönemde ortaya çıkan bir akım olarak bakmak doğru bir bakış açısı değildir. Benzer şekilde pozitivizm, yalnızca bilimsel ve felsefi problemlerle ilgilenen bir düşünce de değildir. Aynı zamanda içinde yaşanan dönemin bireysel, toplumsal ve kültürel düşünme şeklini de yansıtır. Geçmişin birikiminden yararlanarak geleceğe ışık tutma açısından pozitivist düşüncenin bilinmesinde büyük yarar vardır.

İngilizce’de “pozitivism”, Fransızca’da “pozitivisme”, Almanca’da “positivismus” olan pozitivizm kelimesinin kökeni “pozitif” kelimesinden türemektedir. “Ponere” fiilinden türeyen bu sözcük Latince vaz etmek, göz önüne yerleştirmek, öne koymak, karşıya koymak gibi anlamlara gelmektedir.⁵³ Giddens pozitivizmle ilgili şunları kaydeder: “Pozitivizm, bilimin yalnızca doğrudan deney yoluyla bilinebilen, gözlenebilir büyüklüklerle ilgilenmesi gerektiğini ileri sürer. Dikkatli duyu gözlemlerine dayanılarak, gözlenen olgular arasındaki ilişkileri açıklayan yasalara ulaşılabilir.”⁵⁴ Pozitivist felsefenin en önemli özelliği gözlemlenebilen olguları araştırma nesnesi olarak seçmesidir.

⁵¹ Moritz Schlick, “Felsefenin Dönümü”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkipçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, s. 62-63.

⁵² Rudolf Carnap, “Mantıksal Dil Çözümlemesi Karşısında Metafiziğin Yenilgisi”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkipçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, s. 91.

⁵³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010, s. 1289-1290.

⁵⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. H. Özel, Abdülkadir Sönmez vd., yayıma hazırlayan: Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012, s. 45-46.

Pozitivizm, çağımızın bireysel, toplumsal ve kültürel problemlerinin karakterize edilmesinde ve bu problemlerin çözüm arayışında etkili olan bir felsefi akımdır. Pozitivizmi, yirminci yüzyıl biliminde yaşanan değişimin, dönüşümün, sürecin bir ürünü ya da sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Bu perspektiften yaklaşıldığında pozitivizm, Antik Çağ'dan günümüze kadar ulaşan felsefi birikimin vardığı nihai nokta olarak ele alınabilir. Bir başka ifadeyle, pozitivizm Antik Çağ felsefesiyle başlayan bir çizginin en üst aşamasını temsil eder.⁵⁵

Pozitivist felsefe iki ayrı dönemde ele alınıp incelenebilir. Bunlardan birincisi S. Simon (1760-1825) ve A. Comte'un (1798-1857) dönemidir. İkincisi ise Viyana Çevresi düşünürleri ile başlayan dönemdir. Her iki dönemde de felsefenin bilimden farklı bir yöneme sahip olamayacağı teması egemendir.⁵⁶

Bilim tarihi ve düşünce tarihi düşünüldüğünde en önemli tartışmalardan birinin doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki ilişki sorunu olduğu göze çarpmaktadır. Bu ilişkiye bağlı olarak bilimsel faaliyeti, bilimin konusu ve yöntemi ile ilgili problemleri de beraberinde getirmiştir. Böyle bir atmosferde kendine yer bulan pozitivist anlayış, bu problemleri aşma ve bilimin temellerini sağlama alma iddiaları ile ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın temelleri modern dönemde F. Bacon'a kadar geri götürülse de gerçek anlamda temeli, sosyoloji biliminin de kurucusu olan, A. Comte tarafından atılmıştır.

Pozitivist akım, felsefi bir hareket olmasının yanında aynı zamanda bilimde, sanatta, edebiyatta, hukukta da belli bir düşünce biçimini yansıtmaktadır.⁵⁷ İnsan zekâsının gerçek son aşamasını temsil eden pozitif felsefenin amacı ya da tutkusu doğa kanunlarını keşfetmektir. Metafizikçiler asırlar süren araştırmalarına rağmen henüz elle tutulur, mantıklı önermeler konusunda fikir birliğine ulaşamamışlardır ve çok farklı sayıda gruba ayrılmışlardır. A. Comte'a göre gerçek bilim insanları, kendilerini pozitif bilimlere adanmışlardır.⁵⁸

Pozitif felsefenin doğasını ve niteliklerini anlayabilmek için insan aklının ileriye yönelik gelişimini irdelemek, zekânın değişmez bir gerekliliği olarak karşımıza

⁵⁵ Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe*, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2006, s. 10.

⁵⁶ A.g.e., s. 48-49.

⁵⁷ Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe (Bilimde ve Felsefede Doğrulama)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s. 17.

⁵⁸ Auguste Comte, *Pozitif Felsefeye Giriş*, çev. Süleyman Sarı, Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003, s. 12-30.

çıkılmaktadır. Buna göre bizim tüm bilgi birikimimiz sırasıyla üç farklı aşamadan geçmektedir. Bunlar: Dinsel ya da sanrısız aşama, metafiziksel ya da soyut aşama, bilimsel ya da pozitif aşamadır. Her biri birer felsefe olarak kendini gösteren bu aşamaların karakterleri tamamen birbirinden farklıdır. İlk aşama olan dinsel aşama, insan zekâsının bir başlangıç noktasını gösterirken, ikinci aşama olan metafiziksel aşama geleneksel bir yöntemi göstermektedir. Üçüncü ve son aşama olan pozitif ya da bilimsel aşama insan zekâsının kesin ve kararlı durumunu temsil etmektedir. İlk aşamadaki insan zekâsı daha ziyade araştırmalarını ilk ve nihai sebeplere, dolayısıyla mutlak bilgiye odaklanmaktadır. Evrendeki değişikliklerin nedeni doğaüstü faktörlerin rastgele müdahaleleri olarak açıklanmaktadır. Metafiziksel aşama ise ilk aşamanın modifikasyonundan ibarettir. Bu aşamada doğaüstü güçlerin yerini soyut faktörler ya da kişileştirilmiş fikirler alır. Her fenomene uygun olan bir varlık vardır ve açıklaması ona bağlanır. Son aşama olan pozitif aşamada ise insan zekâsının hakikate ulaşabilmesinin imkânsız olduğu fark edilerek, olayların nihai sebeplerinin peşinde koşmaktan vazgeçilir. Dolayısıyla insan zekâsı, akıl yürütme ve gözlemin sentezini uygulayarak sadece fenomenlerin gerçek doğasını araştırmaya başlar. Bu şekilde olgular arasında bağlantılar kurar.⁵⁹

Pozitivistler, bilimselliğin ölçülebilmesi amacıyla doğrulanabilirlik ilkesini kriter olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bilimselliğin en önemli kriteri doğrulanabilirlik olmuştur. Bu kriter bilimsel olan ile olmayan arasında da bir ölçü olarak kabul edilmiştir. Mantıksal pozitivist anlayışa göre felsefe sadece analiz ederken, bilim hakikati arar ve sorunları çözmeye çalışır. Bu anlayışa göre doğrulanabilirlik yöntemi esastır. Bilim olan ile olmayan ancak bu yöntem ile açıklığa kavuşturulabilir. Doğrulanamayan önermeler ise anlamsız olmak durumundadır. Metafiziksel ifadeler doğrulanamadığı için anlamdan yoksundur. Pozitivizm, doğaya belli bir düzen vermenin veya belli statüleri sürdürmenin, özetle yaşamı bilimsellik adına programlamanın ve bu program dışında olan her şeyi metafizik ve ideolojik olarak niteleyip dışlamanın kuramı olmaktadır.

Pozitivizmin metafizik karşıtı bir tutum sergilemesinin en önemli sebebi deney ve gözlemin verilerine dayanmış olmasıdır. Pozitivizme göre fizik, kimya, biyoloji gibi

⁵⁹ A.g.e., s. 7-9.

bilimler arasında ciddi bir farklılık yoktur. Çünkü bu bilimlerin hepsi aynı pozitif hakikatleri keşfetmeye çalışır. Buna göre tek bir gerçeklik ve bilim var olarak kabul edilir ve bilimin birliği tasarımı da buradan türer.⁶⁰

Ancak bilimlerin önderliğinde felsefenin metotlarıyla araştırma yapıldığında gerçekliğe yakınlaşılabilir. Bu anlamda felsefenin bilim insanlarına, bilim insanlarının da felsefeye ihtiyacı vardır. Çünkü bilim, felsefenin açtığı yoldan doğmuş, ilerlemiş ve gelişme şansı bulabilmiştir. Yukarı da bahsedildiği üzere bilimselliğe geçişin Aristoteles ile başladığı kabul edilir. Sonraki asırlarda ise bilim Francis Bacon ve Descartes gibi önemli duraklardan geçtikten sonra Auguste Comte'un pozitivist felsefesi ile daha sağlam ya da ayakları yere basan bir konuma yerleşmiştir.

Comte, bir filozof olmakla birlikte, bilimsel yöntem arayışlarına girmemiştir. Onu, eskiçağ maddecilerinden başlayıp F. Bacon ve Descartes'a (1596-1650) dek uzanan çizginin takipçisi ve devam ettiricisi olarak görmek hatalı bir tarif olmayacaktır.⁶¹

David Hume'un, nedensellik ve güç kavramlarını öznelletirmesi, tözlerin varlığının inkârı, rasyonel felsefi sistemlerin eleştirisi gibi fikirleriyle pozitivist demirbaşları arasında sayılmaktadır. O, pozitivistlere rehberlik ederek, onların temel felsefi öncüsü konumundadır. Pozitivizm, kendini spekülasyonların boyunduruğundan kurtararak, her türlü önyargıdan arındırılmış bir alanın savunucusu olarak bilimin zaferi için mücadele eden bir savaşçı olarak görmektedir.⁶² Ayer, pozitivistin dünyada hala egemenliğini sürdürdüğünü düşünerek pozitivistin egemen olduğu birkaç noktayı şu şekilde aktarmaktadır: “Pozitivizm en geniş anlamıyla ele alınırsa, analitik, dilbilimsel ya da radikal empirik tüm tonları kucakladığı anlamda İngiltere’de ve İskandinavya’da egemendir ve Hollanda, Belçika, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde hatırı sayılır bir sadakate sahiptir.”⁶³

⁶⁰ Talip Kabadayı, “‘Bilim’ Tasarımlarının Kısa Tarihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, Sayı 3, 2007, s. 8.

⁶¹ Afşar Timuçin – Ali Timuçin, *Bilime Felsefeden Bakmak*, İstanbul: Bulut Yayınları, 2018, s. 15.

⁶² İ. S. Narski, “Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Pozitivizm* içinde, çev. Olcay Geridönmez, Bilim ve Düşünce Kitap Dizisi 3, İkinci Basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013, s. 58-61.

⁶³ A. J. Ayer, “Editor’s Introduction”, *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, New York: The Free Press, 1959, s. 9.

Kraft'a göre Viyana Çevresi'ni pozitivistlikten üstün kılan en önemli özelliği bilimin birliği düşüncesidir.⁶⁴ Felsefi bağlamda pozitivistliğin en temel özelliği bilimin tek geçerli bilgi türü olarak görülmesinde yatmaktadır. Bu anlamda pozitivist yaklaşıma göre felsefe, bilimsel yöntemi kullanmaktadır. Mantıkçı pozitivistlik ise pozitivistliğin güncellenmiş ya da modifiye edilmiş bir şekli olarak yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve bilimin üstünlüğüne dair vurgusu ile dikkat çekmiştir.

1.4. Russell ve Mantıksal Atomculuk Felsefesinin Mantıkçı Pozitivistlikte Etkisi

Mantıkçı pozitivistlik olarak bilinen düşünce tarzı, kendi dönemindeki etkisini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte, bilime ve felsefeye sunduğu çözüm önerileri ile önemli bir yerde durmaktadır. En çok da çağdaş bilim felsefesinde, bilim metodolojisinde, dil ve din felsefesinde, mantık çalışmalarında önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü hiçbir faaliyet ve felsefenin, metafiziksel problemlere mantıkçı pozitivistlik kadar radikal bir öneri sunmadığı iddia edilebilir. Kökleri modern felsefe döneminde bulunan mantıkçı pozitivistlik, metafizik konusunda katı kuralları benimseyerek, metafiziğe karşı reddedici bir tavır sergilemiştir. Bu tavırlarını ise “dil” e dayandırmaktadır.

Analitik felsefe geleneği, mantıkçı pozitivistliğin de içinde barındırmaktadır. Felsefenin yapacağı iş bilimsel düşüncenin öğelerini oluşturan dil ve mantık kavramlarını inceleyerek olguları açıklamaya çalışmaktır. Çünkü dilde bulunmayan ve kavramlaşmayan bir varlığın gerçekliği de olamaz. Bir olay ancak dil aracılığıyla tasvir edilip çözümlenebilir. Burada felsefeye düşen de bir üst dil oluşturma faaliyetine girmektir.

İnsanın bilgi açlığını gideren bilim, evreni düzenlemenin ve gerektiğinde değiştirmenin en uygun aracıdır. Bilim bu özelliğini üst-dile borçludur. Sadece üst-dil ile bilim canlı, verimli hale gelebilir ve doğru aranabilir. Felsefecinin işi, üst-dili bilimin bütününden soyutlayarak, kendine has ve bağımsız olarak varmış gibi düşünmek ve ele

⁶⁴ Victor Kraft, *The Vienna Circle (The Origin of Neo-Positivism)*, translated: Arthur Pap, New York: Philosophical Library, 1953, s. 191.

almaktır. Felsefeciler, sorunların çokluğuna ve karmaşıklığına salıp iç huzursuzlukla boğuştuğundan bahsedilen şekilde üst-dili ele almamanın cezasını çekmektedirler.⁶⁵ “Mantık özel bir üst-dildir. Tam olan, yani hem sentaksı hem bir semantiği olan üst-dil felsefedir. Mantık, bunun da üzerine eğilen, denetlemeye ve temizliğe yarayan, biraz genişletilmiş bir sentaksı olan, yani semantiği tam olmadığı için tam sayamadığımız bir üst-dildir.”⁶⁶ Viyana Çevresi düşünürleri ile felsefe problemleri birer dil problemine dönüşmeye başlamış, bu problemde mantık yeni bir araştırma sahası olarak gün yüzüne çıkmıştır. Mantık konusunda Russell kendi cümleleri ile şunları söylemektedir:

Mantık, düşünme yoluyla sonuç çıkarma sanatı olarak tanımlanabilir. Herkes akıl yürüterek bir sonuca ulaşabilir, hatta hayvanlar bile bunu yapabilir. Ne ki çoğu insanın çıkarımları düşüncesizce ve acelecidir. Sonuçta ortaya çıkan deneyimler bu biçimdeki çıkarımların yanlış olduğunu göstermektedir. Mantık bu tarzda güvenilmez çıkarımlardan kaçınmayı amaçlar; o, hukuktaki delil yasalarına benzemektedir.⁶⁷

Russell, mantık bilimini filozoflar için faydalı bir öğretim aracı olarak görür. Zira, mantık eğitimi almayanlar geçersiz çıkarımlar yapmaya meyillidir. Mantıkta uzmanlaşma ile birlikte geçerli olarak kabul edilen çıkarımlar azalacak, aynı anda iki farklı düşüncenin kabulünün tutarsız olduğu görülecektir. Bu sebeple mantık ve matematik filozoflar için faydalı zihinsel eğitimidir. Bu bilimler, dünyaya dair gerçek bilgi vermese de dünyanın nasıl inceleneceğinin bilinmesine katkıda bulunur. Bu bilimler, kitabın kendisi olmasa da doğa kitabının alfabeleridir.⁶⁸

Wittgenstein’a göre felsefe sorunlarının meydana çıkmasındaki en önemli faktör dilin mantığının yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Söylenebilen açıkça söylenebilir ancak üzerinde konuşulamayan şeyler hakkında susmak gerektiğini düşünmüştür.⁶⁹

Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil, saçmadır. Bu yüzden de bu türden soruları hiçbir şekilde yanıtlamayız, ancak saçmalıkları saptayabiliriz. Filozofların çoğunluk soruları ve tümceleri, dil mantığımızı anlamamamıza dayanır. (...) Felsefenin amacı düşüncelerin mantıksal açıklığıdır. Felsefe bir öğreti değil, bir etkinliktir. Felsefe yapısı,

⁶⁵ Hızır, *Bilimin Işığında Felsefe*, s. 36-38.

⁶⁶ A.g.e., s. 25.

⁶⁷ Bertrand Russell, *Felsefe Yapma Sanatı*, çev. Halil Kayıkçı, Ankara: İtalik Kitapları, 2014, s. 37.

⁶⁸ A.g.e., s. 16.

⁶⁹ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, 7. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2013, s. 11.

özünde, açıklamalardan oluşur. Felsefenin sonucu, “felsefe tümceleri” değil, tümcelerin açık hale gelmesidir. Felsefe, başka türlü sanki bulanık ve kaypak olan düşünceleri, açık kılmalı, keskin olarak sınırlamalıdır.⁷⁰

Hem Wittgenstein hem de çevre üyelerine göre felsefe bilim değildir ancak bilim örneğine göre yeniden yapılandırılmalıdır. Kavramların tanımlarını ve analizini yapmak felsefenin görevidir. Bu görev de dil analizinden ibarettir.⁷¹ Bir önermeler dizgesi ya da bilim olmayan felsefe ile önermeler aydınlatılırken bilimlerle önermeler doğrulanmaktadır. Dolayısıyla, felsefe bilimlerin hem temelini hem de çatısını oluşturmaktadır.⁷² Russell’a göre “(...) Bizi salt şahsi akıbetimizin üstüne çıkaran, bir bütün olarak evreni tarafsız ve derinlemesine düşünmeye bizi olabildiğince yaklaştırır felsefe.”⁷³ Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Russell’ın bilim ve felsefe algısına bakmakta fayda vardır.

Russell’a göre felsefe, bilgi olmasa da akılsal varsayımda bulunma sanatıdır. Doğrunun tam olarak bilinmesinin imkânsız olduğu yerlerde akıl yürütmelerde bulunarak doğrunun ne olabileceği konusundaki en güçlü olasılıkları gözler önüne sererek, nasıl ilerleyeceğimizi açıklar. “Yarın yağmur yağacak mı?” gibi spesifik sorular yerine “Dünya mekanik yasalara göre mi yönetilir?” “Evrenin bir amacı var mıdır?” gibi genel sorular sorarak o konular hakkında bir şeyler söylenip söylenemeyeceğini araştırır. Russell’ın felsefeyi bir bilgi türü olarak görmemesinin sebebi felsefenin varsayımsal, kesin olmayan şeyler üretmesindendir. Bilgi arayışında olan bir filozof elde edilen verileri ancak bir olasılık olarak kabul eder. Bir filozof için bundan daha fazlasını ummak ya da beklemek düşüncesizlik anlamına gelmektedir.⁷⁴

Bir filozof olmak için, belli bir zaman-mekandaki eğitime dayanan ve ebeveynlerin ve öğretmenlerin inançlarına dayanan açıklamalardan kurtulmak gerekmektedir. Ayrıca filozof olmak isteyen kişi, matematik bilgisinin ne kadar gerekli ve önemli olduğunu idrak etmelidir.⁷⁵ Sonuç çıkarmak için çoğu zaman ileri matematiğe ihtiyaç vardır. Çünkü genel yasaların keşfinde ve doğru olarak kabul edilmesinde

⁷⁰ A.g.e., s. 47-61.

⁷¹ Ural, *Pozitivist Felsefe (Bilimde ve Felsefede Doğrulama)*, s. 29.

⁷² Schlick, “Felsefenin Dönümü”, s. 61.

⁷³ Bertrand Russell, *Ana Hatlarıyla Felsefe*, çev. Orhan Düz, İstanbul: Say Yayınları, 2016, s. 367.

⁷⁴ Russell, *Felsefe Yapma Sanatı*, s. 11-25.

⁷⁵ A.g.e., s. 13-15.

matematik çok önemlidir.⁷⁶ “Filozof olmayı arzu eden herhangi bir kişi bilimin tarihine ve özellikle onun tanrı bilim ile olan savaşına dikkat etmek konusunda başarılı olmalıdır.”⁷⁷

Zorunlu olan bilgi, bilimin bilgisidir. Bilim, modern dünya ile daha önceki dünya arasındaki farkı ortaya çıkararak büyü, sihir, batıl inançlar gibi şeyleri sona erdirir. Ayrıca bilim; evrenin merkezi olarak dünyanın kabul edilmesinin normal olmadığını, ruh-madde düalizminin yanlışlığını, hataların fark edilmesini sağlayan deneysel doğruları bize öğretir. Russell’a göre bu bakış açısı edebi bakıştan farklı olarak yaşadığımız zamana yönelik bir felsefi bakıştır ve herkes tarafından benimsenmelidir.⁷⁸

Russell’a göre tarihsel olarak felsefe, bilim ve din arasında konumlanmıştır. Ancak İlkçağ filozofları için felsefe, bir hayat tarzı olduğundan bilginin kazanılması ile ilgili bir metottur. İlerleyen dönemlerde bazı filozoflar felsefenin dini tarafını ön plana çıkarmaya çalışırken birtakım filozoflar da onun bilimsel tarafına işaret etmiştir. Böylece bilgi peşinde koşmanın iyi bir yaşam için temel bir ihtiyaç olduğu düşünülmüş ve filozofun ahlaksal ve zihinsel hayatı birbiriyle sıkı bir ilişkiyle kenetlenmiştir. Filozofların ilgilendiği sorunlar özel değil genel olduğundan filozoflar düşünerek doğruya giden ya da yaklaşan yolu bulmalıdır. Gerçek bir filozofun ilgi alanı zaman ve mekânın dar görüşlülüğü ile sınırlanmamış tüm insanlıkla ilgilidir. Russell’a göre “ruh” un ne olduğu ve ruhla ne demek istendiğine dair bilgimiz yokken ruhun ölümsüz olup olmadığını tartışmak beyhude bir çaba olacaktır.⁷⁹

Bilimsel yöntem, olguların gözlemlenerek bir yasa çıkarımında bulunulması işleminden ibarettir. Bilimsel görüşün doğruluğuna inanmak için bir nedenin bulunması gerekir. Zira, doğru olma olasılığından farklı olarak benimsenen görüş bilimsel olmayan görüşü anlatır.⁸⁰

İlk başlarda bilim, evrene âşık olan insanlar sayesinde doğmuş ve gelişme gösterebilmiştir. Güneşi, ayı, yıldızları seven ve onları seyretmekten ve düşünmekten keyif alan bu insanlar onları gördüğünden daha yakından tanıma ve anlama çabası

⁷⁶ A.g.e., s. 54.

⁷⁷ A.g.e., s. 22.

⁷⁸ A.g.e., s. 16-17.

⁷⁹ A.g.e., s. 32-33.

⁸⁰ Bertrand Russell, *Bilimsel Bakış*, çev. Funda Sezer, İstanbul: Say Yayınları, 2015, s. 35-37.

içine girmişlerdir. Russell, İyonyalı filozofları bilimsel bilgi elde etme arzusuna sahip olan ilk kişiler olarak açıklar.⁸¹

Russell'a göre bilimsel yöntem, gerçek anlamda ilk olarak bir matematik profesörü olan Galileo ile başlatılmıştır. Otoriteye nefret ile yaklaşması, üniversitede düşmanlık olarak algılanmış ve yalnızlığa mahkûm olmak zorunda kalmıştır. Galileo, güvenilir ve tümel bilgiye olan inancı ve çabası ile kendi dönemi içinde önemli bir atılım gerçekleştirerek modern zamanların babası olarak nitelendirilmiştir.⁸² Dolayısıyla Galileo bize bilimin önemi ve gerekliliğini hatırlatmıştır.

Bilimin bizim hem iyilik etme hem de zarar verme gücümüzü arttırdığı doğru olduğu kadar bilim bizim yıkıcı içtepelerimizi de bir nevi dindirme ya da dizginleme ihtiyacımızı da gidermektedir. Zira insanoğlunun daha önceki olduğu halinden daha fazla ehlileşmesi içi bilimsel zihniyetin ve bilimsel bir dünyanın varlığının devam ettirilmesi gerekmektedir.⁸³ Russell'a göre tehlike ya da kötülüklerin kaynağı bilgide değil cehalettir. Tıpkı Galileo gibi Russell da bilimin önemini bize kendi ifadeleri ile şu şekilde aktarmaktadır:

Bir zamanlar insanlar dine içtenlikle, coşkuyla inanır, din uğruna savaşır, birbirlerini direklerle bağlayıp yakarlardı. Din savaşlarından sonra ilahiyatın insanların zihinlerindeki bu yoğun egemenliği gitgide zayıfladı. Şu anda onun yerini alan bir şey varsa o da bilimdir. Bilim adına endüstri devrimi yaptık, aile düzenini sarstık, ten rengi farklı olan ırkları köleleştirdik ve büyük bir maharetle zehirli gazlar kullanarak birbirimizi yok ettik (...) İnsan çekingen ve gönülsüz bir inanca değil, sağlam ve gerçek bir inanca ihtiyaç duymaktadır. Bilim özünde bilgiyi sistematik şekilde aramaktan başka bir şey değildir ve bilgi de, kötü insanlar onu hangi kötü amaçlar için kullanırsa kullansınlar, özünde iyidir.⁸⁴

Russell'a göre bilim, tikel olanı gözlemleyerek başlasa da aslında tikelle değil tümelle ilgilidir. Dolayısıyla bilim, hiyerarşik olarak düzenlenen önermelerden oluşmaktadır. Russell, mükemmele yaklaşan en önemli bilimin fizik bilimi olduğunu düşünmüş ve diğer bilimlerin amacının da bu olduğunu savunmuştur.⁸⁵ Viyana çevresi üyelerinin bu fikri Russell'dan esinlenerek benimsediği iddia edilebilir. Ancak Russell, Çevre üyelerinden farklı olarak felsefenin farklı bir yöntemi olması gerektiğini

⁸¹ A.g.e., s. 241.

⁸² A.g.e., s. 41-52.

⁸³ A.g.e., s. 202.

⁸⁴ A.g.e., s. 134-135.

⁸⁵ A.g.e., s. 71-76.

düşünmüştür. “Russell, zaman geçtikçe felsefenin teolojiden kalan talihsiz bir kalıntı olup olmadığı konusunda şüpheyne düşmüş ve felsefenin bilimden farklı ve bağımsız olarak kendi yöntemine sahip olduğunu düşünmüştür.”⁸⁶

Bilimin kesinleştirmedığı ya da çürütemediğı konularda felsefe daha cesur hareket ederek evrene dair varsayımsal önermelerde bulunur. Bilimde hemfikir olunan birçok nokta varken felsefede yoktur. Ancak felsefe bilim üzerinden kurulabilirse hata ihtimali azalarak kesinlik umulabilir.⁸⁷

Russell yukarıda sözü edilen konuyla ilgili şu açıklamalarda bulunur: “Sağlam bir felsefe yapma süreci (...) kesinlikle emin olduğumuz açık, belirsiz, muğlak şeylerden düşünüm ve çözümleme yoluyla bulduğumuz belirsiz şeyde içerilen kesin, açık, tam olana, diğer bir deyişle belirsiz şeyin bir çeşit gölgesi olduğu gerçek doğrulara doğru geçmeyi içerir.”⁸⁸ Belirsizden kesin olana geçmek her zaman bir hata riskini barındırır da mantıksal öncüller ancak bu kesin önermeler temelinde inşa edilebilir. Russell’a göre açıklığından veya seçikliğinden kuşkuya düşebilen ya da hataya mahal veren her şeyden kuşku duyan Descartes’in benimsediğı yöntem şekli doğrudur. Zira, bizi hata yapmaktan alıkoyan başka bir yöntem yoktur. Bu yüzden Descartes’in yöntemi başlangıç için sağlamdır ve sürdürülmelidir.⁸⁹

Russell’a göre felsefe, karmaşık olan şeylerin analiz edilmesini sağlayarak dünyanın genel görünüşünü anlamamıza yardım etmektedir. Bizim amacımız, felsefenin nasıl bilimsel olabileceğinin bulunmasıdır. Bunun için öncelikle filozofların pratik bir fayda gözetmeyen düşünsel merakı kazanmaları ve bunu alışkanlık haline getirmeleri gerekmektedir. Çünkü bilim insanının ayırt edici niteliğı budur.⁹⁰ İnsanların çoğuna göre felsefenin cazibesi, spekülatif özgürlüğünde ve varsayımları kolay bir şekilde değiştirebilmesinde yatmaktadır.⁹¹

⁸⁶ Bertrand Russell, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*, çev. Dilek Arlı Çil, Kurtul Gülenç v.d., İstanbul: Alfa Yayınları, 2015, s. 161.

⁸⁷ A.g.e., s. 177-179.

⁸⁸ A.g.e., s. 43-44.

⁸⁹ A.g.e., s. 44-46.

⁹⁰ Russell, *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, s. 24.

⁹¹ Russell, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*, s. 157.

Ayer'e göre "(...) Felsefe bir doktrin değildir, bir aktivitedir; söylenebilen şeyi ve söylenemeyen şeyi ifade etmeye engel olan şeyi aydınlatma aktivitesidir."⁹² Viyana Çevresi üyelerine göre felsefenin görevi problemleri çözmek değil, onları aydınlatmaktır. Dolayısıyla felsefede çözülmeyen problemler yoktur. Felsefenin görevi yalnızca bilimsel dilin problemlerini çözmek ve onu analiz ederek sistemleştirmektir. Dolayısıyla felsefe, bir bilim mantığı olmalıdır ve felsefi dil de mantığın ve bilimin standartlarına uymalıdır.⁹³

Russell'a göre filozofların şimdiye kadar yaptıklarını aşan bir başarı gerçekleştirebilmelerinin zorunlu ve tek şartı geçmişteki gelenek ile engellenmeyen ve edebi yöntemlerle yolunu şaşırmamış olan bilimsel anlamda eğitilmiş ve felsefeye ilgi duyan insanlar okulu kurmaktır. Fizik, Platon'dan Rönesans'a kadar olan dönemde, felsefe gibi tutucu, donuk ve boş inançlı bir gelişim izlemiş, Galileo'nun olguları gözlemlene şekli ve matematiğin kullanılması yöntemiyle bir bilim halini almıştır. Tıpkı bu gelişme gibi felsefe de yeni olgular ve mantıksal yöntemlerin kullanılışı ile birlikte bilimsel niteliğe kavuşacaktır.⁹⁴

Empirik nitelikteki kavramların uygulanmalarına sadece gözlemler vasıtasıyla karar verilebilir. Bu şartı sağlamayan kavramları Bedia Akarsu 'görüntü-kavramlar' olarak tanımlar ve bundan dolayı da bilimden atılması gerektiğini düşünür. Zira bilimsel olarak kabul edilen tüm söylemler ya mantıksal olarak temellendirilebilir olmalı ya da deneyle doğrulanabilen söylemler olmalıdır.⁹⁵ Bunun için bilimsel olan söylemlerimizin hem rasyonel bir zemini olmalı hem de bu söylemler deney vasıtasıyla doğrulanabilmelidir.

Analitik felsefenin önemli temsilcilerinden olan Russell, 'mantıksal atomculuk' kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramın temeli empirist yapıda olup metafizik karşıtı bir duruş sergilemektedir. Burada filozofun görevi, her şeyi en basit öğelerine ulaşana kadar düşünce analizinden geçirmektir. Ancak bu işlem Hume'un yaptığı gibi psikolojik analiz şeklinde olmamalıdır. Russell, sözü edilen analizin önermeler üzerinden

⁹² Ayer, "Viyana Çevresi", s. 116.

⁹³ Özcan, "Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler", s. 41.

⁹⁴ Russell, *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, s. 213-216.

⁹⁵ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe (Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1994, s. 241.

yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bu noktada o, mantıksal çalışmaları ve psikolojik çalışmaları birbirinden ayrı tutmak konusunda, Hume ile değil, Bradley ile bir uzlaşım halindedir.⁹⁶ Russell'ın bu fikirlerinin bir benzerini Çevre üyelerinin kurucu isimleri de dillendirmektedir. Şöyle ki: “Felsefi çalışmanın görevi, gerçekten ‘metafizik’ sözceler ortaya koymak değildir, problemleri ve sözceleri aydınlatmaktır. Bu aydınlatmanın yöntemi, mantıksal analiz yöntemidir.”⁹⁷

Carnap'a göre mantıksal çözümleme yöntemi, deneyimin üstünde veya ötesinde olan her bilginin sözde bilgi olduğunu ve anlamsız olduğunu iddia etmektedir. ‘Bilimsel felsefe’ denilen şeyden anlaşılması gereken tam olarak budur. Yani: Mantıksal çözümlemeler yapmak ve temeller araştırmak. Metafiziğin kendisine çizdiği görevden de anlaşılacağı üzere metafizikte hiçbir anlamlı önerme olamaz. Çünkü empirik bilimlerin ulaşamayacağı bir bilgi şeklinin ortaya konmak istenmesi belirsizliğe sebep olmaktadır. Üstelik metafizik bizden tam olarak bunu istemektedir. Oysaki deneyimlenebilenin ötesinde yer alan bir şey söylenemez, düşünülemez, sorulamaz.⁹⁸ Russell'a göre mantıksal çözümleme ve sentezden ibaret olan felsefe, bilimlerin birbiri ile münasebeti konusunda spesifik bilim dallarında olduğundan daha fazla bağlantı kurarak iş birliği üzerine odaklanmaktadır.⁹⁹

Viyana Çevresi felsefesinin Wittgenstein'ın *Tractatus*'unun genişletilmiş yorumlarından ibaret olduğu söylenebilir. Wittgenstein, Çevre üyelerinin toplantılarına katılmasa da bir kısım Çevre üyeleri ile bireysel olarak temas halindedir. Ayrıca Wittgenstein, Çevre üyelerinin hareketinin fikir babası olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁰ Ayrıca Viyana Çevresi genellikle David Hume ve Russell'ın bir sentezi olarak değerlendirilmiştir.¹⁰¹ Ayer, yirminci yüzyıl filozofları arasında Wittgenstein'ı,

⁹⁶ D. F. Pears, “Russell ve Wittgenstein: Mantıksal Atomculuk”, *Felsefede Devrim (Analitik Felsefenin Doğuşu)*, çev. Ebubekir Demir, ed. Alfred Jules Ayer, Ankara: Fol Yayınevi, 2021, s. 46-48.

⁹⁷ Hanh Hans, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyana Çevresi”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, s. 87.

⁹⁸ Carnap, “Mantıksal Dil Çözümlemesi Karşısında Metafiziğin Yenilgisi”, s. 87-89.

⁹⁹ Russell, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*, s.179.

¹⁰⁰ Roudolp Haller, “Wittgenstein Yeni Pozitivist miydi?”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, Ankara, 2021, s. 275-282.

¹⁰¹ Özcan, “Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler”, s. 38.

Russell'dan sonra, ikinci sıraya yerleştirerek¹⁰² hem kendisi için hem de Çevre üyeleri için önemini göstermiştir.

Viyanalı Çevresi'nin fikirleri sadece Wittgenstein'in fikirlerinden ibaret olmasa da Çevre üyeleri üzerinde derin bir iz bıraktığı tartışılmaz bir gerçektir. Çevre toplantılarından *Tractatus* adlı eseri yüksek sesle okunarak irdelenmiş ve hakkında uzun uzun düşünülmüştür. Birçok problemin temelinde mantık ihlallerinin ve dilin yanlış kullanımından kaynaklanmasının farkına varılması hususu Çevre üyelerinin dikkatini çekmiştir. Bu anlamda Wittgenstein'in radikal önerilerde bulunması, Çevre üyelerinin fikirlerini oluşturmada önemli sac ayaklarından birini teşkil etmektedir.¹⁰³

Profesör Wittgenstein, *Tractatus*'ün sonlarına doğru felsefe yöntemi için söylenebilecek olandan fazlası söylenmemeli derken, Ayer'e göre bunun anlamı, doğa bilimlerinin önermelerinden başka bir şey söylememektir. Bu anlamda Wittgenstein'in söylemi, belki, filozofları bir park bekçisi konumuna indirgemiş ya da yükseltmiş olabilir. Ancak Ayer'e göre buradaki amaç, metafizik batağına düşmemektir.¹⁰⁴

Ayer, *Wittgenstein* adlı kitabında Wittgenstein'in kariyeri boyunca amacını, filozofların içine düşmüş oldukları saçma konuşmalara sürüklendiğini görmüş olması ve onların içine düşmüş oldukları bu dilsel tuzakları gün yüzüne çıkararak onları ortadan kaldırmak olarak açıklamıştır.¹⁰⁵

Ayer, Wittgenstein'ı Batı felsefesinin Descartes'tan Russell'a kadar olan döneminin genel gidişatını değiştiren önemli bir kişi olarak görmektedir. Özellikle Descartes tarafından başlatılan gelenek, ağırlıklı olarak bilgi teorisi üzerinde durmayı gerektiriyordu. Wittgenstein, bilgi teorisini her ne kadar toptan dışlamamış olsa da dil çalışmalarıyla hem kendi dönemindekilerin hem de sonraki gelen kuşakların çalışmalarının konularını bu yöne kaymasına aracılık etmiştir.¹⁰⁶

Yakın dönem felsefenin bir özelliği olan metafiziğe duyulan güvensizlik, kısmen mantıkçı pozitivistler tarafından ortaya çıkarıldı, ancak bunun daha eski bir kaynağı, bu yüzyılın başında Cambridge'de gelişmeye başlayan analitik

¹⁰² A. J. Ayer, *Wittgenstein*, Chicago: University of Chicago Press, 1986, s. 145.

¹⁰³ Ercan Salgar, *Rudolf Carnap*, İstanbul: Otorite Kitap, 2016, s. 85-87.

¹⁰⁴ A. J. Ayer, *The Meaning of Life*, New York: Macmillan Publishing, 1990, s. 5.

¹⁰⁵ A. J. Ayer, *Wittgenstein*, s. 30.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 142.

hareketleydi. Hareket, Bertrand Russell ve G. E. Moore tarafından ortaya atıldı ve ilk çalışmaları mantıkçı pozitivistleri de harekete geçiren Wittgenstein tarafından kendi tarzında sürdürüldü.¹⁰⁷

On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında İngiliz felsefesinde Hegel'in fikirleri moda durumundaydı. Ayer'e göre bu modanın ya da büyüünün değişmesinde en önemli katkısı olan kişi Bertrand Russell'dır. Onun çalışmaları ile empirist geleneğe geri dönmüştür. Analitik felsefe olarak adlandırılan felsefi iklim, büyük oranda Russell'ın çabalarının bir meyvesi olarak görülür.¹⁰⁸

1.5. Viyana Çevresi'nin Bilimsel Dünya Anlayışı

Viyana Çevresi üyelerinin amacı her şeyi tek bir bilim çatısı altında toplayarak bilimsel bir dünya anlayışı yaratmaktır. Böyle bir bilimsel dünya anlayışı için çözülemeyecek bir sır yoktur. Bu anlayış etrafında toplanan çevre üyeleri; metafiziği reddederek, metafizikçilerin ve teologların kendileriyle çeliştiğini, ortaya attıkları önermelerin esasında pek bir şey ifade etmediğini, bu önermelerin yalnızca bir yaşam bilincinin ifadesi olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁰⁹

Bilimsel dünya anlayışı, yukarıda da bahsettiğimiz üzere, empirist ve pozitivist bir karakter taşıyarak, meşru ve geçerli bir bilimin çerçevesini belirlemiştir. Bu çerçeve temelinde mantıksal çözümleme yöntemi kullanılmalıdır. Bu yolla empirik veriler mantıksal çözümleme yönteminden geçirilmiş olacak ve bilimsel çalışmaların amacı da bu yöntem olacaktır. Böylelikle tüm bilimler tek bir bilim altında toplanacaktır. Bilimsel Dünya Anlayışı'nın temsilcileri, temel insani deneyim temelinde hareket ederek kendilerini metafiziksel ve teolojik enkaz temizleme işine adanmışlardır.¹¹⁰ Bu sebeple mantıkçı pozitivist fikirler radikal değişiklik ve önerilerle karşımıza çıkmaktadır.

Mantıkçı pozitivism, deneyciliğin köktenci ve uzlaşmaz bir şekli olarak karşımıza çıkarken, Hegelcilerin "Mutlak", "Nihai gerçeklik" gibi savlarını eleştirmişlerdir. Geleneksel metafizik kuşkulu olarak görünürken aynı zamanda şeylerin

¹⁰⁷ A. J. Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, Penguin Books, 1973, s. 34.

¹⁰⁸ A. J. Ayer, *Metaphysics and Common Sense*, California: Freeman, Cooper & Company, 1970, s. 168.

¹⁰⁹ Hans Hahn-Otto Neurath-Rudolf Carnap, "Bilimsel Dünya Anlayışı. Viyana Çevresi", *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkıpçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, s. 35-38.

¹¹⁰ Hans Hahn-Otto Neurath-Rudolf Carnap, "Bilimsel Dünya Anlayışı. Viyana Çevresi", s. 41-53.

doğasına yönelik a priori bilgilere ulaşma iddiası sorgulanmıştır. Ayer’e göre Bilimsel Dünya Anlayışı programı, akılcılığın temellerinin yıkılmasından ibarettir.¹¹¹

Bilimsel Dünya Anlayışı kendinden şey, töz, dış dünya, başka zihinler problemi gibi şeyleri ve bunlarla ilgili tartışmaları bir kenara bırakmayı tavsiye etmektedir. Bu program, problemleri mantıksal çözümleme aracılığıyla tespit eder, bilimsel kavramların ideal tanımlarını ortaya koyar. Böylelikle tek bir bilime doğru giden yol sağlamlaştırılmış olacaktır. Bilimsel Dünya Anlayışı, bu amacı gerçekleştirmeye çalışan entelektüel bir çabadır.¹¹² Kurucu düşünürlerin Bilimsel Dünya Anlayışı’ndaki şu ifadeleri Platon’a bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir:

Bilimsel Dünya Anlayışı’nın bazı temsilcileri sistem felsefeleriyle aralarındaki keskin farkı vurgulamak için, çalışmalarını “felsefe” olarak nitelendirmek bile istememektedir. Bu tip çalışmalar nasıl adlandırılırlarsa adlandırılın kesin olan şudur: Farklı görgül bilimlerin yanında ya da üstünde, temel ya da evrensel bir bilim olarak hiçbir felsefe yoktur; içeriksel bilgiye ulaşmak için deneyimden başka bir yol bulunmamaktadır; deneyimin üstünde ya da ötesinde bir idealar imparatorluğundan asla söz edilemez.¹¹³

Dünyanın bilimle kavranmasına sürekli vurgu yapan bu program yazılarında temeli deneye, matematiğe ve mantığa indirgenemeyen şeyler metafizik olduğu gerekçesiyle dışlanmakta ve kabul edilmemektedir.

Dünyayı bilimle kavrama, ne kaynağı saf akılda olan kayıtsız şartsız bilgiyi ne Kantçı bilgi teorisinin temelinde bulduğumuz şekliyle ‘sentetik a priori yargılar’ ı ne de bundan dolayı Kant öncesi ve sonrası herhangi bir ontolojiyi ve herhangi bir metafiziği kabul eder (...) Dünyayı bilimle kavrama, her tür objeye ilişkin sadece deney sözcelerini, mantığın ve matematiğin analisit sözcelerini kabul eder.¹¹⁴

Dünyanın bilimle kavranmasının iki belirlenimi vardır. Bunlardan birincisi deneyciliktir, pozitivistliktir. Her bilimin sınırı buna uygun şekilde oluşturulur. İkincisi ise mantıksal analiz yönteminin uygulanmasıdır. Dünyanın bilimle kavranması konusunda aritmetiğin temelleriyle ilgili problemler önemli rol oynayarak yeni bir mantığın gelişmesine yol açmıştır. Böylelikle aritmetiğin temelleri daha detaylı incelenerek mantığın tutarlı bir sistemi geliştirilmeye çalışılmıştır. Amaç, aritmetiğin ve

¹¹¹ Cottingham, *Akılcılık*, s. 120-121.

¹¹² Ulaş Bager Aldemir, “Sonsöz: Mantıksal Pozitivizmi Aşmak”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, s. 99.

¹¹³ Hans Hahn-Otto Neurath-Rudolf Carnap, “Bilimsel Dünya Anlayışı. Viyana Çevresi”, s. 52.

¹¹⁴ Hanh, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyana Çevresi”, s. 89.

matematiksel analizin kavramlarını mantık aracılığıyla daha sağlam bir şekilde temellendirmektedir.¹¹⁵

Viyanalı Çevresi temsilcileri, fizikteki gelişmelerden dolayı fiziği referans noktası olarak sosyal bilimlere de dahil olmak üzere tüm bilimleri fizik bilimi çatısı altında birleştirmeyi amaç edinmişlerdir. Özel bilimlerin tüm teorilerini fiziğin teorisine indirgemek amaç edinilmiştir.¹¹⁶

Dünyayı bilimle kavramayı niteleyen şey ne özel tezlerdir ne de temel tutumdur, ne de bakış açısidir ne de araştırma yönüdür. Bu kavramanın amacı, birleşik bilimdir. Onun çabası, bilimin farklı alanlarında çalışan araştırmacıların özel çalışmalarını birleştirmek ve uyusturmaktır... Bilimsel gelişmenin şimdiki aşamasını düşünersek, o zaman anlarız ki metodolojik araştırmalar şimdiye kadar hemen hemen sadece fizik için verimli olmuştur. Gerçekte fizik, kesin ve ince ayrımlar içeren kavramlar oluşturmada diğer bilimlerden çok ileridedir.¹¹⁷

Viyanalı Çevresi üyeleri tarafından bilim birliği fikri ortaya atılmış, bunun da ancak bilimde dil birliği ile gerçekleştirilebileceği iddia edilmiştir. Bu dil birliğinde ise iki şartın sağlanmış olması gerekmektedir. Bunlardan biri dilin özneler-arası olmasıdır. Başka bir deyişle dilin herkes tarafından aynı şekilde algılanmasıdır. Diğerisi ise dilin evrensel olmasıdır. Carnap ve Neurath'a göre sadece fizik dili bu iki şartı yerine getirebilir. Çünkü sadece fizik dili, tüm önermelerde ölçülebilir kavramlar kullanabilir. Bu görüşe Physikalismus (fizikselleştiricilik) adı verilmektedir.¹¹⁸

Descartes'ın (1596-1650) *mathesis universalis* (evrensel bilim) amacını gerçekleştirebilmek için ortak bir sembolik dile ihtiyaç vardır. Neurath, bu ihtiyacın dilin birliği ile gerçekleştirilebileceğini düşünür ve bu ortak dilin fiziğin dili olması gerektiğini vurgular. Carnap da bilimin birliği düşüncesini mantıksal temellere dayandırarak bu girişimi Denis Diderot ve Jean le Rond d'Alembert gibi ansiklopedistlerin projesine benzetir ve bu projenin de bu çevre ile sürdürüldüğünü düşünür.¹¹⁹ Bu evrensel bilim projesi ilerleyen asırlarda “bilimsel dünya anlayışı/görüşü” olarak kendini gösterecektir.

¹¹⁵ Hanh, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyanalı Çevresi”, s. 90-92.

¹¹⁶ Özcan, “Giriş: Viyanalı Çevresi; Kökenler, Karakteristikler”, s. 53.

¹¹⁷ Hanh, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyanalı Çevresi”, s. 86-94.

¹¹⁸ Akarsu, *Çağdaş Felsefe* s. 259.

¹¹⁹ Özcan, “Giriş: Viyanalı Çevresi; Kökenler, Karakteristikler”, s. 55-56.

Ernst Mach (1838-1916), bilime ve felsefeye katkılarda bulunan bir doğa felsefecisi olarak nitelendirilmektedir. Viyana Çevresi'ni etkileyen öncü düşünürlerinden biridir ve Bilimsel Dünya Görüşü fikri kendisine aittir.¹²⁰ Mach, farklı üniversitelerde fizik, matematik ve felsefe profesörü olarak görev yapmış ve gençliğinde Kant felsefesine yakınlık duymuştur. Empirist ve pozitivist nitelikteki fikirleriyle bilinen E. Mach'ın ortaya koydukları Fransız pozitivist A. Comte ile benzerlik göstermektedir. Ancak Comte, bir sistem kurmanın peşine düşerken, Mach böyle bir işe girişmemiştir.

Bilimsel dünya anlayışı çerçevesi içerisinde Viyana Çevresi'nin en çok etkilendiği isimlerinden biri olan Ernst Mach'a göre Comte'un pozitivismi bir tarih felsefesi gibi ele alması çelişkilidir. Çünkü pozitivist bilgi tarihsel değil, deneyseldir. Tarihsel olan deneylenemez. Dolayısıyla Mach, pozitivismi kendi sınırlarına çekerek gerçek anlamına kavuşturmuştur. Mach, tüm bilimlerde ortak bir dil olması gerektiğini düşünerek tüm bilimlerin birleştirilmesi fikrini benimsemiş ve bu fikir Viyana Çevresi'nin en büyük projelerinden biri haline gelmiştir.¹²¹ Viyana Çevresi'nin amacı, aynı fikirleri benimseyen kişileri bir araya getirerek bu fikirleri Çevre dışına da yaymaktır.¹²² Bu amaç doğrultusunda Ernst Mach ve onun fikirleri önemli esin kaynağı olmuştur. Ernst Mach'a göre bilimle felsefe birbirinden ayrı ayrı düşünülüp ele alınamaz. Ona göre bilimsel kavramlar felsefi açıdan incelenip aydınlatılmalıdır. "Bilim adamı, en azından bir filozof olmasa da, hatta öyle anılmak istemese de, bilgisini elde ettiği ve genişlettiği süreçleri anlama konusunda [filozofa] güçlü bir ihtiyaç duyar."¹²³ Ernst Mach, amacını bilime yeni bir felsefe katmak değil, eski ve bayatlamış olan felsefeyi bilimden çıkarmak şeklinde vurgulamıştır.¹²⁴ Ancak bu felsefe metafiziksel motiflerden arınmış bir felsefedir.

Mach, Kant'ı numenleri kabul ederek aslında metafiziksel düşüncelerin varlığını sürdürmesine imkân vermekle suçlamış, Kant'ın numen-fenomen ayrımını eleştirmiştir. Bu anlamda Kantçı sayılmayan Mach'ın Hume'un fikirlerine yakınlık duyduğu

¹²⁰ Serdar Saygılı, "Pozitivizmden Yeni Pozitivizme Geçiş Sürecinde Bilimsel Dünya Görüşünün Öncü Filozofu, Ernst Mach ve Felsefesi", *Felsefe Dünyası*, Sayı 66, Ankara, 2017, s. 186-187.

¹²¹ Özcan, "Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler", s. 34-35.

¹²² Hanh, Neurath, Carnap, "Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyana Çevresi", s. 79.

¹²³ Ernst Mach, *Knowledge and Error (Sketches on the Psychology of Enquiry)*, Boston: Reidel Publishing, 1976, s. XXXI.

¹²⁴ A.g.e., s. XXXII.

görülebilir. Metafiziğin reddi konusunda Hume'un etkisinde kalarak, doğrulanamayan metafiziksel iddiaları anlamsızlık kategorisine indirgemıştır.¹²⁵

Mach'a göre günübürlük düşünce saf bilgiye hizmet edemez. Ancak bilimin ortaya çıktığı yer bu günübürlük/sıradan düşüncelerdir. Bilimsel düşünmedeki ilerleme, sıradan düşüncelerin sürekli düzeltilmesinden ibarettir. Geçmişe yönelik eleştirel bakış açısı ile gerçekleştirilebilecek olan bilimsel düşünce, salt pratik amaçlara hizmet etmez. Uygarlıklar geliştikçe bunun önemi daha iyi anlaşılacak ve sıradan düşünceler yerini bilimsel düşüncelere bırakacaktır.¹²⁶ Gündelik hayatta kullanılan sıradan kavramlar belirsizlik içerir. Bu belirsizlikler alanından çıkılıp bilimsel düşünce aşamasına ulaşılması ve bilimsel değerlendirmelerin başlayabilmesi için belli bir zihinsel gelişim seviyesine ulaşılması gerekir. Mach'a göre bilimsel araştırma, doğru gözlemin hayati önem taşıdığı karmaşık ip düğümlerini çözmek gibidir.¹²⁷

Ernst Mach'ın bilimsel felsefenin oluşmasına dair en belirleyici adımı atan kişi olduğu söylenebilir. O, Viyana'nın entelektüel yaşamında merkezi bir figür olarak yerini almıştır. Viyana Çevresi'nin oluşumu için önemli bir temel sağlamıştır.¹²⁸ Pozitivist düşünce geleneğinden gelen Mach, pozitivizm ile mantıkçı pozitivizm arasında köprü vazifesi görmesiyle ön plandadır.¹²⁹ O, kendisini filozof olarak görmese de pozitivist fikirleri ve metafizikten ayrışan söylemleri itibarıyla Viyana Çevresi'nin temel yapı taşlarından biri olan bir bilim insanıdır.

Viyana Çevresi, kendi içine kapalı bir yapı değildir, pek çok kurum, yapı ve kişi ile temas halindedir. Bu temas ile kurulan yakınlık, dünyanın bilimle kavranması çatısı altında olmalı, teoloji ve metafizikten uzak durmalıdır. Çevre'nin düşüncelerini halka hitap edebilmesi ve yayabilmesi amacıyla 1928 yılının sonlarına doğru Ernst Mach Derneği kuruldu ve başkanlığına Schlick getirildi. Bu dernek dünyanın bilimle kavranması programını açıklamak ve uygulamak amacıyla konferanslar düzenlemekte ve yayınlar yapmaktadır. Bu gibi etkinlikler sayesinde doğa bilimlerinde ve sosyal

¹²⁵ Serdar Saygılı, "Gerçekçiliğin Duyumsal İnşası Sürecinde Metafiziksel Olabilirliğin Radikal Reddi Meselesi ve Ernst Mach", *Temaşa*, Sayı 9, 2018, s. 104-105.

¹²⁶ Mach, *Knowledge and Error*, s. 2.

¹²⁷ A.g.e., s. 10.

¹²⁸ Friedrich Stadler, *The Vienna Circle (Studies in the Origins, Development, and Influence of Logical Empiricism)*, Volume 4, New York: Springer, 2015, s. XVII.

¹²⁹ Saygılı, "Gerçekçiliğin Duyumsal İnşası Sürecinde Metafiziksel Olabilirliğin Radikal Reddi Meselesi ve Ernst Mach", s. 91.

bilimlerde doğru araştırmanın doğası meydana çıkarılmaya çalışılmıştır. Dernekte Platon ve Pythagoras gibi kişilerden ziyade, sofistler ve Epikürosçular gibi yeryüzü varlığını savunan herkesle temas ve yakınlık kurulmaya çalışılmıştır.¹³⁰

Felsefe, yirminci yüzyılda, özellikle mantıkçı pozitivizm akımı ile birlikte ‘bilimlerin sultanı’ unvanı ile karşımıza çıkmamaktadır. O, daha ziyade bilimsel bilginin yardımcısı ya da hizmetçisi konumundadır. Felsefi araştırmaların konusu artık düşünsel ya da ideal olanın nesnesi ya da konusu olmaktan ziyade bilimsel olan önerme ve kavramlarla ilgili olmalıdır.¹³¹

Viyana Çevresi ile birlikte felsefenin temeli değişerek yeni bir anlayış getirilmiş ve felsefede yeni bir çağ başlamıştır. Bu anlayışa göre felsefenin savları bilimin sınırlarını aşan iddialar olmamaktadır. Böylelikle felsefe, büyük sistem kurucularının spekülasyonlarından ve rekabetinden sıyrılmış olacaktır. Dolayısıyla yirminci asır ile birlikte dünyanın bilim aracılığıyla algılanması ve kavranması yönünde hiç olmadığı kadar olağanüstü atılımlar gerçekleştirilmiştir.¹³²

Sonraki bölümde Viyana Çevresi’nin en önemli düşünürlerinden biri olarak gösterilen Alfred Jules Ayer’in (1910-1989) dünyanın bilimle kavranmasından yola çıkarak bilimin sınırları ve işleyişi hakkındaki problemler tartışılmaya çalışılacaktır.

¹³⁰ Hanh, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyana Çevresi”, s. 85-87.

¹³¹ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, s. 238.

¹³² Özcan, “Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler”, s. 13.

İKİNCİ BÖLÜM

ALFRED JULES AYER'İN METAFİZİĞE YAKLAŞIMI VE SINIR ÇİZME (DEMARCATİON) PROBLEMİ

Bugün “bilim” olarak isimlendirilen şeyin temelleri büyük ölçüde Aydınlanma döneminde atılmış ve pozitif bilimlerin gelişmesiyle de bilimde ve bilimsel gelişmelerde patlama yaşanmıştır. Bu bağlamda, Aydınlanma dönemi yeni bir düşünce dalgası başlattığı için milat olarak ele alınabilir. Aydınlanma ile birlikte akla güven artmış, geleneksel dini otoriteler de dahil olmak üzere her türlü otorite sorgulanır hâle gelmeye başlamış ve “bilim” bütün insanların hayatına doğrudan veya dolaylı olarak dahil olmuştur.

20. yüzyılda Öklid dışı geometrilerin, Görelilik ve Kuantum Teorileri'nin ortaya çıkması ile birlikte klasik anlamdaki bilim tasarımları değişmeye başlamıştır. Bu durum bilimin ve metafiziğin birbirinden ayırt edilemeyecek nitelikte yakınlaşmasına ve doğal olarak da birbirine karışmasına sebep olmuştur. Modern fizikteki kavramların metafiziksel öğelerden nasıl ayrıştırılacağı bir problem haline gelmeye başlamıştır. Bilim olan ile olmayan arasında sınır çizilmesine olan ihtiyaç en çok da 20. yüzyılda fazlasıyla hissedilmiştir. Bu sınır çizilmesi ihtiyacı, günümüzde bilim denilen disiplinin yeniden sorgulanmasına yol açmış; bilimin kapsamı, konuları, yöntemi, diğer alanlarla ilişkisi tartışılmaya başlamıştır. Tam da böyle bir atmosferde mantıkçı pozitivistlerin bu problemlere karşı olan sert tutumu tüm dünyada, özellikle de Avrupa'da, çok ses getirmiş, tartışılmış ve eleştirilmiştir. Bu bölümde, sözü edilen konulara bağlı olarak ortaya çıkan problemlere Alfred Jules Ayer'in bakış açısından yaklaşılarak bunlar analiz edilmeye ve tartışılmaya çalışılacaktır.

Felsefe, her ne kadar felsefi kavramlar üzerinde çalışan ve fikir üreten konumuyla bilim karşısında bağımsızlığını korusa da bilimin var olmadığı bir atmosferde felsefenin varlık kazanması beklenemez. Bu durum felsefenin bağımsızlığına gölge düşürmez, zira felsefe doğruluk ve bilme çabaları ile bilime eşlik etmektedir. Bu durum, felsefeyi bilimin yedeği veya bilimin aleti olarak görmeyi

gerektirmez.¹³³ Bilimin ve felsefenin ortak amacı dünyayı ve insan yaşantısını anlamak iken farklılıkları benimsenen yöntemde açığa çıkmaktadır. Bilim olgulardan hareketle genellemelere ulaşırken, felsefe olgulardan ziyade bazen mantıksal çözümlemelere bazen de metafiziksel spekülasyonlara giderek dünyayı anlama ve açıklama yoluna gider.¹³⁴ Felsefe bilime rakip olmadığı gibi bir özenti de sayılamaz. Felsefenin görevi evrene ve insanlara ait olan temel problemler hakkında rasyonel şekilde düşünme ve tartışma eylemidir. Dolayısıyla felsefenin gerçek misyonu, evren ve yaşamla ilgili inançları eleştirmek, aydınlatmak ve çıkan sonuçlara rasyonel bir temel aramaktır.¹³⁵ Ancak hem Çevre üyeleri hem de Ayer, felsefenin bu geniş kapsamlı fonksiyonunu daraltma yoluna giderek, felsefeyi oldukça dar kalıplara sığdırma eğiliminde olmuştur. Ancak Ayer'in işaret ettiği gibi felsefe ile bilimin on dokuzuncu yüzyıldan itibaren farklılaştığı birçok kişi tarafından kabul edilmektedir. Bunun temelde iki sebebi vardır: Uzmanlaşma konusundaki artış ve bilimsel bilginin farklı kollara ayrılması olarak gösterilebilir.¹³⁶

Felsefe ve bilim tarih boyunca çoğu zaman birlikte hareket etmiş, dönem dönem birbirinden ayırt edilemez konumda olmuştur. Ancak yirminci yüzyıldan itibaren işin rengi değişmiş, branşlaşma, uzmanlaşma ve pek çok bilimin spesifik olarak bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte hem bilim dallarının kendi aralarındaki konumu hem de bilimin felsefe ile olan münasebeti konularında görüş birliğine varmak epey güç hale gelmiştir.

Bilimin temel amacı, insanlara duygusal tatmin sağlamak değil, doğada olup bitenleri anlama çabasıdır. Bu çaba doğrultusunda yeni arayışlara girilerek varılan açıklamalar olgusal verilerle yoklanabilir düzeyde olmalıdır. Bu şartı ya da metodu yerine getirmeyen bir çalışmanın bilimsel olmasından söz edilemez. Bu bilimsellik tartışmasıyla bağlantılı olarak, bilim felsefesi, bilim olan ile olmayanı ayırt edecek kriterleri meydana getirmiştir.¹³⁷ Bilim felsefesi bilime ait bilgi üretme çabasında değildir, onun amacı bilimsel yöntemi kavramsal seviyede açıklığa kavuşturmadır. Yöntem ise mantıksal çözümlemedir. Dolayısıyla bilim felsefesine bilimsel bir çalışma

¹³³ Taylan Altuğ, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, 2. Baskı, Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2006, s. 7.

¹³⁴ Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, On Dokuzuncu Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016, s. 36.

¹³⁵ Cemal Yıldırım, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, s. 35.

¹³⁶ Derek Gjertsen, *Bilim ve Felsefe*, çev. Feride Kurtulmuş, İstanbul: Say Yayınları, 2000, s. 21.

¹³⁷ Yıldırım, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, s. 454.

olarak bakılmasından ziyade, bilimi anlamaya yönelik bilim ötesi bir çalışma olarak bakılabilir.¹³⁸ Bu kapsamda bakıldığı zaman Viyana Çevresi'nin üyelerinin çalışmaları bilimin doğasına yönelik yöntemsel çalışmalardır. Çevre'nin çalışmaları bilim felsefesi ile bilim tarihinin ortak paydaları arasında konumlanmıştır.

Viyana Çevresi'nin fikirlerine temelde benzer düşünceler ileri süren Cemal Yıldırım, bilim ve felsefe ilişkisini şu çarpıcı sözlerle açıklığa kavuşturmuştur: “Bilim bize güvenilir bilginin kapısını açmıştır; ama öğreneceğimiz şeylerin sınırsız olmadığını biliyoruz. Teoloji her şeyi açıkladığı savındadır; oysa yaptığı, temelde cehaleti beslemek, kitleleri uyutmaktır. Evrenin ve yaşamın gerçek anlamını kavramak peşine düşen kişi, aradığını ancak bilimle kucaklaşan felsefede bulabilir!”¹³⁹ Bilim ile felsefenin kucaklaşabilmesi için bazı önemli niteliklerin gözler önüne serilip bu niteliklerin hangi zeminde olması gerektiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu niteliklerden en önemlisi ise bilimsel düşünmeye sahip olan bir zihniyettir.

Güçlü bir düşünme yöntemi olan bilimin ve dolayısıyla bilimsel düşünmenin belli nitelikleri vardır ve belli bir kafa yapısını gerektirir. Bu nitelikler arasından ilki gerçeğe dönüklüktür. Bu ilkeye göre olaylar karşısında önyargılara kapılmamak, dogmatik inançlara saplanmamak ve gelişigüzel genellemelerden uzak durmak esastır. Burada eldeki en önemli malzeme güvenilir gözlem verileridir. Dolayısıyla bilimsel düşünme, doğaüstü ve mistik fikirlerin ötesinde yer alan, rasyonel bir düşünüş biçimidir. Bilimsel düşünme anlama, bulma ve doğrulama faaliyetidir.¹⁴⁰ Bilimsel düşünme, günlük düşünmenin daha düzenli, tutarlı ve eleştirel bir uzantısı olarak görülebilir. Buradan filozofların da bilimsel bir zihniyete sahip olması gerektiği sonucu çıkartılabilir. Bilimsel zihniyet konusu, Çevre'nin en önemli düşünürlerinden olan Alfred Jules Ayer için de önemli meselelerden biri olmuştur.

Ayer, bilgi birikimine katkıda bulunmak isteyen filozofların spekülatif doğrular düzenlemeye kalkmalarını, töz gibi ilk ilkeler peşinde koşmalarını şiddetli şekilde eleştirir. Her ne kadar filozofların tamamı çözümleme yapmamış olsa da en temelde felsefe yapma etkinliği analitik niteliktedir. Ayer'e göre metafizik, kendi içinde tutarlı

¹³⁸ Yıldırım, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, s. 492.

¹³⁹ A.g.e., s. 275.

¹⁴⁰ Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, s. 19-20.

bir bilgi dalı olmadığından felsefeden ayrı tutulması gerekir. Felsefe tarihini, her ne kadar metafiziksel öğeler içerse de tamamen bir metafizik tarihi olarak düşünmek ve değerlendirmek tehlikeli şekilde yanıltıcıdır. Zira büyük filozof olarak kabul edilenlerin çoğunun, metafizikçi olmaktan ziyade, birer çözümlemeci olduğu görülecektir. Örneğin Locke'un *An Essay Concerning Human Understanding* adlı eseri önemli analitik nitelikte bir eserdir. Çünkü bu eserinde o, tamamen bilginin doğasına, tanımına, önermelere, önerme öbeklemelerine ve özdeksel şeylerin doğasına odaklanmıştır. Benzer şekilde Berkeley'i de metafizikçi olarak değerlendirmek uygun olmaz. Çünkü o aslında özdeksel şeylerin gerçekliğini yadsımamıştır. O, esasında özdeksel şeylerin Locke tarafından çözümlenişine karşıdır. Ayer'e göre Berkeley'in talihsizliği ya da handikapı idelerin görünmez nedeni olarak Tanrı'yı zorunlu olarak kabul etmesidir. Benzer gelenekten gelen D. Hume ise *An Enquiry Concerning Human Understanding* adlı eseri ile metafiziğe sert eleştiriler yönelterek onu çöpe atmaya kadar vardmıştır. Ayer'e göre onun bu yapıtı da, ruhbilimsel sorunları ele alan bölümleri bir yana bırakılacak olursa, çözümleyici niteliktedir. Yine benzer şekilde T. Hobbes, J. Bentham, J. S. Mill gibi filozofların önemli eserleri Hume'un başarılı olarak uyguladığı çözümlemelerin bir devamı ya da geliştiricisi olarak görülebilir. Zira Ayer'e göre bu sözü edilen filozoflar tarihsel, geleneksel, zihinsel olarak yakınlık duyulan filozoflardandır.¹⁴¹ İngiltere'nin felsefî geleneğinde bu bahsi geçen filozoflar genellikle temel taşlar olarak görülmüştür ve üzerinden asırlar da geçse İngiliz felsefesinin geleneği büyük değişimlere uğramamıştır. Bu felsefî gelenekte yukarıda bahsi geçen kişilerin izleri net olarak görülmektedir.

Bu bölümde yukarıda özü edilen kişilerin geleneğinden gelen bir Viyana Çevresi üyesi düşünürü olan Alfred Jules Ayer'in (1910-1989) bilim olan ile olmayan arasındaki ayrımı ve sınırı bağlamındaki problemler konu edilecektir.

2.1. Viyana Çevresi'nin Gelişimi

Viyana Çevresi, 1924'ten 1933'e kadar Viyana Üniversitesi'nde disiplinler arası bir tartışma grubudur. Belirli aralıklarla perşembe akşamları Matematik Enstitüsü

¹⁴¹ A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, London: Penguin Books, 1990, s. 36-42.

Kütüphanesi'nde bir araya gelerek bilim, felsefe ve toplum ilişkisini tartışan bu grup özellikle felsefi eğilimi olan bilim insanlarından oluşmaktadır.¹⁴² Çevre'nin önemli amaçlarından biri felsefe ile bilimin ilişkisinin sınırlarını belirleyerek bunun çerçevesinin çizilmesidir. Ancak bu şekilde bilim olan ile olmayan ayırt edilecek ve böylece bilgiye bir ölçüt getirilmiş olacaktır.¹⁴³

Ayer, “mantıkçı pozitivism” terimini Viyana Çevresi olarak adlandırılan ve içerisinde birçok bilim insanı, matematikçi, fizikçi ve filozofu barındıran kişilerin perspektifini yansıtan bir şekilde betimlemiştir. Bu çevre B. Russell, G. E. Moore ve Wittgenstein'in müritleri şeklinde düşünülebilir. Bu terim, felsefenin spekülative bir disiplin alanı olmasından ziyade analitik bir araştırma olarak düşünülür. Ayer, Viyana Çevresi'nin yapılanmasının 1920'li yılların başlarında Moritz Schlick'in Viyana Üniversitesi'ne profesör olarak gelmesiyle başladığını kabul eder.¹⁴⁴

Ayer'in işaret ettiği gibi Çevre üyelerinin ilk resmi lideri Alman kökenli Moritz Schlick (1882-1936)'tir. 1920'lerin başında Viyana'ya gelerek Çevre'yi örgütlemeye başlamıştır. Fizikçi kimliği ile öne çıkan Çevre üyelerinin büyük bir kısmı fizik felsefesiyle ilgilenmiş ve doğa bilimlerine karşı derin bir hayranlık duymuşlardır. Ayer, çevrenin önde gelen ikinci kişisi olarak yine bir Alman olan Rudolf Carnap'ı (1891-1970) göstermektedir. Kendisi Jena'da Frege'nin öğrencisi olma fırsatını yakalamıştır. Viyana'ya 1920'lerin sonunda gelip 1930'ların başında Viyana'dan ayrılrsa da Çevre'de ciddi bir etki bırakmış kişilerdendir. Çevre'nin üçüncü önemli kişisi olarak ise bir Avusturyalı olan Otto Neurath'ı (1882-1945) işaret etmektedir. Kendisinin diğer Çevre üyelerinden farkı siyasetle daha yakından ilişki kurmaya çalışmasıdır. Neurath'ın Çevre'yi Marksizm ile birleştirip siyasal bir örgüt şekline getirme amacı vardır. Ayer, Çevre'nin dördüncü önemli ismi olarak ise yine bir Avusturyalı olan Kurt Gödel'i (1906-1978) göstermektedir. Ayer'den dört yaş büyük olan Gödel, genel olarak felsefe ile fazla ilgilenmese de mantıkla ilgili çalışmalar yapmıştır.¹⁴⁵ Ayer, Çevre'nin yapılanmasında saydığı bu isimlerin önemli olduğunu vurgular. Tüm Çevre üyelerinin

¹⁴² Adam Tamas Tuboly, “Introduction: From Spying to Canonizing -Ayer and His Language, Truth and Logic”, *The Historical and Philosophical Significance of Ayer's Language, Truth and Logic*, ed. Adam Tamas Tuboly, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021, s. 4.

¹⁴³ Sevgi İyi, *Çağımızda Metafizik Sorunu*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1999, s. 97.

¹⁴⁴ Ayer, “Editor's Introduction”, s. 3.

¹⁴⁵ Bryan Magee, “Mantıkçı Pozitivism ve Kalıtı”, *Yeni Düşün Adamları*, A. J. Ayer ile söyleşi, çev. Aytaç Oksal-Buldam, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s. 131-132.

ve Ayer'in de belirttiği gibi felsefî çalışmalarda Carnap en öndeki isimlerden biri iken Neurath'ın Çevre üyelerine göre farklılık arz eden yönleri vardır.

Ayer'in Çevre'nin üçüncü önemli kişisi olarak zikrettiği Neurath, Çevre'nin ve felsefî anlayışın gelişimi açısından tarihsel ve sosyal koşullar konusunu sık sık gündeme getirip bunları ilişkilendiren bir Çevre üyesi olarak tanınmaktadır. Çevre üyelerinin tamamı sosyal ve siyasi sorunları ve ilerlemeleri takip edip ilgilenmesine rağmen siyasi amaçları felsefî çalışmalarından uzak tutmayı tercih etmiştir. Çalışılan alanlar olan mantık, bilgi teorisi, dil analizi, bilim metodolojisi gibi konuları ahlaki ve siyasi amaç ve hesaplardan uzak tutulup tarafsız kalınması fikrini Çevre üyelerinin hemen hemen tamamı benimserken, Neurath bu tarafsız tutumu şiddetle eleştirmiştir. Çevre üyeleri ise siyasi beklenti ve amaçların felsefî yöntemin özüne aykırı olduğu gerekçesiyle kendisine sık sık telkinlerde bulunmuştur. Ancak durum ne olursa olsun Çevre üyelerinin birliği bozulmamıştı ve üyeler Neurath ile çalışmaktan son derece mutluydu. Neurath için de birleştirilmiş bilim amacı çok önemli bir projedir ve devam ettirilmelidir. Marksist düşünceden etkilenen bir Çevre üyesi olarak görülen Neurath, Dogmatik Marksist olmaktan ziyade, her teorinin tekrar tekrar incelenmesi, eleştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Çevre üyeleri ile yapılan toplantılarda Marksizm'in temel düşüncelerini açıklamış ve felsefenin sosyal fonksiyonunu anlayabilmek için bu düşüncelere ihtiyaç olduğunu iddia etmiştir. Diyalektik mantığı benimsemesine rağmen, Çevre üyeleri modern sembolik mantıkla uyumlu olmadığı gerekçesiyle diyalektik mantığı kabul etmemiştir.¹⁴⁶

Ayer'e göre mantıkçı pozitivistin en temel özelliği metafiziğe karşı olmasıdır. Yaklaşık yüz elli sene kadar önce Kant, fenomenler dünyasının dışında kalanların bilgisinin imkansızlığını ortaya koymuştu. Viyana Çevresi üyeleri, Kant tarafından başlatılan bu girişimi devam ettirerek daha radikal kararlar alma yolunu seçtiler. Mantık ve matematikle sınıanamayan tüm önermeleri saçma addederek yok saymışlardır. Bu durum aynı zamanda aşkın bir Tanrı olduğu yönündeki fikrin de rafa kalkması anlamına geliyordu. Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtlığında siyasetin de etkisi olduğu söylenebilir. Zira o sıralarda Avusturya'da sosyalistlerle dinci partiler arasında sert tartışmalar yaşanmaktaydı. Mantıkçı pozitivistler geçmişe tümünden karşı değillerdi.

¹⁴⁶ Salgar, *Rudolf Carnap*, s. 83-85.

Onların ciddi şekilde karşı oldukları fikir ve çevre genel olarak Alman felsefesine ve romantizminedir.¹⁴⁷

Mantıkçı pozitivistlerin doğa bilimleri ve toplum bilimleri arasındaki kutuplaşmayla sürekli bir muhalefet halinde olması bir Almanlık meselesi olarak görülebilir. Örneğin Almanya’da Naziliğin şaha kalkması yanlış bir romantizmdir; ancak onların fikirlerinin temelinde yatan isim Nietzsche’dir. Çünkü Ayer’e göre Nietzsche, Naziliğe imkân sağlayan karışık romantik düşünceyi simgeleyen bir isimdir. Bu sebeple mantıkçı pozitivism, özünde düşünsel ve siyasal olarak Alman geleneğine karşı olan bir topluluktur.¹⁴⁸

Viyana Çevresi’nin önemli amaçlarından biri, yerleşmiş olan eski geleneksel felsefe anlayışlarını eleştirip bu anlayışlardan koparak farklı bir felsefe anlayışı geliştirmektir. Bu anlayışın temelinde bilim ve bilimsel düşünce yatmaktadır. Çevre üyelerinin hemen hemen tamamının bilim insanlarından oluşturulduğu düşünüldüğünde bu düşüncenin gayet doğal olduğu anlaşılabacaktır. “Çevrenin herkese açık olması ve tartışmalarda dogmatik olmayan bir tutum sergilemesi onun karakteristik özelliğiydi. Herkes görüşlerini kendi kendisiyle veya diğerleriyle tekrar incelemeye istekliydi. Ortak ruh, rekabetten ziyade işbirlikçiydi. Ortak amaç, sorunları kavramak ve açıklığa çıkarmak için birlikte çalışmaktı.”¹⁴⁹ Tüm Viyana Çevresi’nde ortak bir ilke benimsenmiştir. Buna göre felsefe, bilimsel olmalıdır. Başka bir deyişle: Bilimsel düşüncenin gereklilikleri felsefe için de geçerli olmalıydı. Felsefe için de kesin bir açıklık, mantıksal kesinlik ve inandırıcı argümanlar olmalıydı. Felsefede dogmatik iddia ve spekülasyonlara yer verilmemeliydi. Böylelikle metafizik tamamen arındırılacak ve Viyana Çevresi pozitivismle net bir şekilde ilişkilendirilecekti.¹⁵⁰

Bir başka Çevre üyesi olan Victor Kraft’ın (1880-1975) ifadesiyle Viyana Çevresi, pozitivismin ve empirizmin yeniden doğuşuna ve reformuna yol açan uluslararası bir felsefi harekettir. Bu Çevre’nin fikirleri Almanya’da zayıf bir etki bırakmışken Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinde çağdaş felsefe açısından oldukça

¹⁴⁷ Magee, “Mantıkçı Pozitivism ve Kalıtı”, s. 130-131.

¹⁴⁸ A.g.m., s. 146.

¹⁴⁹ Salgar, *Rudolf Carnap*, s. 81.

¹⁵⁰ Kraft, *The Vienna Circle*, s. 15.

önemli bir konumdadır. V. Kraft, iki dünya savaşı arasındaki dönemde en ciddi ve önemli felsefi hareketin bu Çevre olduğu iddiasındadır.¹⁵¹

Viyana Çevresi'nin düşünceleri Viyana Üniversitesi'nde oldukça hâkimdi. Öyle ki, Viyana Üniversitesi'nde 1895'ten beri Tümevarım Bilimleri Felsefesi Kürsüsü (*Chair for Philosophy of the Inductive Sciences*) bulunmaktadır. Bu kürsü ilk olarak Ernst Mach için kurulmuştur. Mach 1901'e kadar bu kürsüde yer almıştır. Aynı kürsü 1922'de Moritz Schlick'e teklif edilmiştir.¹⁵² Ancak Schlick, hiçbir zaman bu kürsüde tek lider figür konumunda olmamıştır. Wittgenstein hiçbir zaman orada bulunmamış olsa da M. Schlick ve Friedrich Waismann (1896-1959) aracılığıyla kendisiyle yakın temas kurulmuştur. *Tractatus* adlı eseri Çevre üyeleri arasında müthiş derecede olumlu ve yapıcı olarak karşılanmış ve benimsenmiştir. Eserindeki orijinallik ve basitlik, üyeler arasında bu eseri daha da çekici hale getirmiştir. Bu eser, Çevre'ye daha da hareket getirmiş ve yoğun tartışmalar ve çalışmalar neticesinde *Erkenntnis*¹⁵³ adı altında özel bir yayın organı oluşturulmuştur. Bu yayın organının oluşturulmasında Carnap ve Reichenbach'ın da katkıları olmuştur. Ayrıca Neurath'ın aracılık ettiği 1934 yılında *Einheitswissenschaft* isminde başka bir yayın organı daha oluşturulmuştur. Böylelikle Çevre'nin fikirleri hızlı bir şekilde tanınma imkanına kavuşturulmuştur.¹⁵⁴

Ayer'in aktardığına göre Viyana Çevresi, ilk uluslararası kongresini 1929'da Prag'da düzenlemiştir. Ardından 1930'lu yıllarda aralıklı olarak Königsberg, Kopenhag, Prag, Paris ve Cambridge'de kongreler yapılmıştır. O, bu kongrelerin mantıkçı pozitivistliği geliştirmeye yönelik arzuyu arttırdığını ifade eder. Daha sonraki tarihlerde ise Hans Reichenbach ve Carl Hempel'in (1905-1997) öncülüğünde Berlin Okulu kurulmuştur. Takip eden yıllarda yeni kongreler planlanmış olsa da savaşın patlak vermesi ve İngiltere'de Neurath'ın ölümüyle birlikte hareket bütünlüğünü yitirmiştir.¹⁵⁵

¹⁵¹ A.g.e., s. V.

¹⁵² A.g.e., s. 3.

¹⁵³ 1938'e kadar Leipzig merkezli olarak çalışan *Erkenntnis*, siyasi çalkantılar sebebiyle merkezini Haag'a taşımak zorunda kalmıştır. Varlığını *The Journal of Unified Science* olarak devam ettirmiş olsa da 1940'ta savaş sebebiyle yayın tamamen durdurulmak zorunda kalmıştır. Ardından bu yayınların satışı siyasi nedenlerle yasaklanmıştır. Sebep olarak Yahudiler arasında Ernst Mach Derneği'nin faaliyetlerinin yıkıcı ve zararlı olduğu belirtilmiştir. Böylelikle Viyana'da artık Viyana Çevresi kalmamıştı. Çevre'nin fikirleri İngiltere'de sürdürülmeye devam edilmiştir. Bu çaba Oxford'da Waismann, Londra'da Ayer tarafından sürdürülmüştür. Ayrıntılar için bkz: age, s. 8-9.

¹⁵⁴ A.g.e., s. 4-6.

¹⁵⁵ Ayer, "Editor's Introduction", s. 5-7.

Çevre'nin fikirleri düzenlenen kongreler, seminerler ve toplantılar sonrasında bilinme ve tanınma olanağına kavuşmaya başlamıştır. Her ne kadar Çevre üyeleri arasında her konuda tam bir mutabakat sağlanamamış olsa da bazı birtakım konularda hemfikirdirler. Buna göre felsefe, ispatlanamayan spekülâtif ögelere yer vermemeli ve tıpkı pozitif bilimlerde olduğu gibi felsefe için de kanıtlanabilirlik, tutarlılık geçerli olmalıdır.

2.2. Metafizik Eleştirisi

Metafizik, bilimsel metotlarla varılamayan varsayım, ilke, sonuç ve genellemeler edinme uğraşısıdır. Tüm deneyim alanlarını kapsadığından içinde dünya görüşü barındırdığı rahatlıkla söylenebilir. Tüm duyu deneyimlerini aşan bir metotla gerçekten bilgi sahibi olunduğu iddia edilebilir mi? Eğer iddia edilebilirse bu bilgilere hangi yollarla ulaşıldığı nasıl gösterebilir? Açıklanamayan bu tarz problemlerden dolayı metafizik, çoğu dönemde eleştirilerin hedefi haline gelmiştir.

Metafizik, felsefede birçok taraftar bulmasının yanı sıra ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu çerçevede probleme empirist ve analitik açıdan yaklaşan anlayış, yirminci yüzyılda kendini dilsel ve mantıksal seviyede göstermiştir. Bu bakış açısı, metafiziksel ifadeleri boş ve anlamsız, sözde sorunlar olarak görmüştür. Bu bağlamda Viyana Çevresi, yirminci yüzyılda metafiziğe karşı en radikal tavır benimseyen insanlardan oluşan bir grubu temsil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Yirminci yüzyılda metafizik problemiyle ilgili önemli kilit taşlarından biri bilim ile metafizik arasındaki ilişkiye dairdir. Bu ilişkiye dair temelde iki eğilimin olduğundan söz edilebilir. Birincisi, metafiziği bilimin karşısında konumlandırarak onu değersiz olarak görmektir. İkincisi se onu değerli sayarak bilginin oluşmasında bilimden bile daha önemli bir yerde konumlandırmaktır.¹⁵⁶ Bu sınıflamada Ayer, ilk grupta yer almaktadır.

Heidegger, felsefi soruşturmalarında “Metafizik nedir?” sorusunu temele alırken metafiziği bir düşünüş biçimi olarak ele alır. Ancak o, bu düşünüş biçiminin aşılacak

¹⁵⁶ İyi, *Çağımızda Metafizik Sorunu*, s. 22.

farklı bir düşünüş şekline geçilmesi gerektiğini düşünür. Bergson ise yeni ve farklı bir metafizik kurmaya çalışarak metafiziğin bilgiye ulaşmada en güvenilir yol olduğunu düşünmektedir. Viyana Çevresi üyelerine göre ise metafizik bir bilgi ortaya koymadığı için yetersizdir ve dolayısıyla da anlamsızdır. Bu sebeple Çevre üyeleri metafiziği değersiz bulur ve reddeder.¹⁵⁷

Ayer'e göre mantıkçı pozitivistler, felsefeyi bilimle özdeşleştirme yoluna gitmemişlerdir. Onlar, bilimin ve bilimsel bilginin işleyişinde ve ilerlemesinde felsefenin bilime ne gibi katkılar sunabileceğini düşünmüş ve tüm çabalarını bu amaç doğrultusunda yürütmüşlerdir. Bu amaçta metafiziğin bir yeri olmadığını ve katkı sunamayacağını düşünerek metafiziği reddetmişlerdir.¹⁵⁸

Çoğu zaman iddialı metafiziksel söylemler doğa bilimleri ile rekabete sokulmaktadır. Bu hususta Ayer'in önerisi, bilimlerin yalnızca görünüşlerle ilgilenildiğinin bilinmesi yönündedir. Metafizikçi, görünüşlerin ötesine geçerek altta yatan gerçekliklere ulaşmaya çalışır. Ayer, böyle bir tavır ile Batı felsefesinden ziyade Doğu felsefesinde karşılaştığını söyler.¹⁵⁹ Metafizik genellikle gerçekliğin doğası ile ilişkilendirilerek neyin var olduğu problemini araştırır. Problemlerin önemli bir kısmının temelinde metafiziğin gerçeklik ile ilişkilendirilmesi sonucu yaptığı açıklamalar yatmaktadır.

Tıpkı metafiziksel ifadeler gibi ahlak ve değer felsefelerinin ifadeleri de sahte ifadelerdir. Bu ifadeler onları algılayan üzerinde eğilim ve hislere dönüşen duygusal ifadelerdir ve mantıksal bir içeriği yoktur. Felsefedeki bu tip birçok psikolojik problem elenerek, bunların yerini bilim mantığı almalıdır. Çevre üyelerinin temel tezi bu fıkirdir. Çoğu zaman felsefede bilimsel olan ve olmayan faktörleri kırmızı çizgilerle ayırmak çok zor görünse de felsefenin bilim mantığına erişebilmesi için bilimsel olmayan faktörleri elemek gerekmektedir.¹⁶⁰

Viyana Çevresi'nin genel ruhuna göre birçok filozof, değer yargılarının doğru ya da yanlış olması gerektiğini düşünerek aldanmıştır. Ahlak felsefesindeki yargılar veya

¹⁵⁷ A.g.e., s. 23-24.

¹⁵⁸ Ayer, "Editor's Introduction", s. 17.

¹⁵⁹ Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, s. 4.

¹⁶⁰ Rudolf Carnap, "Mantıksal Sentaks Nedir?", çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, s. 216-217.

değer yargıları gerçekte bir iddia ortaya atan önermeler değildir. Ortaya atılan yargıları temellendirmek adına gerekçeler sunulmuş olsa da bunların doğruluğundan ya da yanlışlığından bahsedilemez. Dolayısıyla bu yargılar doğrulanabilir cinsten olmadığı gibi aynı zamanda çürütülemez. Çünkü bunlar insanların eylemleri ya da isteklerine göre şekillenir. Bu tip yargılar felsefeye değil, psikolojiye ait yargılardır. Bu sebeplerden dolayı bahsi geçen alan metafiziğe aittir ve bunlar kendilerinde araştırma nesnesi olamaz.¹⁶¹ Viyana Çevresi'nin bu probleme karşı takındığı tavır Ayer tarafından da benimsemiştir. Ayer'in yaklaşımına paralel olarak Carnap, metafizikçileri müzik yeteneğinden yoksun olan müzisyenler olarak nitelemektedir. Ona göre metafizikçiler sanatçıların ifade ettiklerine benzer şeyleri dile getirir ve bu benzer sebeple de onların bir şey söylediği iddia edilemez.¹⁶² Carnap'a göre metafiziksel ifadeler anlamlı değildir. Bu durum metafiziğin kendisine karşı olan görevinden kaynaklanır. O halde metafiziğin görevi nedir? Metafizik, empirik bilimlerin ulaşamayacağı bilgi türlerini bulup bunları bir şekilde bir dizge haline getirmeye çalışır.¹⁶³

Carnap'a göre anlamlı ifadeler iki farklı şekilde düşünülebilir. Birincisi, yalnız şekilsel bakımdan doğru olan ifadelerdir. Bunlar Kant'ın analitik önermelerine karşılık gelen ifadelerdir. Mantık ve matematiğin ifadeleri gibidir ve olgusal içerikleri yoktur. İkinci grupta ise ifadelerin doğrulukları protokol cümlelerinde bulunur. Bunlar empirik ifadelerdir. Kurulan cümle bu iki sınıftan birine tekabül etmiyorsa o cümle anlamsız olarak kalacaktır. Metafizik ifadeler bu iki sınıfta da girmez. Metafiziksel ifadeler herhangi bir kriter sunulamayacak boş içerikli ifadelerdir. Herhangi bir sınıfa girmediği için de zorunlu olarak sözde ifadeler olarak kabul edilir.¹⁶⁴ Ancak bu ifadelerin toplum üzerinde güçlü bir etki yaptığı inkâr edilemez.

“Eğer metafizik yanlışlıklar dışında bir şey içermiyorsa, bu yapıtların günümüze kadar okuyucu ve dinleyici üzerinde bu kadar güçlü etki yapması nasıl açıklanabilir? (...) Metafiziğin sözde ifadeleri (...) aslında kişinin yaşamına yönelik genel tutumunun

¹⁶¹ Rudolf Carnap, “Felsefe ve Mantıksal Sentaks”, çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, s. 233-234.

¹⁶² Rudolf Carnap, “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, s. 195.

¹⁶³ R. Carnap, “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, çev. Ercan Salgar, *Dört Öge*, Sayı 6, 2014, s. 177.

¹⁶⁴ A.g.m., s. 178.

bir ifadesi olarak işlev görürler.”¹⁶⁵ Öyleyse şu soru sorulmalıdır: Yaşama yönelik genel tutum nedir? Neyi ifade eder? Carnap’a göre yaşama yönelik bu tutum bilinçsiz bir şekilde insanın yaptıkları ve söyledikleri ile ilişkilidir. Bu tutum bazen insanın hâl, hareket ve mimiklerini de etkiler. Bu tutum duyguların yoğun bir biçimde yaşandığı özel ifade biçimleridir. Bu ifade biçimleri bazen sanat yapıtı olarak da kendini gösterebilir. Dolayısıyla metafizik, insanın içinde yaşadığı durumuna, hedefine, yazgısına karşı duygusal ve iradi tavrını açığa vurma ihtiyacından doğmaktadır. Carnap’a göre metafizikçi aslında hiçbir şey söylemez; içinde doğruluk ve yanlışlık olduğu bir alanda yolculuk yaptığını zanneder. Metafizikçiler, sanatçıların ifade ettiği gibi şeyler ifade ederler. Carnap’a göre onların kendilerini aldattığı, kullandıkları dilde ve ifade biçimlerinde görülebilir. Kendi ifadelerini çürütmeye çalışan metafizikçilere karşı çıkarlar. Daha önce de ifade edildiği gibi Carnap’a göre metafizikçiler, müzik yeteneğinden yoksun müzisyenlere benzer. Bunun sebebini o, kuramsal alanın araçlarıyla çalışmamalarına bağlar. Carnap’a göre metafizikçiler düşüncelerini sanatsal ifadelerle tatmin ederken bilimsel alanda hiçbir şey gerçekleştiremezler. Bu sebeple metafizikçiler bilimsel anlamda hiçbir şey ifade etmeyen bir yapı meydana getirirler.¹⁶⁶

Metafizikçileri “filozof kılıfına girmiş edebiyat sanatçıları” olarak değerlendiren Ayer’e göre ise, amacı duyguları ifade etmek ve uyandırmak olan edebiyat sanatçılarının doğrudan bilgi verme teşebbüslerinin sonucu saçmalaktır.¹⁶⁷ Ona göre ahlak filozofları da nihayetinde birer metafizikçidirler. Ahlak filozoflarının eserlerinde homojen bir bütünlük görmek pek mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra onların ilgilendikleri etik içerikler de birbirinden çok farklıdır. Ahlak filozoflarının çalışmalarında tam olarak neyi keşfetmeye ya da kanıtlamaya çalıştıklarını görmek çok zordur. Ona göre, ahlaki deneyimleri açıklayan tüm ifadeler psikoloji veya sosyoloji bilimi başlığı altında değerlendirilmelidir.¹⁶⁸

O halde etik, bir bilgi dalı olarak psikoloji ve sosyolojinin bir bölümünden başka bir şey değildir. Ve eğer herhangi birisi bizim safsatanın varlığını gözden kaçırdığımızı düşünürse, şunu söyleyebiliriz ki, ahlak bilimi bir bilim değil,

¹⁶⁵ A.g.m., s. 179.

¹⁶⁶ A.g.m., s. 180-181.

¹⁶⁷ A. J. Ayer, “The Genesis of Metaphysics”, *Analysis*, Vol. 1, No: 4, Oxford: Oxford University Press, 1934, s. 57.

¹⁶⁸ A. J. Ayer, “A Critique of Ethics”, *Ethical Theory An Anthology*, ed. Russ Shafer-Landau, Second Edition, Wiley-Blackwell, 2013, s. 16.

verili bir ahlaki sistemin yapısının tamamen analitik bir araştırmasıdır. Başka bir deyişle, biçimsel bir mantık alıştırmasıdır.¹⁶⁹

Ayer'e göre, metafiziksel söylemlere paralel olarak, felsefe ve teoloji arasındaki ilişki kopuk hale gelmiştir. Bu duruma ilişkin şöyle bir soru sorulabilir: Filozoflar değerlerle meşgul olmaz mı? En az bir ilahiyatçının olduğu kadar nasıl yaşanması gerektiğine dair bir şeyler söylemek filozofların da bir vazifesi değil midir? Ayer'e göre gençlerin felsefe ile uğraşmalarının en önemli sebebi bu tip sorulara bir cevap verebilme beklentisidir. Belki de bu yüzden ahlakı eleştirmekle ya da birtakım ahlaki argümanları çürütmekle işe başlamaları haklı olarak görülebilir. Ancak sonuç açısından bakıldığında zaman beklentileri hayal kırıklığına uğrayabilir. Çünkü büyük bir olasılıkla ahlakın temeli olmadığı anlaşılabilecektir. Ayer, bu şekilde düşünerek tüm ahlaki yargıların keyfi ya da hepsinin sübjektif olduğunu söylemeye çalışmaz. Onun vurgulamak istediği nokta, ahlakın mantıksal bir zeminde inşa edilemeyeceğidir.¹⁷⁰

Hiçbir bilgi vermediği halde metafiziği savunmak son zamanlarda moda olmuştur. Metafiziği savunarak doğru önermeler oluşturma adına içgörüler sağlanabileceği düşünülmüştür. Ancak bu içgörülerin ne olduğunu tam olarak anlamak kolay bir iş değildir. Ayer'e göre belki burada içgörüden kast edilen bize farklı bir bakış açısı sunabilmektir. Eğer kast edilen buysa Ayer bu fikre kapalı değildir.¹⁷¹ Buna göre, Ayer, bir bakış açısı sunabilme adına metafizik söylemlerin bulunulmasında herhangi sakınca bulunmadığını, ancak bu söylemlerin rasyonel temelde inşasında büyük problemlerle karşılaşılacağını söylemeye çalışır.

Ayer, ahlaki erdem öğütlerini önerme olarak kabul etmez. Çünkü onlar, insanları planlanan eylemlerde bulunmayı teşvik eden ya da bunu amaçlayan buyruklardır. Bu sebeple bunlar felsefenin ya da bilimin bir alanı değildir. Ayer, ahlaki yargılar ve etik değerlerle ilgili olan her şeye genel bir ifade ile "törebilimsel" kavramını kullanmayı tercih eder. Ona göre törebilimsel bir felsefî inceleme ya da analiz yapılması uygun değildir. Törebilimsel filozofların en sık tartıştıkları konulardan biri, törebilimsel ifadelerin bir veya iki temel terime indirgeyerek tanımlar getirmesinin mümkün olup olmadığıdır. Örneğin "iyi", "doğru" gibi terimlerden biri veya ikisiyle bir şeylerin

¹⁶⁹ A.g.m., s. 21.

¹⁷⁰ Ayer, *Metaphysics and Common Sense*, s. 6.

¹⁷¹ A.g.e., s. 80.

ilişkilendirilip tanımlanmaya çalışılması gibi. Ayer, bunları araştırmakla ilgilenmez. Onun ilgilendiği şey, törebilimsel terimlerin törebilim dışı terimlere indirgenme ihtimalidir. Başka bir deyişle, törebilimsel bildirimler deneysel olgu bildirimlerine dönüştürülebilir mi? Ayer bunun mümkün olmadığını düşünmektedir. Törebilimci filozoflar, törebilimsel yargıları ruhbilimsel veya toplum bilimsel yargıların alt katmanı haline getirirler ve bu durum herkes tarafından çok cazip karşılanır. Bir başka kesimde yer alan filozoflar da eylemin doğruluğunu, belli şartlardaki en büyük mutluluğun ya da en az acının verebileceğini düşünmüştür. Ayer, törebilimsel ifadelerin deneysel kavramlara indirgenemeyeceğini kabul ederek değer bildirimlerinin ancak mistik bir sezgi ile denetlenebileceğine dair bir açık kapı bırakmıştır. Ancak şunu da ilave eder: Önergelerin geçerliliğinin test edilmesi adına sadece sezgiye başvurma bir anlamı ya da değeri yoktur.¹⁷²

(...) Törebilim, bir bilgi dalı olarak, ruhbilim ve toplumbilimin bir bölümünden başka bir şey değildir. Vicdan ve davranış durumlarının irdelenmesi (casuistry) diye bir şeyin bulunduğunu gözden kaçırdığımızı söyleyen biri çıkarsa, onun bir bilim olmayıp, tümüyle, belli bir ahlak dizgesinin yapılışının çözümsel araştırılması olduğunu belirtebiliriz.¹⁷³

Ayer, dinsel deneyime dayandırılan kanıtlamaların yanlış olduğunu savunur. Bu varsayımlar ancak ruhbilimsel açıdan ilginç olabilir; ancak Ayer dinsel bilgi diye bir şeyi kabul etmez. Ona göre ahlakçılar, deneylerinin bilişsel olduğunu iddia etmekle kendilerini kandırmaktadır. Onların yaptıkları ruhsal çözümlemelerden farklı bir anlam taşımaz. Ayer'e göre bu yöntemle olgusal bilgiye ulaşılamaz. Bilgi veren tüm önermeler, bilimi meydana getiren deneysel önerme dizgeleridir.¹⁷⁴

Ayer'e göre metafizik terimler ne doğru ne de yanlış olabilen söyleyiş şekilleridir. "Tanrı" terimi de metafizik bir terim olduğuna göre, onun varlığından söz edilemez. Bu belirlenen kritere göre aşkın bir varlığın doğasını betimlemeye çalışmak amaçsız ve sonuçsuz bir çaba olacaktır. Böyle bir yöntemle bir cümlemin gerçek anlamına ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte o, ateizm ile agnostisizmin birbirine karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Agnostisizmin en temel özelliği bir tanrının varoluşuna inanmak için yeterli sebep bulunamamasıdır. Ateizmin

¹⁷² Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 105-108.

¹⁷³ Alfred Jules Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıcadıroğlu, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1998. s. 89.

¹⁷⁴ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 126.

özelliği ise tanrının var olmadığını ihtimali olarak ileri sürmektir. Ayer, kendi tezini bunların ikisine de yakın görmez ve kendi iddiaları ile bağdaşmaz olarak değerlendirir. Ona göre tanrının bulunmadığı iddiası da bulunduğu iddiası da anlamsızdır ve çürütülemez. Çünkü sadece anlamlı önermeler çürütülebilir. Aşkın bir tanrıya inanmak, çoğunlukla, bir sonraki yaşama inanmak ile ilişkilendirilir. Tanrının var olduğu iddiası olgusal içeriği olmayan metafizik söylem içermektedir. Aynı gerekçe sonraki yaşam hakkında söylenenler için de geçerlidir. Başka bir deyişle, ölümden sonraki yaşama inanmanın olgusal içeriği yoktur.¹⁷⁵ Dolayısıyla öbür dünya iddialarında bulunmak da metafiziksel söyleyimde bulunmaktan başka bir şey değildir.

Ayer, çağdaş filozofları papazlar ve kalfalar olmak üzere ikiye ayırır. Aralarında tavır farklılığı olduğundan söz eder. Papazlar olarak tanımladığı kişiler, felsefe ile doğa bilimlerini rekabet haline sokar. Papazların ideali metafizik bir sistem kurmaktır; fakat bu ideal mantıktan yoksundur. Buna örnek olarak ise Heidegger'i göstermektedir. Onu, modern varoluşçular okulunun baş rahibi ve zamanımızın önde gelen papazı olarak nitelendirir. Ayer'e göre Heidegger'den öğrendiğimiz en büyük şey, filozofun en büyük ayrıcalığının hiçlik ile ilgilenmek olduğudur. Bu hiçlik, kendini farklı şekillerde açığa vurur. Bu yöntemin kendisi mantık değildir; Sokratik yöntem de değildir. Ancak onun çalışmaları tutkulara hitap eder ve bu nedenle moda olmayı başarmıştır. Kaynağında ise rasyonel olmayan temeller yatmaktadır.¹⁷⁶

Ayer'e göre felsefe tarihi büyük ölçüde papazların geçit töreninden ibarettir. Ona göre felsefenin yaklaşık son elli yıllık döneminde en azından İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde papazların değil, kalfaların hâkim olduğu görülecektir. Kalfalar, doğa bilimleri ile felsefeyi rekabete sokmazlar ve nihai gerçeklik arayışına girmezler. Bilimin yöntemini kullanarak dünyanın nasıl bir yer olduğunu keşfetmenin yolunu hipotezler oluşturup onları gözlemlerle sınamak olduğunu bilirler ve sistem kurmaya kalkışmazlar. Bu anlamda Ayer'e göre filozofların görevi özel birtakım problemlerle parça parça ilgilenmektir. Bilimsel yöntemi analiz etmek, bilimsel teorileri değerlendirmek, bilimsel terimleri açıklığa kavuşturmak onlar için önemlidir. Bu bağlamda Ayer, filozofları kalfalar olarak tanımlar ve kalfalar teknisyendirler. Kalfaların olduğu sınıfta felsefenin

¹⁷⁵ A.g.e., s. 122-123.

¹⁷⁶ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 1-3.

bilimle yeniden entegre olması söz konusuysen papazların olduğu sınıfta ise yaratıcı edebiyat söz konusudur.¹⁷⁷

Empirik olarak ele alındığında “Hayatın anlamı nedir?” sorusu eksik bir sorudur. Çünkü bunun tek bir cevabı yoktur. Bu soru, farklı amaçlar güden insanlar tarafından farklı anlamlar taşır. Tüm bu farklılıklara rağmen varoluşumuzun anlamını ya da amacını öğrenmek isteyenlerin seçimlerinin yönlendirilmesi gerekir. Bu durumda ise hayatın anlamının ne olduğu sorusu: “İnsanlar nasıl yaşamalı?” sorusuna dönüşür. Bu soru ise ahlak felsefesinin alanına girer. Ayer’e göre ahlak felsefecilerinin bu soruyu cevaplandırabilmek için ciddi bir girişimleri yoktur. Bu soruya cevap vermeye kalkışanlar papazların olduğu sınıfın yanlışlarına düşmüşlerdir.¹⁷⁸ Buradan yola çıkarak Ayer’in hem ahlak filozoflarını hem de varoluşçu filozofları metafizik bataklığına saplanan papazlar olarak nitelendirdiği söylenebilir.

Varoluşçu felsefeye ve varoluşçulara karşı çıkan Ayer, varoluşçular için “her zaman zor ve genellikle anlaşılmaz” tabirini kullanır. Varoluşçuların, özellikle Sartre’ın, en büyük eksikliğinin “netlik eksikliği” olduğunu iddia eder. Ayer’e göre bu belirsizlik bu akımın en büyük karakteristiğidir. Heidegger’in “hiçlik, “endişe” gibi beyanlarından olgusal bir anlam çıkarmaya çalışmak boşa çabalamaktır. Ayer, Heidegger’in felsefesini “seçkin filozofların metafiziğe nasıl sapabileceklerini dair ahlaki bir masal” olarak nitelendirir. Ayrıca Sartre’ın akla ve mantığa şaşırtıcı bir şekilde kayıtsızlık gösterdiğini iddia ederek onu eleştirir. Ayer, varoluşçu felsefe projesinde hata yapıldığı iddiasındadır; onların dili kötüye kullanarak hata yaptığını ve bu durumun bir sonucu olarak metafizik iddialarda bulunduklarını aktarır. O, metafiziği imkânsız olarak gördüğü için bu tarz girişimleri hatalı olarak değerlendirmektedir. Onun varoluşçuluğu reddetmesinin ve eleştirmesinin en büyük sebebi mantıksal pozitivizme bağlılığıdır. Ayer, bazen Sartre’ın entelektüel olarak dürüst olmadığını ve varoluşçuları genel olarak “olmak” fiilini kötüye kullanma sanatı olarak icra ettikleri gerekçesiyle suçlar.¹⁷⁹

Ayer, Sartre’ı ve genel olarak da varoluşçuları safsatacılıkla suçlayarak, varoluşçuların aslında felsefe yapmadıkları kanaatindedir. Varoluşçular, arayışlarını

¹⁷⁷ A.g.e., s. 3-6.

¹⁷⁸ A.g.e., s. 10.

¹⁷⁹ Thomas L. Akehurst, “Ayer and the Existentialists”, *Intellectual History Review*, 23:2, 2013, s. 247-250.

rasyonel olarak devam ettirmeyecekleri için kendilerine farklı yol ya da rehber arama yollarına gitmişlerdir. Bu çaba da onları mistik veya şair gibi bir noktaya getirmiştir. Onların ilgilendikleri ve ulaşmaya çalıştıkları şey duygusal etkidir. Bu sebeple Ayer'e göre varoluşçular, mantıkla pek ilgilenmezler. Dolayısıyla o, varoluşçuluğu akıl ve mantıkla ilgili olmaktan ziyade tamamen duygularla ilgili olan ve ona hitap eden bir dünya olarak görür.¹⁸⁰ Russell da 1930'larda tıpkı Ayer gibi, varoluşçuluğu irrasyonalist geleneğin bir parçası olarak görmüştü.

Mantıkçı pozitivizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkan baskın bir modernist hareket iken, varoluşçuluk modernizme karşı çıkan bir alternatif olarak görülmektedir. Varoluşçuluk, savaşın sona ermesi ile birlikte Paris'in özgürleşmesi adına ortaya konan entelektüel bir çabanın ürünü olarak Paris kafelerinde modasını sürdürmektedir. Varoluşçuluk; cazın, gençlik isyanının ve kültürel iklimin bir parçasıydı. İlk olarak varoluşçuluk Fransız modası iken daha sonraları fikirleri tüm dünyaya yayılma şansı yakalamıştır. Bu akım, felsefeden ziyade edebiyat ve sanat kültürünü etkileyen¹⁸¹ yirminci yüzyılın etkili bir moda akımıdır.

Ayer'e göre Fransız varoluşçuluğu genellikle Alman irrasyonalizminin bir devamı niteliğindedir. Fransız varoluşçuluğu tehlikeli bir geleneğe sahiptir ve aslında felsefi olarak iflas etmiştir. Esasında varoluşçuların fikirleri, filozofların hakikate olan bağlılıklarından uzaklaşma politikası üzerine kurulmuştur ve bu alanda kendilerini başarılı olarak addeder.¹⁸² Ayer, varoluşçuluğun başarılı olarak görülmesi için bir sebebin olmadığı iddiasındadır.

Ayer'e göre varoluşçu filozoflar bilgiyi içsel bir projektöre sahipmiş gibi ele alarak, bu projektörün ne kadar uzağa ulaşabileceğini kendilerine sormaktadır. Bu projektörün kendi bilinç durumlarımıza göre eğitildiği varsayılır.¹⁸³

Metafizik, Viyana Çevresi filozofları gibi düşünen kişiler tarafından şiddetli olarak eleştirilirken diğer taraftan Whitehead, Heidegger gibi filozoflar tarafından düşünüş tarzı olarak ele alınırken Bergson gibi düşünen filozoflar ise metafiziği felsefe

¹⁸⁰ A.g.m., s. 251.

¹⁸¹ Andreas Vrahimis, "'Was There a Sun Before Men Existed?': A. J. Ayer and French Philosophy in the fifties", *Journal for the History of Analytical Philosophy*, Volume 1, Number 9, 2013, s. 4-5.

¹⁸² Akehurst, "Ayer and the Existentialists", s. 254-255.

¹⁸³ Ayer, *The Problem of Knowledge*, s. 20-21.

yapmanın en önemli yöntemi olarak görmüştür. Bu bağlamda hem törebilimsel hem de varoluşçu söylemleri metafizik kapsamında değerlendiren Ayer'e göre törebilimsel ve varoluşçu söylemler psikoloji ve sosyoloji ile ilişkilendirilir.

Ayer, etiği dört ana grupta sınıflar. Birinci sınıfta etik terimlerin tanımları vardır. Bu sınıfta örneğin “sorumluluk” gibi bir ifadenin tanımını bulabilirsiniz. İkinci sınıf, ahlaki fenomenlerin sebeplerinin betimlendiği bir sınıftır. Üçüncü sınıf ahlaksal erdemlere teşvik etme amacı taşır. Dördüncü sınıf ise güncel etik yargılar ile ilgilidir. Örneğin “İşkence, ahlaki bir kötülüktür.” gibi. Ayer bu sınıfları tek tek inceledikten sonra yalnızca ilk sınıfı, yani etik tanımlamalar sınıfını kabul edilebilir tek sınıf olarak kabul eder. Çünkü yalnızca bu sınıftaki ifadeler anlamlılık sınavından geçebilir. İkinci sınıf ifadeler empirik olarak doğrulanabilir ifadelerdir ve bu sebeple felsefenin alanına girmez. Üçüncü sınıftaki ifadeler, yani ahlaki erdemlere teşvik, bilimin ve felsefenin konusu olamazlar. Bu ifadeler ne doğru ne de yanlış ifadeler olduğu için de anlamsızdır. Dördüncü sınıf, güncel etik yargılar üzerinde biraz daha uzun durmayı tercih eder. Ayer, bu tip ifadeleri duygusal tutum, duyguculuk, duygu ifadesi gibi niteliklerle ilişkilendirir. Her ne kadar bu konularda anlaşmazlığa düşmek zor olsa da hiçbir etik konum sahici önerme değildir ve dolayısıyla da doğruluğundan ya da yanlışlığından bahsedilemez.¹⁸⁴

Ayer'e göre karşımızdaki kişi farklı ahlaki durumları benimsediyse ve biz bu konularda onunla anlaşamıyorsak, onu kendi ispatlarımızla ikna yöntemine başvururuz. Karşı tarafta gelişmemiş ahlak duygusu olduğunu söyleyerek onunla tartışmanın imkânsız olduğu sonucuna varırız. Bu durumda kendi varsaydığımız değerler dizgemizin çok daha iyi ve üstün olduğu hissine kapılarak karşı tarafı küçük düşürücü ifadeler kullanırız. Üstelik bunu yaparken hiçbir kanıt ortaya koymayız ve aşırılıklara kaçırız. Ayer, bu nedenle bu tip çözümlemelerin olamayacağı ve dolayısıyla törebilimsel ifadelerin yalancı ifadeler olduğu iddiasındadır.¹⁸⁵ Ayer, nesnel ahlaki değerlerin olmadığını düşünür ve bu söylemin ahlaki nihilizm olarak anlaşılması

¹⁸⁴ Nigel Warburton, *Klasiklerle Felsefe*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, 3. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017, s. 371-373.

¹⁸⁵ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 115-116.

gerektiğini de ilave eder. Kendisi her ne kadar güçlü ahlaki duygulara sahip olsa da yine de ahlaki değerlerin nesnel olmadığı iddiasını sürdürür.¹⁸⁶

Ayer, iddia ettiklerini örneklerle temellendirmeye çalışır. Örneğin: “Bu parayı çalmakla yanlış davrandınız” demek, “Bu parayı çaldınız” ifadesinden daha fazla ya da farklı bir şey söylememektedir. Çünkü eylemin yanlışlığını ifadeye ilave etmek yeni bir bildirim anlamına gelmez. “O parayı çaldınız” derken kötü bir ses tonunun kullanılması ya da bu cümle yazılırken sonuna ünlem işaretlerinin konulması da cümleye yeni bir bildirim katmaz. Bunlar konuşanın duygularını anlatan “coşkusal” ifadelerdir. Bir başkası “çalma” konusunda benimle aynı fikirde olmayabilir hatta ahlaki duyguları sebebiyle benimle kavga edebilir. Ayer’e göre tüm bunlar beni yanlışlamış olmaz. Bu durumda kimin haklı olduğunu anlamaya çalışmak anlamsızdır. Çünkü hiçbir taraf, gerçek anlamıyla bir önerme ortaya koymamıştır. Ona göre törebilimsel ifadelerin duyguları anlatmaya yarayan işlevinin yanında aynı zamanda duyguları uyandıran ve onları istenildiği yönde harekete geçiren bir işlevi de vardır. “Doğruyu söylemek ödevinizdir.” cümlesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁸⁷ Bu tip bir cümle Kant’ın ahlak felsefesini hatırlatsa da Ayer, Kant’ın ahlak felsefesinden pek hoşlanmaz. Ona göre Kant, iyi niyetini eyleme geçirme yolunu bulamamıştır. Onun yaklaşımına göre önemli olan tek şey görev duygusudur.¹⁸⁸

Ayer, her ne kadar bilinçli ya da bilinçsiz yapılsa yapılsın törel davranışların en önemli sebepleri olarak Tanrı’nın kızgınlığından veya toplumun düşmanlığından korkmayı gösterir.¹⁸⁹ Ahlaksal ilkelerin varlığını Tanrı’ya ve onun iradesine bağlamak bir yanılgıdır. İnsan davranışlarında neyin doğal olduğuna karar vermenin en önemli kriteri, insanların fiili olarak ne yaptığıdır. Bu nedenle de hem iyilik hem de kötülük kapasiteleri insan doğasının bir parçasıdır.¹⁹⁰ Ayer, ahlakın varlığı ile Tanrı arasındaki ilişkiyi kendi ifadeleri ile şu şekilde betimlemektedir:

Din ile ahlak arasında mantıkî bir bağın olmaması, nedensellik bağının olmadığı anlamına gelmez. Aksine, dini inancın insanın ahlaki görüşünü şekillendirmede

¹⁸⁶ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 196.

¹⁸⁷ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 111-113.

¹⁸⁸ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 195.

¹⁸⁹ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 117.

¹⁹⁰ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 174.

önemli bir etkiye sahip olmasının yanı sıra, bazen çok güçlü bir şekilde ahlaki bir yaptırım olarak işlev gördüğü tarihsel olarak açıktır.¹⁹¹

Ayer'e göre mantıksal bir bakış açısından bakıldığında dinin ahlakla ilişkilendirilmesi keyfi bir durum gibi görünmektedir. Çünkü ahlakın Tanrı'nın hükümleri üzerine inşa edilmesinin nedeni yok gibi görünmektedir. Ancak bir yaratıcının bilindiği düşünüldüğünde, insanlar pratikte nasıl davranacağına ilişkin birtakım sonuçlar çıkarabilir.¹⁹² Ayer'e göre yukarıda sözü edilen anlayışta dini inancın zayıflaması ile insanların birbirine daha kötü davranması paralel şekilde hareket etmektedir.¹⁹³

Ayer'e göre herhangi bir dinin tanrısının var oluşunun ihtimali olarak bile kanıtlanması mümkün değildir. Bir tanrı var olmuş olsaydı bile onun, belli birtakım deneysel varsayımlardan çıkarılabilmesi gerekti. Fakat olgular dünyasında böyle bir şey imkansızdır. Felsefe tarihine bakıldığı zaman bir tanrının var olduğuna ilişkin birçok kanıtın getirilmeye çalışıldığı görülecektir. Bunlardan birisi düzen ve amaç kanıtı olarak bilinir. Buna göre tanrının varlığı ile doğadaki düzenlilik arasında yakın bir ilişki kurulur. Sonrasında ise bunların sebebi birbiri ile açıklanmaya çalışılarak bir nedensellik bağı kurulmaya çalışılır. Oysaki Ayer'e göre tanrının varoluşunun düşünülmesi ile doğadaki düzenliliğin varlığını birbirine indirgemek hiçbir şekilde mümkün değildir. Doğadaki düzenlilikten dolayı bir tanrının var olduğunu iddia etmekle bunların eş anlamlı olduğunu iddia etmek arasında hiçbir fark yoktur.¹⁹⁴ Ayer, düzen ve amaç kanıtı da dahil olmak üzere hiçbir Tanrı kanıtlamasının geçerli olduğunu düşünmez:

Eğer bir tanrının var olduğu sonucu mantıksal kesinlikte olacaksa, öncülleri sonucu içerdiğine göre, öncüllerin doğruluğu konusundaki herhangi bir kesinliksizliği sonucun da paylaşması gerekir. Fakat biliyoruz ki hiçbir deneysel önerme olasıdan öte bir şey olamaz. Mantıksal kesinlikte olanlar yalnızca önsel önermelerdir. Fakat bir tanrının varoluşunu bir önsel önermeden çıkaramayız. Çünkü önsel önermelerin kesinliğinin nedeninin, onların totoloji oluşu olduğunu biliyoruz. Bir totolojiler takımından da, geçerli olarak, ancak yeni bir totoloji çıkarılabilir. Bundan da bir tanrının varoluşunun kanıtlanması olanağının bulunmadığı çıkar.¹⁹⁵

¹⁹¹ A.g.e., s. 175.

¹⁹² Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, s. 227-228.

¹⁹³ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 175-176.

¹⁹⁴ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 119.

¹⁹⁵ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 91.

Ayer, dinle bilim arasında, özünde, bir karşıtlık olmadığını; ancak öyle gibi görüldüğünü düşünür. Çünkü dinin söylemleri ile bilimin önermeleri arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Ona göre bilim, insanları dindar olmaya sevk eden motivasyonları yok ediyormuş gibi görünebilir. Dinsel duyguların özünde, insanların kendi kaderlerini tayin etmedeki yetersizliklerini kabul etmek yatmaktadır. Bilimin temelinde ise doğa olaylarının gidişatını önceden görüp onu kontrol etme ve denetleme dürtüsü yatmaktadır. Bu şekilde yabancı dünyalara karşı korku duygusu ile baş edilmeye çalışılmaktadır.¹⁹⁶

Ayer'in etik durumlara yönelik açıklamalarının bir benzeri, estetik hakkındaki açıklamalarında da rahatlıkla görülebilir. Örneğin “güzel”, “çirkin” olarak kullanılan terimler birtakım duygular yaratmak ve buna bağlı olarak da birtakım tepkiler yaratmaktır. Estetiğin bilimsel olarak incelenmesi demek, estetik duyguların sebeplerinin neler olabileceğini, bu duyguların ortaya çıkmasında beğenilerin farklı toplumlarda neden değiştiğini gözler önüne sermek demektir. Yapılan sanat eserlerinin hangi amaçlarla yapıldığını ve yine hangi amaçlarla beğeni ile seyredildiğini ortaya koymak demektir. Tüm bu çabalar ruhsal ve toplumsal sorunlarla ilişkilidir. Dolayısıyla da bu açıklamaların ya da problemlerin bizim anladığımız gibi estetik eleştiri ile ya çok az bir bağı vardır ya da hiç yoktur. Bunun en temel sebebi ise estetik eleştirinin en temel amacının bilgi verilmesinden ziyade bir coşku iletilmesi oluşuna bağlanabilir. Örneğin bir eleştirmen, incelediği eserin kendine göre belirlediği birtakım özelliklere dikkat çekerek onlar hakkında düşüncesini ve tutumunu kendi duygularını da katarak anlatmaya çalışır. Dolayısıyla estetik de tıpkı törebilimde olduğu gibi tek tip bir doğruyu gösterme ya da gerçekleştirme amacı yoktur. Buradan yola çıkarak Ayer şu sonuca ulaşır: Törebilimsel ve estetik kavramlar kullanılarak olgular dünyasından tamamen farklı ve ayrı bir değerler dünyasının varlığıyla ilgili metafiziksel bir kuram inşa etmeye yönelik tüm çabalar yanlış bir çözümü ifade etmektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 121-122.

¹⁹⁷ A.g.e., s. 118.

2.3. Bilimin Mantığı Olarak Felsefenin Konumu ve Filozofun Amacı

Çevre üyeleri uzun süren araştırmalardan sonra felsefenin konumunun bilimin hizmetçisi şekilde düşündüklerini açıklamışlardır. Zira bilim, dünyayı tasvir ederken felsefe, bilimi bazı yönlerden eleştirerek bilimin kavramlarını analiz eder ve en önemli araç olarak da mantığı kullanır.¹⁹⁸ Mantıkçı pozitivistlere göre felsefenin görevi dünyayı betimlemek olamazdı. Çünkü bu yol bilimler tarafından kullanılarak felsefeye pek alan bırakılmamıştı. Felsefenin görevi ise bu tip bilimlerin yöntem ve kavramlarını açıklığa kavuşturmadır.¹⁹⁹ Yani felsefe, bilimlerin kendi içinde yaptığı işlemlerin mantıksal tutarlılık açısından denetlenmesine indirgenmiştir.

Ayer'e göre felsefe önermeleri analitik olarak kabul edilen dilsel önermelerdir. Bu sebeple filozoflar bilimin kabul ettiği ya da varsaydıkları ile rekabete girecek şekilde spekülative doğrular ortaya koymaz. Çünkü felsefenin işlevi, bilimlerin mantıksal bağlantılarını göstermeye çalışarak bu bağlantıların tanımlarla aydınlığa kavuşmasını sağlamaktır.²⁰⁰

Ayer'e göre felsefe önermeleri karakter açısından olgusal değil dilseldir. Nesnelerin tanımlarını ya da tanımların şekilsel sonuçlarını anlattığı için felsefeyi mantığın bir bölümü olarak görmektedir. Zira saf mantıksal araştırmaların özneteliği deneysel olgularla değil, şekilsel sonuçlar ile ilgilidir. Bu sebeple felsefe ile bilim birbirine rakip değildir, yarışa girmez;²⁰¹ birbirini destekler.

Ayer'e göre felsefe, hiçbir zaman bilimlerle yarışa girmeyerek, bilimin kurgusal savları ile çatışan fikirler ortaya atmaz. Bunu sadece metafizikçiler yapar ve nihayetinde de birtakım saçmalıklara ulaşır. Felsefi önermeler saf dilsel önermelerdir. Filozoflar bilimsel kuramların değerini saptamaz, kuramların içindeki simgeleri tanımlayarak onları açıklığa kavuşturmaya çalışır.²⁰² Ayer, felsefenin empirik bir disiplin olmadığını belirterek, felsefeyi oldukça dar kalıplara hapsetme eğilimindedir. Ona göre felsefenin rolü, yalnızca, bilim insanların kullandığı kavramların açıklığa kavuşturulmasından, aydınlatılmasından ibarettir.

¹⁹⁸ Magee, "Mantıkçı Pozitivizm ve Kalıtı", s. 132-133.

¹⁹⁹ A.g.m., s. 138-139.

²⁰⁰ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 10.

²⁰¹ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 44.

²⁰² A.g.e., s. 168.

Ayer, filozofların verdikleri yanıtlarda fikir ayrılığına düşmelerinin “felsefe” kelimesinin muğlak olmasına bağlamaktadır. Ancak son yıllarda İngilizce konuşulan ülkelerde bu görüş ayrılığının daraltılmasına yönelik girişimler olmuştur. Bunun bir felsefe devrimi olduğundan da söz edilebilir. Böylelikle filozoflar yürüttüğü çalışmaların mahiyetini daha netleştirme yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Bunda, felsefenin dile yönelik bir araştırma alanı olduğunun anlaşılmasının katkısı büyüktür. Filozofların artık dünyayı değiştirmek için yola çıkmadığı anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Asıl odaklanılan yer, dünyayı değiştirmekten ziyade, dünya hakkında nasıl konuşulacağıdır. Ayer, bu zihniyetin benimsenmeye başlamasını mantıkçı pozitivistin bir mirası olarak yorumlamıştır. Bu anlamda o, Wittgenstein’a çok şey borçlu olduğunun da altını çizer. Dolayısıyla artık ilgilenilen dil, bilim dilidir. Filozoflara biçilen rol ise bilimsel metodolojiye ait olan terimleri açıklamaktır. Böylelikle felsefe, dile yönelik bir araştırma konumuna indirgenmiştir.²⁰³

Her disiplin belli birtakım ölçütler kabul eder. Ancak bu rol felsefede biraz daha fazladır. Ayer’e göre felsefe, büyük ölçüde bu kriterlerle ilgili bir alandır. Örneğin kavramların kullanımı, akıl yürütme yöntemleri gibi konulara dair belli standartlar oluşturmak felsefenin işidir. Ona göre felsefenin yapabileceği en iyi iş bu kriterleri gün yüzüne çıkartmaktır.²⁰⁴ Ayer’e göre felsefe analitik bir faaliyettir. Metafizik, ortadan kaldırıldığında geriye sadece analiz etmek kalır. Bu durum, felsefenin özüne aykırı değildir; geçmişin büyük filozoflarının çoğu ile uyumludur. O, bunları söylerken felsefe için amacının “dükkânı tamamen kapatmak” olmadığını da altını çizer.²⁰⁵

Ayer’e göre felsefe, her zaman için bir kanıt veya doğrulama arayışı problemidir; gerçek anlamda neyin geçerli bir sebep olduğunu araştırmaya yönelik bir ispat çalışmasıdır.²⁰⁶ “Felsefe bir öğreti değil, bir etkinliktir. Felsefe bir doğru ya da yanlış önermeler bütününden oluşmamaktaydı, çünkü bu önermeler bilimlerce kapsanacaktı, sadece bir aydınlatma ve çözümleme, bazı durumlarda da, anlamsızlığı

²⁰³ A. J. Ayer, “Philosophy and Language”, *The Concept of a Person and other essays*, New York: The Macmillan Press, 1963, s. 2-4.

²⁰⁴ Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, s. 2.

²⁰⁵ A. J. Ayer, “The Principle of Verifiability”, *Mind*, Vol. 45, No: 178, Oxford: Oxford University Press, 1936, s. 203.

²⁰⁶ A. J. Ayer, “Conversation With A. J. Ayer”, *Modern British Philosophy*, interview: Byran Magee, New York: St. Martin’s Press, 1971, s. 60-62.

ortaya koyma etkinliğiydi, felsefe.”²⁰⁷ Dolayısıyla “(...) felsefenin işi tanımlar vermektir (...).”²⁰⁸ Felsefenin bir öğreti değil, etkinlik olduğu fikri Wittgenstein’den beri geçerliliğini korumuş ve bu fikir Ayer tarafından da memnuniyetle kabul edilmiştir

Ayer’e göre felsefe sabit (eylemsiz) olarak kalan bir öğreti değil de bir faaliyet olarak ele alınmalıdır. Çünkü ancak bu şekilde düşünülürse önermeler açık hale getirilebilir. Bunu kendi eserinde şu şekilde ifade eder:

Filozof da herkes gibi, değer yargıları üretmekte serbesttir, ama profesyonel olarak söz hakkı yoktur. Bu onun uzmanlık alanı değildir. Peki onun uzmanlık alanı nedir? Bize dünya hakkında bilgi veren, bilimdir; bu alanda bilimle aşık atacak bir felsefi bilgi nişanı yoktur, olamaz da (...). Felsefe bilimin mantığı olacaktı. Bir anlamda, felsefe bilimle birleşecekti. Bilimsel önermeler arasında gömülmüş bir dizi felsefi önerme olamayacaktı, bizzat bilimsel önermeler mantıksal analiz yoluyla arıtılacaktı. Schlick’in dediği gibi, burada Wittgenstein aksiseda eder, felsefe bir öğreti bütünü olarak değil, aktivite olarak ele alınmalıdır. Felsefileştirmenin sonucu, bir dizi felsefi önerme kurmak değil, önermeleri açık hale getirmektir.²⁰⁹

Yukarıda sözü edilen konuların bir kısmını Ayer kendi ana kitabında ifade etmiştir. Bu sebeple onun en önemli kitabından söz etmeden geçmemek gerekir. Ayer’in en bilinen kitabı *Truth and Logic (Dil, Doğruluk ve Mantık)* isimli eseridir. Bu kitap, yirminci yüzyılda yazılan en etkili kitaplardan biri olarak görölmektedir. 1935 yılında yazımı tamamlanan bu kitap mantıkçı pozitivistler için bir el kitabı niteliğindedir (Tıpkı Wittgenstein’in *Tractatus*’u gibi). Her ne kadar ciddi eleştirilere maruz kalsa da bu eleştiriler hiçbir zaman kitabın öneminin kaybolmasına sebebiyet vermemiştir. Aynı zamanda bu kitap üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Kendisi bu kitabını büyük bir tutkuyla yazılmış en özgün kitabı olarak görmektedir.

Ayer *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabını Viyana Çevresi’ne atfedilen görüşlerin bir özeti olarak nitelendirmiştir. Kitap, 1940’lı yıllarda, yani savaştan sonra, ikinci baskıyı yapmış ve en çok satanlar listesine girmiştir. O, kitabın popülaritesini ve başarısını kitabın coşkusuna ve sadeliğine bağlamıştır. Felsefenin izlemesi gereken doğru yolu keşfetmesinin gerekliliğinin bir sonucu olarak bu eserini kaleme aldığını ve bu durumun da kitabına ve kendisine güç verdiğine inanmaktadır. Kitabını, savaştan

²⁰⁷ Magee, “Mantıkçı Pozitivizm ve Kalıtı, s. 135.

²⁰⁸ A. J. Ayer, “Demonstration of the Impossibility of Metaphysics”, *Mind*, Vol. 43, No. 171, Oxford: Oxford University Press on behalf of the Mind Association, 1934, s. 343.

²⁰⁹ Ayer, “Viyana Çevresi”, s. 76-77.

sonra ortaya çıkan analitik eğilimin bir sonucu olarak dilbilimsel felsefenin farklı çeşitlerinin geliştirilebilmesi için bir sıçrama tahtası olarak görmüştür.²¹⁰ Bu sebeple onun bu kitabı hakkında yapılan birkaç yoruma bakmakta fayda vardır.

Dil, Doğruluk ve Mantık adlı kitap, mantıkçı pozitivist felsefenin haklı bir şekilde en açık anlatımı olarak görülmüştür. Bu kitap Ayer için bir başarıydı ve onu bilinir kılan en önemli kitabıydı. Bu kitap gelecekteki felsefe araştırmalarına ve tartışmalarına rehberlik edebilecek felsefi manifesto niteliğinde bir kitaptır. D. J. O’Conner’ın *Felsefe Ansiklopedisi*’nde Ayer için ayrılan kısmında onun kitabı için yüzyılın en etkili kitaplarından biri olduğu tarifi yapılır.²¹¹ Bu kitap, mantıkçı pozitivizmin merkezi öğretilerini en iyi şekilde yayan bir rehber olarak görülmüştür ve o, bu kitabı ile mantıkçı pozitivismi İngiltere’ye getiren kişi olarak bilinmektedir. Bu kitabı için patlamaya hazır şekilde yazılmış bir kitap nitelendirilmesi de yapılmıştır.²¹²

Bilim ile felsefe on dokuzuncu yüzyılda romantik hareketlerin etkisiyle birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Ayer, bu ayrılığı fark ederek bilim ile felsefenin yakınlaşması gerektiğini düşünmüştür. Hem bu amaçla hem de felsefenin geleceğini düşünerek *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı eserini kaleme almıştır. O, daha önce de söylendiği gibi, felsefenin geleceğini bilimin mantığı şeklinde tasavvur etmektedir.²¹³

Ayer’in *The Meaning of Life* isimli eserinin giriş kısmında Ted Honderich, sözü edilen kitap için şunları söylemektedir: “Dil, Doğruluk ve Mantık, 1950’lerin sonlarında, melek kanatlarıyla felsefeden hoşlanmayanlar için çok güven verici olarak kalacak olan şeydi. Biraz nefes kesici, hatta nefessiz olmasına rağmen güven vericiydi.”²¹⁴

Bir başka bakış açısına göre bu kitap özgün değildir; Hume’un eserleri ile Viyana Çevresi’nin çalışmalarının sentezlenmesi ile oluşturulmuştur. Ancak durum öyle

²¹⁰ A. J. Ayer, “My Mental Development Still More Of My Life”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, s. 18-19.

²¹¹ Francisco Miro Quesada C., “Ayer’s Philosophy of Logic and Mathematics”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, s. 468.

²¹² Tscha Hung, “Ayer and the Vienna Circle”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, s. 279.

²¹³ Ayer, “Conversation With A. J. Ayer”, s. 64.

²¹⁴ Ayer, *The Meaning of Life*, s. IX.

olsa bile bu eser İngilizce olarak basılan ve en iyi bilinen bir sentez kitap niteliğindedir.²¹⁵ Bunun yanı sıra, Ayer, en çok sempati duyduğu filozoflardan ikisi olarak Hume ve Russell'ı gördüğü için bu isimlerde kitap yazmasının oldukça keyifli olduğunu söylemiştir.²¹⁶

Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabının önsözünde, ileri sürdüğü fikirlerin Russell, Wittgenstein, Berkeley ve Hume'un öğretilerinden türetildiğini yazar. Tıpkı Hume gibi kendisi de tüm önermeleri "ide ilişkileri" ile ilgili olanlar ve "olgu durumları" ile ilgili olanlar olmak üzere ikiye ayırır. İlk grup, saf matematiğin ve mantığın önermelerinden meydana geldiği için o önermeleri analitik nitelikte ve zorunlu doğru olarak kabul ettiğini ilave eder. Bu önermeler deneysel olarak çürütülemez. İkinci gruba giren önermeler ise deneysel olgularla bağlantılı olduğu için kesin olmayan varsayımsal önermeler olarak kabul edilir. Ayer'in bu deneysel varsayımlardan beklentisi bu önermelerin kesin olarak doğrulanması değil, o önermelerin doğruluğunun ya da yanlışlığının belirlenmesidir.²¹⁷ Ayrıca Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabıyla birlikte kurgusal felsefenin artık yıkıldığını ve felsefenin işlevinin tamamen eleştiri mahiyetinde olduğunu görüldüğünü ister.²¹⁸

Ayer sözü edilen adlı kitabından sonra *The Problem of Knowledge* adlı kitabını en başarılı kitap olarak görmüştür.²¹⁹ Strawson, bu kitap için şu değerlendirmeyi yapmıştır: "(...) Bunun etkileyici bir kitap olduğunu açıkça söylemek istiyorum: Açık, özlü, kapsamlı ve kesinlikle mantıklı. Bir yandan kolaylıktan, diğer yandan kabalıktan tamamen uzaktır. Daha iyisi pek mümkün olmayan bir biçimde, bütün bir felsefî geleneği özetliyor."²²⁰

Ayer, *Philosophy In The Twentieth Century* adlı kitabını ise en zahmetli, sıkıntılı, zor yazılan bir kitap olarak görmüştür. Bu kitabının Russell'ın *History Of*

²¹⁵ Warburton, *Klasiklerle Felsefe*, s. 361.

²¹⁶ Ayer, "My Mental Development Still More Of My Life", s. 35.

²¹⁷ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 9.

²¹⁸ A.g.e., s. 32.

²¹⁹ Ayer, "My Mental Development Still More Of My Life", s. 24-25.

²²⁰ P. F. Strawson, "Professor Ayer's "The Problem of Knowledge"", *Philosophy*, Vol. 32, No. 123, Cambridge: Cambridge University on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1957, s. 314.

Western Philosophy adlı kitabının bir devamı olmasını amaçladığını söylese de kitabının Russell kadar başarılı olamadığını kabul etmiştir.²²¹

Tüm zorluklara rağmen Ayer, felsefî gerçekliği göstermesi bakımından önemliydi. Orijinallik anlayışını her zaman koruyarak entelektüel dürüstlüğe önem vermiş ve bunu hayatı boyunca korumaya çalışmıştır. En azından hiçbir zaman Wittgenstein gibi dramatik radikal dönüşümler yaşamamıştır. İlerleyen dönemlerde normal olarak fikirlerinde değişiklikler olmuş olsa da felsefenin temel ilkelerine sadık kalarak bunu yapmıştır.²²²

O, yirminci yüzyıldaki önemli problemlere işaret eden ve felsefî alternatiflerin varlığını temsil eden önemli bir kişidir. Bilimin, felsefeye pek alan bırakmadığı bir dönemde felsefenin işlevine ve yöntemine dikkat çekmiştir.²²³ Ayer'in felsefesi çağdaş felsefedeki önemli öğretiler arasında sayılmaktadır. Analitik felsefedeki anlam ve doğruluk kavramlarının karakterizasyonlarını sağlamıştır.²²⁴

Ayer, filozofların geleneksel tartışmalarının verimsiz, hatta gereksiz olduğunu düşünerek öğretilerini temellendirmiştir. Bu tür tartışmalara son vermenin yolu, felsefenin amaç ve yöntemini tam olarak belirlemekten geçmektedir. İlk yapılması gereken iş, metafiziksel savları eleştirmektir. Zira felsefe, fenomenal dünyanın sınırlarını aşan bir gerçeklikle ilgilenmez. Ayer'e göre metafizikçileri eleştirmenin en önemli yolu, onların kullandığı önermelerin hangi öncüllerden çıkarıldığını sormaktır. Tüm olabilir duyu deneyi sınırlarını aşan bir gerçeklikten bahseden bildirimlerin gerçek bir anlamı yoktur. Var olduğunu iddia edenlerin emeklerini saçmalık üretimine harcadığını düşünmektedir.²²⁵ Amacını şu şekilde ifade etmektedir: "...Bizim amacımız, yalnızca, felsefenin, gerçek bir kolu olarak, metafizikten ayırt edilmesi gerektiğini göstermektir."²²⁶ Ayer, metafizikçilerin söylemlerinin anlamsız olduğundan yola çıkarak, onları yerini bulmamış ozanlara benzetmektedir. Dolayısıyla metafizikçilerin savları, doğruluk ya da yanlışlık kriterlerine göre değerlendirilemez.

²²¹ Ayer, "My Mental Development Still More Of My Life", s. 36.

²²² Quesada, "Ayer's Philosophy of Logic and Mathematics", s. 476.

²²³ Elizabeth R. Eames, "A. J. Ayer's Philosophical Method", *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, s. 157.

²²⁴ Evandro Agazzi, "Varieties of Meaning and Truth", *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, s. 57.

²²⁵ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 13-14.

²²⁶ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 18-19.

Onlar törebilimsel ya da estetik standartlara bağlıdır.²²⁷ Erdemin gerçek öğretmenleri olan gerçek filozoflar metafizik dersi vermezler. Çünkü onlar belirsiz, gereksiz, yararsız, boş şeylerden bahsetmezler.²²⁸ Ayer, felsefe tarihinde *arkhe* arayışına girmenin de bir metafiziksel arayış olduğunu düşünerek, ilk ilkeleri arama işini şu şekilde betimler:

Filozofun işinin ilk ilkeleri aramak olduğu inancı, gerçeğin bir bütün olarak irdelenmesi biçimindeki alışılmış felsefe anlayışına bağlanabilir. Bu anlayış ise çok bulanık olduğundan eleştirilmesi çok güçtür. Eğer bu, kimi kez olduğu gibi, filozofun kendini, bir tür, dünyanın dışına atması ve onu kuşbakışıyla seyretmesi biçiminde alınırsa, bunun metafizik bir anlayış olduğu açıktır.²²⁹

Tözlerin varlığı ve sayısı hakkında tartışmalar yapan monist ve plüralist filozofların ortaya koydukları şeyler de sahte ya da düzmece şeylerdir. Çünkü “töz” ile ilgili söylenen her şey metafiziktir.²³⁰ Töz anlayışına benzer şekilde bir “idealar dünyasının” varlığını kabul etmek de ona göre anlamsız söylemlerdir. Ayer, şu cümlesi ile isim vermeden Platon’a göndermede bulunarak onun söylediklerinin anlamsızlığına vurgu yapmaktadır: “(...) Duyulur dünyayı gerçek karşıtı olarak, yalnızca bir görüntü dünyası olarak niteleyen birisi, bizim anlamlılık ölçütümüze göre, gerçekten anlamsız olan bir şey söylemektedir.”²³¹

Ayer’in amacı, empirik gözlemin ötesinde yer alan şeylerin doğasını tanımaya ve hatta onların varlığını öne sürmeye ilişkin iddia ve girişimlerin boşa olduğunu ve bu tip ifadelerin sözde önermeler olduğunu göstermektir. Bu tip ifadeler bir cümle yapısına sahip olsa bile anlamsızdır. O, metafizik araştırmayı, özel bilimlerin fenomenlerinin altında yatan ya da bunu aşan gerçekliğin doğasına dair bir araştırma olarak tanımlar. Ona göre fenomenler dünyasının altında yatan bir gerçekliğin olup olmaması bile düzmece bir formül icat etmektir. Gerçekliğin doğası üzerine yapılan iddiaların saçmalık olduğu gösterilebilirse metafiziğin imkansızlığı da gösterilmiş olur. Metafizikçi, bilim insanının genellemeler yaptığı olguları aşan ya da aşmaya çalışan bir gerçeklikle ilgilenir ve Ayer’e göre böyle bir amacın kendisi boştur. Bu sebeple metafizikçinin bir şey söylemeyi başaramadığını düşünür. Bir metafizikçi, bilim

²²⁷ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 27.

²²⁸ Alexandre Koyre, *Bilim Tarihi Yazıları 1*, çev. Kurtuluş Dinçer, 4. Basım, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2002, s. 6.

²²⁹ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 25.

²³⁰ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 22.

²³¹ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 17.

insanının faaliyetlerini yok saymaz, onun faaliyetlerini verimsiz görmez. Ancak kendi metafiziksel yöntemleriyle bilgi edinebileceğini inanır.²³²

Ayer'e göre metafizik sistemlerin inşa edilmeye çalışılmasındaki en önemli dürtü ya da amaç, bilgileri birleştirme isteğinden gelmektedir. Doğa bilimlerindeki spesifik olayların ya da gelişmelerin keşfiyle yetinilmeyip bu bilgilerin ötesine geçip, onu açıklamaya yönelik tahmin edilebilir sonuçlar ya da genellemeler yapılır. Ayer'e göre metafizikçi, bu dürtüye fazlasıyla sahiptir ve bu şekilde bir sonuca ulaşamaz.²³³ İnsanların neden metafizik açıklamalara sığındığını Ayer şu sebeplerle açıklamaktadır:

İnsanların ısrarla metafizik bir şeyi ileri sürmenin cazibesine yenik düşmelerinin bir nedeni, onların gözlemler, genellemeler ve tahminler yapmakla yetinmemeleri, aynı zamanda dünya hakkında duygularını da ifade etmek istemeleridir. Edebiyat ve sanat, bu tür bir ifade için en tatmin edici ortamı sağlar. Metafizik, insanlar duygularını tahmin etmeye çalıştıklarında ortaya çıkar: Onları kendi duyguları olarak değil, bir şekilde nesnel gerçekler olarak sunmak isterler; bu nedenle onları argüman ve teori biçiminde ifade ederler. Ancak bu şekilde hiçbir şey ileri sürülemez. Bütün olan, daha çok bir edebiyat ya da sanat eserinde çıkış bulan duyguların ifadesi için rasyonel bir sorgulama biçiminin kullanılmasıdır.²³⁴

Felsefe, konusundan ziyade yöntemiyle bilimlerden ve sanatlardan ayrılır. Ayer'e göre filozoflar, doğru olmasını amaçladığı önermelerde bulunurlar. Bunu yaparken de kendi teorilerini desteklemek ya da başka teorileri çürütmek amacıyla argümanlarına güvenir. Bu argümanları geliştirmek için kullandıkları ispatlar matematiksel ispatlara pek benzemez ya da çok az benzer. Gözlemle de test edilemediği için filozofların kullandıkları argümanlar tuhaf karaktere sahiptir. Ayer, bunu söylerken filozofların gerçeklerle ya da gerçeklikle ilgilenmediğini söylemeye çalışmaz. Nesnelerin algılanmadıklarında da var olup olmadığı, maddî dünyanın gerçek olup olmadığı, kendimizden başka kişilerin de bilinçli olup olmadığı gibi problemler deneyle cevaplandırılmaz, bilimsel bilgi kapsamına girmez.²³⁵

Filozoflar “Gerçek nedir?”, “Nedensellik nasıl bir ilişkidir?”, “İnancın doğası nedir?” gibi problemlerle uğraşırlarken “nedensellik”, “hakikat” gibi kelimelerin fiilî olarak nasıl kullanıldığını bilmediklerini söyler. O halde filozofların araştırdıkları şey

²³² A. J. Ayer, “Demonstration of the Impossibility of Metaphysics”, *Mind*, Vol. 43, No. 171, Oxford: Oxford University Press on behalf of the Mind Association, 934, s. 335-336.

²³³ A.g.m., s. 342.

²³⁴ A.g.m., s. 342.

²³⁵ A. J. Ayer, *The Problem of Knowledge*, London: Penguin Books, 1956, s. 1.

nedir? Ayer’e göre bunun yanıtı, filozofların, bazı ifadelerin anlamlarını çözümlemeye çalışmalarında yatmaktadır. Bir ifadenin anlamının çözümlemesini yapmakla ifadenin fiili kullanımı arasındaki farkı birbirinden ayırt etmek gerekir. Ayer buna örnek olarak “bilmek” fiilini gösterir. Bilmek, bir yeri ya da kişiyi tanımak anlamına gelirken, bir yandan da sahip olmak anlamına gelebilir. Aynı zamanda ayırt edebilme, farkına varma anlamlarına gelebilir. Filozoflar bilginin ne olduğunu bildikleri halde yine de tereddüt ederler ve “Bilgi nedir?” diye sorar. Filozofların bu soruyu yanıtlama girişimi başka hangi soruları içerdiği ile anlaşılabilir.²³⁶

Ayer’e göre bir şeyi bilmenin üç yeterli koşulu vardır. İlki, kişinin bildiğini söylediği şeyin doğru olmasıdır. İkincisi kişinin bundan emin olması ve üçüncüsü ise emin olma hakkına sahip olmasıdır. Ayer’e göre filozoflar, ortaya koydukları “bilgi”nin ne olduğu ve olasılığı hususundaki problemleri çözebilecek durumda değildir. Bu problem bilgi kuramının temel kaygısıdır.²³⁷ Felsefe tarihinde bakıldığında, bilgi felsefesinin temel probleminin ve kaygısının Ayer’in bahsettiği problemlere bir çözüm arama çabası olduğu görülecektir. Bu çaba beraberinde bilgide kesinlik arayışlarını getirmiştir. Fakat Ayer’e göre filozofların kesinlik ideallerinin geçerliliği yoktur.

Felsefe tarihinde “kesinlik arayışı” büyük bir rol oynamıştır. Bu temel olmadan bilgi iddialarının şüpheli olduğu düşünülmüştür. Ayer’e göre bu tartışmada tam olarak ne istendiği açık olarak ortaya konulmamıştır. Bazen “kesin” kelimesi, “a priori”, “gerekli” gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanıldı. Doğru önermelerin, tıpkı Leibniz’in yaptığı gibi, matematiğin önermeleri gibi olduğu varsayılmış ve empirik önermelerin kesin olmadığı düşünülmüştür.²³⁸

“Şüphe edilemeyecek bir önermeden bahsedilebilir mi?” gibi bir soru düşünüldüğünde felsefe tarihinde akla gelebilecek en önemli isim Descartes’tır. Ayer’e göre Descartes’ın böyle bir soruya cevabı, kendi varlığından şüphe edilemeyeceği şeklindedir. Ancak Ayer’e göre bu sadece bir düşüncedir. Mantıksal olarak düşünüldüğünden dolayı var olduğu gerçeğine varmıştır. Çünkü var olmadığını düşünmek bile bir şekilde önceden bir var olmayı gerektirir. Bu tartışma Ayer’i her

²³⁶ A.g.e., s. 2-3.

²³⁷ A.g.e., s. 3-4.

²³⁸ A.g.e., s. 41.

zaman şaşırtmıştır. Çünkü başlangıç olarak şüphe duyulamayacak bir önermenin hangi kritere göre karar verildiği açık değildir. Descartes, önermesini ortaya koyarken “kötü cin” hipotezini kullanır. Onun kendisini aldatmayacağını düşünür. Ayer’e göre böyle bir şeyden nasıl emin olunabilir? Eğer hiçbir hipotez ya da argüman beni emin kılmıyorsa o zaman hiçbir şeyden açıkça emin olamam. O halde Ayer’e göre bu kötü niyetli cin, tanıımı gereği zafer kazanır ve bizi kandırır. Öyleyse bununla uğraşmaya gerek olmadığını söyler. Eğer Descartes’ın *Cogito*’su bile kesin doğru olarak kabul edilemiyorsa, hiçbir önermenin kesin olmadığı zorunlu olarak kabul edilmelidir.²³⁹

Bilgiyi kuşkuya yer bırakmayacak bir temele oturtma girişimi, tarihsel olarak Descartes’ın felsefesiyle ilişkilendirilir. Ancak Descartes, matematiği bilginin paradigması olarak görse de, onun a priori hakikatlerin, istediği anlamda, şüphe götürmez olmadığının farkındaydı. En emin olduğu konularda bile kötücül bir cinin onu aldatmasına izin verdi.²⁴⁰

Ayer’e göre bir filozof çözümlemecidir ve felsefi çözümlemeler yapar: “(...) Analitik yöntemin geçerliği, nesnelerin doğası üzerine herhangi bir deneysel, hele metafizik, ön varsayıma bağlı değildir. Çünkü filozof, bir çözümlemeci olarak, nesnelerin fiziksel özellikleriyle doğrudan ilgilenmez. O yalnızca, bizim onlardan ne yolda söz ettiğimizle ilgilidir.”²⁴¹ Felsefi çözümleme deneysel irdelemeyi değil, mantıksal etkinliği amaçlamalıdır.²⁴² Geleneksel felsefe metafiziksel sistemler kurmaya meyilli iken, günümüzde felsefede moda olan ve giderek güçlenen eğilim, mantıksal çözümlemeler yaparak düşünce ve kavramların aydınlatılmasıdır.²⁴³ Ayer’e göre bir filozofun bilginin ilerlemesine yönelik en önemli katkılardan biri felsefi analizle analiz ile meşgul olmaktır.²⁴⁴

Felsefi çözümleme yapmak, bir anlamda, sözcüklerin tanımıyla uğraşmaktır. Ancak felsefenin tanımlarla uğraşması, filozofun görevinin klasik anlamda bir sözlük derlemek olduğu olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü Ayer, tanımları ikiye ayırır. Bunlar: *Belirtik (explicit)* ve *kullanımdaki (in use)* tanımlardır. *Belirtik* tanımlar eş anlamlı, eş değer ya da yakın anlamlı sözcüklerin tespiti ve değerlendirilmesidir. Ancak filozof,

²³⁹ A. J. Ayer, “Cogito, Ergo Sum”, *Analysis*, Vol. 14, No:2, Oxford: Oxford University on behalf of the Analysis Committee, 1953, s. 27-28.

²⁴⁰ Ayer, *The Problem of Knowledge*, s. 45.

²⁴¹ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 34.

²⁴² A.g.e., s. 47.

²⁴³ Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, s. 40.

²⁴⁴ Ayer, *The Meaning of Life*, s. 71.

belirtik olan tanımlarla değil, *kullanımdaki* tanımlarla ilgilenir. *Kullanımdaki* tanım simge onun eş anlamlısı gösterilerek değil de cümlelerin eş anlamlısı içermeyen, eşdeğer cümlelere çevirisi ile yapılır. Felsefi tanımların amacı, iyi derecede anlaşılmayan tanımlardan doğan karışıklıkları gidermektir.²⁴⁵ Yaptığı ayrımla Ayer, felsefi çözümlemenin salt bir kelime analizi olmadığını açıklamaya çalışarak, aradaki ince anlam farkını göstermeye çalışır. Bu konuda Russell'dan etkilendiği görülmektedir. O, bize haklı olarak satır aralarında felsefi çözümleme ve tanımların ancak cümle ya da cümleler arasındaki anlamda ortaya çıktığını vurgular:

(...) Bir sözlükçü de sözcüklerin kullanımı üzerine bilgi vermek isteyebilir, fakat filozof ondan, benim anlamaya çalıştığım gibi, tek tek anlatımların kullanılışıyla değil de anlatım öbeklerinin kullanılışıyla uğraşmak yönünden ayrılır ve sözlükçünün önermelerinin deneysel olmasına karşın, filozofun önermeleri, eğer doğrusalar, genellikle analitiktir.²⁴⁶

Ayer, kendi kabul ettiği felsefi görüşünü deneyciliğin bir biçimi olarak görür. Deneyciliğin en önemli özelliği olgusal önermeler kurulurken metafizikten kaçınıyor olmasıdır.²⁴⁷ Ayer, Tanrı hakkındaki fikirlerinin ateistlerin ve agnostiklerin benimsediği şekilde olmadığını, tutumunun her iki yaklaşımdan da farklı olduğunu iddia etmektedir. Onun bu konudaki tutumunun her iki savdan da farklı olmasının sebebi Tanrı'nın doğasıyla ilgili her söylemin anlamsız olduğunu düşünmesindendir. İnsan anlığını aşan konular tam olarak anlaşılamadığı için anlamlı olarak nitelendirilemez. Bu sebeple Tanrı'nın varlığı kanıtlanamadığından onu bir akıl nesnesi olarak değil de bir inanç nesnesi olarak ele alıp değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır.²⁴⁸ Felsefe bu konularla ilgilenmez. Çünkü felsefede hiçbir şey kutsal değildir.²⁴⁹ Felsefi çözümleme, bilimin önermelerinin tutarlılık açısından denetlenmesidir:

Çare, karışıklığın kaynağına kadar izini sürmek ve bu karışıklığın kaynağı olan dilbilimsel yanılgıyı açığa çıkarmaktır: Aydınlanmış filozofa verilen rol de buydu. Bu nedenle, felsefi bir araştırmanın başarısı, yeni bir bilgi parçasının edinilmesinde değil, daha çok yöneltildiği sorunun ortadan kalkmasında olacaktır.²⁵⁰

²⁴⁵ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 46-50.

²⁴⁶ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 151.

²⁴⁷ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 64.

²⁴⁸ A.g.e., s. 120-122.

²⁴⁹ Ayer, *Metaphysics and Common Sense*, s. 81.

²⁵⁰ Ayer, "Philosophy and Language", s. 7.

Ayer'e göre felsefenin bir öğreti olmasından ziyade bir faaliyet olduğu vurgulanmıştı. Ancak bu faaliyet gelişigüzel bir faaliyet olmayıp, önermeleri açık, görünür, anlaşılır kılmaya yarayan bir faaliyettir. Dolayısıyla Ayer'e göre felsefenin işi, gerçek olan önermeler ile olmayanları birbirinden ayırma işlemidir. Bilimsel olan ile olmayan ancak bu sayede gün yüzüne çıkmış olacaktır. Bu ayrımı felsefenin belirleyeceğini vurgulayan Ayer'e göre felsefe, anlamın ve doğruluğun belirlenmesinde baş aktördür.

2.4. Ayer'e Göre Tümevarım Problemi

Ayer'e göre filozofların tümdengelimini kullanarak birtakım ilk ilkeler koyup sonra bu koyduğu ilkeleri gerçekliğin resmi şeklinde vermesi doğru bir yaklaşım değildir. Felsefede sistem kuran filozoflara baktığımız zaman tümevarımsal genellemelerden uzak durdukları görülecektir. Çünkü bu genellemeleri filozoflar, ihtimal dahilinde görür. Ayer'e göre bunun en açık örneğini Descartes'ın dizgesinde bulabiliriz. O, tüm bilgilere, kesin doğrulukdaki öncüllerden hareket ederek ulaşır. Ancak bu bilgilere sezgisel olarak vardığı için ruhbilimsel öğelere kendi dizgesinde çokça yer ayırmıştır. Ayer'e göre Descartes, insanların bazı bilgilere çabucak kanmayacağını bildiği için sezgiye başvurmuştur. Bu şekilde daha inandırıcı olacağını düşünmüştür. Bunu, inkâr edilmesi çelişkili olan önermelere başvurarak yapmıştır ve *Cogito*'nun ona böyle bir fırsat verdiğini düşünmüştür. Ayer'e göre *Cogito*'daki "Düşünüyorum." ifadesi "Şu anda bir düşünce vardır." şeklinde alınmalıdır. "Şu anda bir düşünce vardır." ifadesinden "Ben varım." sonucu çıkmaz. Dolayısıyla Descartes'ın *Cogito*'su hatalıdır. Ayer'e göre tümdengelimsel yöntem kullanarak dizge oluşturma işi bir çıkmazdır.²⁵¹

Descartes gibi rasyonalist filozofların matematiği hangi amaçlarla kullandığını Ayer kendi cümleleri ile şu şekilde ifade etmektedir: "Rasyonalistler için matematik, yalnızca kendisi için iddia edilen kesinlik nedeniyle değil, her şeyden önce tümdengelimli akıl yürütmeyi kullanması nedeniyle bir paradigma işlevi görme

²⁵¹ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 30-31.

eğilimindedir.”²⁵² Fakat asıl problem tündengelimsel akıl yürütmeden ziyade tümevarımsal akıl yürütmelerde ortaya çıkmaktadır.

Ayer’e göre tümevarım problemini çözmeye yönelik atılan adımlar tümevarımlı argümanları tündengelimli kalıba sığdırmaya çalışmak şeklindedir. Bu şekilde sonuca yüksek olasılık katmak amaçlanmıştır. Bu da çıkarıma ek öncüller getirilerek yapılmaya çalışılmıştır.²⁵³ Ancak Ayer’e göre bu adım başarılı olmayacaktır.

Ayer’e göre tümevarım problemi, daha önce deneyden elde edinilen önermelerin gelecekte de geçerli olabileceğini gösterecek bir yol bulma problemidir. Ona göre tümevarım, gerçek bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Fakat bu problemin çözümünün olamayacağını görmek zor değildir. Olsa olsa elimizde en fazla tümevarımın doğruluğunun kanıtlanmasına yönelik tümevarımsal dayanaklar olabilir.²⁵⁴

Ayer, tümevarım sorununu felsefî bir sorun olarak görmektedir ve ilk olarak David Hume’un *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* isimli eseri ile bu sorunun ortaya konduğunu belirtir. Tüm akıl yürütmeler neden-sonuç ilişkisinden çıkarılıyor gibi görünmektedir. Hiçbir çıkarımın rasyonel olarak gerekçelendirilemeyeceğini iddia etmiştir. Buradan Hume, mantıksal açıdan her sonucun farklı bir etkisi olduğu sonucuna varır. İki farklı olayı reddetmek mantıksal bir çelişki doğurmaz. Ayer’e göre Hume, buradan yola çıkarak zorunluluğun mantıksal bir ilişki olmadığından hareketle, doğal anlamda zorunluluk olmadığını söylemeye çalışıyor görünmektedir. Doğanın akışındaki değişiklikler ancak tasavvur edilebilir. Geçmişte olanın gelecekte de olacağına dair herhangi bir güvence yoktur.²⁵⁵

Ayer’e göre Hume’un vardığı sonuç, doğanın akışının sürekli devam etmesi varsayımından hareketle, herhangi bir şeye güvenmek için geçerli bir nedenin olamayacağını ve bunların da doğrulanamayacağını görmüş olmasıdır.²⁵⁶ Hume’un gösterdiği gibi gerçek genellemeler hiçbir zaman zorunlu olamaz. Bu genellemelere ne kadar sağlam inanılırsa inanılsın yine de bir gün bu genellemeler terk edilmek zorunda kalınabilir. Ancak burada hangilerinin korunup hangilerinin tam anlamıyla terk

²⁵² A. J. Ayer, *Philosophy in the Twentieth Century*, New York: Vintage Books, 1984, s. 4.

²⁵³ Ayer, *The Problem of Knowledge*, s. 78.

²⁵⁴ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 34.

²⁵⁵ Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, s. 138-139.

²⁵⁶ A.g.e., s. 140.

edilmesini sağlayan yol nedir? Deney-gözlemin durumuna göre bazı varsayımsal dizgeler değiştirilmek zorunda kalabilir. Ayer, “Bu neden böyledir?” diye sorar. Bu varsayımsal dizgeleri kurmanın amacı nedir? Ayer’e göre bunun yanıtı, duyularımızın gidişatının önceden belirlenmesine imkân sağlamaktır. Daha sonradan, varsayılan bu dizgelerin neden değiştirilmek zorunda olduğu gösterilebilirse Ayer’e göre büyük adım atılmış olacaktır. Bu varsayımsal dizgeler sayesinde doğru öndeyiler yapılabilmesine imkân tanınır. Başka bir deyişle, bu dizgeler gelecekteki beklentilerin hangi yönde olacağını yöneten kurallardır. Çünkü hepimiz böyle kurallara ihtiyaç duyarız. Yaşamımızı devam ettirme arzumuzu bile başarılı öndeyilerde bulunma yeteneğimize bağlayabiliriz. Ayer’e göre bunlar geleceğin yol göstericisidir. Bu problem, tümevarım problemi ile de doğrudan bağlantılıdır. O, tümevarımın doğruluğunun kuramsal olarak gösterilemeyeceğini düşünür. Bunun doğruluğunun gösterilmesinin filozofların işi olmadığını; filozofların işinin yalnızca önermelerin iç tutarlılığının gösterilmesi olduğunu düşünür.²⁵⁷

Geçmişte olan deneyimler körü körüne takip edilmese bile öndeyilerde bulunmak için bu deneyimlerin rehberliğine ihtiyaç duyarız. Ayer, bu öndeyilerin birer tahmin olmaktan öteye geçemeyen varsayımlar dizgesi olarak görür. Bir kez yıkılan bir varsayımlar dizgesinin birçok defa yıkılabilme olasılığı vardır. Burada beklentiler ve gözlemlerin önemli rolü vardır. Ancak bu varsayımlar dizgesi çoğu zaman hayal kırıklığı da yaratabilir. Bu durumda başarılı olmayan varsayım dizgeleri, farklı dizgeler ile değiştirilir.²⁵⁸

Belirli bir önermeyle ilgili yapılan gözlemler beklentilere uyuyorsa, geçerliliği saptanamasa bile en azından önermenin doğruluğu güçlenmiş olacaktır. Yapılan gözlem beklentilerle uyuşmuyorsa, bu durumda önermenin durumu tehlikeli hale gelmiştir. Başka varsayımların kabul edilmesiyle önermenin durumu korunabilir ya da o önerme çürütülmüş olarak kabul edilebilir. Ancak çürütmekten kasıt, kesin çürütülmekten ziyade olasılığının azaldığı söylenebilir.²⁵⁹

²⁵⁷ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 94-96.

²⁵⁸ A.g.e., s. 98-99.

²⁵⁹ A.g.e., s. 99.

Ayer, kendisinin bağılı olduğu deneyci öğretiyi analitik, sentetik önermeler ve metafizik boş sözcülükten ayırt eden mantıksal bir öğreti olarak nitelendirmektedir.²⁶⁰ Ayer'e göre filozofların görevi, geçerliliği deneyle belirlenebilecek spekülative kuramlar tasarlamaktan ziyade dilsel kullanımların neticelerini açıklığa kavuşturmadır. Dolayısıyla ona göre felsefenin kapsamına giren tüm problemler mantıksal problemlerdir.²⁶¹

Kesin olarak doğru kabul edilen önermeler totolojilerdir. Deneyisel önermeler kesin olan önermeler değildir. Tüm deneyisel önermelerin ancak varsayımsal olarak doğruluğu ya da yanlışlığı gösterilebilir. Bunlar ise yeni gözlemler ile birlikte yeni varsayımları beraberinde getirir.²⁶² Kendisini bir empirist olarak gören Ayer, rasyonalizmden uzak durmaya çalışmaktadır.

Ayer felsefe tarihindeki en önemli problemlerden birinin rasyonalizm-emprizm tartışması olduğunu söyler. Rasyonalistler metafiziksel öğretileri benimserken empiristler reddetmeyi tercih etmişlerdir. O, kendisinin empiristlerden yana tutum takındığını açıkça ifade eder. Ona göre rasyonalistler, olaylarla ilgili önsel önermeler bulunabileceğini kabul ederek yanılmışlardır. Önsel önermeler ile deneyisel önermeler arasındaki ayrımı anlamsız bulmuştur. Rasyonalistlerin kabul ettiği doğruları o, "aklın doğruları" şeklinde açıklamayarak, bunlara totoloji demeyi tercih eder.²⁶³ Ayer'in bunu yapmaktaki amacı rasyonalistlerden ayrıldığını ve metafizik tuzağına düşmediğini göstermektir. Fakat bu konuda ne kadar başarılı olduğu tartışılır. Zira, totolojiler de nihayetinde aklın doğrularıdır.

2.5. Mantıksal ve Matematiksel Önermeler Probleminin Kant ile İlişkisi

Deneycilerin karşılaştığı önemli problemlerden biri mantık ve matematiğin doğruları konusudur. Bunların doğruları herkese göre doğru, zorunlu ve kesin görünür. Ancak deneycilikte önermeler zorunlu ve kesin olarak kabul edilmez. O halde Ayer'e göre deneyciler ya mantık ve matematiğin önermelerinin zorunlu doğrular olmadığını

²⁶⁰ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 98.

²⁶¹ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 144.

²⁶² A.g.e., s. 92.

²⁶³ A.g.e., s. 145-146.

söyleyecek ya da onların olgusal içeriklerinin olmadığını söyleyeceklerdir. Ayer, bu yollardan ikisinin de pek tatmin edici olmadığını ifade ederek belki rasyonalizme de yer açılabilir mi gibi ilginç bir açıklamada bulunur. Ancak bunu iddia ederken kendisiyle çelişeceğini ve rasyonalizme ödün verilmiş olacağını bilir ve bu yola girmez. Çünkü bu yola girmek demek, Ayer'in tüm sisteminin çökmesi ve kitaplarının çürütülmesi anlamına gelir. Deneyden bağımsız olguların olduğunu iddia etmenin metafizik eleştirilerin gücünü ve inandırıcılığını kaybedeceğini bilir. Ancak yine de mantıksal ve matematiksel önermelerin doğruluğunun deneyci açıklamalarını gösterebilmenin hayati derecede önemli olduğunu da vurgular.²⁶⁴

Ayer'e göre matematiğin ve mantığın doğrularının tamamının analitik nitelikte olduğunu söylemek kesinlikle haklı bir yaklaşım olacaktır. Ayer, bu düşüncenin sonucu olarak deneyci tezin iddialarının sürdürülmesi gerektiğinde ısrarcıdır. Deneyden bağımsız olarak doğru bilinen tüm önermeler saf aklın doğrularıdır ve onların olgusal içerikleri yoktur. Bu tip önermeler deneysel bilgi arayışlarına ışık tutsa da kendiliğinden bilgi içeren bir özelliği olmadığı için totolojidir.²⁶⁵

Kant'a göre deneyimin sınırlarının ötesine geçildiği zaman spekülasyonel akıl kendisiyle çelişir. Ayer'e göre Kant, spekülasyonel aklımızın yapısı gereği aşkın bir gerçeklik olduğunu kabul eder. Kant, Tanrı'nın varlığı ispatlanamasa bile Tanrı'nın varlığını tasavvur etmekte hiçbir sakınca görmez. Ayer, böyle bir açıklamayı kabul etmez. Ona göre aşkın bir varlığın var olduğunu ya da olmadığını söylemek sözde bir önermedir ve mantıksal içerikten yoksundur. Ayer'in iddiası, Kant'ın iddiasının aksine, hiçbir önermenin hem sentetik hem de a priori olamayacağıdır.²⁶⁶

Ayer'e göre Kant'ın analitik ve sentetik önermeler arasında yaptığı ayrım, problemi aydınlatabilecek nitelikte değildir. Çünkü bunları birbirinden ayırmak için açık bir ölçüt sunmaz. Kullandığı ölçütler ise birbiriyle eşdeğer olmayan ölçütlerdir. Ayer, Kant'ın kullandığı bu ölçütlere ruhsal ve mantıksal ölçütler der, fakat Kant'ı bu ikisini birbirine karıştırmakla suçlar. Kant'ın yapmak istediği şey mantıksal önermeler iken o, bu hedeften uzaklaşmış ve ruhsal ölçütlere kayarak belirlememiş

²⁶⁴ A.g.e., s. 65-66.

²⁶⁵ A.g.e., s. 83.

²⁶⁶ Ayer, "Demonstration of the Impossibility of Metaphysics", s. 336.

olduğu şeyi belirlediğini düşünmüştür.²⁶⁷ Ayer, Kant'ın sözünü ettiği önermelerinin sentetik nitelikte olmadığını kendi cümleleri ile şöyle ifade etmektedir: “(...) Bizde zorunlu önermelerin önsel bilgisinin bulunduğu doğruluğuna karşın, bu zorunlu önermelerden hiçbirinin, Kant'ın varsaydığı gibi, sentetik olduğu doğru değildir. Bunlar, hiç ayırtlamasız, analitik önermeler, başka deyimle totolojilerdir.”²⁶⁸

“ $7+5=12$ ” önermesinin deneysel yöntemlerle çürütülemeyişi onların eş anlamlı oluşlarından kaynaklanmaktadır. Böylelikle mantıkla matematiğin zorunlu olarak kesin olmasının gizemli bir tarafının olmadığı görülmüş olur.²⁶⁹ Matematiğin ve mantığın ilkeleri, başka türlü düşünülemeyeceği için evrensel olarak doğru ilkelerdir. Onların doğruluğu totolojiktir; deneyden bağımsız olarak bilinir. Fakat başlangıçta bu ilkelerin nasıl bulunduğu, nasıl öğrenildiği ile ilgili problemler Kant'ın kast ettiği gibi ruhbilimsel değil, epistemolojik problemlerdir.²⁷⁰ Bu problemi daha iyi anlayabilmek adına Kant'ın sentetik a priori görüşüne ve bununla bağlantılı olarak metafizik hakkında ileri sürdüklerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Kant, sentetik a priori yargıların insan bilgisini nasıl genişlettiğini ve bu yargıların nasıl olanaklı olduğunu göstermeye çalışırken, yirminci yüzyıl düşünürleri sentetik a priori yargıların nasıl olanaklı olduğundan ziyade olanaklı olup olmadığıyla ilgilenmişlerdir. Pozitivizme yakın olan düşünürler bunun olanaklı olmadığını düşünmüşlerdir. Buradan yola çıkarak yirminci yüzyılın pek çok düşünürü Kant'ın sentetik a priori hakkındaki fikirlerine katılmamışlardır. Kant'ın bu fikirlerine katılmayan önemli çevrelerden biri Viyana Çevresi üyeleridir. Ayer de bu şekilde düşünmektedir.

Matematiğin sentetik mi yoksa analitik mi olduğu problemi Kant'tan bu yana tartışılan ve kesin bir cevabı olmayan bir problemdir. Bu tartışmada matematiğin sentetik bir yapıda olduğunu düşünen Kant, matematiği aritmetik ve geometri olmak üzere iki bölümde ele alır. Aritmetiği zamanın saf görüşüne, geometriyi ise uzamın saf görüşüne göre inceler. Matematiği sentetik değil, analitik bir yapıda olduğuna dair iddialar David Hume'dan beri dile getirilmektedir. Buna göre analitik bir yapıda olan

²⁶⁷ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 55.

²⁶⁸ A.g.e., s. 61.

²⁶⁹ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 80-81.

²⁷⁰ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 52-54.

matematiğin önermeleri, içeriği boş önermelerdir. Hume'un zamanında belli belirsiz dile getirilen bu iddialar yirminci yüzyılda daha açık bir şekilde ifade edilmeye başlamıştır. Analitik geleneğe mensup düşünürler ve mantıkçı pozitivistler bu grupta önemli bir yer teşkil etmektedirler. Bu grupta en çok öne çıkan isimler Carnap, Ayer ve Russell'dır. Russell, *Principia Mathematica* isimli eseri ile matematiği tamamen mantığa indirgeme çabasıdadır. Böylelikle matematiğin analitik nitelikte olduğu ispatlanmış olacaktır. Ayer de matematiğin analitik olduğunu savunur, fakat bunu gerekçelendirme şekli Russell'dan farklıdır. Ayer, matematiğin önermelerinin eş anlamlılık ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekçesinden yola çıkarak analitik nitelikte olduğunu iddia etmiştir.²⁷¹

Kant, sentetik yargıları; deney yargıları, matematik yargılar ve metafizik yargılar olmak üzere üçe ayırır. Deney yargılarının sentetik oluşu son derece anlaşılır bir şeydir. Ancak matematik yargılara gelince " $7+5=12$ " önermesi, yalnızca yedi ve beşin toplamının düşünülmesi olarak izah edilemez. Bu ve bunun gibi önermeler sayesinde insanlar kendi kavramlarını genişleterek olana yeni bir şeyler ekler. Dolayısıyla Kant'a göre bu tip aritmetiksel önermeler sentetik yapıdadır. Benzer şekilde metafiziğin yargıları da sentetiktir. Çünkü ona göre metafiziğin temel görevi ve amacı sentetik a priori önermeler oluşturmaktır. Bunun için de analitik yargılara ihtiyaç duyar.²⁷²

Kant'a göre tüm metafizikçilerin her şeyden önce en temel olarak yanıtlaması gereken problem şudur: "Sentetik a priori bilgiler nasıl olanaklıdır?" Bu problem yanıtlanıncaya kadar metafizikçilerin işlerine devam edebilmeleri mümkün değildir.²⁷³

Her bilimin kendine göre kriteri vardır. Örneğin matematik, kendi kriterlerini içinde barındırır. Tarihin ölçütü dünyevî kitaplarda, teolojinin ölçütü ise kutsal kitaplardadır. Benzer şekilde doğa bilimi ve tıbbın kriterlerinin temeli matematik ve deneydir; hukuk biliminki yasalarda ve yasa kitaplarında bulabiliriz. Hatta öyle ki, zevk konularında bile eskiler ve gelenekler kriter olarak ele alınır. Ancak Kant'a göre

²⁷¹ Yücel Dursun, *Felsefe ve Matematikte Analitik/Sentetik Ayrımı*, Ankara: Elips Kitap, 2004, s. 108-112.

²⁷² Immanuel Kant, *Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, 5. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015, s. 16-20.

²⁷³ A.g.e., s. 27.

metafiziğin bir kriteri yoktur. Bu sebeple de metafizik yargılarda bulunmak için evvela metafiziğin kriterlerinin bulunması gerekmektedir.²⁷⁴

Metafiziği farklı açılardan değerlendiren Kant'a göre, doğal bir yatkınlık olarak metafizik gerçek olsa da onu tek başına değerlendirmek aldatıcıdır. Bunun için birtakım bilgileri metafizikten elde etmeye çalışmak bir kuruntudur ve bu yol bilimi oluşturmaz. Kant'a göre aslında asıl problem metafiziğin salt olanaklı olup olmadığını gösterebilmek değildir. Asıl problem, onun nasıl yola sokulabileceği ve nasıl değerlendirilebileceği ile ilgilidir. Burada ise metafizik eleştirisi devreye girmektedir. Çünkü bu eleştirinin hazzını almış bir kişi, Kant'ın deyişiyle, "eski dogmatik gevezelik"lerden tiksinti duyacaktır. Yine ona göre metafiziğin her ne kadar özel bir çekiciliği olsa da o, artık sağlam bilimler arasında sayılmamaktadır.²⁷⁵ Kant'ın metafizik problemi konusundaki görüşleri kısmen Ayer'in görüşlerini destekleyici niteliktedir.

Kant'a göre metafizik ile ilgili yazılar okuyunca sorulması gereken ilk soru şudur: "Bu yazar, bu yazısıyla metafiziği bir adım da olsa ileriye taşıyabilecek mi?" Kant, bu soruya hayır cevabını verir. Metafizikçiler şimdiye kadar sentetik a priori önermelerin geçerliliği kanıtlanamamışlardır. Dolayısıyla da Aristoteles'ten bu yana şimdiye kadar bir şey başaramamış ve tüm yapılanlar gürültü-patırtıdan ibaret kalmıştır. Bu nedenle metafiziğin şimdiye kadar bir bilim olarak var olduğu iddia edilemez.²⁷⁶

Kant, *Prolegomena* adlı eserinde metafiziğin neden öteki bilimler gibi onaylanmadığı sorusundan hareketle metafiziğin olanaklı olup olmadığını araştırmaya koyulmuştur. Bu problemin hayati bir problem olduğunu düşünmüş ve yüzyıllardır bir cevap bulunamamış olan bu soruna artık bir çözüm bulmanın zamanının geldiğini iddia etmiştir. Kant'a göre, günümüzde destekleyenleri oldukça azalan metafiziğin asırlardır yerinde sayması komik bir durum olarak görünmektedir. Bu durumun tam tersine bilimler ise önü alınamayacak derecede ilerlemiş ve gelişmiştir.

Herhangi bir bilginin bir bilim olarak açıklanması gerektiğinde ya da istendiğinde, öncelikle o bilgiyi diğer bilgilerden ayıran bilgilerin açıklanabilmesi

²⁷⁴ A.g.e., s. 133-134.

²⁷⁵ A.g.e., s. 120-121.

²⁷⁶ A.g.e., s. 123-124.

gerekmektedir. Başka bir deyişle o bilgiyi onun kendine has taraflarının ortaya konulabilmesi gerekmektedir. Bu koşul sağlanmadığında tüm bilimlerin sınırları birbirine karışmış olacak ve onların kendi yapılarına uygun şekilde ele alınmaları mümkün olmayacaktır.²⁷⁷

Bilgilerimizi, olanaklı deneyin alanının sınırlarının ötesine taşıyarak genişletebileceğimizi düşünmek ve bunu akıldan beklemek tamamen kuruntudan ibarettir. Dolayısıyla olanaklı deneyin nesnesi olarak sayılamayan şeyler hakkında bilginin olabileceğini iddia etmek Kant'a göre saçmalaktır.²⁷⁸ Bu konuda Ayer de tıpkı Kant gibi düşünmektedir. Fakat Ayer, metafiziği radikal şekilde reddederken; Kant, metafiziği, insan doğasının bir parçası ya da yatkınlığı olarak kabul etmiş ve metafiziği Ayer gibi kesin bir dille reddetmemiştir. Kant'ın bu ılımlı yaklaşımını şu cümlelerinde görmek mümkündür:

Hep kirli hava solumayalım diye, günün birinde soluk almaktan büsbütün vazgeçmemiz ne kadar az beklenirse, insan düşüncesinin günün birinde metafizik araştırmalardan büsbütün vazgeçmesi de o kadar beklenir. Demek ki, dünyada her zaman, üstelik herkeste, özellikle düşünen insanda metafizik olacaktır; ama ortak bir ölçü olmayınca, herkes metafiziği kendisine göre kesip biçecek.²⁷⁹

İnsan akıllı, bazı durumlarda kendi sınırlarını aşarak, verilenin ötesine gitmek ister. Bu, verilenin ötesine gitme isteği aklın bir suçu değildir. Bu, sorulan soruların yanıtlanamamasından ya da rahatsız ediciliğinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, bu istek ve bu isteğe göre oluşturulan sorular bitip tükenmeden varlığını devam ettirmektedir. Bunlar olanaklı deneyin sınırlarını aşan ve dolayısıyla da akıllı karıştıran ve bulandıran şeylerdir. Kant'a göre işte bu tartışma ve kavgaların yaşandığı alana metafizik adı verilir. Zaman zaman metafizik, bilimlerin kraliçesi olarak isimlendirilmiş olsa da çağımız insanı metafiziğe küçümseyici bir tavırla yaklaşmaktadır.²⁸⁰ Ancak Kant'a göre bu tavır Ayer'in yaptığı kadar keskin olmamalıdır.

Dünyada her zaman belli bir metafizik olmuştur, ve hiç kuşkusuz her zaman olacaktır; ama onunla birlikte bir de arı usun diyalektiği bulunacaktır, çünkü bu

²⁷⁷ A.g.e., s. 13.

²⁷⁸ A.g.e., s. 104.

²⁷⁹ A.g.e., s. 122.

²⁸⁰ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, Beşinci Baskı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2017, s. 15.

ona doğaldır. Öyleyse felsefenin ilk ve en önemli görevi yanlışlığın kaynağını kapayarak metafiziği tüm zararlı etkilerden yoksun bırakmaktır.²⁸¹

Ayer'in sert bir dille eleştirdiği ve kabul etmediği metafiziği Kant, tamamen reddetmeyerek metafiziksel sorunların insan aklına bağlı olduğunu iddia etmiştir. Her ne kadar metafiziği sevmesinin onun kaderi olduğunu düşünse de eleştirel bir tutum takınarak bazen bu durumun tam aksine hareket ettiğini inkâr etmez.²⁸² Kant'ın metafizik konusunda daha yumuşak bir tutum takınması, Hume'un hatasına düşmeme çabası olarak değerlendirilebilir.

Kant felsefe tarihinde metafiziğe yönelik en sert eleştirinin Hume'dan geldiğini düşünmüş olsa da onun gemisini kumsala oturttuğu şeklinde eleştirisi mevcuttur. Kant'a göre önemli olan bu gemiye uygun bir pusula ve bununla birlikte dümencilik sanatını iyi icra edebilen bir kaptanın bulunmasıdır.²⁸³ Oysaki metafiziğin olanaklı olup olmadığının gösterilmesi Öklid'in kitabındaki ispatlar kadar kolay ve sade değildir.

2.6. Doğrulanabilirlik İlkesi

Ayer'in düşünce dünyasında “doğrulama” kavramı önemli bir yerde durmaktadır. Çünkü bilim, doğrulanabilir yargılardan oluşmaktadır. Bu kavram bir yandan metafizik yargıları elimine ederken diğer yandan bilimsel düşüncenin temellendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bilim olan ile olmayanın birbirinden ayrılması bilim ile metafiziğin birbirinden ayrılması olarak algılanmaktadır. Felsefe tarihinde bu ayrımı belirgin bir şekilde yapan Hume ve Kant olmuştur. Ancak Ayer, onların yaptığı ayrımı hem psikolojik hem de oldukça sığ bularak bu ayrımın netleştirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Sonuç olarak bu ayrımda kesin bir kriter bulunmalıydı. Bu kriter doğrulanabilirlik ilkesidir. Hem bu ayrımı netleştiren kriteri tespit etmek hem de deneysel olarak doğrulanabilen ifadelerin bilimsel olabileceğini göstermek amacıyla doğrulanabilirlik ilkesini kabul etmiş ve bu ilkenin nasıl mümkün olduğuna dair açıklamalar getirmiştir.

²⁸¹ A.g.e., s. 30-31.

²⁸² Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007, s. 53.

²⁸³ Kant, *Prolegomena*, s. 10.

Metafizik ile bilimi birbirinden ayıran temel ölçüt, önermelerin doğruluğu belirlenirken bunu duyumlara dayandırmasıdır. Duyumlarla ilişkilendirilemeyen önermeler metafizik önermelerdir. Metafizik nitelikte olmak ile anlamsız olmak aynı anlama gelmektedir. Bu ölçüt, literatürde “doğrulanabilirlik” ilkesi olarak bilinmektedir. Bu ilke, önermelerin anlamlı hale gelebilmesi için bir standart arama çabasıdır. Böylelikle bilimsel önermeler anlamlı ve standart bir hale getirilmeye çalışılmıştır.²⁸⁴ “Doğrulanabilirlik” ilkesi anlamlılık fikrinden türetilerek oluşturulan bir ilkedir. Buradaki “anlam” ve “doğrulama” kavramları aynı şeyi ifade etmez. Doğrulanabilirlik, doğrulama yöntemini gösterme sürecidir. Bir önermenin doğru ya da yanlış olması anlamlı olmasından sonra ortaya çıkar.²⁸⁵ Carnap’ın ifadesiyle “(...) bir cümlemin anlamı onun doğruluk kriterindedir.”²⁸⁶

Önermeler gerçekte nasıl doğrulanır? Schlick’e göre sentetik önermelerin hakikati, mantıksal uyumunda değil de gerçeğe uyuşmasında gösterilebilir. Başka bir deyişle sentetik önermeler sistemi yalnızca mantıksal tutarlılık zemininde geçerli kılınamaz. Ayer, Schlick’in bu fikrinin kesinlikle anlaşılır ve doğru olduğunu söylerken önermelerin olumsal olgular olduğunun ısrarla altının çizilmesi gerektiğini ilave eder.²⁸⁷

Doğruluk kuramının amacı, farklı türden önermelerin geçerliliğinin tespit edilebilmesinde kullanılacak ölçütlerin belirlenmesidir. Tüm önermeler ya önseldir ya da deneyseldir. Önsel önermelerin geçerliliğini belirlemek için kullanılan ölçüt ile deneysel önermelerin geçerliliğini belirlenmesinde kullanılan ölçütler farklıdır. Önsel önermeler saf biçimsel önermelerdir. Matematiğin, mantığın ve geometrinin önermeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tip önermelerin yanlış olduğunu söylemek çelişkili olduğunu söylemekle aynı şeydir. Aynı durum deneysel önermeler için söz konusu değildir. Çünkü deneysel önermeler saf biçimsel önermeler değildir. Bu tip önermeler çelişkisiz de olsa yanlış olabilme ihtimali her zaman vardır. İşte bu tip önermelere doğru

²⁸⁴ Ingvar Johansson, “Anglosakson Bilim Felsefesi”, *Yazko Felsefe Yazıları*, 4, çev. Şahin Alpay, 1982, s. 7-8.

²⁸⁵ Salgar, *Rudolf Carnap*, s. 29-30.

²⁸⁶ Carnap, “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, *Dört Öge*, s. 167.

²⁸⁷ A. J. Ayer, “The Criterion of Truth”, *Analysis*, Vol. 3, No:1 / 2, Oxford: Oxford University Press on behalf of the Analysis Committee, 1935, s. 28-30.

veya yanlış denebilmesinde kullanılan kriterin ne olduğunu bulmak Ayer'in gayesidir.²⁸⁸

Ayer'in üzerinde ısrarla durduğu problemlerden biri olan “doğrulanabilirlik” ilkesinin olgusal içeriği hesaba katılacak olursa, buna göre tüm önermeler deneysel bir varsayım içermelidir. Dolayısıyla o, deneyle ilgili olmayan bildirim ortaya atan metafizikçilerin söylemlerinin anlamsız olduğu sonucuna varılmasının haklı bir gerekçe olduğunun altını çizmektedir.²⁸⁹

Olgu bildirimlerinin gerçekliğinin sınanmasında kullanılabilecek ölçüt, doğrulanabilirliktir. Bir cümlenin olgusal bir anlam taşıyabilmesi için belirli koşullarda hangi gözlemlerin o önermelerin doğru ya da yanlış olmasına götürebileceği bilinmelidir. Diğer taraftan, önermenin doğruluğu deneyim ile bağdaşabilir nitelikte değilse ve bu önerme eğer totoloji de değilse, o halde bu önerme yalancı bir önermedir. Bu bahsi geçen önerme coşkusal bir anlam taşısa bile, o cümlenin gerçekten bir anlam taşıdığından bahsedilemez.²⁹⁰

Doğru ve yanlış olan ifadelerin yanında bir de ne doğru ne de yanlış olan anlamsız ifadeler sınıfı vardır. Ayer'in doğrulama ilkesi bu anlamsız ifadeler sınıfı için tasarlanmıştır. Doğrulama ilkesi gereği temelde iki soru sorulur: 1. İfade, tanım gereği doğru mudur? 2. İfade, ilke olarak doğrulanabilir mi? Tanım gereği doğru olan ve ilke olarak doğrulanabilen her ifade anlamlı olarak nitelendirilir. Bu sınamayı geçemeyen ifadeler ise anlamsızdır ve ciddiye alınmamalıdır. “Tanımı gereği doğru mudur?” sorusunu ele aldığımız zaman “Bütün bekar erkekler, evlenmemiş erkeklerdir.” gibi olan ifadeler için geçerlidir. Yani ifade, mantıksal açıdan bir hata içermez ve tanım gereği doğrudur. Bu tip ifadelere analitik doğrular adı da verilir. Diğer taraftan “İlke olarak doğrulanabilir mi?” sınaması empirik ifadeler için geçerlidir. Örneğin; “Pek çok bekar, dağınıktır.”, “Hiçbir kedi otuz yıldan fazla yaşamamıştır.” Bu tip ifadelerin doğru olup olmadıkları üzerinde araştırma ya da gözlem yapmadan bilinemez. Dolayısıyla bunlar yalnızca ifadelerin salt anlamı ile ilgili olan ifadeler değildir. Ayer'in bu

²⁸⁸ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 84-87.

²⁸⁹ A.g.e., s. 24.

²⁹⁰ A.g.e., s. 16.

analizine göre önermeler için üç ihtimal vardır. 1. Önerme anlamlı ve doğrudur. 2. Önerme anlamlı ama yanlışdır. 3. Önerme tamamen anlamsızdır.²⁹¹

Doğrulama ilkesi, bir cümlenin gerçekten anlamlı olup olmadığını tespit etmeye yarayan bir kriter olarak görülmüştür. Ancak bu ilkenin önermelere uygulanması beraberinde bazı güçlükleri de getirmiştir. Örneğin, gerçek bir anlamı olmayan cümleler önerme değildir. Ayer, bu güçlüğün aşılabilmesi adına doğrulanabilirlik ilkesinin önermelere değil de cümlelere uygulanmasının sözü geçen problemin bir nebze de olsa çözülebileceğine katkı sağlanabileceğini düşünür. Ancak bunun, çözüm yolunun bulanıklığını daha da arttırabileceğinin farkındadır. Başka bir seçenek olarak “önerme” kelimesinin anlamının veya kullanım alanının genişletilip genişletilemeyeceğini tartışır, fakat nihayetinde önermelerin belli nitelikleri olduğunu bildiğinden bu seçenek de pek işe yarar gibi durmamaktadır. O, başka bir üçüncü seçenek önerir. Bu da “bildirim” kelimesini kullanmaktır. Anlamlı olsun ya da olmasın tüm cümlelerin bir bildirimi olduğundan hareket ederek önermeler öbeğinin, bildirimler öbeğinin bir alt öbeği olarak kabul edilmesini teklif eder. Bu teklif kabul edilirse o halde sorulması gereken soru şudur: Cümleler ne anlatır? Bu sorunun olgu durumlarından farklı bir şeyi sorduğu görülebilir. Bu çözüm önerisi “Cümleler ne anlama gelir?” sorusunun yanıtlanmasının ipucunu verebilir.²⁹² Ayer’e göre bir kavramın anlamını sormak yerine önermenin anlamı sorulmalıdır. Bir kavramın anlamı, en basit önerme analiz edilerek keşfedilebilir.²⁹³

Ayer’i diğer mantıkçı pozitivistlerden ayıran önemli bir özelliği “bildirim” sözcüğünü kullanmasıdır. Bilindiği üzere her cümle, önerme olarak kabul edilmemektedir. Doğrulanabilirlik ilkesini uygulayabilmek adına anlamlı ya da anlamsız her cümlenin bir bildirimi olduğunu iddia etmektedir. Önermeler, anlamlı bildirimler ortaya koyar.

Bildirimlerin gözlem-bildirimi olması halinde onları dolaylı ve dolaysız olarak iki farklı şekilde doğrulanabileceğini önerir. Bir veya daha fazla gözlem bildiriminin birleştirildiğinde diğer öncüllerden çıkarılamayacak en az bir tane gözlem bildirimi

²⁹¹ Warburton, *Klasiklerle Felsefe*, s. 361-364.

²⁹² Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 171-174.

²⁹³ Ayer, “Demonstration of the Impossibility of Metaphysics”, s. 337.

oluşuyorsa buna dolaysız şekilde doğrulama ismini verir. Dolaylı doğrulama işleminde ise analitik bildirimler vardır. Ancak Ayer'in dolaylı doğrulama işlemi konusundaki söyledikleri pek net değildir. Ayer, bu açıklamalarından hareketle doğrulama ilkesinin dolaylı ve dolaysız olarak doğrulanabilen bildirimler olduğu sonucuna varır. Doğrulanabilir bildirimlere dönüştürülebilenlere analitik olarak bakılabilir ve bu dönüşümü gerçekleştiren bir “sözlük” bu yolla yapılabilir. Bu sözlüğün şimdiye kadar yapılamamış olmasını metafizikçilerin özniteliğine bağlar.²⁹⁴ “(...) Eğer doğrulama ilkesi gerçekten anlamın bir ölçütü olarak alınacaksa, bu ilke, temel bildirimler için varsayıldığı kadar güçlü bir biçimde doğrulanabilir olmayan bildirimleri de içine alacak biçimde yorumlanmalıdır.”²⁹⁵

Doğrulanabilirlik ilkesini ilk olarak Friedrich Waismann ileri sürmüştür. Ayer, Waismann'ın ileri sürdüğü bu ilkeyi uygulamalı olarak doğrulanabilirlik ve ilkesel olarak doğrulanabilirlik şeklinde bir ayrım yaparak incelenmesi gerektiğini düşünmüştür.

Ayer, ilke olarak doğrulanabilirlik ile kılışsal olarak doğrulanabilirlik arasında ayrım yapılması gerektiğini söyler. Bazı durumlar vardır ki, onlarla ilgili gözlem yapmak pek mümkün olmamaktadır. Örneğin: “Ay'ın görünmeyen yüzünde dağlar vardır.” gibi bir önermenin edimsel olarak gözlemlenebilme şansı yoktur.²⁹⁶ Eğer bu önerme, gözlemsel olarak doğrulanabilseydi, kılışsal olarak doğrulanmış olacaktı. Fakat yine de önerme ilke olarak doğrulanabilir durumdadır, dolayısıyla da anlamlıdır.²⁹⁷

Ayer, doğrulanabilirlik konusunda yapılması gereken bir ayrım daha olduğunu söyler. Bunlar: Güçlü ve zayıf anlamda doğrulanabilirliktir. Bir önermenin doğruluğu deneye kesin bir şekilde tam olarak belirlenebiliyorsa o önerme güçlü anlamda doğrulanabilir demektir. Şayet önerme hakkında yapılan gözlem onu ihtimale indirgiyorsa, başka bir deyişle o önermeyi olabilir kılıyorsa, buradan o önermenin zayıf anlamda doğrulanabileceği sonucu çıkartılır. Bazı önermeler vardır ki o önermelerin doğruluklarının belirlenmesi belirli ya da sonlu sayıda gözlemi kapsamaz. Örneğin: “Bütün insanlar ölümlüdür.” gibi bir önerme böyle bir önermedir. Bu sebeple Ayer'e

²⁹⁴ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 182.

²⁹⁵ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 136.

²⁹⁶ Ayer'in kitabını yazdığı tarih 1935'dir. Ay'a ilk ayak basılan tarih ise 1969'dur.

²⁹⁷ A.g.e., s. 14.

göre anlamlılık ölçütü olarak kesin olarak doğrulanabilirliğin kabul edilmesi pek mümkün değildir.²⁹⁸

Ayer'in doğrulamayı "zayıf" ve "güçlü" olarak sınıflandırması, anlamlı ifadeleri anlam alanından dışlamamak için ileri sürülen bir girişimdir. Böylelikle o, anlamlı ifadelerin hareket alanını daraltma yerine genişletme amacını güderek kendi anlamlılık kriterine esnek bir temel bulma uğraşındadır. Bir başka ifadeyle Ayer, bu sınıflandırmayı yaparak bilimsel önermelerin anlamlılık alanını bir revizyona tabi tutmuştur.²⁹⁹

Ayer, sunduğu çözüm önerisinin çok doyurucu olmadığını kabul etmekle birlikte doğrulama ilkesinin doğrudan doğruya bildirimlere uygulanmasının işe yarayabileceğini düşünmektedir. Ancak doğrulanabilirliğin "güçlü" ve "zayıf" anlamları arasında ayırım yapmayı tercih eder. Bir önermenin doğruluğu deney ile açık şekilde belirlenebiliyorsa, buna güçlü anlamda doğrulanabilirlik tanımlamasını yapar. Eğer yapılan bu deney onu ihtimali anlamda doğruluyorsa, yani olabilir kılıyorsa, buna da zayıf anlamda doğrulanabilirlik tanımlamasını yapar. Ayer'in kabul ettiği doğrulama ilkesi zayıf anlamda doğrulanabilirliktir. Hatta o, güçlü anlamda bir doğrulama ilkesinin olduğunu inkâr eder. Çünkü deneysel önermeler yeni deneylerle test edilen varsayımlardır. Yeni deneylerin eskisini çürütemeyeceği noktalar bulunmaz.³⁰⁰ "Umarım doğrulanabilirlik ilkesinin benim verdiğim zayıflamış biçimiyle kabul edilmesinin mantıkçı pozitivizmi kaçınılmaz olarak bir "saçmalıklar batağına" düşürmediğini gösterecek kadar şey söylemişimdir."³⁰¹ Denebilir ki Ayer'in, zayıf doğrulanabilirlik ilkesini kabul ederek doğrulanabilirlik ilkesini yumuşatarak daha ılımlı bir şekle sokmak istediği anlaşılmaktadır.

Doğrulanabilirlik ilkesi, Ayer'in felsefesinin kilit noktalarından birini teşkil etmektedir. Çünkü doğrulama ilkesi ile anlamlı olan ile anlamsız olan birbirinden ayırt edilebilir ve metafizik eleştirisi de haklılandırılmış hale gelir. Böylelikle felsefenin bilim çizgisinde olan görevi daha net bir şekilde tanımlanmış olur. Hatta bununla da kalınmaz; ahlak ve din problemleri de çözülmüş olur. Hem Ayer için hem de diğer

²⁹⁸ A.g.e., s. 14-15.

²⁹⁹ Damian Ilodigwe, "Ayer's Critique of Metaphysics", *Ekpoma Review* 2, 2014, s. 52.

³⁰⁰ Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 179.

³⁰¹ Ayer, "The Principle of Verifiability", s. 202.

mantıkçı pozitivistler için doğrulamanın önemi burada yatmaktadır.³⁰² “Doğrulama ilkesi gerçekten saçmaysa, hiçbir şey ifade etmez ve eğer onun hiçbir şey ifade etmediği kabul edilirse, o zaman onun ifade ettiği şeyin doğru olduğu da ileri sürülemez.”³⁰³

Doğrulanabilirlik ilkesine göre bir ifadenin geçerli olarak kabul görebilmesi, denetlenebilmesi için doğrulanabilir olmasına ihtiyaç vardır. Bu ilkenin problem edinilmesi ve araştırılması aynı zamanda bilimin yapısına ve işleyişine de katkı sağlayacaktır. Çünkü bir ifadenin doğrulanması deney ve gözlemi de içermektedir. Ayrıca bir ifadenin doğrulanması içerdiği kavramların anlamlarının da tanımlanıp açıklığa kavuşturulması demektir. Bu anlamda doğrulanabilirlik ilkesi, bir açıklığa kavuşturma ilkesi olarak durmaktadır.

Ayer’e göre mantıkçı pozitivizmin ruhu doğru olsa da daha detaylı olarak incelendiğinde doğrulama ilkesinin hiçbir zaman formülleştirilememiş olduğu görülmektedir. Sadece Ayer değil, hiç kimse bu ilkeyi mantıksal kesin bir şekilde formüle edemedi. Dahası artık indirgemeci anlayışın da çok fazla bir işe yaramadığı görülmektedir. Schlick ve Russell’ın heyecan verici indirgemeci açıklamaları artık heyecan vermekten uzaktır. Ayer, mantık ve matematikteki önermelerin analitik nitelikte olup olmadığından ilerleyen yaşlarda kuşku duymaktadır. Ancak kendi etik kuramının doğru yolda olduğunu düşünmektedir. Ayer’e göre mantıkçı pozitivizmin yaklaşımı doğru olmakla birlikte, ortaya koydukları ve sonuçları açısından bakıldığında neredeyse hepsinin yanlış olduğu görülebilir.³⁰⁴ “Mantıkçı pozitivistler doğrulama ilkesini, bir tür Ockham’ın usturası gibi sağ kolu kesip biçerek her şeyden kurtulmak için kullanmışlardır.”³⁰⁵ Tam anlamıyla bir doğrulama ilkesinin olmaması pozitivizmin toptan ortadan kaldırılması anlamına gelmemektedir. Bu durum olsa olsa pozitivizmin sınırları olduğunu düşündürür. Pozitivizm, doğrulama problemi konusunda en azından bu sorunu açık bir şekilde görmüş, ifade etmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Tam anlamıyla bir doğrulama ilkesinden bahsedilememesi bilimin önemini, değerini ve güvenilirliğini yok etmemiştir. Zira günümüzde bilime olan güvenin ve ihtiyacın en somut örneklerinden birini teknolojik gelişmelere sağladığı katkılarda görülebilir.

³⁰² Tuboly, “Introduction: From Spying to Canonizing-Ayer and His Language, Truth and Logic”, p. 13.

³⁰³ Ayer, “Editor’s Introduction”, s. 15.

³⁰⁴ Magee, “Mantıkçı Pozitivizm ve Kalıtı”, s. 144-145.

³⁰⁵ A.g.m., s. 138.

Çünkü günümüzde bilim, tüm problemlerine rağmen, tümevarımsal metotlarla işleyen bir süreçtir. Fakat, tam manasıyla doğrulanabilirlik ilkesinin formüle edilememiş olması hem Çevre üyelerinin hem de Ayer'in düşünce sisteminin bir sonuca ulaştırılamamasına neden olmuştur. Bu durumda Ayer, hayatının ilerleyen yıllarında bazı düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Her ne kadar tamamlanmamış bir proje olan Viyana Çevresi'nin düşünceleri sıklıkla tartışılıyor ve eleştiriliyor olsa da başarıları görmezden gelinemez. Bu durumu V. Kraft şu şekilde ifade etmektedir:

Şimdi geriye dönüp Viyana Çevresi'nin felsefi başarılarını incelersek, bunların bilgi teorisini o zamanki gelişme aşamasının [geleneksel epistemolojik tartışmalar] çok ötesine götüren sonuçlar olduğunu görürüz. Mantığın ve matematiğin doğası netleştirildi, hatta mantığın dille ilişkisi ilk kez ortaya kondu, empirik bilginin yöntemleri ve temelleri emsalsiz bir titizlikle analiz edildi ve aydınlatıldı. Bu başarılarla, pek çok aşırı basitleştirmenin ve henüz tam olarak aşılmamış tek yanlı, radikal görüşlerin eşlik ettiği inkâr edilemez. Ne de olsa Viyana Çevresi'nin başlattığı neo-pozitivizm hareketi çalışmalarını sürdürecektir. Ancak Viyana Çevresi'nden yeni ve verimli fikirlerin çıktığı ve keşiflerinin çok değerli derin iç görüler ve açıklamalar olduğu inkâr edilemez. Metafizik eğilimlerin ve dogmatik kurguların Alman felsefesine egemen olduğu bir dönemde, Viyana Çevresi üyeleri bilimsel bir ruhla felsefe yapıyorlardı. Felsefi iddiaların olağan belirsizliği ve istikrarsızlığının aksine, bilimsel yöntemin talep ettiği açıklık, derinlik ve sağlamlık ruhuyla çalışmalarını geliştirdiler (...).³⁰⁶

Ayer, editörlüğünü yürüttüğü çeşitli kişilerin makalelerinin derlemesinden oluşan *Felsefede Devrim* adlı kitaptaki makalesinde Viyana Çevresi için şu tespitte ya da itirafta bulunur: “(...) Viyana Çevresi umduğu her şeyi başaramadı. Çözümüne kavuşturmayı denedikleri felsefi problemlerin çoğu, halen çözülemedi. Belki de onların en büyük başarısı, felsefeye yeni bir ruh katmaları, mantıksal titizlik ve entelektüel sorumluluğa bir standart getirmeye ilişkin katkılarıydı.”³⁰⁷

Ayer, hayatının ilerleyen yıllarında kendi projesinin büyük ölçüde yanlış olduğunu kabul etmiştir. Ancak, pozitivizmin yanlış olmadığını, mantıkçı pozitivizmin ruhen doğru olduğunu kabul etmiştir. Ardından birkaç on yıl gibi kısa bir süre içerisinde doğrulamacı projeyi tamamen terk etmiştir. Ayer için doğrulamacı proje ile metafiziğin elenmesi düşüncesi paralel olarak yol almaktadır. O halde, Ayer'in umduğu gibi gerçekten metafizik, felsefeden elimine edilebilmiş midir? Bu konuda hem Çevre'nin hem de Ayer'in çok da başarılı olduğu söylenemediği gibi metafiziğe yönelim daha da

³⁰⁶ Kraft, *The Vienna Circle*, s. 192.

³⁰⁷ Ayer, “Viyana Çevresi”, s. 82.

artarak devam etmiştir. Bu bağlamda sonraki bölümde metafiziğe yer açmaya çalışan mantıkçı pozitivistin resmi muhalifi olan Karl Popper'ın mantıkçı pozitivism üzerine olan eleştirileri ve kendi iddiaları tartışılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARL POPPER'DA BİLİMDE SINIRLANDIRMA (DEMARCATİON) PROBLEMİ

Karl Popper 1902 yılında Viyana'da kültürlü ve müreffeh bir yaşama sahip bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki on yıl boyunca Viyana Üniversitesi'nde matematik, fizik, psikoloji ve felsefe okumuştur. 1928 yılında doktorasını tamamlamıştır. Onun bir filozof olarak kariyerini başlatan ilk kitabı 1934 yılında yayınlanan *The Logic of Scientific Discovery (Bilimsel Araştırmanın Mantığı)* isimli eseridir. Yirminci yüzyılın en etkili düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Popper'in çok sayıda yayınlanan eseri vardır ve çalışmaları yaklaşık otuz dile çevrilmiştir.

Bir Viyana Çevresi düşünürü olan Victor Kraft'a (1880-1975) göre Popper'in düşünce sistemi Viyana Çevresi'ne gönderme yapmadan anlaşılamaz. Çünkü Kraft'a göre Çevre, Popper'in entelektüel gelişiminde temel sayılabilecek bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra Popper, Viyana Çevresi'nin yapısı ve gelişimi ile ayrılmaz bir ilişki içindedir.³⁰⁸

Hem Popper hem de Viyana Çevresi üyeleri kendilerini felsefenin bilimsel reformuna adanmışlardır; alternatif reform programları geliştirmişlerdir. Çevre üyeleri felsefi ve bilimsel dili yeniden inşa etmek için sözde ifadeler olarak gördükleri metafiziği devirmeyi kendilerine görev addetmişlerdir. Popper bu hususa karşı çıkmıştır. Şüphesiz bilim, metafizikten daha ileri bir bilgiyi temsil ediyor olsa da metafiziğin anlamsız olarak yaftalanması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü

³⁰⁸ Victor Kraft, "Popper and the Vienna Circle", *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, s. 185.

bilimsel keşifler için onlara ihtiyaç vardır.³⁰⁹ Sözü edilen bilimler keşifler sınırlandırma problemi ile de bağlantılıdır.

Popper sınır çizme problemini şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir taraftan deneysel bilimler, diğer taraftan metafizik dizgeler yanında, matematik ve mantık arasında bize ayırım yaptırabilecek bir ölçüt bulma sorununa, sınır çizme diyorum.”³¹⁰ Popper’a göre sınır belirleme problemi bilgi teorisinin ve felsefenin en temel problemlerinden biridir. Fakat bu problem teorileri “bilimsel” ve “metafizik” olarak sınıflandırmaktan çok daha fazladır ve pratik bir öneme sahiptir.³¹¹ Oysaki Ayer’e ve diğer Çevre üyesi düşünürlerine göre bilimsellikte ilk adım metafiziğin elimine edilmesinde yatmaktadır. Bu bir problem durumu olarak karşımızda durmaktadır. Bu probleme ilave olarak ve bu problemle bağlantılı olarak ise en çok üzerinde durdukları husus doğrulanabilirlik ilkesi olmuştur.

Ayer şu soruyu sorar: “Empirik önermelerin doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyen nedir?” Doğruluğu veya yanlışlığı, doğrudan gözlemlenebilir olanlarla olmayanlar arasında bir ayırım yapılırsa ancak bu sorunun basitleştirilebileceğini düşünür. Burada tümel önermeler işin içine girer. Tümel önermeler vasıtasıyla diğer önermeler türetilebilir. Bu bazen analogi yoluyla da yapılabilir. Örneğin, altının çözünebilirliğine ilişkin evrensel bir önermenin test edilmesinin en önemli yolu, altının parçalarına ait olan şeylerin doğruluğunu ve yanlışlığını araştırmaktır. Ancak ne kadar uğraşırsak uğraşalım kesin olarak doğrulanmış bir evrensel önermeden söz edemeyiz. Çünkü tekil bir önermenin yanlış olmasının tümel önermeyi de yanlışlayabileceği düşünülmüştür. Bu gerekçe, bazı filozofları doğrulama yerine yanlışlama kriterine yönlendirmiştir (Ayer burada Popper’a işaret etmektedir). Tekil önermeler ve evrensel önermeler arasında mantıksal bir asimetri bulmaya çalışmışlardır.³¹²

Ayer, bir önermenin kesin olarak doğrulanabilirliğine ya da kesin olarak yanlışlanabilirliğine dair getirilecek kriterin zorluğunun farkındaydı. Bu nedenle bu

³⁰⁹ Malachi H. Hacohen, “Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 59, No. 4, University of Pennsylvania Press, 1998, s. 723-724.

³¹⁰ Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Routledge Press, 1992, s. 34.

³¹¹ Karl Popper, *Realism and the Aim of Science*, ed. W. W. Bartley, London and New York: Routledge, 1985, s. 162.

³¹² A. J. Ayer, “Verification and Experience”, *Proceeding of the Aristotelian Society*, New Series, Vol. 37, Oxford: Oxford University Press, 1936-1937, s. 137-138.

kriterin çok katı olmasından ziyade, daha yumuşak ve zayıf bir kriter seçilmesi taraftarıydı. Ancak o, bu formülasyonun hiçbir zaman resmileştirilemediğinin altını çizer. Bu sebeple de ortaya çıkan sonuçlar veya bulgular tam anlamıyla tatmin edici olmaktan uzaktı.³¹³

Gözlemlenen örneklemeleri genelleme sürecinin bilimde çok fazla bir önemi yoktur. Bu durum fark edildiğinde tümevarım problemi ortadan kalkacaktır. Bunun için de iddiaların gerekçelendirilebilmesi için tümevarımsal adımlara ihtiyaç yoktur. Çünkü iddialar yanlışlama girişimlerine dayandığı sürece korunur. Çürütüldüğü zaman ise yerini başka bir teori alır. Ayer'e göre Popper, bu girişimler sonucu teorilerin doğrulandığının söylenmesinden pek hoşlanmaz. Çünkü doğrulamacılık, tümevarımcı yaklaşımla ilişkilendirilir.³¹⁴ Popper, doğrulamacı yaklaşımdan farklılaşan açıklamalar yapar. Bunun desteklemek için de yanlışlanabilirlik ilkesini ortaya atmıştır.

Ayer'e göre Popper'ın yanlışlanabilirlik kriteri bir anlam olarak değil de bir sınır belirleme yöntemi olarak sunulmuştur.³¹⁵ Ayer'e göre Popper'ın planından sadece kafa karışıklığı çıkabilir.³¹⁶ O, Popper'ın yanlışlanabilirlik ilkesini benimsemesinin problemleri çözebilecek bir içeriğinin olmadığını düşünür.

Popper'ın sözü edilen yaklaşımı problemlerin çözümüne dair bir girişim olarak kabul edilemez. Ayer'e göre Popper'ın pozitivistlere karşı katı bir tutum sergilemesinin tam olarak mantıklı bir açıklaması yoktur.³¹⁷ Çünkü Ayer'e göre doğrulanamayan iddialar aynı zamanda yanlışlanamaz.

Bir tümcenin, eğer ve ancak, deney yoluyla kesinlikle çürütülebilir bir şey anlatıyorsa olgusal olarak anlamlı olacağı düşüncesini (...) kabul edemeyiz. Bu yolu tutanlar, sınırlı sayıdaki gözlemler dizisinin, bir varsayımın doğruluğunu, her türlü şüphe olasılığının ötesinde, saptamak için yeterli olmamasına karşın, bir tek gözlemin ya da gözlemler dizisinin onu kesinlikle çürüttüğü belirleyici durumlar bulunduğunu varsayarlar. Fakat (...) bu kabul yanlıştır. Bir varsayım, kesinlikle doğrulanamadığı ölçüde, kesinlikle çürütülemez de (...). Bir varsayımın kesinlikle çürütülemeyeceğini kabul edince de, bir önermenin gerçekliğinin, onun kesin çürütülmesine bağlı olduğunu savunamayız. (...) Biz diyoruz ki, herhangi bir saymacı olgu bildirimi üzerinde sorulması gereken

³¹³ Ayer, "Editor's Introduction", s. 14.

³¹⁴ Ayer, *The Central Questions of Philosophy*, s. 157-158.

³¹⁵ A.g.e., s. 27.

³¹⁶ A. J. Ayer, "Symposium: What Can Logic Do for Philosophy?" *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, Vol. 22, 1948, s. 177.

³¹⁷ A.g.m., s. 167-168.

soru, “Birtakım gözlemler onun doğruluğunu ya da yanlışlığını mantıksal olarak kesin kılabilir mi?” sorusu değil, ancak, “Birtakım gözlemler onun doğruluk ya da yanlışlığının belirlenmesiyle ilgili olabilir mi?” sorusudur. Ele aldığımız bildirimin anlamsızlığı sonucuna, ancak bu ikinci sorunun yanıtının olumsuz olması durumunda varabiliriz.³¹⁸

Popper, doğrulanamayan iddiaların yanlışlanamayacağı şeklindeki Ayer’in iddiasına katılmamaktadır. O, bilimin işleyişinin Ayer’in ve Viyana Çevresi’nin ortaya koyduğu şekliyle olmadığını söyleyerek iddialarını farklı hipotezlerle desteklemektedir. Bu bölümde Popper’ın bu iddiaları ele alınarak tartışılmaya çalışılacaktır. Bu bölüm beş alt başlıkla incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. Mantıkçı Pozitivizm Eleştirileri

Popper’a göre pozitivizm için dünya yüzeyseldir ve onun derinliği yoktur. Çünkü pozitivizmin kabul ettiği dünya algılardan başka bir şey değildir.³¹⁹ Popper, hayatını pozitivizm ile mücadeleye adanmıştır.³²⁰ Popper’a göre onların doğrulanabilirlik ölçütü olarak anlamlılığı benimsemeleri kendilerini işinden için çıkılamaz bir duruma sokmuştur.³²¹

Popper’ın bir anlam ölçütü oluşturma çabalarını eleştirmesinin en önemli nedeni bu çabayı dogmatizmin bir türü olarak kabul etmesinde yatmaktadır. O, Viyana Çevresi düşünürlerinin istemeden de olsa bilimsel teorileri dışladığına inanmaktadır.³²² Popper’a göre anlam sorunu, belli bir dile ve bağlama uygun olacak şekilde görelî bir karakter taşımaktadır.³²³

Popper’a göre Viyana Çevresi’nin doğrulanabilirlik kriterini benimsemesinin amacı, anlamlı olan ile anlamlı olmayan arasında bir ölçüt getirilmesiydi. Fakat yalnızca anlamlılık-anlamsızlık kapsamında problemin ele alınması Popper’a göre sorunları

³¹⁸ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 16.

³¹⁹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 105.

³²⁰ Karl R. Popper, “Reason or Revolution?”, *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv für Soziologie*, Vol. 11, No. 2, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 261.

³²¹ Karl Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book II, La Salle: Open Court Publishing, 1974, s. 967.

³²² A.g.m., s. 963.

³²³ A.g.m., s. 968.

içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Doğrulanabilirlik ile tümevarım arasında özünde bir farklılık yoktur. Popper’a göre tümevarım, Hume tarafından bir “mit” olarak ileri sürülmüştür. Ona göre Hume, tümevarımı savunan bir düşünür değildir. O halde A. J. Ayer nasıl olur da Hume’un mirasından yola çıkarak doğrulanabilirliği bir anlamlılık kriteri olarak kabul edip tümevarımcı açıklamalar yapabilmektedir? Popper bu durumu saçma bulmaktadır. Doğrulanamayan bir şey nasıl saçma, anlamsız ya da anlamlı olabilir? Doğrulamak için anlamak gerekmez midir? Popper, bunun gibi temel problemleri açıklama ve çözüme konusunda Ayer’den ve diğer Çevre üyelerinden daha iyi olduğunu düşünmektedir.³²⁴

Karl Popper’a göre mantıkçı pozitivistler, felsefeyi sadece sözcüklerden ibaret olan anlamsız laf kalabalığı olarak görmüşlerdir. Böyle bir zihniyetin içinde anlamlı dilin ölçütlerini izah etmede ciddi zorluklarla karşılaşmışlardır. Araştırmalarını daha derinleştirdiklerinde ise kendilerini aşılmaz zorluklar içerisinde çevrelenmiş ve adeta bataklığa saplanmış halde bulmuşlardır.³²⁵ Popper ve Çevre’nin savunduğu fikirler temelde her ne kadar birbirine zıt olsa da onların hemfikir oldukları konular da vardır.

Popper, Viyana Çevresi’ni duymadan önce Schlick’in ismini ve çalışmalarını duymuştu ve onun çalışmalarına olan hayranlığını ifade etmişti. Ona duyduğu bu hayranlığın sebebini, onun her şeyi çözdüğünü düşündüğüne dair kararlılığı, tavizsiz gerçekçiliği ve problemler karşısında net bir tavır sergilemesi olarak açıklar.³²⁶

Popper ile Viyana Çevresi üyeleri arasında ortak olarak kabul edilen problemlerden birisi, bilim olan ile olmayanın sınırının belirlenmesi kriteridir. Popper, Çevre’nin bir üyesi olmasa da Çevre üyeleri ile yakın temas halindedir.

Popper’ın tanıştığı ilk Viyana Çevresi üyesi Profesör Victor Kraft’tır. Kraft’ın bilimsel yöntem konusunda tümevarımın yanı sıra tündengelim de mevcut olabileceğine dair fikirleri Popper tarafından dikkat çekici bulunmuş ve onunla birçok defa görüşmede bulunmuştur. V. Kraft, kendisine Viyana Çevresine yönetilen

³²⁴ Karl Popper, *Bitmeyen Arayış (Bir Entellektüelin Yaşam Öyküsü)*, çev. Mustafa Acar, İstanbul: Plato Film Yayınları, 2006, s. 110-111.

³²⁵ K. R. Popper, “Symposium: What Can Logic Do for Philosophy?”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, Vol. 22, 1948, s. 143.

³²⁶ Popper, “Karl Popper: ‘Replies to My Critics’”, s. 974-975.

eleştirilere açık olduğunu çoğu görüşmesinde ifade etmiştir.³²⁷ Viyana Çevresi'nin saygın üyelerinden biri olan Otto Neurath ise Popper'ı "resmî muhalif" olarak ilan etmiştir. Çevre'nin fikirlerine karşı olduğu için toplantılarına davet edilmemiştir. Ancak Çevre üyelerinin birçoğu ile dostluğunu sürdürmüştür. Bunlar arasında F. Waismann, H. Feigl ve V. Kraft sayılabilir. Popper'a göre Viyana Çevresi'nin Wittgenstein'in *Tractatus* adlı eserinin de etkisiyle hem anti-metafizik hem de anti-felsefî yönünde eğilimleri vardır. O, Çevre'nin lideri olan Moritz Schlick'in ortaya koyduğu şeylerin anlamsız ve boş sözler olduğunu ileri sürer. Bu nedenle de felsefenin yakın bir zaman içinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını düşünür. Çünkü Popper'a göre söylenenler karşısında felsefe izleyicileri yavaş yavaş alanı terk etmeye başlamıştır. Popper, tüm hayatı boyunca felsefeyi ve metafiziği Viyana Çevresi'ne karşı sürekli savunma pozisyonundadır. O, Wittgenstein'ı ve Viyana Çevresi'ni önemli felsefî sorunları göz ardı etmekle suçlar. Wittgenstein ve onu takip eden Çevre üyelerine göre beğenilmeyen önerme ve problemler anlamsız olarak nitelendirilerek gerçek problemler yadsınma yoluna gidilmiştir. Popper'a göre bunun gibi gerçek problemler ortaya çıkmaya başladığında "bulmaca" gibi bir yapının olduğundan hareketle bu problemlerin dilin yanlış kullanımı sonucu türeyen yanılgılar olarak yansıtılmıştır.³²⁸ Bu nedenlerden ötürü Popper'a göre, Wittgenstein'ın ve Çevre üyelerinin benimsediği temel düşünceler felsefenin kapsamını oldukça daraltarak felsefenin özünden uzaklaştırılmasına yol açmıştır. Sonuç olarak ise felsefe, yok olma tehlikesi ile yüz yüze bırakılmıştır.

Popper'a göre "(...) Viyana Çevresi, Wittgenstein'ın dil felsefesinin felsefenin gerçek içeriğini ve amaçlarını açığa çıkardığına ve hangi soruların veya ifadelerin önemli ve meşru, hangilerinin anlamsız ve gereksiz olduğunun belirlenebileceği kriterleri sağladığına inanıyordu."³²⁹ Ancak Popper'a göre durum düşünüldüğü gibi olmamıştır.

Popper, Viyana Çevresi düşünürlerinin yanlış sınır belirleme kriteri kullandığına inanıyordu. Çevre, Wittgenstein'ın büyüüne kapılarak *Tractatus* adlı eseri satır satır defalarca okumuştur. Popper, Wittgenstein'ın felsefesinin yanlış olduğunu

³²⁷ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 113.

³²⁸ Karl. R. Popper, "Felsefe Bana Göre Nedir?", *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 189-191.

³²⁹ Phil Parvin, *Karl Popper (Major Conservative and Libertarian Thinkers)*, ed. John Meadowcroft, Volume 14, New York & London: The Continuum International Publishing, 2010, s. 15.

düşünmekteydi. Çünkü onun görüşleri felsefenin özüne aykırı şeyler içermekteydi. Wittgenstein'in "felsefi sorunlar" diye bir şeyin olmadığını, problemlerin dilin yanlış kullanılmasından kaynaklanan felsefi bulmacalar olduğu görüşüne kesinlikle katılmamaktadır. Popper, gerçek felsefi problemlerin var olduğunu ve filozofların görevinin bu problemlere çözüm aramak olduğu düşünmüştür. Popper'a göre felsefenin görevi, Wittgenstein'in iddia ettiği gibi anlam peşinde koşmak değil, gerçeği aramaktır.³³⁰ Popper'a göre hem Wittgenstein'a hem de Çevre düşünürlerine göre felsefe bir hakikat arayışından ziyade bir anlam arayışıdır.

Popper'a göre pozitivizm, radikal bir empirizm olarak tanımlanabilir.³³¹ Ona göre pozitivizmin temelde değişmez eğilimleri vardır. Mantıkçı pozitivist hareket, bu eğilimlerin daha da katılaştığı bir hareketi temsil eder. Buna göre kesin olarak bilinemeyecek bir şey yoktur, bilim her şeye kâdirdir. Bizim bilme yetersizliğimiz ise mantığa atfedilir. Popper'a göre bu fikirler "pozitivist dogma" dan başka bir şey ifade etmez.³³²

Popper'a göre Viyana Çevresi'nin en cazip olan tarafı bilimsel tutumudur. Ancak, o, metafiziğin ortadan kaldırılmasına yönelik talebin ya da girişimin doğru olduğunu düşünmez.³³³ Popper, Çevre üyelerinin metafiziğe karşı takındığı sert tavrı eleştirerek metafiziğin bilimin gelişimine katkı sunabileceğini iddia etmektedir.

Popper ve mantıkçı pozitivistlerin metafizik hakkındaki düşünceleri tablo halinde gösterilmiş ve Popper bu tablonun çok iyi bir özet olduğunu ifade etmiştir. Bu tabloya göre:³³⁴

³³⁰ A.g.e., s. 17.

³³¹ Karl Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, translated by Andreas Pickel, London and New York: Routledge, 2009, s. 141.

³³² A.g.e., s. 624.

³³³ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 123.

³³⁴ Popper, "Karl Popper: "Replies to My Critics"", s. 1067.

<u>Sorun</u>	<u>Mantıkçı Pozitivistler</u>	<u>Popper</u>
Metafizik hakkında ne yapabiliriz?	Bu sadece bir saçmalıktır. Onu yok edin.	Hepimiz metafizikçiyiz ve bilim tarihsel olarak metafizikten türemiştir.

Öyle anlaşılmaktadır ki Popper’a göre Viyana Çevresi’nin ana saldırısı sözde rasyonel teoloji olan geleneksel metafizik üzerineydi.³³⁵ Popper, metafizik fikirlerin anlamlılığının bilimsel teorilerin gelişimi üzerinde tarihsel etkide bulunabileceği iddiasını her zaman desteklemiştir. Bu nedenle tüm metafiziği anlamsız olarak niteleyenlere karşı çıkmaktadır.³³⁶

Popper’a göre Hume’un tümevarıma karşı mantıksal argümanı ile metafizik hakkındaki iddiaları birbiriyle doğrudan bağlantılı değildir. Onun tümevarım hakkındaki fikirleri genel olarak savunulabilir olsa da metafizik iddialarına karşı aynı şey söylenemez. Popper’a göre metafizik, Hume’a karşı olarak savunulmalıdır.³³⁷

Belli bir tür metafiziğin inançlı bir savunucusu olduğum için, pozitivistlerin anlamlılığı bilim ile metafizik arasında bir sınır çizme ölçütü olarak kullanmalarının büyük bir hata olduğu kanısındayım elbette; çünkü sadece doğa bilimlerinin önermelerinin anlamlı olduğunu iddia ettiler. Sonuç olarak, metafizikçilerin konuşmaları arasında doğru olarak kabul ettiğim şeyler bile, pozitivistlere göre, anlamsız sözde sözlerden başka bir şey değildi.³³⁸

Teoriler ilk olarak metafizik veya efsanevi olarak başlar ve sonradan bilimsel bir nitelik kazanır. Dolayısıyla ilk olarak öne sürülen iddianın anlaşılmaz veya anlamsız olarak yorumlanması Popper için pek mantıklı görünmemektedir. İddiaları metafizik saçmalığa indirgemek ve bilimi metafizik öğelerden ayıklamaya çalışmak imkansızdır.³³⁹

³³⁵ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 213.

³³⁶ Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, s. 963.

³³⁷ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 76.

³³⁸ Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, s. 967.

³³⁹ Roberta Corvi, *An Introduction To the Thought of Karl Popper*, translated: Patrick Camiller, London and New York: Routledge, 1997, s. 25.

Popper, metafiziği ortadan kaldırılması gereken saçmalık olarak görmemektedir: “Metafiziğin saçmalık olduğuna inanmıyorum ve bilimden tüm ‘metafizik unsurları’ ortadan kaldırmanın mümkün olduğunu düşünmüyorum (...).”³⁴⁰ Bilim ile metafizik arasında kırmızı çizgiler olmadığını şu şekilde dile getirmektedir: “Bilim ve metafizik söz konusu olduğunda, kesinlikle keskin bir sınır gibi bir şeye inanmıyorum. Bilim her zaman metafizik fikirlerden etkilenmiştir (...).”³⁴¹

Viyana Çevresi’nin doğrulanabilirliği bir anlam ölçütü olarak kabul edilmesine Popper karşı çıkar. Ona göre sınır belirleme ölçütü için anlamın veya anlamsızlığın ön planda olması yetersiz bir çözümdür. Kaldı ki ona göre anlamlılığı sınır belirleme ölçütü olarak almak sunulanları damgalamak anlamına gelmektedir; metafiziğin anlamsız saçmalık olarak damgalanması gibi. Atomculuk gibi bazı teoriler uzun bir süre test edilemez, çürütülemez, doğrulanamaz olarak kabul edilip “metafizik” olarak görülmüştü. Ancak daha sonraki zamanlarda atomculuk fizik biliminin bir parçası haline geldi. Dolayısıyla metafiziği anlamsız saçmalık olarak okumak yersiz ve yetersizdir.³⁴²

Popper’ın metafiziği bir önbilimmiş gibi gösterme yaklaşımı, bilim tarihinin, bilimin işleyişinin ve ilerleyişinin doğasına yönelik problemlere yol açtığı söylenebilir. Popper’ın yaklaşımına göre bilimsel teorilerin gelişimini “metafizik araştırma programı” olarak isimlendirmek mümkün görünmektedir. Fakat empirik olarak test edilebilir teorilerin empirik olarak test edilemeyen bir şeyden meydana gelmesini beklemek nasıl mümkün olabilir? O halde Popper’ın pozisyonu metafiziğe anlam kazandırma projesi olarak okunabilir.³⁴³

Popper’a göre Viyana Çevresi üyelerinin bilim ve metafizik arasında sınır belirleme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ona göre bu başarısızlığın nedeni; doğrulanabilirlik ilkesi ve onunla bağlantılı olarak benimsenen tümevarım yöntemidir. Bununla bağlantılı olarak bilim olsa da olmasa da metafiziğin anlamsız olması gerekmez. Popper’a göre metafiziği anlamsızlıkla sınırlandırmak bilimsel teorileri de

³⁴⁰ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 179.

³⁴¹ A.g.e., s. 159.

³⁴² A.g.e., s. 175-176.

³⁴³ Musa Akrami, “The Difficulties with Popper’s Nontraditional Conception of Metaphysics”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, s. 415.

anlamsız bularak dışlama eğilimi taşımaktadır.³⁴⁴ “(...) Metafiziği devirme kaygısıyla, tüm bilimsel teorileri “anlamsız” metafizik teorilerle aynı hurda yığınına attıklarını fark edemediler.”³⁴⁵ Sınırlandırma kriterinin metafiziği ortadan kaldırarak belirlenebilmesine imkân olmadığını Popper şöyle ifade etmektedir:

(...) İnsanlar bilimle sahte-bilimi, hele hele de bilimle metafiziği birbirinden ayırt etmeye yarayacak bir vasıta arayışındaydı. Dahası bana yine açık geliyordu ki, benim o eski sınır çizme ölçütüm onlarınkinden daha iyiydi. Bunun nedeni, her şeyden önce, adamların metafiziği anlamsız, saçma, bütünüyle işe yaramaz kılacak bir ölçüt bulmaya çalışmalarıydı; oysa bu tür bir kriterin sıkıntı yaratması kaçınılmazdı, zira metafizik fikirler çoğunlukla bilimsel fikirlerin öncüleriydi.³⁴⁶

Popper, ortaya attığı sınır belirleme kriterine bir “öneri” olarak bakılmasının doğru olacağı kanaatindedir. Bununla bağlantılı olarak onun “tanımlar” konusunda bir tedirginliği vardır ve o bu konulardaki söylemlerden hoşlanmaz. Çünkü tanımları “gereksiz kısaltmalar” olarak görmektedir. Kendi getirdiği yaklaşıma göre bilimin bir sınır belirleme kriteri olarak tanımlanabileceğinin farkındadır ve yaptığıının aslında tam olarak bu olduğunu kabul eder. Bu sebeple bu konudaki fikirlerinde ısrarcı olmaktansa öne sürdüklerinin “öneri” olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünür. Keskin kırmızı çizgilerden uzak durmaya gayret eden Popper, bilim ile metafizik arasında keskin sınırların olmadığını düşünür. Bugün metafizik bir düşünce, yarın test edilebilir bir bilimsel teoriye dönüşebilir.³⁴⁷

Popper’a göre Viyana Çevresi’nin öncü isimlerinden Wittgenstein bir sınır belirleme kriteri koyma niyetindeydi. Bu amaçla anlamlılığı ön plana çıkartarak; anlamlı olan ise saçma olanı, önermeler ile sözde önermeleri, metafizik ile doğa bilimini ayırmaya çalışmıştır.³⁴⁸ Popper, “anlam” kavramının epistemolojik bir işlevi olsa da yine de bu kavramın sınır belirleme problemini çözemeyeceğini iddia eder.³⁴⁹ Bu nedenle Popper’a göre Wittgenstein’in çözümü kabul edilebilir nitelikte değildir. Popper, Viyana Çevresi’nin fikirlerinin temelde Wittgenstein temelli olduğunu

³⁴⁴ Karl R. Popper, *Conjectures and Refutations (The Growth of Science Knowledge)*, Fifth edition, London and New York: Routledge, 1989, s. 253.

³⁴⁵ A.g.e., s. 259.

³⁴⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 110.

³⁴⁷ Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, s. 981.

³⁴⁸ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 571.

³⁴⁹ A.g.e., s. 583.

söyleyerek, bu durumun sınır belirleme kriterinde başarısızlığa götürdüğünü iddia etmektedir.

Popper'a göre Viyana Çevresi'nin nihai şekilde çözülmesinin sebeplerinden biri dikkatlerini kelimelerin anlamına vermiş olmasıdır. Böylelikle büyük ve önemli sorunlara karşı ilginin azalmasına sebebiyet vermişlerdir.³⁵⁰ O, Wittgenstein'a rağmen, felsefi sorunlar olduğunu düşünür. Hatta kendisinin bazı problemleri çözdüğünü iddia eder.³⁵¹ Günümüzde artık Çevre'nin düşüncelerinin geçerliliğini yitirdiğini ve bunun da baş sorumlusunun kendisi olduğunu düşünmektedir. Bu konudaki fikirlerini ve amacını şu şekilde belirtmektedir:

Bugünlerde herkes biliyor ki mantıksal pozitivizm ölüdür. Ancak “Bunun sorumlusu kim?” veya daha çok “Bu işi kim yaptı?” şeklinde bir sorunun sorulması gerektiği kimsenin aklına gelmiyor gibi görünmektedir (...) Korkarım sorumluluğu kabul etmem gerekiyor. Ama bunu kasıtlı yapmadım: Tek amacım, bana temelden yanlış görünen noktalara işaret etmektir.³⁵²

3.2. Popper'a Göre Tümevarım Problemi

Tümevarım problemi genel olarak şu sorularla formüle edilebilir: Tümevarım ilkesi doğrulanabilir mi? Eğer doğrulanabilirse bu nasıl mümkün olabilir? Modern dönem bilimsel bilgi tasavvuruna göre, tümevarımsal akıl yürütmeler güvenilirdir. Ancak Hume'dan beri mevcut olan ve günümüzde bile çözüme ulaştırılamamış olan bu probleme yönelik pek çok soru vardır. Örneğin, tümevarımsal akıl yürütmeler neden güvenilirdir? Şüpheli yaklaşımlara göre tümevarımın yalnızca mantıkla doğrulanamayacağı yönünde bir eleştiri vardır. Buna göre tümevarımsal çıkarımların öncülleri her ne kadar sağlam yapılandırılırsa yapılandırılırsın yine de çıkarım yanlış olabilir. Ayrıca öncüllerin oluşturulması çok farklı şartlarda ve sayıda olsa bile bu durum belirsizliğin ve bulanıklığın giderilmesi için yeterli değildir.

Bilgi arayışımızda çoğu zaman gözlemlediğimiz ifadeleri daha kesin kılmaya çalışırız. Tümevarımcılık, bireysel gözlemlerimizi genelleyerek doğa kanunlarına ulaşılabilceğimizi varsayar. Bu nedenle gözlem aracılığıyla ulaştığımız malzemeyi

³⁵⁰ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 125.

³⁵¹ A.g.e., s. 177.

³⁵² A.g.e., s. 122.

mümkün olduğu kadar iyi sıralamak isteriz. Bu sıralamadan mümkün olduğu kadar kesin tahminler ya da çıkarımlar yapmak isteriz. Buradan da kesin evrensel ifadeler ulaşmak hedef olarak görülmüştür.

Pozitivist gelenekte bilimin çalışma mekanizması tümevarımdır. Popper’a göre tümevarıma güçlü bir destek aramak yerine onun üstesinden gelmek daha mantıklı bir alternatif olacaktır. 1934’de Almanca olarak yayınlanan *Logik der Forschung* adlı eserinin İngilizce çevirisi 25 yıl sonra ilk kez yayınlandığında İngilizce konuşan felsefe camiasını şaşırtmıştır. Tümevarım problemine çözüm önerileri sunmuş ve bu önerileri tartışmalara sebep olmuştur.

Popper’a göre bir tümevarımcı, bilgiyi beklentilerden harmanlayarak oluşturur ve yorumlar. Bu beklenti tekrarlar sonucu ortaya çıkan çağrışımlardan meydana gelir. Örneğin bir köpek zil çaldığında yiyecek bekler. Çünkü daha önce defalarca kez zil çaldıktan sonra ona yemek verilmiştir.³⁵³

Bilgi edinmek için doğa kanunları ve düzenlilikler aranırken, bu durum evrensel yasaların varlığını varsaymış olmayı gerektirmez. Evrensel yasalar varmış gibi hareket edip onları araştırmak bizim için yeterlidir. Bu yasaların var olup olmadığını varsaymak temelsiz bir yaklaşım olacaktır. Popper’a göre bilgi edinmek demek, evrensel yasaların var olup olmadığına bakmadan, yasaları araştırmak, yasa önermek ve onları sistematik şekilde test etmek demektir.³⁵⁴ Ona göre evrensel empirik önermelerin gerçekte var olup olmadığı ile ilgili tartışma yapmak gereksizdir. Çünkü bu tartışmanın bizi sonsuz geri gitmelere götüreceğini düşünerek bu yaklaşımın işin içinden çıkılamayacak paradokslara götüreceğini iddia etmiştir.

Ayer, Popper’ın “sonsuz gerileme” söylemini haklı bulmaz. Ayer’e göre Popper’ın sözünü ettiği bu sonsuz gerilemeye son vermek için empirist filozoflar genellikle apaçık olarak kabul ettiği ifadeler sınıfına başvurmuşlardır. Çünkü Ayer’e göre empirist filozoflar, empirik bilgiye yönelik iddiaların dayandırılabilceği sağlam

³⁵³ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 44.

³⁵⁴ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 195-196.

temelin olduğunu düşünmüşlerdir.³⁵⁵ Ayer’e göre “gerilemeyi durdurmanın tek yolu, daha fazla test yapmadan belirli temel ifadeleri kabul etmeye karar vermektir.”³⁵⁶

Popper, Ayer’in bu eleştirisine itiraz etmektedir. Tümevarımcıların iddia ettiği olgularla ifadeler arasında mantıksal bir bağlantı olmadığı için Popper’a göre temel ifadeler gözlemlerle gerekçelendirilemez. Mantıksal bağlantının olduğu durumlar varsayılırsa da temel ifadeler keyfi ve geleneksel bir hâl almaktadır.³⁵⁷

Popper’a göre evrensel empirik önermelerin kendisi “bilgi” değildir. Bunlar “sözde önermeler” olarak görülmelidir ve bu süreçte bilişsel bir fonksiyonu vardır. O, bu önermelerin “talimatlar” şeklinde düşünülebileceğini öne sürer.³⁵⁸ Çünkü kesin olarak evrensel kabul görülen empirik önermelerin doğruluğunu garantilemenin hiçbir yolu yoktur.³⁵⁹ “Evrensel empirik ifadelerin kesin olarak doğrulanabilir olmamasının nedeni, bunların evrensel bir sınıfa (evrensel kavram) ait olan tüm durumlar hakkında ifadeler olmalarıdır (...) Gözlemlenen vaka sayısı ne olursa olsun, her zaman gözlemlenmemiş vakalar olacaktır.”³⁶⁰ Bu bağlamda Hume’un tümevarım eleştirisini haklı bulsa da yönteminin yanlış olduğunu düşünmektedir.

Popper’ın tümevarım problemi konusundaki yaklaşımı Hume’un yaklaşımına benzemektedir. O da tümevarımın gerekçelendirilemeyeceğini düşünmektedir. “Hume’un argümanı, kesinlikle evrensel empirik önermelerin kabul edilebilirliğine karşı yöneltilmiştir. Deneyime dayandırılmayacağını mantıksal kanıtından oluşur.”³⁶¹ “Hume’un tümevarımsal çıkarım çürütmesini açık ve kesin buldum. Ama tümevarımı gelenek ya da alışkanlık temelinde psikolojik açıklamasından hiç memnun kalmadım.”³⁶² Popper’ın tümevarım problemini formüle etmesi, Hume’un özgünlüğüne vurgu yapar. Tümevarımsal akıl yürütmenin geçersizliği, deneyimden elde edilen hiçbir

³⁵⁵ A. J. Ayer, “Truth, Verification and Verisimilitude”, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, s. 687.

³⁵⁶ A.g.m., s. 688.

³⁵⁷ Semiha Akıncı, “Popper’s Conventionalism”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, s. 45.

³⁵⁸ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 133.

³⁵⁹ A.g.e., s. 145.

³⁶⁰ A.g.e., s. 607-608.

³⁶¹ A.g.e., s. 168.

³⁶² Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 42.

argümanın sonucunun doğru olduğunun kanıtlanamayacağı anlamına gelmektedir.³⁶³ “Hume’dan daha ileri gidiyorum: Tümevarım prosedürlerinin var olmadığına (düşük seviyede olanlar bile) ve onların varoluş hikayesinin bir efsane olduğuna inanıyorum.”³⁶⁴

Popper’a göre tümevarım problemi, empirik bilimlerin evrensel önermelerinin doğrulanması veya gerekçelendirilmesi ile ilgili bir problemdir. Bu problem şöyle de ifade edilebilir: Empirik ifadeler evrensel doğrulara sahip olabilir mi? Eğer öyleyse, bu durum nasıl açıklanabilir?³⁶⁵ Ancak tüm bunların ötesinde Popper’a göre tümevarım problemi kendi içerisinde bir tezatlık taşımaktadır. “Tümevarım sorunu, temel empirist gereklilik (bilimsel bir önermenin doğruluğuna veya yanlışlığına yalnızca deneyim karar verebilir) ile Hume’un tümevarımsal kararların mantıksal olarak kabul edilemezliğine ilişkin içgörüsü (evrensel önermelerin empirik bir gerekçesi yoktur) arasındaki bariz çelişkiden kaynaklanır.”³⁶⁶

Popper’a göre, epistemolojik açıdan bakıldığında, en önemli problem sınır belirleme problemidir. Tümevarım problemi ise bunun bir sonucu olarak ortaya çıkar.³⁶⁷ Bilim için her zaman en popüler sınırlandırma kriteri tümevarım yöntemi olmuştur. Çünkü empirik bilimler, tümevarım yöntemiyle karakterize edilmektedir.³⁶⁸ Sürekli olarak varsayımlar üzerine düzenlilikler kursak da bu durum bir düzenliliğe olan inancın gerçekliğini haklı çıkarmaz.³⁶⁹ Düşünce tarihi ve bilim tarihi Bacon’dan tümevarım yöntemini devralmıştır.

Bilim olan ile olmayan arasında sınır çizme problemi, F. Bacon’dan beri filozofları tedirgin eden bir problemdir. En yaygın şekilde kabul edilen görüşe göre bilimin gözlemsel bir temeli vardır ve bilim, tümevarım yöntemi ile karakterize

³⁶³ Alan Musgrave, “How Popper (might have) Solved The Problem Of Induction”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, s. 18.

³⁶⁴ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 118.

³⁶⁵ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 682.

³⁶⁶ A.g.e., s. 647.

³⁶⁷ A.g.e., s. 649.

³⁶⁸ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 280.

³⁶⁹ Karl R. Popper, *Objective Knowledge (An Evolutionary Approach)*, Oxford: Clarendon Press, 1979, s. 90.

edilirken, bilim olmayan (sözde bilim ve metafizik spekülasyonlar) ise Bacon'ın belirttiği gibi “zihinsel beklentiler” ile karakterize edilmektedir.³⁷⁰

Popper'a göre tümevarım sorunu empirik bilimlerin evrensel olan önermelerinin geçerliliği ve gerekçelendirilmesi sorunudur. Bu problem şu soru ile formüle edilebilir: Deneyime dayanan empirik önermeler evrensel olarak geçerli olabilir mi? Empirik bilimlerin tarihine bakıldığında zaman birçoğunun metafiziğin rahminden doğduğu görülecektir. Popper, empirik bilimlerin bilim öncesi şekillerini “spekülatif felsefe” olarak adlandırır. Bugün en gelişmiş bilimlerden biri sayılan fizik bilimi bile kendisini metafiziğin kalıntılarından kurtaramamıştır. Fiziğe göre daha az gelişmiş olarak kabul edilen biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi bilimler fizik biliminden daha güçlü bir şekilde metafiziğin unsurlarına bağlanmıştır. Fakat metafiziğin “bilim dışı” olduğu gerekçesiyle ortadan kaldırılması çabası ya da iddiası yukarıda sözü edilen bilimlerin birçok savunucusu tarafından kabul edilmemektedir.³⁷¹

Popper'a göre tümevarımcılık, ilkel bir sınır belirleme probleminden başka bir şey değildir. İşe yarar ve kullanışlı bir sınır belirleme kriteri bulunmadığı sürece metafizik korkusu haklı bir korkudur.³⁷² Bilim ile metafizik arasındaki sınır ya da kriter tümevarım yöntemini benimsemekle oluşturulamaz.³⁷³

Popper, tümevarım problemini “(...) yanlış bir bilim kavrayışından çıkarılan yanlış anlaşılmış bir problem”³⁷⁴ olarak görmektedir. Bilim olan ile olmayanı birbirinden ayıracak sağlam, doğru bir yönteme ihtiyaç vardır. Popper'a göre bu yöntem pozitivistlerin iddia ettiği gibi tümevarım yöntemi olamaz. Çünkü bu yöntem birçok açıdan hatalı bir yöntemdir. Popper bu durumu bir örnekle göstermeye çalışır:

Sokrates bir insandır ve ölümlüdür.
Platon bir insandır ve ölümlüdür.
Kriton bir insandır ve ölümlüdür.
.....
Bütün insanlar ölümlüdür.

³⁷⁰ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 255.

³⁷¹ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 71-72.

³⁷² A.g.e., s. 578.

³⁷³ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 52.

³⁷⁴ Chalmers, *Bilim Dedikleri*, s. 49.

Yukarıdaki tümevarımsal akıl yürütmeye göre öncüllerin her biri destekleyici kanıt niteliğinde örnekler sunar. Popper’a göre bu durum tarihsel bir hatadır. Çünkü yukarıdaki akıl yürütme örnek olarak alındığında sonucun simetrisinin de destekleyici kanıtlar sunması gerekir. Buna göre “Tüm insanlar ölümlüdür” önermesi kabul edilemez. Neden kabul edilemez? Çünkü o sonucun birçok karşı örneği vardır. Mesela komşumuzun buldoğu Sokrates, iki yıl önce ölmüştü. O ölümlüydü fakat insan değildi.³⁷⁵ Tümevarımsal akıl yürütmelerde asimetri olmadığı için Popper, tümevarımsal çıkarımların kabul edilemeyeceğini iddia etmektedir.

Popper’a göre tümevarım, epistemolojide, bilimin yönteminde ve bilginin büyümesinde ayrılmaz bir rol oynamadığı için bir karmaşadır.³⁷⁶ Popper, tümevarımın bir “mit” olduğu düşüncesini benimser. O halde insanları tümevarımsal çıkarımlara götüren motivasyon nedir? Önce hayvanlarda ve çocuklarda sonra da yetişkinlerde güçlü bir düzenlilik ihtiyacı vardır. Bu düzenlilik ihtiyacına uygun bir yaşam benimsemek, beklentilere dogmatik bir şekilde sarılmak demektir. Bu durum, Popper’a göre insanları mutsuzluğun ve umutsuzluğun eşiğine getirebilir.³⁷⁷

Ona göre tümevarım problemi “geleceğin geçmiş gibi olacağını” göstermek ve buna inanmaktır.³⁷⁸ Birçok gözlemin bir araya gelerek oluşturulduğu tümevarım bir efsanedir. Ona göre tümevarım, bilimsel bir gerçek olmadığı gibi Hume’un belirttiği gibi psikolojik bir gerçek de değildir. Tümevarıma olan inanç, bir sınır belirleme kriterine duyulan ihtiyaç ile güçlendirilmiştir. Bununla bağlantılı olarak doğrulanabilirlik, hatalı bir sınırlandırma anlamına gelmektedir.³⁷⁹

Önermelerin doğruluğu mantıksal açıdan kanıtlanamaz. Başka bir ifadeyle ne kadar çok kuğu gözlenirse gözlensin kuğuların tamamının beyaz olduğu sonucu doğru olmaz. Doğa yasalarının geçerliliği tümevarımsal çıkarımların yerinde olup olmadığı ile ilişkilidir. Bu yasaların geçerliliğinin kabul edilmesi durumunda tümevarım ilkesinin varlığı öne sürülür. Çünkü bu ilke bilimsel yöntem için önemlidir. Ancak Popper’ın sorusu şudur: Önermelerin bilimsel olarak doğruluğu nasıl savunulabilir? Onun tezine

³⁷⁵ Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, s. 992.

³⁷⁶ Popper, *Objective Knowledge*, s. 85.

³⁷⁷ A.g.e., s. 23.

³⁷⁸ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 56.

³⁷⁹ A.g.e., s. 53.

göre tümevarım ilkesi gereksizdir ve mantıksal tutarsızlıklara sebep olur. Tümevarım mantığındaki problemler ona göre aşılamaz cinstendir. Çünkü deneyime dayandırılan tümevarım ilkesinde sonsuz geri gitmeler vardır ve bu durum bizi bir sonuca ulaştırmayacağı gibi aynı zamanda başarısızlığa mahkûm edecektir. Ona göre tümevarımsal çıkarımların “kesin olarak geçerli” olmak yerine sınırlı ölçülerde kesinlik veya olasılık taşıması gibi yaklaşımlar da problemlerin ortadan kaldırılması için yeterli görünmemektedir.³⁸⁰ Başka bir deyişle Popper, ihtimal hesaplarına dayanan tümevarımsal akıl yürütmelerin mevcudiyetinin de olamayacağına inanmaktadır.

Empirik bilgi kuramının tümevarım yöntemini kabul etmesinin sebeplerinden biri sınırlandırma problemidir. Bu metot sayesinde uygun bir sınırlandırma kriteri bulunabileceği varsayılmıştır. Popper’ın tümevarım mantığını kabul etmemesinin sebebi burada yatmaktadır. Bu yöntemle uygun bir sınırlandırma kriterine rastlanamaması tümevarımsal mantığını reddetmesine neden olmuştur. Ona göre tümevarım problemini ilk olarak Hume görmüş ve çözmeye çalışmış; Kant ise bu problemi bilgi kuramsal problemlerin merkezi haline getirmiştir. Bu bağlamda Popper’a göre tümevarım problemi “Hume sorunu”, sınırlandırma problemi ise “Kant sorunu” olarak düşünülebilir.³⁸¹

Popper şu soruyu sorar: Evrensellik seviyesi yüksek olan kuramlara neden tümevarımsal gelişmelerle ulaşılması beklenir? Fizik, daha az evrensel olandan daha fazla evrensel olana doğru gelişmeleri içermektedir. Bu yönde olan tüm gelişmelere tümevarımsal olarak varılmış olsa da bu gelişmelere yalnızca tümevarımsal çıkarımlarla varılmamıştır. Çünkü sözü edilen kuramların sınanması durumu da vardır. Zira, belirli seviyedeki evrensel kuramlar kavramlaştırılıp sınanmaktadır. Bu sınama ya da test etme yöntemleri daima tümdengelimsel çıkarımlarla gerçekleştirilmektedir.³⁸²

Popper, tümevarımsal çıkarımların mantıksal olarak gerekçelendirilemeyeceğinden hareketle tümevarımsal bir mantığın olmadığını iddia etmiştir. Ona göre tümevarım bilimsel bir yöntem değildir; empirik bilimler bu yöntemi kullanmazlar. Empirik

³⁸⁰ Karl R. Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka-İbrahim Turan, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 51-53.

³⁸¹ A.g.e., s. 58.

³⁸² A.g.e., s. 312.

bilimler tümdengelim yöntemi ile ilerler.³⁸³ Bu nedenle tümevarımın var olmadığına kaygılanmak yersizdir. Çünkü onsuz da cesur tahminler yapılabilir; kuramlar elden geldiğince eleştirilip sınanabilir.³⁸⁴

Popper'ın araştırmalarının amacı tümevarım mantığının dışlanabileceğini göstermek ve tümdengelim yönteminin ayrıntılı çözümlemesini sunmaktır.³⁸⁵ Ona göre kuramların doğrulanmasına ihtiyaç yoktur; kuramların eleştirel tartışma yöntemi sayesinde birinin bir diğerine tercih edilmesine ihtiyacı vardır.³⁸⁶ Popper, tümdengelimsel olarak türetilen dizgeler için şunu söyler: “Dizge, ayrıntılı ve katı tümdengelimsel sınamalar karşısında tutarlılığını koruduğu ve bilimdeki yeni gelişmelere rağmen değiştirilmediği sürece, sağlanmış demektir.”³⁸⁷

Popper'a göre akıl bize rasyonel olarak tümevarımın ve gerekçelendirmenin olmadığını, yalnızca eleştiri ve elemenin olduğunu söyler. Bilimsel keşif ancak bu yolla açıklanıp yorumlanabilir.³⁸⁸ Bilimsel bilginin yalnızca tahminlerden ve varsayımlardan oluştuğunun kabul edilmesi tümevarım problemini çözmek için yeterlidir.³⁸⁹ Popper'ın bilimin yöntemi hakkındaki açıklamalarına bakıldığında tümevarım ve tahmin arasında bağlantı olduğu görülebilir. O, bilimin nesnelliği ve rasyonelliğine yaptığı vurguya rağmen rasyonel tahminin savunulabilir bir açıklamasını yapamıyorsa o halde onun tümevarım problemini çözdüğüne inanamayız.³⁹⁰

3.3. Yanlışlanabilirlik Kriteri

Hume, tümevarımsal ispatların imkansızlığından bahsetmişti. Bu durum beraberinde doğa yasalarının geçerliliği problemini getirmiştir. O halde Popper'a göre bir çözüm önerisi getirilmeliydi. Onun sınırlandırma kriteri olarak “yanlışlanabilirliği”

³⁸³ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 650.

³⁸⁴ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 212.

³⁸⁵ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 57.

³⁸⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 109-110.

³⁸⁷ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 57.

³⁸⁸ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 52.

³⁸⁹ A.g.e., s. 13.

³⁹⁰ Wenceslao J. Gonzales, “The Many Faces On Popper's Methodological Approach To Prediction”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, s. 83.

ileri sürmesi bir çözüm önerisi pozisyonudur. Tümevarımsal mantık, tutarsızlıklara sebep olacağından onun yerine tümdengelimsel mantık benimsenmelidir. Böylelikle yanlışlanabilirlik metodu, tümdengelimsel mantık ile tutarsızlıklara düşmeden dönüştürümleri sağlamaktadır.³⁹¹ Ancak bu yöntem benimsenirken metafiziksel ifadeleri yok saymak Popper’a göre doğru bir yaklaşım değildir; bu durum daha önceki alt başlıklarda vurgulanmıştı.

Popper’a göre, metafiziğin anlamsız olarak nitelendirilmesi ile metafiziğin radikal olarak ortadan kaldırılacağı varsayılmıştır. Ancak bu radikal tutum, metafizik ile birlikte doğa bilimlerini de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü doğa yasalarının gözlem önermeleri Wittgenstein’in anlamlılık ölçütüne indirgendiğinde geriye metafizik önermelerden başka bir şey kalmayacaktır. Sonuç olarak bu çaba başarısızlığa mahkûm olacaktır. Oysaki, Popper’a göre, anlamlılık dogması yerine sınırlandırma kriteri olarak yanlışlanabilirliğin benimsenmesi bu probleme ışık tutabilir. Bu önerinin kabul edilmesi sadece “tümevarım problemi”ni değil aynı zamanda “sınırlandırma problemini” de çözebilecek türdendir. Çünkü Popper’a göre ancak bu şekilde, yani yanlışlanabilirlik kriteri ile, empirik bilimlerdeki dizgeler ile metafiziğin önermeleri anlamsız olarak nitelendirilmeyecektir.³⁹²

Evrensel empirik önermelerin geçerliliği sorunu, doğrulanabilir değil, yanlışlanabilir bir sorundur. Diğer bir deyişle, Popper’a göre evrensel empirik önermelerde olumlu bir geçerlilik derecesi yoktur; ancak olumsuz geçerlilik derecesi vardır. Bu da tahminlerden yola çıkarak yanlışlama girişimlerini meydana getirir. Yanlışlanabilirlik, bir sınır belirleme ölçütüdür. Empirik olarak oluşturulan gerçekliklerin hangi koşullar altında çürütülebileceğine dair ipuçları verir.³⁹³ Ancak anlam ölçütü olarak doğrulanabilirlik ilkesinin kabul edilmesi problemlili bir yaklaşımdır. “(...) Doğru olduğunu kanıtlayabileceğimiz pek çok önerme vardır; yine de genel bir doğruluk kriterimiz olamaz. Böyle bir kriterimiz olsaydı, her şeyi bilen biri olurduk, en azından potansiyel olarak, oysa alim-i mutlak değiliz.”³⁹⁴

³⁹¹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 66.

³⁹² A.g.e., s. 357.

³⁹³ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 80-81.

³⁹⁴ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 205.

Doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik arasında ancak şöyle bir asimetri olabilir: Tam yanlışlanabilirlikten söz edilebilirken tam doğrulanabilirlikten bahsedilemez.³⁹⁵ Bir teorinin sonsuz sayıda zaman ve sonsuz sayıda mekân için çok sayıda empirik sonuçları mevcuttur. Ancak bu sonuçların yalnızca bir kısmı doğrulanabilir. Bu nedenle teorileri doğrulamaktan çok uzaktayız. Fakat bir teorinin kesin bir şekilde yanlış olduğunun gösterilmesi, o teorinin yanlışlanması için yeterlidir. Bu nedenle empirik dünya hakkında çok şey söyleyen bilim insanları, kendilerini en çok çürütme riskine maruz bırakıp en yüksek yanlışlanabilirlik derecesine sahip teoriler ileri sürmeye çalışmalıdır.³⁹⁶

Popper'ın iddiası, bilimsel teorilerin hiçbir zaman kesin olarak doğrulanamayacağıdır. Kesin olarak doğrulama anlayışı mantıksal kurguların ötesinde bir şey değildir. Bu amaçla bilgileri tümevarımsal prosedürle temellendirmeye yönelik girişimleri Popper reddeder. Zira bu tür girişimler sonsuz gerilemelere yol açar. Popper'a göre epistemolojinin görevi; sağlam bir temel oluşturmak değildir, bilimsel araştırmalar için genel yöntemsel kurallar sunmaktır. Bu kurallar çelişkileri ve hataları gün yüzüne çıkaran nitelikte olmalıdır.³⁹⁷ Dolayısıyla Popper'a göre doğrulanabilirlik ilkesini geçerli kılma çabaları olumlu bir sonuç vermeyecektir. Bununla bağlantılı olarak bir standart yaratma girişimleri de Popper için sonuçsuz kalacaktır.

Popper'a göre Ayer'in argümanındaki en önemli problemlili kısım "temel ifadeler" kümesi olarak isimlendirilen kısımdır. Çünkü Popper bu ifadeyi belirsiz bulur. Ona göre Ayer, empirik önermeleri tanımak için genel bir kriter problemi ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Fakat Popper'a göre empirik önermeleri tanımak için genel bir kriter yoktur. Üstelik temel ifadelerin doğruluğunu kabul etmek empirik bir süreç değildir.³⁹⁸ Popper'a göre Ayer'in temel ifadelerin doğruluğunu kabul ederek bir kriter belirleme ve argümanlarının geçerliliğini sağlama girişimleri başarısızdır. Empirik gerçekliği tanımak için standart ölçüt getirme girişimleri doğru bir yaklaşım değildir.

³⁹⁵ Kraft, *The Vienna Circle*, s. 139.

³⁹⁶ Nicholas Maxwell, *Karl Popper, Science and Enlightenment*, London: UCL Press, 2017, s. 14.

³⁹⁷ Stefano Gattei, *Karl Popper's Philosophy Science (Rationality Without Foundations)*, New York & London: Routledge, 2009, s. 24.

³⁹⁸ Popper, "Karl Popper: 'Replies to My Critics'", s. 1107.

Popper’a göre Ayer’in ve diğer tüm mantıkçı pozitivistlerin doğrulama yöntemi sağlam görünmemektedir. O, bu yöntemi yanlışlayıcı örnekler arama yönteminden ayırt eder. Yanlışlayıcı örnekler arama yöntemi özünde eleştiri yöntemi ile aynı mahiyettedir. Ancak Popper’a göre doğrulanabilirlik ilkesi eleştirel değildir. Bu ilke aynı zamanda okuyucuları ve yorumcuları eleştirel olmayan tutumlara sevk etmiştir.³⁹⁹ Aradaki ince anlam farkını şöyle açıklamaktadır: “Pozitivistlerin öne sürdüğü anlam ölçütü, yani doğrulanabilirlik paradoksal ve yanlış bir sınır belirlemeye yol açarken, benim yanlışlanabilirlik ölçütümün-anlam değil de sınır belirleme ölçütü olarak alınırsa-bir anlamı olduğunu ileri sürdüm.”⁴⁰⁰ Ancak kesin olarak yanlışlama olasılığını ilk başlarda gözden kaçırdığını ya da yeteri kadar vurgulamadığını belirterek bilim tarihinde yanlışlamanın önemli bir rolü olduğunu şu cümlelerle anlatmaktadır:

Yanlışlanabilirliğin ilk anlamda yanlış anlaşılan mantıksal-teknik anlamı, sınır koyma ölçütü anlamında, iki tarihsel efsaneye yol açmıştır. İlki, önemsiz efsane, teorilerin yanlışlanabilirliğinin sonuçsuzluğunun teorilerin ikinci anlamda asla kesin olarak yanlışlanamayacağı gerçeğini-gözden kaçırmış olmamdır. Oysa ben bunun 1932’den beri defalarca vurgulamıştım. İkinci efsane (ve bu çok daha önemli bir efsanedir), yanlışlamanın bilim tarihinde hiçbir rolü olmadığıdır.⁴⁰¹

Popper, bazı düşüncelerinin yanlış anlaşıldığını görmüş olacak ki bunu dile getirme ihtiyacı hissetmiştir. Başta Viyana Çevresi olmak üzere birtakım çevrelerce, doğrulanabilirlik ilkesi yerine yanlışlanabilirlik ilkesini getirmeye çalışmakla suçlandığını *Bilimsel Araştırmaların Mantığı* adlı kitabında belirtmiştir. Kendisinin suçlandığı şekilde düşünmediğini, amacının da o fikir olmadığını açıkça ifade eder. Popper’ın üzerinde durduğu husus anlamlılık değil, sınırlandırmadır. Ancak pozitivist dostları bu farkı tam olarak idrak edebilmiş değildir. Popper’ın yapmaya çalıştığı şeylerden biri Çevre’nin düşüncelerinin temelini oluşturan Wittgenstein’a bir eleştiri getirmek iken, bu durum yanlış anlaşılmış; dolayısıyla yukarıda söylenen suçlamaların da kaynağını oluşturmuştur. Onun sözünü ettiği sınırlandırma kriteri, yanlışlanabilirlik ve sınanabilirlikten ibarettir. Yanlışlanabilirlik kriterini ortaya atmasının en önemli sebebi, bilimsel önermeleri oluşturan dizgeler ile metafizik önermeleri oluşturan anlamlı dizgeler arasında sınırın belirlenebilmesi çabasıdır. Dolayısıyla yanlışlanabilirliği,

³⁹⁹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 163.

⁴⁰⁰ Popper, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, s. 964.

⁴⁰¹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. XXIV-XXV.

anlamlılığa dair bir kriter olarak ortaya atmış değildir.⁴⁰² Kendisinin ortaya attıklarının anlam kuramına göre yorumlanamayacağını şöyle ifade eder: “Ne yanlışlanabilirlik ne de test edilebilirlik benim tarafımdan anlam ölçütü olarak önerilmiştir, onları anlam kuramına sokan ben değildim.”⁴⁰³ Esasında o, anlamlılık açısından doğrulanabilirlik ölçütünün önemini yok saymış değildir. Şöyle bir itirafta bulunmuştur: “(...) Sınanabilirlik ve teyit edilebilirliğin, tatmin edici bir şekilde analiz edilse bile, anlam ölçütü olarak hizmet etmeye eski doğrulanabilirlik ölçütünden hiçbir şekilde daha uygun olmadığı noktasını tekrar vurgulamak istiyorum.”⁴⁰⁴ Popper’ın bu açıklamalarından çıkan sonuca göre sınırlandırmaya yönelik yanlışlanabilirlik ilkesi kesin bir çözüm olarak değil de bir öneri olarak sunulmuştur.

Popper’ın yanlışlanabilirlik ilkesini ortaya atmasının sebebi kabul edilebilirlik, doğruluk, anlamlılık, önem gibi sorunlara temel bulma çabası değildir.⁴⁰⁵ Bir teori tüm yanlışlama girişimi baskılarına rağmen ne kadar başarılı olarak direnç gösterirse, o teorinin o ölçüde deneyimle doğrulandığı iddia edilebilir.⁴⁰⁶ Teorilerin çürütülmesi, genellikle, bilim insanlarının da başarısızlığı olarak algılanmıştır. Popper, bu yaklaşımın tümevarımcı bir hata olduğu fikrindedir. O, çürütmelerin ya da yanlışlamaların büyük bir başarı olarak görülmesi gerektiği kanaatindedir. Çürütmelerin devam etmediği bir ortamda bilimin durgunlaşacağını ve empirik karakterini kaybedeceğini düşünmektedir. Çünkü ona göre en iyi kuramların bile yerini daha iyilerine bırakmasını beklemenin haklı bir umudu vardır.⁴⁰⁷ Bir doğruluk ölçütünün olmaması karamsarlığa neden olabilir. Eğer şanslıysak yanlışlıkları fark edebilecek kriterlere sahibiz. Bu durumun fark edilmesi mağaranın karanlığından el yordamıyla çıkılması gibidir.⁴⁰⁸ Bu durumda Popper’a göre yapılması gereken şudur: “Bence yapmamız gereken, nihai bilgi kaynakları fikrinden vazgeçmek ve tüm bilginin insana ait olduğunu kabul etmek[tir]. (...) Yapabileceğimiz tek şey, ulaşamayacağımız kadar uzak olsa bile gerçeği el

⁴⁰² Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 354-355.

⁴⁰³ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 41.

⁴⁰⁴ A.g.e., s. 279.

⁴⁰⁵ A.g.e., s. 39.

⁴⁰⁶ A.g.e., s. 256.

⁴⁰⁷ A.g.e., s. 243-244.

⁴⁰⁸ A.g.e., s. 28.

yordamıyla aramaktır.”⁴⁰⁹ Çoğu kez yanlış anlaşılan yanlışlanabilirlik bir anlam kriteri değil, sınır belirleme kriteri olarak anlaşılmalıdır.

Popper’ın sınırlandırma problemini yanlışlanabilirlik kriteri ile ilişkilendirmesinde önerisi şudur: “Bir kuram, ancak ve ancak eğer olası deneyimlerle çelişiyorsa, yani ilke olarak deneyim aracılığıyla yanlışlanabilirse deneysel bilim kapsamındadır.”⁴¹⁰ Bir kuramın kesinliği onun yanlışlanabilirlik derecesi ise artar. Bunun için kuramların yanlışlanabilirlik derecesi ile kesinlik derecesi birbiri ile ilişkilendirilerek bir anlamda özdeşleştirilmiştir olmaktadır.⁴¹¹ O, sınanabilirliği, çürütülebilirliği ya da yanlışlanabilirliği bir kuramın bilimselliğinin bir kriteri olarak ele alınması gerektiğini önermiştir.⁴¹²

Popper, doğa yasalarını “yasaklar” olarak anlamaktadır. Çünkü ona göre doğa yasaları bir şeyin var olduğu değil de var olmadığı iddiasındadır. Bu sebeple yanlışlanabilir. Yasaklanmış olanın çiğnenmesi ile doğa yasası çürütülmüş olmaktadır.⁴¹³ Bilimsel kuramlar yanlışlanamadığı müddetçe birer hipotez veya tahmin olarak kalacaktır.⁴¹⁴

Yanlışlama denemelerinin önemi her araştırmacının farkında olması gereken bir şeydir. Çünkü Popper’a göre bilimsel yöntem F. Bacon’ın iddia ettiği gibi kümülatif değil, özünde devrimci bir özelliği olan yöntemdir. Bilimsel ilerleme ise eski kuramların yerini yeni kuramların alması ile gerçekleşebilir. Benimsenen yeni kuramlar, eski kuramların çözemediği problemleri çözebilir durumda olmalıdır. Örneğin Einstein’ın kuramı, gezegenlerin hareketleri ile ilgili olan problemi Newton’un kuramından daha iyi çözebilir durumda olmalıdır.⁴¹⁵

Popper’a göre teorilerin kesin doğru olduğu inancı haklı çıkarılamaz. Ancak onların gerçeğe yakın olduğu inancı haklı olarak gösterilebilir. Tartışmaların mevcut

⁴⁰⁹ A.g.e., s. 30.

⁴¹⁰ Karl R. Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, çev. Ali Nalbant, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 31.

⁴¹¹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 169.

⁴¹² Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 174.

⁴¹³ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 93.

⁴¹⁴ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 109.

⁴¹⁵ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 25.

sonuçları ışığında belli teorilerin savunulması gerektiğini iddia eder.⁴¹⁶ Ancak belli teorilerin savunulması onları bir anlamda doğrulama çabası değil midir? Bu probleme Popper cephesinden herhangi bir mantıklı açıklama gelmemiştir.

Popper, yanlışlanabilirlik kriteri ile bilimde “kesinlik” arayışlarının artık sona erdiğini iddia etmiş olmaktadır. Buradan yola çıkılarak o, doğrulanabilirlik ilkesinin ya da anlayışının bir önemi olmadığını, bilimin kesin doğrular ile hareket etmediğini bize göstermeye çalışmaktadır.

3.4. Sınırlandırma Probleminde Bilimin ve Felsefenin Konumu

3.4.1. Bilim Saf Gözlemle mi Başlar?

Popper’a göre bilimsel ilerleme gözlemlerin biriktirilerek ilerlemesi şeklinde değildir. Bilimsel ilerleme, daha sağlam olmayan kuramların elenerek onların yerine daha iyi ve sağlam olanların getirilmesidir.⁴¹⁷ Bu durumda Popper’a göre: “(...) Bilim problemlerle başlar. Bu problemleri zekice ve yaratıcı kuramlarla çözmeye çalışır. [Kuramlar] çoğu zaman zaten yanlıştır ve/veya denetlenemez. Değerli olan denetlenebilir kuramlarda yanılgılar aranır. Yanılgıları bulmaya ve yok etmeye çalışırız. İşte bilim böyledir (...)”⁴¹⁸ Ona göre bilim problemlerle başlayıp problemlerle nihayete erdirilir.⁴¹⁹ Popper, bilimin saf gözlemlerle başlamadığını, bir problem durumunun tespit edilip o problem durumuna göre gözlem yapıldığını düşünür.

Popper, saf gözlem cümlelerinin olamamasını iki temel sebebe bağlar. Birincisi, gözlemlerin kuralsal oluşudur. Yani her gözlemin içinde teorik bir unsur vardır. İkincisi ise saf gözlem cümlelerinin evrensel terimler içermesidir. Örneğin, “İşte bir bardak su” ifadesindeki “bardak” ve “su” evrensel terimlerdir ve bu evrensel terimler ham duyu verilerine indirgenemez. Popper, saf gözlem ifadelerini kabul etmemesi ile mantıkçı pozitivistlerden zıt bir karakter sergilemektedir.⁴²⁰

⁴¹⁶ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 61.

⁴¹⁷ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 109.

⁴¹⁸ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 95.

⁴¹⁹ Popper, *Bitmeyen Arayış*, s. 189.

⁴²⁰ Akıncı, “Popper’s Conventionalism”, s. 42.

Tümevarımcı geleneksel bilim anlayışına göre bilim, gözlemlerden teorilere doğru ilerler. Popper, bu anlayışın ileri sürdüğü bilimin saf gözlemle başladığı iddiasını reddeder. Bu reddinin altında yatan en önemli sebep tümevarımcı geleneksel bilim anlayışını yıkmasına bağlanabilir. Ona göre bilim, tümevarımsal değil, tümdengelsel bir süreçtir. Buna göre bilim insanları problemleri tanımlayarak bunları çözebilmek için teoriler teklif eder. Ona göre yanlışlanmayan önermeler bile doğru olarak kabul edilmez.⁴²¹

Popper'a göre bilim veri toplamakla işe başlamaz. Çünkü belli bir verinin önceden toplanabilmiş olması gerekir. Dolayısıyla ilk olarak bir problemin olması gerekir. Bilimsel araştırma ve tartışmalar problemlerle başlar. Bu probleme bir çözüm önerebilen kuramlar ortaya konmaya başlar. Eleştirel gözle yeniden değerlendirilip o kuram da çürütülmeye çalışılır. Bu süreç eleştiriler, sınamalar, çürütmeler olarak devam eder. Popper'a göre bilimin işleyişi de yöntemi de bu şekildedir.⁴²² Bu durumda gözlem ile test etmek aynı aşamayı ifade ediyor gibi görünmektedir. Ayer'in bu duruma itirazı vardır. Çünkü o, bilimin saf gözlem ile başlaması gerektiğini düşünmektedir. Popper'ın bilim saf gözlem ile nasıl başlayabileceğine yeterince mantıklı bir açıklama getiremediğine ve yapılan açıklamaların da yeterince açık olmadığına işaret etmekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "(...) Gözlemden bir test olarak söz etmenin ne anlam ifade edebileceği açık değildir."⁴²³ Ayer, saf gözlemden teoriye giden klasik bilim anlayışını savunmaktadır. Popper'ın bu anlayışın aksini iddia etmesi bilim çevrelerince tuhaf karşılanmıştır.

Yukarıda sözü edilen durumun farkında olan Popper şu açıklamayı yapmaktadır: "Bilimin gözlemden teoriye ilerlediği inancı hâlâ o kadar yaygın ve o kadar sıkı bir şekilde savunulmaktadır ki, benim bunu reddetmem çoğu zaman şüpheyile karşılanmaktadır. Hatta samimiyetsiz olduğumdan, aklı başında hiç kimsenin şüphe duyamayacağı bir şeyi inkâr ettiğimden bile şüphelenildi."⁴²⁴ Popper'a göre, bilimin teori tarzında bir şey olmadan saf gözlemle işe başlaması saçmadır. Hepimizin beklentilerle doğması gibi tüm gözlemlerin de bir beklentisi vardır. Bu temel beklenti

⁴²¹ Parvin, *Karl Popper*, s. 39.

⁴²² Cemal Güzel, *Sağduyu Filozofu: Popper*, İkinci Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 12.

⁴²³ Ayer, "Truth, Verification and Verisimilitude", s. 687.

⁴²⁴ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 46.

“bilgi”dir. Buna bağı olarak bir düzenlilik bulma beklentisi söz konusudur.⁴²⁵ Popper’a göre bu düzenlilik beklentisi, bilimin saf gözlemle işe başlamasına engeldir.

Popper’ın bilim mantığındaki tezi, bilimin biyolojik bir olgu olduğu varsayımından hareketle, bilimin bilim öncesi bilgiden meydana geldiğini düşünmesidir. Ona göre sağduyudan bilgi edinme aşamasına geçilir. Çıkış noktası olarak bir problem durumu gösterilir. Bu çıkış noktası meraktan kaynaklanan gündelik bir konu da olabilir. Eğer bir problem yoksa gözlem de olamaz. Çünkü neyin gözleneceği bir problem durumu ile ilişkilidir.⁴²⁶

3.4.2. Bilim Tasarımı

Popper, mantıkçı pozitivistlerin bilimin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiğine dair hatalı bir anlayışa sahip olduklarını belirtir. Bu hatanın sebebini ise Newton’un genelleştirilebilir doğa yasalarını birtakım deney ve testler vasıtasıyla tahmin etmeye bağlamaktadır. Popper’a göre birçok bilim insanı ve mantıkçı pozitivistler bu fikre sıkı sıkıya sarılmışlardır. Popper, bu görüşün dayandığı tümevarım yöntemini eleştirerek bilimi tündengelimli bir süreç olarak tanımlama yoluna gitmiştir. Bu yolda tümevarım problemi konusunda Humecu şüpheli yöntemden de faydalanmıştır. Bilimsel keşfin genellikle metafizik söylemlerle başladığı iddiasına dayanarak tümevarımsal keşif sürecinin tersine çevrilmesi gerektiğini düşünmüştür. Oluşturulan teoriler yalnızca birer iddiadır ve diğer iddiaları test etmeye ve yanlışlamaya davet eder.⁴²⁷

Popper’a göre sosyal bilimciler sosyal ve politik kurumların gerçek doğasına ve amacına yönelik kapsayıcı planlar yapan çalışmalar yerine sorun odaklı çalışarak sorunları belirlemeye çalışmalı ve sorunları süreç odaklı olarak çözmeye çalışmalıdır. Bu çözüm aşamasında varsayım ve yürütme yöntemi esas alınmalıdır. Sosyal bilimcilerin başlıca görevi problemler karşısında yeni ve cesur alternatif düzenlemeler yapmaktır; problemlerin özüne inerek tarihsel kökenlerin izini sürmek değildir. Sosyal

⁴²⁵ A.g.e., s. 46-47.

⁴²⁶ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 18-19.

⁴²⁷ Parvin, *Karl Popper*, s. 18.

bilimlerin amacı toplumun ve siyasetin doğasına yönelik büyük teoriler inşa etmek, onun yapısına dair kesin ve çürütülemez gerçeklerin peşinde koşmak değildir.⁴²⁸ Popper’a göre bilimsel açıklamalar nihai açıklamalar değildir.

Popper, nesnel bilimin empirik temelini mutlak olmadığından hareketle bilimin sağlam bir temele dayanmadığını düşünmektedir. Ona göre çoğu zaman bilimsel teoriler “fantastik bataklıklar” üzerine inşa edilmiştir.⁴²⁹ O halde Popper’a göre bilim neyi ifade etmektedir?

Popper’a göre bilim, insan ruhunun muhteşem bir serüvenidir; ulaşılan her teorinin yorulmadan incelenmesi işlemidir. Bilim insanının amacı ise mutlak kesinliğe ulaşmak değil, daha iyi teoriler keşfetmektir. Ona göre bilim, teorilerin yanlışlanmasıyla ilerler.⁴³⁰ Popper’a göre bilim, varsayımların eleştirel şekilde sınındığı bir uğraştır. Bu sınamada hatalar bulunup ayıklanarak doğruya yaklaşılmış olacaktır. Eleştirinin önemi de burada yatmaktadır.⁴³¹ Onun tasavvur ettiği bilim tasarımı şöyle de izah edilebilir:

Popper’ın öngördüğü bilim, doğruların üst üste konulduğu şekilsiz bir yığından çok, yanlışların ayıklanmasıyla ya da yontulmasıyla yavaş yavaş ortaya çıkan bir heykele benzer. Buna göre “bütün kuşların gagası sivridir” önermesini binlerce kuşu gözlemleyerek doğrulamak yerine bir tane küt gagalı kuşu göstererek yanlışlamak daha doğru ve güvenilirdir.⁴³²

İyi bilimsel teorilerin gerçeğe yaklaştığı düşünülebilse de hiçbir bilimsel teori nihai bir açıklama sunamaz. Popper, bilimin sonunun olmadığını düşünmüş ve bilim dünyasının yapısının gitgide daha derinlemesine araştırılan yapısına vurgu yapmıştır. Teorilerin hiçbirisinin mükemmel ve nihai olduğunun bilinmesinin herhangi bir yolu yoktur.⁴³³ Çünkü Popper’a göre bilimin sağlam bir temeli yoktur, kökleri çamurlu bir bataklıktır.⁴³⁴

⁴²⁸ A.g.e., s. 64-65.

⁴²⁹ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 291.

⁴³⁰ Popper, *Objective Knowledge*, s. 361.

⁴³¹ Karl R. Popper, “Bilgi ve Bilgisizlik Hakkında”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 53-54.

⁴³² Aysun Dünder, *Karl Popper’in Bilim Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 31.

⁴³³ William A. Gorton, *Karl Popper and Social Sciences*, New York: State University of New York Press, 2006, s. 32.

⁴³⁴ Gattei, *Karl Popper’s Philosophy Science*, s. 1.

Popper’a göre bilim, doğruyla eş tutulamaz. Bilgi arayışında ilerlediğimizi bilsek bile tam ve kesin bilgiye ulaşıp ulaşamayacağımızı hiçbir zaman bilemeyiz. O halde bilgi arayışı olsa olsa doğruya daha çok yaklaşabilmekten ibaret görünmektedir.⁴³⁵

“Bilgi” denildiği zaman her zaman doğru ve kesin olan akla gelmektedir. “Bilmek” ise bu doğru ve kesin olanın kabul edilmesi için yeterli sebebe sahip olmak demektir. Fakat Popper’a göre bu anlamda bir bilimsel bilgi yoktur. Tüm problemler bilimsel bilginin kesin ve katı olmasına dair yanlış bir inançtan kaynaklanmaktadır.⁴³⁶ Kesinliğe, tanımlara olan inancının olmadığını belirtirken kesinlik ile netlik arasındaki farka yönelik şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“(…) Kesinliğe inancım yok: Basitlik ve netliğin kendi içlerinde değerler olduğuna inanıyorum. Ancak (...) kesinliğin kendi başına bir değer olmadığına inanıyorum. Netlik ve kesinlik farklıdır ve hatta bazen uyumsuz amaçlardır. Genellikle “kesin terminoloji” denen şeye inanmıyorum: Tanımlara inanmıyorum ve tanımların kesinliğe katkıda bulunduğuna inanmıyorum ve özellikle iddialı terminolojiden ve onunla ilgili sözde kesinlikten hoşlanmıyorum. Söylenebilecekler her zaman daha basit ve net bir şekilde söylenebilir ve söylenmelidir.”⁴³⁷

Popper’a göre bilimin amacı kesinliğe ulaşmak değildir. Mümkün olan en yüksek olasılıklı olana ulaşmak da amaç olamaz.⁴³⁸ Dolayısıyla elde var olandan daha fazla bir kesinlik amaçlanmamalıdır.⁴³⁹

Popper’a göre bilim, gözlemlerin toplanmasıyla değil, mitlerle ve onların eleştirisiyle başlamıştır. Bilimsel gelenek, teorileri tartışma ve onları geliştirme çabasıyla ilerleme ve gelişme şansı yakalar. Yunanlıların eleştirel yöntemi keşfetmesi ile kesinlik oluşturulacağı ve eski “mitsel” ve “geleneksel” sorunların çözüme kavuşturulacağı ümit edilmiştir. Ancak Popper’a göre yanlış olan bu ümit, dogmatik düşünce şeklinin bir kalıntısıydı. Çünkü ona göre eleştirel yöntem teorilerdeki zayıf noktaları bulma çabasıdır.⁴⁴⁰ Fakat kesinliğe ulaşma ya da kesinlik oluşturma çabaları Popper için hiçbir zaman nihai hedef olarak görülmemeliydi.

⁴³⁵ Bryan Magee, *Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay, İkinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 35.

⁴³⁶ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 12.

⁴³⁷ A.g.e., s. 8.

⁴³⁸ Corvi, *An Introduction To the Thought of Karl Popper*, s. 40.

⁴³⁹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 7.

⁴⁴⁰ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 50-51.

Mantıksal olarak amaç, kesinliğe ulaşmak olamaz. Bilimsel çalışmaların görevi ve amacı daha anlaşılır doğruya ulaşmaktır. Burada amaç, yanlışlarla mücadele ederek nesnel doğruya varmaktır. Popper’a göre hiçbir şey kesin olarak bilinmeyeceği için kesinlik arayışından vazgeçilmelidir. Bu nedenle sadece doğru arayışından bahsedilebilir. Bu bağlamda bilimsel bilgi varsayımsal olarak kabul edilir ve bu da tahmini bilgi demektir.⁴⁴¹ Bilgilerimiz eleştirel birer bulmaca olduğundan kesin bilgiye ulaşamaz. Ona göre tüm bilgilerimiz varsayımlardan oluşmuş ağlar şeklindedir.⁴⁴² Var olan problemler olması gerektiğinden fazla kesinleştirilmemelidir.⁴⁴³ Çünkü tam anlamıyla kesin olan bir şey yoktur:

(...) Bilgi, doğru arayışıdır (...) [Fakat] Bilgi, kesinliğin arayışı değildir. Hatasız kul olmaz: İnsanoğlunun sahip olduğu (insansal) bilgi yanlış olabilir, bu nedenle de kesin olamaz. Bu da, doğru ile kesinlik arasında keskin bir ayrım yapmamız gerektiği anlamına gelir. Hatasız kul olmaz demek, bizlerin hatalarla hep mücadele etmemiz gerektiği, ne kadar özen gösterirsek gösterelim, yine de hata yapmış olabileceğimiz kaygısını sürekli taşıyacağımız anlamına gelir.⁴⁴⁴

Bilimin amacı, tatmin edici açıklamalar bulma varsayımdır. Bu varsayım, tatmin edici açıklamaların ve test edilebilirlik derecelerinin iyileştirmesi düşüncesine götürür. Bu durum ise daha yüksek ölçüde bir “kesinlik” derecesine ve “evrenselliğe” doğru adım atmak anlamına gelmiş gibi görünebilir. Fakat Popper’a göre bilimin amacı onun sürekli kendini yenilemesinde aranmalıdır. Ancak bu şekilde daha yüksek bir “evrensellik” seviyesine varılabilir.⁴⁴⁵ Bilimsel gelişmenin kriteri ise doğruya yaklaşma kriteri olarak düşünülmelidir. Bilimin hedefi her ne kadar doğruya ulaşmak gibi görünse de kesin olarak buna ulaşmak mümkün görünmemektedir.⁴⁴⁶ Bilimsel buluşlar için vazgeçilmez güdü olan bilim her ne kadar doğruya erişemese de onun bir akılcı araştırma ve doğruyu bulma merakı olduğu söylenebilir.⁴⁴⁷ Bu durumu Popper şu şekilde ifade etmektedir: “(...) İzlenecek doğru yolu öğrenemeyiz, yalnızca daha önce keşfedilen yolun çıkmaz sokak olduğunu öğrenebiliriz.”⁴⁴⁸ Bilimden öğrenilebilecek en

⁴⁴¹ Karl R. Popper, “Bilgi ve Gerçeğin Biçimlenmesi: Daha İyi bir Dünya Arayışı”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 14-15.

⁴⁴² Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 41.

⁴⁴³ Popper, “Felsefe Bana Göre Nedir?”, s. 192.

⁴⁴⁴ Popper, “Bilgi ve Gerçeğin Biçimlenmesi: Daha İyi bir Dünya Arayışı”, s. 14.

⁴⁴⁵ Popper, *Objective Knowledge*, s. 193-194.

⁴⁴⁶ Popper, “Bilgi ve Bilgisizlik Hakkında”, s. 53-54.

⁴⁴⁷ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 314.

⁴⁴⁸ Ian Jarvie, “Popper’s Continuing Relevance”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, s. 218.

önemli şey, gerçeğe ulaşabilmenin zor olduğudur.⁴⁴⁹ Popper’a göre hedef kesinliğe, kesin doğruluğa varmak değildir. Ona göre nihai hedef olsa olsa doğruya yaklaşma olabilir, erişme olamaz:

Bilim, hiçbir zaman kesin yanıtlar vermeyi ya da yanıtları olası kılmayı amaç edinmemiştir; tersine bilim, sonu olmayan ama hiçbir zaman çözümsüz de olmayan bir görevle tanımlanmıştır. Buna göre bilimin görevi, sürekli yeni, köklü ve daha genelleşmiş soruları bulmak ve geçici yanıtları sürekli yenileriyle ve katılarıyla sınamaktır.⁴⁵⁰

Bilim, ortaya atılanın “doğru”, “az çok kesin”, “olası” durumlarında bakılmaksızın varsayımlardan oluşan dizgelerdir.⁴⁵¹ Kanısal yaşantıların dizgesel betimi olan bilim bilinen bilgileri düzenlemeye ve betimlemeye çalışan bir olgudur.⁴⁵² Ne doğruya ne de olasılığa erişebilen bilim, bilgi öğretisi değildir; sağlam önermelerden meydana gelen ve değişmezliğini sürdüren bir dizge de değildir.⁴⁵³ Eğer öyleyse bilim dünyamızı nasıl aydınlatabilir? Başka bir deyişle, bu durumda, bilimin bizim dünyayı anlama ve anlamlandırmamıza yönelik ne gibi bir katkısı olabilir? Bu sorunun cevabı bir sonraki bölüm olan *Eleştirel Yaklaşım ya da İnceleme* kısmında tartışılmaya çalışılacaktır.

(...) Bilimin amacının tatmin edici açıklamalar bulmak olduğu varsayımı, bizi, açıklamalarımızın tatmin edicilik derecesini, test edilebilirlik derecelerini iyileştirerek, yani daha iyi test edilebilir olanlara ilerleyerek geliştirme fikrine götürür; bu (...) daha yüksek bir evrenselliğe ve daha yüksek bir kesinliğe sahip teorilere ilerlemek anlamına gelir. Bu, kuşkusuz, teorik bilimlerin tarihi ve fiili uygulamasıyla tamamen uyumludur.⁴⁵⁴

Fakat Popper’a göre durum sanıldığı gibi değildir. Amaç kesinliğe ya da evrensele ulaşmaktan ziyade onlardan istifade ederek çürük olan iddiaları elemek olmalıdır. Zira bilimde bizi kesinliğe ya da evrensele götürebilecek kestirme bir yol yoktur. “Bilime giden kraliyet yolu yoktur; başarıyı garantileyen bir yöntem yoktur (...).”⁴⁵⁵ Garantilemenin ötesinde bilimsel yöntem de yoktur. Popper, bilimsel yöntemin olmadığını şu üç maddede formüle etmeye çalışmıştır:

⁴⁴⁹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 260.

⁴⁵⁰ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 317.

⁴⁵¹ A.g.e., s. 360.

⁴⁵² A.g.e., s. 118.

⁴⁵³ A.g.e., s. 314.

⁴⁵⁴ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 134.

⁴⁵⁵ A.g.e., s. 60.

- “1- Bilimsel bir teoriyi keşfetmenin bir yöntemi yoktur.
2- Bilimsel bir teorinin doğruluğunu araştırmanın bir yöntemi yoktur.
Doğrulama yöntemi yoktur.
3- Olasılık hesabı anlamında bir hipotezin ‘olası’ olup olmadığının belirlemenin bir yöntemi yoktur.”⁴⁵⁶

Bilimsel bilgiye sahipsek o zaman evrenin her yerinde geçerli olan koşullar ve buna bağlı olan yasalar var olması gerekirdi. Ancak evrenin neredeyse her yeri kaotik radyasyonlar ve maddeler ile doludur. Popper’a göre bilimsel bilginin aranması ve elde edilmesi neredeyse imkansızdır.⁴⁵⁷ Bilimsel bilginin aranması hakikatin de aranmaması anlamına gelmektedir.

Popper’ın bilim düşüncesinde hakikat, düzenleyici bir ilke olarak ele alınarak daha iyi teoriler arayışına rehberlik etme misyonunu üstlenir. O, bu düşüncüyü bir tırmanıcının ilham verici hedefi olan bir dağ zirvesi metaforuyla açıklar. Zirveye çıkma süreci her zaman bulutlarla kaplıdır. Zirvenin görülememesi gerçeği, hakikatin düzenleyici gücünü engellemez. Zirveye varabilmek için tekrarlanan başarısızlıklar sayesinde hatalardan ders çıkarılır. Fakat tırmanıcı zirveye ne zaman varacağını bilemeyebilir. Çünkü bulutlar ona zirve ve ikincil zirveler arasında ayırım yapabilmesine müsaade etmez. Buradan çıkan sonuca göre hakikate ne zaman ve nerede ulaşılacağı bilinemese de o yolda ilerlendiği söylenebilir.⁴⁵⁸

Ayer’e göre Popper’ın “hakikat” kavramını reddetmesinin sebebi ona ihtiyacı olmamasından kaynaklı gibi görünmektedir. Oysaki ona göre Popper hakikat kavramını sadece belirsiz veya kusurlu olarak düşünseydi daha isabetli bir karar almış olurdu. Ayer’e göre Popper, düzenleyici bir ilke olarak hakikat kavramına güvendiğini söylemeye hazırdır. Ona göre Popper, hakikat kavramını kabul etmese de hakikate doğru bir ilerleme kriteri var gibi görünmektedir. Ayer’e göre temel ifadelerin doğruluğunu tanıyabilmek için her şeyden önce genel bir kriterin olması gerekmektedir.⁴⁵⁹ Öyle anlaşıyor ki Ayer’e göre Popper’ın kriter, hakikat, nesnellik gibi konulardan uzak kalmasının sebebi klasik bilim düşüncesinin kullandığı yolları kullanmamaktır.

⁴⁵⁶ A.g.e., s. 6.

⁴⁵⁷ A.g.e., s. 146.

⁴⁵⁸ Carlos E. Garcia, *Popper’s Theory of Science (An Apologia)*, London & New York: Continuum International Publishing, 2006, s. 123.

⁴⁵⁹ Ayer, “Truth, Verification and Verisimilitude”, s. 685-686.

Popper her ne kadar nesnel hakikat düşüncesine itiraz ediyor gibi görünse de onun şu cümleleri kendi içinde çeliştiğinin bir ifadesi olarak görülebilir: “(...) Çoğu zaman gerçeği bulmayı başaramadığımızı ve onu ne zaman bulduğumuzu bile bilmememize rağmen, düzenleyici bir fikir olarak klasik mutlak veya nesnel hakikat fikrini koruyorum (...).”⁴⁶⁰ Nesnel hakikat düşüncesini düzenleyici bir ilke olarak düşünmek veya varsaymak bile bu düşüncenin kabulü anlamına gelir.

Popper, bir teoriye inanmaktan veya onun doğru olduğunu düşünmekten ziyade o teoriyi tercih etmekten veya benimsemekten söz eder. Bilimsel kuramlaştırmanın amacının hakikat olduğunu söyleyen Popper’ın bir teoriyi tercih etmesi, benimsemesi, ona inanması, onun doğru olduğunu düşünmesi demektir.⁴⁶¹ Popper’ın ortaya attıkları bu bakış açısından değerlendirildiğinde bir tutarsızlık olduğunun görülmesi zor olmayacaktır. Bu tutarsızlığa onun hakikat hakkında farklı yerlerde farklı açıklamalar yapması da ilave edilebilir.

Popper ile birlikte yeni bir bilim anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Buna göre bilim, sürekli bir akış durumunda olan; fakat bu akışın mantıksal kontrollere tabi olduğu bir varsayımsal bilgi bütünüdür. Bu yeni bilim anlayışına göre bilimin sağlam bir temeli olmasa da rasyonelliği onun karakteristiği olarak öne çıkmaktadır.⁴⁶² Bilimin yönteminin en önemli özelliği onun rasyonelliğinde yatmaktadır.⁴⁶³ Popper’ın bilimsel yöntemi şu şekilde ifade edilebilir:

Popper’ın bilim teorisi, eğer başarılı olsaydı, bilimi bu kadar başarılı kılan şeyin ne olduğunu ve böylece bilimsel sonuçlara atfettiğimiz epistemik statüyü neyin meşrulaştırdığını açıklayarak sorumuza cevap veriyor gibi görünebilirdi. Bu varsayımlar ve çürütmeler teorisi, titiz testlere tabi tutulan cesur varsayımlar yapma meselesi olarak bilimi veya iyi bilimi temsil eder. Varsayım ne kadar cesursa, o kadar fazla dışlar, o kadar iyidir. Test ne kadar titiz olursa o kadar iyidir. Bilimsel yöntem budur ve bilimi başarıya ulaştıran da bu yöntemle bağlıdır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 26.

⁴⁶¹ Musgrave, “How Popper (might have) Solved The Problem Of Induction”, s. 21.

⁴⁶² Hacothen, “Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna”, s. 722.

⁴⁶³ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 61.

⁴⁶⁴ W. H. Newton – Smith, “Popper, Science and Rationality”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 17.

Popper'ın bilim tasavvuru bilimin bir modifikasyonu olarak düşünülebilir. Yapılması gereken ise yüksek derecede 'doğru' ya benzeyen hipotezler keşfetmektir.⁴⁶⁵ Popper'ın bilim tasarımına göre bilim, nihai gerçeklik arayışından vazgeçilmesi ve pratik hesaplamalı tariflerle yetinilmesini ister. Ayrıca bilim, gerçek dünyayı tam olarak betimleme iddiasında değildir.⁴⁶⁶

Popper'ın bilimi ve bilimsel süreci net, doğru ve ayrıntılı bir şekilde açıklamayı başarabildiği pek söylenemez. Ona göre genel bağlamda bilim, yüksek bir genellik seviyesinde varsayımda bulunma, deneme-yanılma-çürütme süreci olarak tanımlanabilir. Ancak sözünü ettiği "tahmin etme" ve "hatayı belirleme" süreçleri tam anlamıyla net ve belirgin bir karakterde değildir.⁴⁶⁷

Popper aşırı entelektüel yönelimi nedeniyle bilimin doğasını anlama konusunda kafa karışıklığına düşmeye oldukça yatkındır.⁴⁶⁸ Bilgi arayışı sonuna kadar takip edildiğinde izi sürülemeyecek yerlerle karşılaşılrsa da genellikle bu arayışta nihai bir veri noktası vardır.⁴⁶⁹ Popper'ın tahmin etme, hatayı belirleme, çürütme gibi süreçleri göz önünde alındığında bilim'in ve "bilimselliğin" tam olarak ne olduğu konusunda net açıklamalar ile karşılaşmak oldukça güçtür. Bununla birlikte onun sözü ettiği bu süreçler hiç bitmeyen, sonunun nereye varacağı belli olmayan süreçlerdir. Oysaki bu süreçte muhakkak durak ya da duraklar olmalıdır.

Bilimsel Araştırmanın Mantığı'nda Popper, bir teorinin deneyim vasıtasıyla yıkılabildiğinde bilimsel olduğunun altını çizer. Bilgiler, deneyimler vasıtasıyla elde edilen devrimler sonucunda meydana gelir. Popper, hiç bitmeyen bir varsayım ve çürütme süreciyle bilimin ilerlemesine yönelik bir model sunmaktadır.⁴⁷⁰ Popper'a göre bilgi üreten bilim, bunu ancak neyin yanlış olduğunu belirterek yapabilir. Fakat neyin

⁴⁶⁵ Alexander Naraniecki, "Neo-Positivist or Neo-Kantian? Karl Popper and the Vienna Circle", *Philosophy*, Vol. 85, No. 334, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 516.

⁴⁶⁶ Donald T. Campbell, "Evolutionary Epistemology", *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, s. 447.

⁴⁶⁷ John Worrall, "Revolution in Permanence: Popper on Theory-Change in Science", *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O'Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 102.

⁴⁶⁸ Philip Catton, "Constructive Criticism", *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, s. 73.

⁴⁶⁹ Ludwig von Mises, *The Ultimate Foundation of Economic Science (An Essay on Method)*, Princeton: Van Nostrand, 1962, s. 23.

⁴⁷⁰ Gattei, *Karl Popper's Philosophy Science*, s. 41.

yanlış olduğu gösterilebiliyorsa o halde neyin doğru olduğu da gösterilebilir.⁴⁷¹ Oysaki Popper’a göre bilimsel süreç sürekli olarak neyin yanlış olduğuna ya da olacağına dair bir süreçtir.

Popper’a göre bilim yığınlar üzerine inşa edilmiştir, görelidir, varsayımsaldır. Ona göre “bilimsel nesnellik” bireysel bilim insanına ait bir tutum değildir. Nesnellik, Popper’a göre bilimsel yöntemin toplumsal boyutu ile alakalıdır. Dolayısıyla nesnellik, bireylerin münferit çalışmalarından ziyade bilim camiasının hipotezleri test etmek ve hataların izini sürmek için ortaya çıkan çabanın ürünüdür. Nesnellik, olsa olsa, bireysel yöntemin öznel arası olma durumu olarak düşünülebilir. Bu anlayışa göre bilim insanının tarafsızlığı, bilimin nesnelliği adına bir koşul değil, onun bir sonucu olduğu çıkarımı yapılabilir.⁴⁷² Buna göre Popper’ın bilimin objektifliğinin önceliğine gölge düşürdüğü söylenebilir. O, bilimin sübjektif olması gerektiği gibi bir fikir öne sürerek bilimin doğasına uygun olmayan sonuçlara varmıştır. Bu durum Popper’ın önemli problemlerinden biridir.

Diğer taraftan Popper’ı Aydınlanma Dönemi’nin felsefi mirasının halefi olarak görmek mümkündür. Zira o, aklın özgürleştirici misyonuna inanmıştır. Akıl, ilerleme adına doğru bir rehberdir. Bu sayede insanı ve insanlığı gerçekliğe yaklaştırabilirken diğer taraftan daha iyi bir toplumsal düzenin kurulmasına aracılık eder. Fakat Popper’ın önemli problemlerinden bir diğeri de sözünü ettiği rasyonalizmin rasyonel olarak gerekçelendirilemeyeceğini düşünmesidir.⁴⁷³

Popper’a göre bilim insanların farklı amaçları olsa da bilimin kendisinin amacı yoktur. Fakat bilimsel faaliyet rasyonel bir faaliyet olduğu için onun amacından bahsetmek beyhude bir çaba olmayabilir. Ona göre bilimin amacı, açıklanmaya muhtaç görünen her şeye yönelik tatmin edici açıklamalar bulma çabasıdır.⁴⁷⁴ Popper’ın hem bilimin amacının olmadığını belirtip hem de bilimin amacını açıklama çabası tezat bir ilişkinin sonucudur.

⁴⁷¹ Peter Lipton, “Popper and Reliabilism”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 43.

⁴⁷² Corvi, *An Introduction To the Thought of Karl Popper*, s. 125.

⁴⁷³ Zuzana Parusniková, “Ratio Negativa-The Popperian Challenge”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, s. 44.

⁴⁷⁴ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 132.

3.4.3. Eleştirel Yaklaşım/İnceleme

Popper'a göre dünyayı bilme ve anlama çabaları, birer varsayım olan teorilerin eleştirel incelenmesidir. Bu ise rasyonel bir faaliyettir.⁴⁷⁵ Popper kendisini bir rasyonalist olarak tanımlar. Ona göre aklın fonksiyonu eleştirel düşünce ve tartışmalara yön verebilmektir. Aklı ile hareket eden insan için aklın sade bir görevi vardır ve her zaman yeni bir şeyler öğrenmeye hazırdır. Bir rasyonalist, akıl yürütmeyi öğrenmiştir ve tartışmalarının temelinde bilgi verme ve alma döngüsü vardır. Eleştirel yaklaşımın temelinde bu husus bulunmaktadır.⁴⁷⁶

Popper'ın sözünü ettiği eleştirel tavır ya da eleştirel yöntem en az yanlışlanabilirlik kadar önemlidir. Eleştirel tutum, teorilerin doğrulanmasından ziyade yanlışlanmasına hizmet eder.⁴⁷⁷ Popper'a göre bilimin yöntemi cesur varsayımlar ortaya atma ve bunları usta bir şekilde çürütme denemeleridir.⁴⁷⁸ Bu yöntemin temelinde eleştirel tavır bulunmaktadır.

Eleştirel tavrın ilk işaretlerini arayacak olursak, Anaksimandros'un Thales'i eleştirisine gitmemiz gerekecektir. Thales; onun hocası, Yedi Bilge'den biri, İyonya Okulu'nun kurucusudur. Bu pozisyonda olan Thales'in eleştirilere müsamaha göstermesi, Popper'ın sözünü ettiği eleştirel tavır geleneğini yaratmıştır.⁴⁷⁹

Bilimsel geleneğin kurucuları olan erken dönem Yunan filozofları nasıl karakterize edilebilir? Popper'a göre onların getirdiği yenilik, gelenekleri yalnızca aktarmak yerine onları tartışarak ve eski geleneklere meydan okuyarak yeni bir efsane icat etmiş olmalarıdır. Olan bitenleri değiştirilemez olarak kabul etmeyip yeniden düzenleyip onlara yeni unsurlar ilave etmiş olmasıdır. Ona göre bu tartışma geleneği, mitlere karşı eleştirel bir tavır benimseme geleneğidir.⁴⁸⁰ Yunan felsefesinin tavrı yeni

⁴⁷⁵ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 152.

⁴⁷⁶ Karl. R. Popper, "Batı Neye İnanıyor?", *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 222.

⁴⁷⁷ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 52.

⁴⁷⁸ Popper, *Objective Knowledge*, s. 81.

⁴⁷⁹ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 150.

⁴⁸⁰ A.g.e., s. 126.

olan mitlerin yerine daha fazla ‘bilimsel bir şey ortaya koymaktan yanadır.’⁴⁸¹ Popper bu tavrı şu şekilde özetlemektedir:

Yunan felsefesinin erken tarihi, özellikle Thales’ten Platon’a uzanan tarihi, gerçek olamayacak kadar güzel, muhteşem bir hikayedir. Her nesilde en az bir yeni felsefe, şaşırtıcı özgünlük ve derinlikte yeni bir kozmoloji buluyoruz. Bu nasıl mümkün oldu? Elbette [yalnızca] özgünlük ve deha [ile] açıklanamaz. Ama kişi ona biraz ışık tutmaya çalışabilir. Eskilerin sırrı neydi? Bunun bir gelenek olduğunu öne sürüyorum-eleştirel tartışma geleneği.⁴⁸²

Popper’a göre “İyonya Okulu” çok önemli bir yenilikti. Böylelikle dogmatik geleneklerden kopup eleştirel tartışmanın yolu açılmıştır. Böylece gerçeği keşfetme çabalarının nihai bir aşama olmadığını, gerçeğin gelişmeye açık olduğunu farkına varılmıştır. Popper, bilgilerin, öğretilerin kesin gerçeklikten ziyade birer varsayım olduğu ve gerçeğe yaklaşmanın tek yolunun eleştirel tartışma olduğunu vurgular. Dahası o, atılan bu adımla bilime dayanan tek medeniyetin Batı medeniyeti olduğunu iddia etmiştir.⁴⁸³ Popper, bilime dayanan tek medeniyetin Batı medeniyeti olduğunu rasyonalizm ile temellendirir.

Popper’a göre rasyonalizm çağımızda geçerliliğini kaybetmiş olsa da bilimin rasyonalizmin bir eseri olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bugünkü bilimin temellerinde Antik Yunan felsefesinin yarattığı rasyonalizm bulunmaktadır. Popper’a göre rasyonalizm düşüncesi ve yöntemi olmasaydı Batı da var olamazdı. Zira Batı medeniyeti, bilimsel ilerlemeler neticesinde meydana gelen eserlerin birikiminden oluşan bir medeniyettir.⁴⁸⁴ Popper, temeli Antik Yunan felsefesinde bulunan eleştirel tutum ile dogmatik tutum arasındaki ayrıma işaret etmektedir.

Dogmatik aşama, eleştirel aşamadan önce gelir. Sağlam bir çerçeve belirlendikten sonra bu çerçevelerle hesaplaşılarak eleştirel tartışma boyutuna geçilir.⁴⁸⁵ Dogma, eleştirel yöntem sayesinde aşılabılır ve bir üst aşamaya geçilebilir. Bu aşama Popper’ın “bilimsel” dediği aşamadır.

⁴⁸¹ Popper, *Objective Knowledge*, s. 347.

⁴⁸² Karl R. Popper, “The Pre-Socratics and the Rationalist Tradition”, *ETC: A Review of General Semantics*, Vol. 24, No. 2, Institute of General Semantics Published, 1967, s. 166.

⁴⁸³ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 151.

⁴⁸⁴ Popper, “Batı Neye İnaniyor?”, s. 226.

⁴⁸⁵ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 97.

Eleştirel tartışma geleneğinde öğretilerin cesur bir şekilde değiştirilmesi yasak değildi. Eğer bu cesur yenilik eleştirel tartışmanın bir sonucu ise teşvik edilir ve başarı olarak görülürdü. Öğreti değişiklikleri gizlice yapılmaktan ziyade açıkça beyan edilir ve eskilerle yenilerin isimleri birlikte anılırdı. Böylelikle asırlar sürececek fikirler tarihi için önemli entelektüel malzeme sağlanarak bu durum okul geleneğinin bir parçası haline getirilmişti. Popper sözü edilen eleştirel ya da rasyonel geleneğin sadece bir kez icat edildiğini ve ardından geçen iki ya da üç yüz sonra Aristotelesçi kanıtlanabilir bilgi öğretisinin yükselişi sebebiyle bu geleneğin kaybolduğunu öne sürmüştür. Rönesans döneminde, özellikle Galileo tarafından bu geleneğin yeniden bilinçli olarak keşfedildiğini ve canlandırıldığını düşünmüştür.⁴⁸⁶

Bilim, doğası gereği bilim insanlarının teorilerinin eleştirel incelemesine tabi tutulmasına adanmış bir kamu girişimidir. Bilim insanlarının tamamı kendi teorilerindeki eksiklikleri, boşlukları, yanlış kanıları önceden göremez. Bir kamu denetimi gereklidir ve bilim bunun gibi bir kamu denetimi olmadan ilerleyemez. Popper’da bilimin nesnelliği, bilimsel araştırmada sözü edilen kamusal karaktere bağlıdır.⁴⁸⁷ Popper’a göre bilimin nesnelliği onun eleştirel incelenmesinde aranmalıdır. Bu inceleme sonucunda bilginin kesin dayanaklarının olmadığı görülecektir. Çünkü: “Nihai bilgi kaynakları yoktur. Her kaynak, her öneri memnuniyetle karşılanır, ancak her kaynak, her öneri aynı zamanda eleştirel incelemeye de açıktır.”⁴⁸⁸

Popper, insanlık tarihinin akılcı geleneğinin korunmasının bir gereklilik olduğuna inanır. Çünkü ona göre insanlık tarihi felsefi ve dinsel hastalıkların patlak verdiği bir tarih olarak betimlenebilir. Bu sürecin ise tek işlevi vardır: Eleştirileri uyandırmak.⁴⁸⁹ Geliştirilen yeni teoriler yaratıcı düşüncenin başarılarıydı.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Popper, “The Pre-Socratics and the Rationalist Tradition”, s. 170.

⁴⁸⁷ Gorton, *Karl Popper and Social Sciences*, s. 38.

⁴⁸⁸ Karl Raimund Popper, *In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years*, London: Routledge, 1995, s. 49.

⁴⁸⁹ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 7.

⁴⁹⁰ A.g.e., s. XXX.

Bilimsel kuramlar doğrulanamaz. Onlar eleştirilere açık olduğu ve değiştirilebilir olduğu için mitlerden ayrılmaktadır.⁴⁹¹ Bu süreçte tümevarımsal akıl yürütmelere doğrudan olmasa da ihtiyaç duyulabilmektedir. Zira eleştirel sorgulama bunu gerektirir.

Popper'ın Hume'un problemini daha da ilerilere taşıdığı iddia edilebilir. Popper'a göre tümevarım ve tümevarım mantığı bir efsanedir ve ona ihtiyaç yoktur. Tümevarım varsayımsaldır; fakat ancak eleştirel sorgulama amacıyla dolaylı olarak ona ihtiyaç vardır.⁴⁹² Eleştirel tartışma ve diyalog ortamı için bunlara ihtiyaç duyulabilmektedir.

Eleştirel akılcılık, 'Ben yanılıyor olabilirim, sen haklı olabilirsin' anlamına gelmektedir. Bilimsel keşif, bu eleştirel tutumun benimsenmesi ve sorunlara varsayımsal çözüm denemeleri getirmekten ibarettir. Bu durum eleştirel diyalogdan doğmaktadır.⁴⁹³

Popper kuramların doğrulanabilmesinden ziyade pekiştirilebileceğini öne sürer. Bir kuram deneme-yanılma çabalarına ne kadar direnç gösterebilirse o ölçüde pekiştirilmiş sayılır. Bu pekiştirmeden kesin bilgiye varılacağı umulmamalıdır. Çünkü Popper'a göre kesin bilgi "put"tur. Bilimsel nesnellik demek, önermelerin sürekli deneme aşamasında ya da niteliğinde olması demektir. Kesin olarak kabul edilen ya da kanıtlanan bilimsel bir kuram yoktur. Tüm kuramlar birer varsayımdan ibarettir ve günün birinde hepsi yıkılabilir. Bu sebeple Popper'a göre bilim, eleştirel sağduyudan ibarettir. Bu eleştirel sağduyu kesinlik ile özdeşleştirilmemelidir.⁴⁹⁴

Popper'a göre bilimler, deneme-yanılma yöntemini kullanarak problemlerden yola çıkar. Bu yöntem aracılığıyla çözüm önerilir ve yanlış olan çözümler yok edilme (elimine) yoluna gidilir. Mantıklı olan tek yolun bu yöntem olduğunu düşünen Popper, bu yöntemi kabaca üç aşamada şemalaştırır: 1. Problem, 2. Çözüm denemeleri, 3. Ortadan kaldırma. O, bu şemanın Darwinci gelişim kuramına benzetilebileceğini ve bu şemanın bir uyum sağlama problemi olduğunu ifade eder.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ A.g.e., s. 7.

⁴⁹² Musgrave, "How Popper (might have) Solved The Problem Of Induction", s. 26.

⁴⁹³ Parvin, *Karl Popper*, s. 45- 47.

⁴⁹⁴ Güzel, *Sağduyu Filozofu: Popper*, s. 14-15.

⁴⁹⁵ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 15-17.

Bütün canlılar daima sorun çözme çabasıdadır. Bu çaba, kendi durumunu iyileştirme arayışından kaynaklanmaktadır. Ancak bu sorun çözme çabaları çoğunlukla kafa karıştırıcıdır ve başka çözüm denemelerini de beraberinde getirir. Popper, en etkili problem çözme çabalarının durumunu Darwin'in doğal seçme yöntemine benzetir. Darwinciliğe göre bu yöntem sayesinde tüm canlılar çevresine uyum saplayabilir ve değişebilir. Popper'a göre burada önemli olan husus, daha iyi bir dünya arayışı içinde bulunurken tüm canlıların yeni ve farklı çevreleri keşfetmesi, değiştirmesi ve durumunu buna uygun şekilde yeniden yapılandırmasıdır.⁴⁹⁶ Bu bağlamda Popper kendi eleştirel yöntemini Darwin'in yöntemine benzetir.

Popper'ın bilimsel keşfin mantığı olarak tanımladığı varsayım ve çürütme yöntemi ile Darwin'in yöntemi arasında paralellik vardır. Darwinci yaşam figürüne göre gelişimin ve uyarlamaların temelinde deneme-yanılma yoluyla ilerleme söz konusudur. Bu durum Popper'ı hayrete düşürmüş ve aralarındaki benzerliği kendisi de ifade etmiştir. Popper'da bilginin artması Darwin'in “doğal seçim” dediği yönteme oldukça benzeyen bir sürecin sonucudur.⁴⁹⁷ Doğal seleksiyonda olduğu gibi yanlış olanlar elenir. Böylelikle bilginin büyümesi, rekabet halinde olan teorilerin hayatta kalma mücadelesine benzer bir süreçten geçer.⁴⁹⁸

Popper'a göre her bilim öncesi bilgi dogmatiktir. Bilim, dogmatik olmayan metodun işlenmesi ile asıl sürecini başlatır. Bunun anahtarı eleştirel yöntemin bilinçli olarak uygulanmasıdır. Sözünü ettiği şemanın son aşaması olan yanlışlıkların ortadan kaldırılması aşaması bilinçli olarak eleştirel yöntemi kullanır. İnsan ürünü olan bilimin özgün olan yanı bu özelliğinde yatmaktadır.⁴⁹⁹

Kuramlar ise, çözüm önerileri ya da denemeleri olarak ortaya atılır ve zorlu sınavlara tabi tutulur. Bu kuramların denetlenmesi, çürütme veya yanlışlama denemesidir. Bu denemeler bilimsel yöntemi ile bilim öncesi yaklaşımlardan farklılaşır.

⁴⁹⁶ Karl R. Popper, “Özet Niteliğinde Bir Önsöz”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlkur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 7-8.

⁴⁹⁷ Michael Smithurst, “Popper and the Scepticisms of Evolutionary Epistemology, or, What Were Human Begins Made For?”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O'Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 208.

⁴⁹⁸ Gattei, *Karl Popper's Philosophy Science*, s. 66.

⁴⁹⁹ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, s. 20.

Gerçek anlamda bilimin olduğu yerde eleştirel yaklaşım vardır. Bu yaklaşım, bilimi, bilim öncesinden ayıran temel noktadır.⁵⁰⁰

Popper, “üçlü şema”sını aslında dörtlü şemaya hazırlık için bir geçiş evresi olarak gördüğünü belirtir. Bu şemaya “yeni problemleri” de dahil eder ve şu şekilde sıralar:

- “1. Eski Problemler;
2. Deneme amaçlı kuram oluşumları;
3. Deneysel sınama da dahil olmak üzere eleştirel tartışma aracılığıyla ortadan kaldırma denemeleri;
4. Kuramların eleştirel tartışmasından çıkan yeni problemler.”⁵⁰¹

Popper, bilim mantığının özünde bu dörtlü şemanın olduğunu ve sonraki aşamalara geçiş sürecinin mantıksal bir motivasyon taşıdığını ileri sürerken aynı zamanda bu şemanın özünün dinamik bir karakteri olduğunu söyler. Çünkü bilim son aşamasına ulaşmış; olmuş bitmiş bir süreç değildir.⁵⁰² Bilimin temeli ‘mutlak’ değildir. Başka bir deyişle bilim, kayalar üzerine inşa edilmez.⁵⁰³ Popper, mutlaklık, kesinlik gibi iddiaları fazla abartılı bularak şunları kaydetmektedir: “Eski ideal bilim, mutlak güvenilir bilgi artık idola [idol] olarak kalmıştır. Bilimde nesnelliğin aranması koşulu, bilimsel önermelerin geçici bir süre için geçerli olabilecekleri düşüncesine dayanır.”⁵⁰⁴ Bu nedenle Popper’a göre bilimde “mutlak kesinlik” arama çabası beyhude bir çabadır.

3.4.4. Problemler Yumağı Olarak Felsefe

Popper’a göre bilgisizliğimizin ya da cehaletimizin temel kaynağı bilgilerimizin ancak sınırlı olabileceğinde yatmaktadır. Dünya hakkında ne kadar çok ve derin şey öğrenilirse bu durum daha spesifik olarak kendini gösterecektir. Buradaki problem, öğrenilen şey ve onun derinliğidir. Çünkü öğrenilen her şey, çözülen her sorun beraberinde yeni sorunlar doğurmaktadır.⁵⁰⁵ Benzer durum bilim için de geçerlidir. Bu

⁵⁰⁰ A.g.e., s. 24.

⁵⁰¹ A.g.e., s. 28.

⁵⁰² A.g.e., s. 29-30.

⁵⁰³ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 135-136.

⁵⁰⁴ A.g.e., s. 316.

⁵⁰⁵ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 28-29.

bağlamda Popper, bilimi şöyle bir oyuna benzetir: “Doğayı keşfetmenin tek yolu, kumar oynayarak, savunulmamış ilk imgeleri ve cüretkâr düşünceleri ortaya atmaktır: Çürütülmeyi ve çürütmeyi kabul etmeyen, bu bilim oyununda yer alamaz.”⁵⁰⁶ Popper’a göre aslında hiçbir şey bilmediğimizi itiraf etmeliyiz. Tüm bilinenler, yapılanlar, bilimsel faaliyetler vb. birer bulmaca çözmekten ibarettir.⁵⁰⁷ Popper’a göre tıpkı bilim insanları gibi filozoflar da problemlere çözüm arayan kişilerdir. Dolayısıyla da felsefe de ona göre bulmaca çözmekten ibarettir.

Popper’a göre bilime veya felsefeye giden tek yol sorunlarla karşılaşmaktır. Bu sorunun çoğalarak sorunlar haline gelmesinin güzelliği görülmeli, ona âşık olunmalı, hatta onunla evlenilmelidir. Sorunlara bir çözüm bulsanız bile ardından “sorunlu” çocuklar dünyaya gelmiş olur ve böylece bu koca ailenin varlığı keşfedilir.⁵⁰⁸ Popper için felsefe hiçbir zaman bitmeyen veya bir kısmı bitse bile yine yeni sorunlarla karşılaşılacak sorun yumağıdır.

Bilim yaratıcı eleştirel düşünce ile genişleyen aydınlanmış sağduyudan ibarettir. Popper bilimi tam olarak belirli olmayan, fakat hiç bitmeyen ve gittikçe büyüyen bir süreç olarak tasarlarlarken benzer şekilde felsefenin de öyle olduğunu ve bir yönteminin olamayacağını düşünerek her insanın birer filozof ve dolayısıyla her insanın birer problem çözücü olduğunu söyler.⁵⁰⁹

Popper, filozofları iki farklı şekilde sınıflandırır. Birincisi doğrulamacılar veya gerekçelendirmeciler; ikincisi yanlışlamacılar veya yanılabilirler. Birinci grup doğrulanmış veya desteklenmiş inançların ciddiye alınması gerektiğini düşünen gruptur. Buna göre bilimsel bilgi kesin olarak kanıtlanan bilgidir. Popper kendisini ikinci gruba dahil eder. Buna göre bilgi, kesin olarak kanıtlanamayan/kurulamayan bilgidir. Bilgi, yanlış bile olsa, tahmine dayanan varsayımsal özelliğe sahiptir.⁵¹⁰ Kendisini ikinci gruba dahil eden Popper için ilk gruptaki filozoflar temellendirmeye ve tümevarıma önem veren ve doğrulanabilirlik ilkesinin nasıl mümkün olabileceğini araştıran

⁵⁰⁶ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 316.

⁵⁰⁷ A.g.e., s. 314.

⁵⁰⁸ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 8.

⁵⁰⁹ Hacohen, “Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna”, s. 712.

⁵¹⁰ Ladislav Kvasz and Eugen Zelenak, “A Problem for Popper’s Fallibilism”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, s. 71-72.

filozoflardır. Popper, fikirlerini bu ilk grup filozoflarının bir alternatifi olarak görmektedir.

Batı felsefesi tarihi, bilgimizi temel bir temele oturtmaya yönelik girişimlerle işaretlenmiştir. Yirminci yüzyıl hem matematikte hem de fizikte derin bir krizle başladı: Bu disiplinlerin temelleri ve tüm bilim yapısı sarsıldı. Filozoflar belki de her zamankinden daha fazla temelcilik krizine tanık oldular ve ona yanıt vermeye çalıştılar. Bu tepkilerin hiçbiri kendisini temelcilik hayaletinden kurtaramaz. [Buna karşılık] Popper bir alternatif sunar.⁵¹¹

Felsefe, bilimlerden farklı bir alan olarak değerlendirilmemelidir. Bütün Batı bilimlerinin geçmişi, Yunanlıların kâinat ve dünya düzeni hakkındaki felsefi spekülasyonlarının bir sonucu olarak cereyan etmiştir. Pre-Sokratikler bütün bilim insanlarının ve felsefecilerin ortak ataları olarak düşünülebilir. Onlar evrenin yapısını ve insanın bu yapı içerisindeki konumunu ele almışlardır. Böylelikle kâinatın bilgisi meselesi ortaya çıkmıştır ki bu mesele Popper’a göre felsefenin en önemli meselesi olarak ele alınmalıdır. Buradan bize kalan en önemli miras, felsefi araştırmalarda eleştirel yaklaşımın yöntem olarak benimsenmesidir.⁵¹²

Popper’a göre felsefenin temel vazifesi icra edilen felsefenin eleştirel olarak incelenmesinde yatmaktadır.⁵¹³ O, felsefenin çıkış noktasını eleştirel olmayan sağduyular olarak yorumlamaktadır. Bunlar güvenilir olmaktan uzak ve bozulabilir özelliği olan sanılardır. Bu durumda doğruya daha yakın olabilecek eleştirel sağduyu benimsenmelidir.⁵¹⁴ Dogmatik tutumdan ya da sağduyudan eleştirel tutuma doğru bir ilerleyiş vardır. Bu ilerleyişi Popper kendi ifadesi ile şöyle açıklamaktadır: “Ben sağduyuya tapıyorum, ama tümüyle değil. Bana göre sağduyu, bizlerin çıkış noktasıdır. Fakat, gerçek bilgiyi bunun üzerine kurmaya çalışmak elbette yanlış olur. Bunun yerine yapmamız gereken, onu eleştirmek ve iyileştirmeye çalışmaktır.”⁵¹⁵

Felsefi eleştirilerinin en önemli vazifelerinden biri elde kalanın en iyisinin seçilerek bir bilinç sistemi geliştirmektir. Bu bağlamda felsefi akımların modasının geçtiğini düşünen Popper, bu düşüncelerin kabul edilip benimsenmesinden ziyade

⁵¹¹ Gattei, *Karl Popper’s Philosophy Science*, s. 77.

⁵¹² Popper, “Felsefe Bana Göre Nedir?”, s. 199.

⁵¹³ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, s. 40.

⁵¹⁴ Popper, “Felsefe Bana Göre Nedir?”, s. 193.

⁵¹⁵ A.g.m., s. 196-197.

onların eleştirel olarak incelenmesini önerir. Ayrıca bu akımlar tümevarımla bağlantılı olduğundan doğrudan kabul edilmemeli ve bir eleştirici süzgecine dahil edilmelidir.⁵¹⁶

Felsefi yanıtlar geçicidir ve öyle de kalmalıdır. Anlaşıldığı kadarıyla bu fikirler üzerinde bir uzlaşmanın olabilmesi için herhangi bir sebep yok. Ancak bu durum, felsefi sorunların varlığının reddedilmesi için bir sebep değildir. Empirik bilimlerde bile bazı cevapların geçici olduğu gözlenmektedir.⁵¹⁷ Varsayımların eleştirel bir şekilde incelenmesinde hiçbir şey tek başına otorite olarak kabul edilmemelidir. Buna gözlem ve akıl da dahildir. Bunlar birçok şeyi net olarak gösterse de aynı zamanda yanıltabilir de. Çünkü hiçbirisi tek başına tam olarak güvenilir değildir. Dahası, Popper’a göre teorilerin çoğu zaten yanlıştır.⁵¹⁸ Eleştirel inceleme yapılırken felsefenin klasik dil analizine indirgenmesini kabul etmez.

Popper’a göre felsefe; dil çözümlemesi, kavramları ve kelimeleri açıklama çabası değildir. Bunlar yalnızca varsayımları ve kuramı ifade etmede kullanılan araçlardır. Dolayısıyla onların fonksiyonu, ifade etmenin temellendirilişinde araç görevi görmesidir. Buradaki nihai amaç, sözü edilen anlamların çözümlenmesi değil; kuramların peşinde olmaktır.⁵¹⁹ Bu amaç gerçekleştirilirken felsefe, klasik dil çözümlemelerinden ziyade sınır belirleme konularında bize yardımcı olabilir.

Popper, felsefenin bir sınır belirleme bilimi olduğunu söyler.⁵²⁰ Ancak bu sınırın keskin olarak çizilebileceğini düşünmez. Sınır belirleme (*demarcation*) probleminde felsefenin ve bilim tarihinin yol gösterebileceğini düşünür.

Popper, bilimsel teorilerin birçoğunun mitlerden meydana geldiği hatırlanacak olursa çok keskin bir şekilde sınır çizmenin doğru olmadığını altını çizmektedir.⁵²¹ Ona göre sınır koyma ya da çizme probleminin (*demarcation*) çözümü, bilim felsefesinin de temel problemlerinin çözümünün bir anahtarıdır.⁵²²

⁵¹⁶ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. 15-17.

⁵¹⁷ Popper, “Symposium: What Can Logic Do for Philosophy?”, s. 145.

⁵¹⁸ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 28.

⁵¹⁹ Popper, “Felsefe Bana Göre Nedir?”, s. 192.

⁵²⁰ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, s. 682.

⁵²¹ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 257.

⁵²² A.g.e., s. 42.

Sınır belirleme kriterine bilim insanlarının neyi nasıl yaptığına bakarak ulaşılmadı. Benzer şekilde bilim tarihi incelenerek de bu kriterle varılmadı. Çünkü Popper'a göre sınır belirleme kriteri empirik karakterde değildir. Fakat yine de bilim tarihi bize bu konuda yol gösterebilir. En azından bu sınıra neleri dahil edilip nelerin dahil edilmeyeceğine dair bilim tarihi ipuçları verebilir.⁵²³ Bilimin yöntemi ve bilim tarihinin önemli bir bölümü gerçeğe yaklaşabilmenin yollarını içermektedir.⁵²⁴

Popper'a göre insan düşüncesinin ve bilgisinin en önemli alanı tarihtir ki bu da din, felsefe ve bilim tarihini içerir. Bilim tarihi iki farklı perspektifle mümkündür. Birincisi, bilimin kronolojik tarihi ile ilişkilendirilen sorun durumlarının tarihidir. İkincisi ise genel olarak bilimin bilimsel problemlerini içermektedir.⁵²⁵ Popper'ın üzerinde durduğu ikinci perspektiftir. Bu perspektifte en çok karşı çıktığı kişilerden biri Francis Bacon'dır.

Popper'a göre, Bacon'dan sonra ve onun etkisi ile birlikte tüm yanlış ve yanlışların geleneklerin aldatıcılığından kaynaklandığı düşüncesi tüm dünyada yayılmaya başlamıştır. Bu düşünce felsefe tarihinde ve bilim tarihinde kilit rol oynayan kırılma anlarından birini teşkil etmektedir. Başka otoritelerin değil de doğanın ilahi ve doğru olduğu düşünölmeye başlamıştır.⁵²⁶ Popper bu zihniyetin doğru olmadığını ve aşılması gerektiğini iddia etmektedir. Çünkü o hiçbir şeyin tek başına otorite olarak ele alınmaması gerektiğine dair vurgular yapmıştı.

Popper'a göre geleneksel bilim tarihçiliği ve geleneksel empirist epistemoloji bilimin gözlemde başlayıp teorilere doğru ilerlediğini öne süren Baconcu mitin derin etkisi altındadır.⁵²⁷ Daha önce de vurgulandığı gibi, Popper'a göre tüm bilimlerin gözlem ile başladığını iddia etmek anlamsızdır. Bilimsel ifadelerin varsayımlar olduğunun ve bu varsayımların çoğunun yanlış olduğunun görülmesi Baconcu miti etkisiz hale getirecektir.⁵²⁸ Popper, günümüz biliminin ve bilim zihniyetinin Baconcu tümevarım anlayışının etkisi altında olduğunu eleştirerek bu zihniyetin aşılması

⁵²³ Popper, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, 2009, s. 48.

⁵²⁴ Popper, *Objective Knowledge*, s. 58.

⁵²⁵ A.g.e., s. 185.

⁵²⁶ Popper, *Conjectures and Refutations*, s. 18.

⁵²⁷ A.g.e., s. 137.

⁵²⁸ A.g.e., s. 138.

gerektiğini düşünmektedir. Bu problemi çözebilecek en önemli iki anahtarın ise felsefe ve bilim tarihi olduğunu iddia etmektedir.

3.5. George Sarton'ın Bilim Tarihi Üzerinden Popper Eleştirileri

Bilimden anlaşılanlar sürekli değiştiği için bilim tarihinin farklı dönemlerinde farklı bilim tasarımları var olmuştur. Bilim felsefesi yapma anlayışları da bu farklılıklar doğrultusunda kendine yer bulabilmiştir. Günümüzün bilim felsefecileri, bilim tarihinde ve bilimin işleyişinde metafizik, psikolojik, sosyolojik unsurların da göz ardı edilmemesi gerektiğini hususunda görüş beyanında bulunmuşlardır. Bu durum, evrensel bilim anlayışının temellerinin sarılması anlamına gelebilmektedir.⁵²⁹ Descartes, Ansiklopedistler, Mach ve Viyana Çevresi düşünürlerinin ideali olan evrensel bilim anlayışı artık eskisi kadar dile getirilmemektedir. Durumun bu şekilde olmasında en çok paya sahip olan düşünürün Popper olduğu söylenebilir. Fakat bilim tarihinin kurucu ismi olan George Sarton (1884-1956), bilim tarihinde pozitivistin ön planda olması gerektiğine vurgu yaparak mantıkçı pozitivistlerin ve Ayer'in bilim tasarımına çok da uzak olmayan açıklamalarda bulunmuştur.

Popper, iddialarına dayanak bulmak amacıyla bilim tarihini örnek olarak gösterir. Bilim tarihi bize göstermektedir ki her teori eninde sonunda yıkılmaya mahkumdur. Her bilimsel teorinin kaderi eninde sonunda daha iyi teoriler ile değiştirilecektir. Teoriler durmadan yeni teorilere yenik düştüğü için tümevarım kendi kuyruğunu kovalamaktadır ve dolayısıyla da çekici bir yöntem olarak durmamaktadır.⁵³⁰ Popper'a göre bilim tarihi “umut dolu canavarlarla” doludur. Devrim niteliğinde olan yeni bilimsel teorinin önceki ile ilişkisi, jet motorlu bir uçağın pervaneli olan selefleriyle olan ilişkisi gibidir. Yeni teori, eskinin yerini alarak daha güçlü bir teori haline gelerek süreci yönetir.⁵³¹ Pozitivist bilim tarihi anlayışından farklı olarak Popper, bilimsel ilerlemeyi tarihsel bir zorunluluk olarak görmemektedir. O, bilimin korunması ve sürdürülmesi için daha farklı bir yol önerir. Buna göre bilim tarihi

⁵²⁹ Kabadayı, ““Bilim” Tasarımlarının Kısa Tarihi”, s. 3.

⁵³⁰ Smithurst, “Popper and the Scepticisms of Evolutionary Epistemology, or, What Were Human Begins Made For?”, s. 210.

⁵³¹ John Watkins, “Popper and Darwinism”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O'Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 193.

disiplini, eleştirel rasyonalizmin gereği olarak dinamik bir süreçte sürekli problem test eden, çözüm öneren ve yeni problemlerle sürekli bir alternatif yaratan konumda olmalıdır.⁵³² Fakat George Sarton’a göre bilim tarihi Popper’ın iddia ettiği şekilde değil, Ayer ve diğer mantıkçı pozitivistlerin öne sürdüğü şekilde ilerlemesini sürdürmektedir. Dolayısıyla bilim tarihinin pozitivist olarak ilerleyen bir disiplin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Pozitivist bilgi kuramını temel alarak, bilimin birikerek ilerleyen tek insan faaliyeti olduğu fikri temelinde bilim tarihi disiplini, pozitivist bilim projesinin bir parçası ya da sonucu olarak kendini göstermektedir.⁵³³ Sarton’a göre pozitivist bilimin zaferi felsefeden ziyade bilimin bir başarısı olarak görülür. Buna göre pek çok kişi felsefenin bilime dahil edileceğini düşündü. Bu tür abartmalar felsefenin tarihsel, bağımsız ve öncü rolünün göz ardı edildiği gerekçesiyle tepkilere neden olmuştur.⁵³⁴ Sarton burada isim vermeden mantıkçı pozitivistlerin felsefenin bilimin hizmetkârı olarak görülmesi anlayışını eleştirmektedir. Çünkü Sarton’a göre felsefe, bilimin içinde eritilebilecek ya da salt bilimin mantığı haline getirilebilecek bir disiplin değildir.

Sarton’a göre bilim tarihi eğer felsefî bir perspektifle yorumlanıp anlaşılabilirse ufkumuzu, entelektüel ve ahlaki standartlarımızı yükselterek insanı ve doğayı kavrayışımızı derinleştirecektir.⁵³⁵ Sarton’a göre bilim insanı ile filozof arasında en doğal çizgi ve en iyi sentez aracı bilim tarihidir.⁵³⁶

Bilim tarihi disiplini, pozitivist tasarıma uygun bir şekilde bilimi anlama ve açıklama çabası güderken, bu çabayı bilimin ürünlerinin tarihselliği çerçevesinde değerlendirir. Bu çerçevede mantıkçı pozitivist bilimin sınırlandırma kriterine yönelik tartışmasına ilave olarak bilimin ilerlemesi düşüncesini tarihsel bir gelişim seyri üzerinden tespit etmeye çalışır. Böylelikle bilim tarihi, bilimin gelişimsel tarihi ile ilerleme tarihini kapsayan bir tarih araştırmasıdır.⁵³⁷

⁵³² Ömer Faik Anlı, “Pozitivist Bilim Tarihi Disiplinine ve Poppercı Bilim Tarihinin Olanaklılığına Dair Epistemolojik Bir İnceleme”, *Dört Öge*, Yıl 4, Sayı 8, 2015, s. 138-139.

⁵³³ A.g.m., s. 121.

⁵³⁴ George Sarton, “The History of Science”, *The Monist*, Vol. 26, No. 3, 1916, s. 328.

⁵³⁵ Sarton, “The History of Science”, s. 357.

⁵³⁶ A.g.m., s. 330.

⁵³⁷ Ömer Faik Anlı, *Bilim Savaşları (Modern Bilim İmgesinin Dönüşümü)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016, s. 285-286.

Bilim tarihinin metodu bilimsel ve tarihsel metotların birleşiminden oluşur. Tarihsel ve bilimsel bilginin tam olarak birleştirildiğinde insan ve doğa hakkında bilgimizin tam olabileceği iddia edilebilir. Bu yapının temel taşı ise bilim tarihidir.⁵³⁸ George Sarton'un kurucusu olduğu bilim tarihi disiplini en nihayetinde tamamlanmamış bir proje olan mantıkçı pozitivistizmin farklı bir versiyonda devamı olarak düşünülebilir. Ancak bu versiyon Karl Popper'ın düşüncelere çok uygun bir konumda değildir. Zira bilim tarihi tümevarımı ve pozitivistizmi benimseyen, Popper'ın iddialarından uzak bir disiplin olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Bu bağlamda George Sarton'un bilim tarihini nasıl tasavvur ettiği konumuz açısından önem taşımaktadır.

Bilim tarihi, önceleri belirli alanların tarihlerinin yazımı olarak ortaya çıkmış olsa da daha sonraları interdisipliner bir kimlik kazanmıştır. Modern bilimin başarılarının açıklanarak diğer tüm alanlarla entegre edilmesi ve bunun bir model olarak sunulması bilim tarihinin önemli başarılarından. Comte'un pozitif evre olarak isimlendirdiği pozitif aşama ile bilim tarihi güç kazanmış ve pozitivistizm ile bütünleşmiştir.⁵³⁹

Sarton, Fransa'da Auguste Comte ve İngiltere'de Herbert Spencer tarafından temsil edilen pozitivist okuldan söz eder. Pozitivist fikirlerin artık daha popüler olduğunu ve daha iyi anlaşıldığını düşünmektedir. Sarton'a göre bilimin ilerlemesi pozitivistizmin tüm meyvesini vermesinin bir sonucu olarak düşünülmelidir.⁵⁴⁰ Diğer tarihlerden farklı olarak bilim tarihi ilk çalışmalarından son çalışmalarına kadar sürekli birbirine bağlı bir zincirdir. Bu bağlamda bilim tarihi için bilimsel bilginin ilerlemeci rolü hayati bir önemdedir.⁵⁴¹ Mantıkçı pozitivistlere göre de doğa birlik ve bütünlük içerisindedir. Bu birlik ve bütünlük mantıksal ve anlamsal olarak birbirini tamamlar. Buna göre mantıkçı pozitivistler açısından da bilim, birikimsel olarak ilerler.⁵⁴² Ancak mantıkçı pozitivistler benzer tüm konularda hemfikir değildir.

⁵³⁸ George Sarton, "Introduction to the History and Philosophy of Science (Preliminary Note), *Isis*, Vol. 4, No. 1, 1921, s. 24-25.

⁵³⁹ Anlı, "Pozitivist Bilim Tarihi Disiplinine ve Poppercı Bilim Tarihinin Olanaklılığına Dair Epistemolojik Bir İnceleme", s. 116.

⁵⁴⁰ Sarton, "The History of Science", s. 327.

⁵⁴¹ Anlı, "Pozitivist Bilim Tarihi Disiplinine ve Poppercı Bilim Tarihinin Olanaklılığına Dair Epistemolojik Bir İnceleme", s. 127-128.

⁵⁴² Ercan Salgar, "Bilimsel İlerleme Nedir?", *Felsefe Dünyası*, Sayı 62, 2015, s. 238.

Sarton’a göre pozitivistlerin kendi aralarında tam bir fikir birliğine varamamasının temel nedeni entelektüel ihtiyaçların karmaşıklığında yatmaktadır. Bu ihtiyaçlar pratik, faydacı, teorik, estetik nitelikte olabilir. Bunların temelinde ise devamlı değişen hayatın yarattığı problemlerin karmaşıklığı vardır. Kendi doğamızda ve nesnelerin doğasında yatan bu sebepler beraberinde uzlaştırılmaz bakış açılarını getirmektedir. Sayılan sebeplerden ötürü insan düşüncesi sürekli bir çatışma halindedir. Bu durumun tabii bir sonucu olarak günümüzün bilim insanları ve filozofları bilimin genel eğilimlerinin ve temel ilkelerinin sürekli olarak ayıklanmasını, eleştirilmesini ve eldeki verilerin daha iyi ifade edilmesini isterler.⁵⁴³ Ancak bunu yaparken daha esnek bir yaklaşımla hareket edilmesi gerektiğini Sarton şu şekilde ifade eder:

(...) Günümüzün felsefi bilim adamının tutumu, bir asır önceki pozitivistinkinden önemli ölçüde farklıdır. Hâlâ pozitivistizmdir, çünkü olumlu olarak bildiğimiz şeyleri diğerlerinden çok keskin bir şekilde ayırmak ve felsefemizi öncelikle onlar üzerine inşa etmek için sürekli çaba sarf edilir, ancak daha fazla alçakgönüllülük ve merhametle yumuşatılmış bir pozitivistizmdir.⁵⁴⁴

Sarton’a göre büyük filozoflar, bilimin ilerlemesine büyük oranda etki etmişlerdir. Platon, Aristoteles, Descartes, Leibniz, Kant her ne kadar yaratıcı birer bilim insanı kategorisinde değerlendirilmese de onların bilimsel bilgiye sahip olduğunu biliyoruz. Çalışmalarında sürekli olarak bilim-felsefe arasında bir fikir akışı gözlenmektedir. Bilimin gelişiminin sürdürülmesi felsefi atmosferle doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple Sarton’a göre felsefe tarihçilerinin ve felsefe tarihi okuyanların bilim tarihini bilmeleri gerekmektedir.⁵⁴⁵ O halde bilim tarihi özünde nedir? Neye hizmet eder? Amacı nedir?

Bilim tarihi, tıpkı bir bitkinin veya hayvanın gelişiminin incelenmesinde olduğu gibi bilimin doğumundan itibaren tüm gelişiminin incelenmesidir. Bilimleri kırmızı çizgilerle birbirinden ayırmak pek mümkün görünmediği için tüm bilimlerin gelişimi birlikte incelenmelidir.⁵⁴⁶ Sarton’a göre bilim tarihinin amacı, bilimsel gerçeklerin ve fikirlerin doğuşunu ve ilerleyişini gözler önüne sererek bu süreçteki etkileşimlerin

⁵⁴³ Sarton, “The History of Science”, s. 328-329.

⁵⁴⁴ George Sarton, “The New Humanism”, *Isis*, Vol. 6, No 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1924, s. 21.

⁵⁴⁵ Sarton, “The History of Science”, s. 325.

⁵⁴⁶ A.g.m., s. 321-322.

hesaba katılmasıdır.⁵⁴⁷ Dolayısıyla bilimin amacı bu etkileşimlerin saptanmasını ve açıklamasını ifade eder. Bu amaç tüm filozoflarda, tarihçilerde, bilim insanlarında aynıdır. Bu amaca göre deneyim verileri açıklanarak genelleştirilmeye, derinleştirilmeye, basitleştirilmeye çalışılmaktadır.⁵⁴⁸ Sarton'a göre bilim tarihi, en güvenli ve eksiksiz olan bilimsel ve tarihsel bilgiye dayanmaktadır. Bilim tarihinin temelleri sağlam bir şekilde hizmette bulunabilmesi için bu zemine ihtiyacı vardır.⁵⁴⁹

Sarton'a göre bilim tarihi, insan bilimlerinin temel bir kısmıdır. Bilim tarihinin bilim olarak sınıflandırılmasının en önemli fonksiyonu, objektif bir bakış açısıyla bilgilerin sınıflandırılması ve düzenlenmesidir. Bu amaç her bir spesifik bilimden daha kapsamlı bir amacı ifade etmesi açısından önemlidir.⁵⁵⁰ Tek tek özel bilimlerin tarihi pek çok amaç için faydalı olsa da insanlığın ve bilginin gelişmesi için yetersiz kalmaktadır. Bilim tarihi, spesifik tüm bilimlerinin tarihlerinin yan yana gelmesinden ya da birleştirilmesinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Zira onun amacı bütün bilimlerin birbiriyle ilişkisini, amacını, yöntemini ve ortak çabalarını gözler önüne sermektir.⁵⁵¹ Bilim tarihi, tek tek özel bilimlerin bir üst yapılanması olarak değerlendirilebilir.

Bilim tarihi tek başına spesifik olarak bilime tam anlamıyla bir giriş değildir. Kestirme bir yolu olmayan bilimsel bilginin elde edilmesinin tek yolu sistematik olarak beynin ve ellerin çalışmasıdır.⁵⁵² “Bilim tarihi, bilimsel gerçeklerin ve fikirlerin sonsuz bir saflaştırılmasını gerçekleştiriyor. Onları [eldeki tüm verileri] derinleştirmemizi sağlar ki bu şüphesiz onları daha basit hale getirmenin en iyi yoludur. Bilim büyüdükçe ve karmaşıktıkça bu basitleştirme elbette daha da gerekli hale geliyor.”⁵⁵³ Bilim tarihi, insanı şeylerin evrimi ve sürekli dönüşümü fikirleriyle bizi tanıştırdığı için sıradan bir tarihten daha genel bir eğitimi kapsamaktadır. Sözü edilen dönüşümlerin doğasını anlamamıza yardım eden bilim tarihi, insanlığın başarılarını⁵⁵⁴ taktir edip gün

⁵⁴⁷ George Sarton, “The Teaching of the History of Science”, *The Scientific Monthly*, Vol .7, No. 3, 1918, s. 194.

⁵⁴⁸ Sarton, “The History of Science”, s. 324-328.

⁵⁴⁹ Sarton, “The Teaching of the History of Science”, s. 207.

⁵⁵⁰ George Sarton, *Bilim Tarihi Araştırmalarında Yöntem*, çev. Melek Dosay Gökdoğan, Remzi Demir, Yavuz Unat, Sercan Palavan, 2. Baskı, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2020. s. 156.

⁵⁵¹ A.g.e., s. 76-79.

⁵⁵² Sarton, “The Teaching of the History of Science”, s. 208.

⁵⁵³ Sarton, “The History of Science”, s. 350.

⁵⁵⁴ A.g.m., s. 353.

ışığa çıkarmaya çalışır. Yavuz Unat bilim tarihinin özünü iki cümlelik şu uzun paragrafıyla betimlemektedir:

Bilim tarihi, bilginin hangi aşamalardan geçerek bugün bilim dediğimiz bilgi türünün oluştuğunu, bilime ne gibi ve ne zamanlar katkılar yapıldığını konu edinen bir disiplindir. Bilim tarihi bu süreçte özellikle şu noktalara dikkatini yoğunlaştırmaktadır: Bilginin aşamalarını belirlemek, bilimsel kuramların doğuşunu ve gelişimini olgusal ve deneysel verilere dayanarak betimlemek, bir toplumun bilime ne zaman ve hangi durumlarda katkı yapabildiğini örneklerle ortaya koymak, bu katkılar yapılırken bilim adamlarının nasıl bir uğraş verdiklerini, kullandıkları yöntemleri, araç ve gereçleri göz önüne sermek, bilimin değerini ve önemini sorgulayarak, bilimsel etkinliği bütün yönleriyle tanımaya ve tanıtmaya çalışmak, elde edilen bilimsel sonuçların uygulamaya nasıl geçirildiklerini, bunların insan yaşamında ne gibi değişikliklere neden olduğunu incelemek, bir toplumun bilime katkı yapacak düzeye getirilebilmesi için neler yapılması gerektiğini somut örneklerle dayanarak göstermek.⁵⁵⁵

Barış adına dünyadaki her şeyden çok daha fazla katkı sağlayabilecek olan bilim, tüm ülkelerin, inançların en kapsamlı ve en yüksek zihinlerini bir arada tutan bir çimento gibidir. Çünkü dünya üzerindeki her millet diğerlerinin keşiflerinden faydalanır.⁵⁵⁶ Bilim tarihçiliğinin işleyişinde özünde bu fikir vardır. Bilim bilgisine sahip olmayan insanların çok ciddi hatalar yapması kaçınılmaz bir gerçektir.⁵⁵⁷ Bilim bilgisine sahip olmak bilimsel ruh taşımak demektir ve bu ruh felsefi zihniyetle de ilişkilendirilmelidir.

Bilimsel ruh hakikat sevgisidir.⁵⁵⁸ Bilimsel ruhun özü olan bilimsel eğitimin amacı ise kavranabilen tüm gerçeklere ulaşmanın yollarını araştırarak öğrenmek ve bu verileri paylaşmaya yönelik olmalıdır.⁵⁵⁹ Sarton, bilimsel bir eğitimin felsefi temellerine önem vermektedir. Ayer de tıpkı Sarton gibi felsefe ile bilimi ve bilim tarihini birbirleriyle bütünleştiren açıklamalar yapmaktadır.

Sarton'ın sözü edilen yaklaşımına paralel olarak Ayer'e göre insan bilgisini geliştirmek isteyen tüm filozoflar aynı zamanda bilim insanı olmalıdır ve bunu herkes kabul etmelidir.⁵⁶⁰ Filozofun bilimsel kavramları anlaması ve aydınlatması işlemi için

⁵⁵⁵ Yavut Unat, "Bilim Tarihi Disiplini ve Bilim Tarihine Farklı Yaklaşımlar", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 (Özel Sayı), 2021, s. ÖS1.

⁵⁵⁶ Sarton, "The History of Science", s. 358.

⁵⁵⁷ Sarton, "The Teaching of the History of Science", s. 198.

⁵⁵⁸ Sarton, "The New Humanism", s. 23.

⁵⁵⁹ A.g.m., s. 23.

⁵⁶⁰ Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, s. 129.

bilimden, bilim tarihinden, bilim tarihinin öğrenilmesinden ve öğretilmesinden anlaması gerekmektedir:

Günlük dilimizin yeterince çözümlenmiş olduğunu düşünen filozofun karşısındaki sorun, çağdaş bilimin kavramlarının aydınlatılması işidir. Fakat onun bunun başarabilmesi için, bilimden anlaması önemlidir. Eğer hiçbir bilimin önermelerini anlayabilecek durumda değilse, bilgimizin artmasında filozofun göreceği işleri yerine getiremez. Çünkü büyük bölümü aydınlatılmak zorunda olan simgeleri tanımlaması olanaksızdır.⁵⁶¹

Bilim tarihinin bilinmesi ve öğretilmesi için en az bir bilim alanına ayrıntılı olarak aşina olunmalı ve bu bilim de diğer bilim dallarıyla ilişkilendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında bilim tarihi insanlığın birleştirilmesi ve bilginin güçlendirilmesi adına en iyi seçeneklerden biridir. Bu sebeple bilim tarihinin öğretilmesi bulanık ve karmaşık olmaktan ziyade mümkün olduğu kadar somut, net ve anlaşılabilir olmalıdır. Bilim tarihini öğrenmek ve öğretmek isteyen herhangi birisi konuları basitleştirme ve anlaşılma konusunda oldukça iyi olmalı ve teknik ayrıntıları içeren konulardan uzak kalmalıdır.⁵⁶²

İnsanlığın en büyük başarılarından biri olarak değerlendirilebilecek olan bilim tarihi insan sevgisini ön plana çıkartır. Bu amaçla da hurafelerle, cehaletle, yalancı ve ikiyüzlülerle savaşı ve böylelikle G. Sarton bilim tarihini bunlara karşı mücadelenin bir tarihi olarak görmektedir.⁵⁶³ Bilim tarihçisi, tarih öncesi çağlardan günümüze kadarki olan tüm gelişmeleri dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm bilimsel ve teknik gelişmeleri dikkate alarak takip eder; bilim tarihçisi, bilimin sınırlarını tanır ve ayrıntıya girmez.⁵⁶⁴

Hiç kimse bilim insanlarına geçmişe saygı duyma, eldekilere alçak gönüllülükle davranma ve geleceğe güvenme ihtiyacını bilim tarihçisinden daha iyi bir şekilde öğretmez; kimse ona dürüstçe ve cesurca yolunu takip etme, kötülük ve acı çekme, onları hafifletmek için elinden geleni yapma, gerçeği bulma ve bu gerçeği duyurmak için daha fazla güç veremez.⁵⁶⁵

Gerçeği elde etmek için çabalayan bilim tarihçisi, bilginler gibi büyük keşifler yapmayı ummaz ve mümkün olduğu kadar kesin olmadıkça hiçbir şeyden emin olmaz.

⁵⁶¹ A.g.e., s. 129.

⁵⁶² Sarton, *Bilim Tarihi Araştırmalarında Yöntem*, s. 90-94.

⁵⁶³ A.g.e., s. 211-214.

⁵⁶⁴ A.g.e., s. 177.

⁵⁶⁵ A.g.e., s. 101.

Bilim tarihçisinin görevi bilimsel keşiflerin sebeplerini açıklayarak, öne çıkan şahsiyetlerin genel portrelerini çizerek onların hatırlanmasını ve önemini ortaya çıkarmaktır. Yaşamını alanına adan bilim tarihçisi, bu sebeple de derin ayrıntılara girmeyerek laboratuvar çalışmaları gibi bilimsel ayrıntılara fazla itibar etmez.⁵⁶⁶

Bilim tarihçisi, diğer tarihçilerden farklı olarak araştırmalarına insani değerleri de dahil ettiği için, bilim tarihçisi, bilim insanları ve hümanistler arasında bir çeşit arabulucu misyonu üstlenir ve bu vesile ile bilim tarihçisi insani başarıları değerlendirirken, doğa bilimleri ve insan bilimlerinin birbiri ile yakın ilişkisini görür.⁵⁶⁷ Bilim tarihçisi, bilim dallarının birbiri ile ilişkisini görerek çeşitliliğin ardındaki derin birliği görme ve gösterme fırsatına sahip bir niteliktedir. İnsanların en yüksek amacı gerçeği aramak olduğu düşünüldüğünde burada bilimin birliği hissi güçlenecek, dolayısıyla insanlık ve bilim arasında köprüler inşa edilmiş olacaktır. Evrenin sonsuz gizemi karşısında bilim tarihi, kibirden ve övünmeden uzak durarak, alçakgönüllülüğü öğretir.⁵⁶⁸ Çünkü bilim tarihi, insanlığın gelişimini betimleyebilecek olan tek tarihtir.⁵⁶⁹

Tüm insan fikirlerinin tarihi gibi bilim tarihi de inatçılığın, sorumsuz hayallerin ve hataların tarihidir. Oysaki aklın hakikatin genelleştirilebilir kanıtlarını aramak yerine mevcut teoriler, fikirler, gelenekler arasında eleştirel bir ilişki kurmak ve onları kendi keşfettiklerimizle test edip hataları ortadan kaldırmak daha isabetlidir. Popper’a göre bilim, çürütülemez gerçeklere sahip olmak değil, ısrarlı bir şekilde eleştirel hakikat arayışıdır. Bu durumda yapılması gereken şey tüm bilginin insana ait olduğunu kabul ederek nihai bilgi kaynakları fikrinden vazgeçilmesidir.⁵⁷⁰ Popper’a göre bu fikrin temelinde gelenekselci anlayışlar yatmaktadır: “Geleneksel empirist epistemoloji ve geleneksel bilim tarihçiliği, bilimin gözlemden başladığı ve ardından yavaş yavaş ihtiyatlı bir şekilde teorilere ilerlediğini söyleyen mitten hâlâ derinden etkilenmektedir.”⁵⁷¹

Dünyadaki belirli olay ve gerçeklerden yola çıkarak bilim insanlarının genelleştirilebilir doğa yasalarına varma çabaları Popper’a göre yanlış ve beyhude bir

⁵⁶⁶ A.g.e., s. 147-158.

⁵⁶⁷ A.g.e., s. 154-155.

⁵⁶⁸ A.g.e., s. 98-100.

⁵⁶⁹ A.g.e., s. 163.

⁵⁷⁰ Parvin, *Karl Popper*, p. 47-48.

⁵⁷¹ Popper, “The Pre-Socratics and the Rationalist Tradition”, p. 151.

çabadır. O, geliştirilen teorilerin bilimsel olarak kanıtlanamayacağı sonucuna vardı. Bir teorinin doğrulanamayacağının farkında varılması önemlidir. Teoriler sadece yanlışlanabilir. Teorinin yanlış olduğunun kanıtlanması bilgiye gerçek bir katkı sunmak anlamına gelmektedir. Popper’a göre teorilerin çürütülmesi bilimsel bilgede gerçek ilerlemeyi temsil eden değer verilmesi ve kutlanması gereken önemli bir olaydır.⁵⁷² Popper iddia ettikleriyle bilim tarihinin gidişatının çelişmediği kanaatindedir.

Popper, kendi öğretilerinin bilim tarihinin iddialarıyla çürütüldüğü savına katılmaz. Çünkü kendi çürütme teorilerinin bilim tarihçileri tarafından oldukça ilgi çekici olduğunu düşünmüştür. Böylelikle bilim tarihçileri, tarihi yeniden gözden geçirme çabasına girişmişlerdir. Zira bilim tarihçilerinin de tıpkı kendisi gibi daha iyi açıklamalar peşinde koştuğunu ve dolayısıyla bilimin amacı konusunda hemfikir olduklarını belirtmiştir. Ancak daha sonraları Popper, bilim tarihini sistematik olarak inceleyecek çok fazla zamanı olmadığını söyleyerek kendisinin bir bilim tarihçisi gibi davranmadığını itiraf etmiştir. Ancak tarihsel olarak bilimin empirik çürütmeyi kabul ettiğinde bir bilim olabileceğini savunma eğilimindedir.⁵⁷³ Yine de o, bilim tarihine kendi bilim teorisinden daha fazla destek olacak ve onun gelişimine yardımcı olacak bir başka teorinin olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

Benim bilim teorim (...) tarihsel bir teori olmayı ya da tarihsel ya da diğer empirik gerçeklerle desteklenen bir teori olmayı amaçlamamıştı. Yine de bilim tarihine, onu takip eden devrimci ama yine de muhafazakâr yeniden insanın izlediği çürütme kuramı kadar çok ışık tutabilecek başka bir bilim kuramı olup olmadığından şüpheliyim.⁵⁷⁴

Popper’ın kendi yaşadığı dönemde ve yüzyılda daha fazla itibar gördüğü söylenebilir. Onun yirminci yüzyılda en etkili ve önemli felsefeci olduğu fikrini benimseyenler olsa da ölümünden sonra fazla etkili olmadığı söylenebilir. Demode olduğu düşüncesinden hareketle, yirmi birinci yüzyılın ikinci on yılında alana katkısının çok düşük seviyelerde olduğu ileri sürülebilir. Günümüzde bilim tarihi ve felsefesinin uzmanlaşmaya doğru gitmesi Popper’ın düşüncelerinin önemini azaltan faktörlerden biri olmuştur.⁵⁷⁵

⁵⁷² Parvin, *Karl Popper*, p. 37.

⁵⁷³ Popper, *Realism and the Aim of Science*, s. XXV-XXVI.

⁵⁷⁴ A.g.e., s. XXXI.

⁵⁷⁵ Maxwell, *Karl Popper, Science and Enlightenment*, s. 37-38.

SONUÇ

Mantıkçı pozitivistizmin önemli temsilcilerinden biri olan Alfred Jules Ayer'in temel amaçlarından biri bilim olan ile olmayana birbirinden ayırt edebilecek bir kriter bulmaktır. Bu kriter arayışı ile birlikte aynı zamanda bilgiye de bir sınırlandırma getirmiş olacaktır. Ayer'e göre mantıkçı pozitivistizmin en önemli özelliklerinden biri metafiziğe karşı bir tutum almış olmasıdır. Metafizik ilk kez mantıkçı pozitivistler tarafından reddedilmemiştir. Benzer düşüncüyü daha hafifletilmiş bir düzeyde Kant, o dönemden yaklaşık yüz elli yıl önce öne sürmüştür. O, fenomenler dünyasının dışında kalan bilgilerin teorik akıl sahnesindeki imkansızlığını iddia etmiştir. Kant ile başlatılan bu girişim Ayer'in çabalarıyla daha radikal bir hâl alarak devam etmiştir.

Bilimsel yöntemlerle ulaşılamayan varsayım, ilke, sonuç ve genellemeler edinme uğraşısı olan metafizik, Viyana Çevresi üyeleri tarafından yirminci yüzyılda şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Öyle ki Çevre'nin metafiziğe karşı en ciddi ve sert eleştiriler yöneltti bir grup olduğu çoğunluk tarafından kabul görmüştür.

Ayer'e göre bilimler yalnızca görünüşlerle ilgilenirken, metafizikçiler bu görünüşlerin ötesine geçerek onun arkasında yatan gerçekliklere ulaşmaya çalışır. Benzer düşüncüyü Carnap da paylaşmıştır. Carnap'a göre metafizik, empirik bilimlerin edinemeyeceği bilgi türlerini arayıp bularak bunları birer dizge haline getirmeye çalışmaktır. Carnap, metafizikçileri müzik yeteneğinden yoksun müzisyenlere benzetirken Ayer ise onları filozof kılığına girmiş edebiyat sanatçıları olarak niteler.

Viyana Çevresi'nin en önemli karakteristiği metafizik karşıtı bir tutum sergilemesidir. Bununla bağlantılı olarak doğrulanabilirlik ilkesini anlamlı olmanın kriteri olarak tasavvur etmişlerdir. Ayer için metafiziğin elimine edilmesi ile doğrulamacı proje birbirine paralel şekilde yol almaktadır. Doğrulanabilirlik kriterinin savunulamayacağına dair pek çok sağlam argüman bulunsa da Ayer'in bu kriteri savunmaya yönelik girişimleri onun empirizminin mantıksal bir tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Kaldı ki diğer mantıkçı pozitivistler de kendilerini bu ilkenin doğrulanabilmesine adanmışlardır.

Vienna Çevresi'nin temel amacı şudur: Felsefeyi bilimle eşleştirerek, bu eşleştirmenin bir sonucu olarak felsefenin tabiatını, işlevini felsefe ile bilim arasındaki çatışmaları ortadan kaldıracak şekilde hem felsefeyi hem de bu ilişkiyi yeniden tanımlamaktadır. Felsefenin bilimle rekabet etmemesi adına, felsefenin işlevini bilimin kısıtlamalarına uygun duruma getirme kaygısı vardır. Ayer'in ve genel olarak diğer mantıkçı pozitivistlerin programına göre felsefenin işlevini hiçbir bilimle karıştırılmadan ve karşılaştırılmadan insan bilgisinde önemli rolü koruyacak şekilde radikal olarak revize etmektir. Ancak durum sanıldığı gibi olmamış ve felsefe, bilimin mantığı olarak benimsenmiş ve bilimin içinde eritilmiştir.

Mantıkçı pozitivist düşünörlere göre geleneksel felsefe anlayışlarından uzak durması gereken felsefe, kendi varoluşunu haklı kılmak istiyorsa metafiziğin kafa karışıklığına giden yolunu izlemektense, tüm enerjisini bilimsel çabalara harcamalıdır. Bilimlerin kraliçesi olma gibi iddiaları bırakıp bilimin hizmetkârı ya da yol arkadaşı pozisyonunda olmalıdır. Bilimin hizmetçisi olarak düşünölen felsefenin görevi dünyanın betimlemekten ziyade bilimin kavramlarını analiz ederek onları açıklığa kavuşturmaktır. Dolayısıyla felsefe, bilimlerin kendi iç işlemlerinin mantıksal tutarlılık bakımından denetlenmesine indirgenmiştir.

Ayer, felsefenin empirik meselelerle ilgilenmediğine işaret ederek bu meselelerle bilimlerin ilgilendiğini söyler. Aynı zamanda felsefenin spekülâtif gerçeklerle veya *arkhe* arayışları ile de ilgilenmediğini öne sürer. Çünkü ona göre bu tip araştırmalar genellikle sonuçsuz çabalardır. O, felsefi araştırmalardaki zorluğun önemli bir bölümünün dilbilimsel problemleri olgusal dilde yazma ya da değerlendirme eğiliminden kaynaklandığını iddia etmektedir. Ona göre felsefenin önermeleri karakter açısından olgusal değil, dilbilimseldir. Bu durum felsefenin, bilimin ya da mantığın bir bölümü olarak görölmesinin bir sonucudur. Ayer'in bu fikirlerinin sonucu olarak, felsefe tarihindeki birçok pozisyonun yanlış, spekülâtif ya da metafizik olduğu gerekçesiyle reddedilmesine sebep olmaktadır.

Ayer'e göre felsefe önermeleri olgusal değil analitik olan önermelerdir. Felsefe, bilimlerin mantıksal bağlantılarını ortaya koymaya çalıştığı için mantığın bir bölümü olarak görölmelidir. Örneğin; kavramların kullanımı, akıl yürütme yöntemleri ve bunlara dair standartlar oluşturmak felsefenin işidir. Ona göre felsefe, bu kriterleri gün

yüzüne çıkardığında potansiyelini ortaya koymuş olacaktır. Ayer'e göre bu durum ve felsefenin analitik bir faaliyet olması felsefenin özüne aykırı bir durum değildir. Felsefenin fonksiyonunu izah ederken amacının dükkânı kapatmak olmadığını da ilave eder. Ayer'e göre felsefe, entelektüel keşfi açıklayan üst türden bir bilgi değildir. Felsefe, dilsel karışıklar yoluyla oluşan problemleri ortaya çıkarma ve onları çözme derdindedir.

Tüm Viyana Çevresi üyeleri felsefenin bilimsel olması gerektiği yönünde hemfikirdirler. Buna göre felsefe kesin bir açıklık ve inandırıcı argümanlarla hareket ederek bilimsel düşüncenin gerekliliklerine tabi olmalıdır. Dogmatik iddia ve spekülasyonlara yer vermemelidir. Ayer'e göre felsefe bir öğreti olmaktan ziyade bir etkinliktir. Bu etkinlik bir kanıt arama etkinliğidir. Bu durum doğrulama arayışı ile de bağdaştırılabilir. Buradan çıkan sonuca göre felsefenin geçerli sebepleri araştırmaya yönelik bir ispat çalışması olduğu söylenebilir. Öyle anlaşılmaktadır ki Ayer'a göre bu ispat çalışması felsefi çözümleme yapmak anlamına gelmektedir.

Ayer'e göre felsefi çözümleme yapmanın özelliklerinden biri tanımlarla uğraşmaktır. Çünkü bu durum felsefenin görevidir. Ayer bu sözünü ettiği tanımları ikiye ayırarak inceler. Bunlardan biri *belirtik (explicit)* ve diğeri de *kullanımdaki (in use)* tanımlardır. Belirtik tanımdan kastı eş anlamlı ya da yakın anlamlı sözcüklerin belirlenmesi ile ilgiliyken kullanımdaki tanım ise eşdeğer cümlelere çeviri anlamını taşımaktadır. Ayer, yapılan işin kelime kelime sözcüklerin eş anlamlısını bulan bir sözlük derlemek olmadığını vurgular. Bu sebeple o, kelimelerden ziyade cümleler üzerinde durmaktadır. Felsefi tanımların amacı iyi anlaşılmayanları ya da iyi ifade edilmeyenleri düzelterek onları aydınlığa kavuşturmadır.

Ayer çağdaş filozofları ikiye ayırır: Papazlar ve kalfalar. Papazlar sınıfı, felsefe ile bilimleri rekabete sokan sınıftır. Bu sınıftakilerin amacı metafizik bir sistem kurmadır. Ayer'e göre felsefe tarihi önemli ölçüde papazların geçit töreninden ibarettir. Kalfalar sınıfı ise felsefe ile bilimi rekabete sokmayan ve sistem kurmaya girişmeyen sınıfı temsil eder. Bu sınıfta bilimsel yöntemler kullanılarak dünyanın nasıl bir yer olduğu, nihai gerçeklik arayışına girmeden, tespit edilmeye çalışılır. Ayer'e göre felsefe tarihi papazların geçit töreninden ibaret olsa da İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde kalfaların hâkim olduğu görülecektir. Papazların olduğu sınıfta yaratıcı edebiyat ön

planda iken kalfaların olduğu sınıfta ise felsefenin bilimle entegre olması ve bilimsel yöntem ön plandadır.

Ayer'e göre bilim olan ile olmayan arasındaki ayrımı netleştiren kriter doğrulanabilirlik ilkesidir. Bu ilke bir standart arama çabasıdır. Anlamsız ifadeler sınıfı için tasarlanan doğrulama ilkesine yönelik iki soru sorulabilir. Birincisi: İfade, tanımı gereği doğru mudur? İkincisi: İfade, ilke(sel) olarak doğrulanabilir mi? Tanımı gereği doğru olan ve ilke olarak doğrulanabilen ifadeler anlamlıdır. Ayer, pratikte doğrulanabilirlik ile prensipte doğrulanabilirlik arasındaki ayrımı önem verir. Hatta bu ayrım onu diğer mantıkçı pozitivistlerden ayıran önemli özelliklerden biridir. Böylelikle o, doğrulanabilirlik ilkesine daha özgür bir hareket alanı tanıyarak bu ilkeye esneklik payı kazandırmak istemiştir.

Ayer'in kendine has özelliklerinden biri doğrulanabilirliği ilke(sel) olarak ve kılıfsal olarak doğrulanabilirlik şeklinde bir ayrımı gitmesidir. Kılıfsal olarak doğrulama gözlem vasıtasıyla gerçekleşirken; ilkesel olarak doğrulama ise doğrudan gözlem yapmadan bir nevi dolaylı gözlem yaparak ve akıl yürütme yöntemini kullanarak doğrulama şeklindedir.

Ayer doğrulanabilirlik konusunda bir ayrım daha yapar. Bunlar güçlü ve zayıf anlamda doğrulanabilirliktir. İfadelerin doğruluğu deneyle tespit edilebiliyorsa güçlü anlamda doğrulanabilirdir. Ancak o ihtimali anlamda doğrulanabiliyorsa bu da zayıf anlamda doğrulanabilirdir.

Ayer'in kendine has özelliklerinden bir diğeri de doğrulanabilirlik ilkesinin önermelere değil de anlamlı olsun ya da olmasın tüm cümlelere uygulanabilir olması gerektiğini düşünmesidir. "Bildirim" kelimesini kullanarak, her cümlemin bir bildirimi olmasından hareket eder. Önergeler öbeğini, bildirim öbeğinin bir alt kümesi olarak kabul edilmesini önerir. Önergeleri anlamlı bildirimler ortaya koyarken bildirimler anlamlı ya da anlamsız olabilir. Ayer bu manevrası ile doğrulanabilirlik ilkesinin hareket alanını genişletmeyi amaçlamıştır. Ona göre doğrulanabilirlik ilkesi sözünü ettiği bildirimleri de kapsayacak şekilde genişleterek düşünölmelidir.

Ayer'in doğrulanabilirlik problemi karşısında yaptığı tüm ayırım ve açıklamaları onun kesin olarak doğrulanabilirliğin mümkün olmadığını bilmesinden kaynaklanmaktadır. O, bu probleme kendi bakış açısından çözüm önerileri sunarak bu problemi yumuşatmaya çalışmaktadır. Ayer'e göre doğrulanabilirlik ilkesi bir açıklığa kavuşturma ilkesi gibi bir konumdadır. Böylelikle ifadelerin anlamının ötesinde kavramların da anlamı açıklığa kavuşturulacaktır.

Ayer'e göre ilkesel olarak mantıkçı pozitivistin ruhu doğru olsa da doğrulanabilirlik ilkesi hiçbir zaman tam anlamı ile formüle edilememiştir. Viyana Çevresi'nin "tamamlanmamış bir proje" olarak nitelendirilmesinin altında yatan sebep bu ilkenin formüle edilememesinde aranabilir. Tamamlanmamış bir projeyi temsil eden Viyana Çevresi'nin çalışmaları savaşlar, cinayetler (örneğin Schlick'in öldürülmesi), siyaset gibi dış faktörler sebebiyle çalışmaların aniden yarıda kesilmesine sebep olmuştur. Eğer çalışmalara devam edilebilseydi daha nice çözüm önerilerinin sunulacağından hiç şüphe yoktur.

Mantıkçı pozitivistin sınır çizme ölçütünde anlamlı olan ile olmayan birbirinden ayrılmaya çalışıldı. Popper'ın sınır çizme sorununa karşı bakışı ise mantıkçı pozitivistlerden farklıydı. Ona göre herhangi bir kriter, teorileri anlamlı kılmaya yetmeyecektir. Dolayısıyla hangi kriter benimsenirse benimsensin teoriler anlamsız olarak kalmaya devam edecektir. Fakat yine de Popper'a göre bilimsel olmayan metafizik teoriler ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir olsa da yine de tamamen anlamlı olabilir. Bu nedenle Popper, bir sınır belirleme kriteri için anlamlılığın ön planda olmasını doğru bulmaz. Bu bağlamda Popper, Viyana Çevresi'nin anlamlandırma temelli sınırlandırma kriterini kabul etmemektedir.

Wittgenstein'ı ilham alan pozitivistler doğrulanabilirlik ilkesini benimsediler ve bunu "anamlılık" ile ilişkilendirdiler. Buna göre bir iddia empirik olarak doğrulanabilirse anlamlıdır. Bu işlemlerde metafiziksel iddialar doğrulanamadıkları için devre dışı bırakılmıştır. Popper ise mantıkçı pozitivistlerden farklı bir çizgiyi benimseyerek metafiziksel iddiaların da anlamlı olabileceğini öne sürmüştür.

Popper, mantıkçı pozitivistleri bir anlam kriteri yaratma çabalarından ötürü eleştirmiştir. Çünkü ona göre bu anlam kriteri yaratma çabaları onları sağır ve kör

yapmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak derinliği olmayan yüzeysel bir bakış açısı ile sınırlanmak zorunda kalmışlardır. Popper'a göre anlam, çoğu zaman kişiden kişiye farklılık gösteren bir özellik sergilemektedir. Farklılıkların altında yatan temel kırılma noktası bu problemdir. Çünkü mantıkçı pozitivistlere göre anlamın göreceli bir yapısı yoktur. Demarcation probleminde anlamlılığın ön planda olması Popper'a göre tam bir fiyaskodur.

Popper, mantıkçı pozitivistlerin bilim ve felsefenin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğuna katılmaktadır. Ayrıca mantıkçı pozitivistlerin rasyonalite, akla ve entelektüel araştırmaya bağlılığını da taktir etmiştir. Fakat mantıkçı pozitivistizmin resmî bir muhalifi olan Karl Popper, kendi deyişiyle, mantıkçı pozitivistizmi farkında olmadan kendisi yok etmiştir. Metafiziğe karşı daha ılımlı bir tutum takınarak bilim karşıtı argümanlara da yer verilmesi gerektiğini düşünmüştür.

Popper bilim ile metafizik arasında sınır belirleme ölçütü olarak anlam kriterinin alınmaması gerektiğini düşünmüştür. Başka bir deyişle, anlamlılık esas alınarak bilim ve metafizik arasında bir sınır belirleme kriteri oluşturulamayacağını iddia etmektedir. Hem bilimde hem de metafizikte anlamlı teoriler bulunabileceği gerekçesiyle anlamlılığa dayalı bir ayrımın ya da ölçütün belirlenemeyeceğini savunmuştur. Bir sınır belirleme kriteri olarak yanlışlanabilirlik benimsenmeli ve empirik teorilerin karakteristiği olarak değerlendirilmelidir. Popper'ın bilim anlayışının temelinde bu düşünce vardır.

Ayer, doğrulanabilirlik kriterini bir anlam belirleme kriteri olarak ele alırken Popper yanlışlanabilirlik kriterini bir sınır belirleme kriteri olarak ele almıştır. Fakat Ayer'e göre Popper'ın bu planından hiçbir şey elde edilemez; bundan ancak kafa karışıklığı çıkabilir. Çünkü Ayer'e göre doğrulanamayan ifadeler yanlışlanamaz da. Popper ise Ayer'in bu fikrine kesinlikle katılmamaktadır.

Popper'a yöneltilen en önemli eleştirilerden biri onun doğrulanabilirlik yerine yanlışlamacılığı getirme çabası yönündeki eleştiridir. Oysa Popper *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* adlı kitabında öyle bir amacının olmadığını belirtmiştir. Çünkü o, anlamlılık değil, sınırlandırma üzerinde durmaktadır. Mantıkçı pozitivistler bu ayrımı tam olarak anlayabilmiş değildir. Popper'ın asıl eleştirilerini yöneltmek istediği kişi

Viyana Çevresi'nin temelini oluşturan Wittgenstein'dır. Ancak bu durum Popper tarafından yeterli bir açıklıkla dile getirilmediğinden yorumcular tarafından genellikle göz ardı edilmiştir.

Popper'ın '*demarcation*' problemi için çözüm önerisi yanlışlanabilirliktir. Ancak yanlışlanabilirlik bir sınırlandırma kriteri olarak düşünülmelidir. Tümevarımsal mantık tutarsızlıklara sebep olacağından tümdengelimsel mantık benimsenmelidir. Bir sınırlandırma ölçütü olarak anlamlılık dogmasının benimsenmesi yerine yanlışlanabilirliğin benimsenmesi *demarcation* problemine bir ışık tutabilir. Üstelik yanlışlanabilirlik, doğrulanabilirliğe göre daha basit bir yöntemdir. Zira tam manası ile doğrulanabilirlikten bahsedilemezken yanlışlanabilirlikten bahsedilebilir. Bir tane aksi bir örneğin gösterilmesi yeterli olacaktır. Popper'ın tezine göre bilimsel teoriler hiçbir zaman kesin olarak doğrulanamaz. Popper'ın ana temalarından biri hiçbir teorelin bilimsel kanıtlar tarafından doğru olduğunu gerektirmemesi, aksine yanlış olmasını gerektirebilmesidir. Örneğin hiçbir beyaz kuğu tüm kuğuların beyaz olduğu hipotezinin doğru olduğunu göstermez. Fakat tek bir tane siyah kuğu, hipotezin yanlış olduğunu gösterebilir.

Popper'a göre bilimlerden çok da farklı olarak düşünölemeyen felsefe, bir sınır belirleme (*demarcation*) bilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefe ve bilim tarihi bu probleme ışık tutacaktır. Zira bu problem, bilim felsefesinin problemlerine bir anahtar olabilecek mahiyettedir. *Demarcation* probleminin çözölmesinde felsefenin yanında neden bilim tarihi de rol almaktadır? diye bir soru sorulabilir. Bu sorunun cevabı Popper'a göre tarihi, insan düşöncesinin ve bilgisinin en önemli alanı olarak görmesinde yatmaktadır. Bu tarih bilgisini din, felsefe ve bilim tarihi olarak ayırır.

Popper'a göre felsefe, bir problemler yumağıdır. Tıpkı hayat gibi felsefe de ona göre problem çözmekten ibarettir. Her insanın birer filozof ve de birer problem çözücü olduğunu düşünür. Felsefenin temel görevi eleştirel olmasıdır. Bu bağlamda felsefe Wittgenstein ve Viyana Çevresi üyelerinin iddia ettikleri gibi birer dil çözümlemesi değildir. Popper'a göre anlamın peşinden koşulmasından ziyade kuramın peşinde koşulmalıdır. Dolayısıyla bu anlamda Popper, anlamın ve anlamlılığın içini büyük oranda boşaltmıştır.

Popper'a göre sınır belirleme problemi hem bilgi teorisinin hem de felsefenin en önemli problemlerinden biridir. Fakat o, sınır belirlenirken ifadeleri bilimsel ve metafizik olarak ayırmanın yanlış bir ayrım olduğu kanısındadır. Popper'a göre Viyana Çevresi'nin Demarcation problemi konusunda başarılı olamamasının en büyük sebebi bilim ile metafizik arasında keskin bir sınır arama çabasında yatmaktadır. Buna bağlı olarak doğrulanabilirlik ilkesi ve tümevarım problemi de olumlu olarak sonuçlanmamıştır. Çünkü Popper'a göre metafiziğin dışlanması bilimsel teorilerin de dışlanması anlamına gelmektedir. Popper'ın epistemolojisi, Viyana Çevresi'ne bir alternatif sunan radikal anti-pozitivist eğilimlere sahiptir.

Viyana Çevresi düşünürlerinin aksine Popper, metafiziğin elenmesi gerektiğini düşünmez. Çünkü ona göre bilim, her zaman metafizik fikirlerden etkilenmiştir. Üstelik bilimin büyük ölçüde metafizikten doğduğu inancını kabul etmektedir. Popper'ın metafiziği sanki bir ön bilimmiş gibi gösterme çabasının sonucu olarak onun pozisyonu metafiziğe bir anlam kazandırma projesi olarak değerlendirilebilir.

Popper'ın mantıkçı pozitivistliğe yönelik en temel eleştirisi Hume'un tümevarım probleminden kaynaklanmaktadır. Bilgilerimizin tümevarımsal akıl yürütmeye dayandığı, fenomenlerin tekrarlanan hareketlerinden gözlemlenmemiş örnek sonuçlara varıldığı düşünülmüştü. Örneğin güneşin yarın doğacağı, suyun akış yönünün aşağıya doğru olması gibi. Bu durum Hume'u radikal şüphecilığe sürüklemiş o, doğa yasalarının bile gerekçelendirilmiş bilgi konumuna ulaşamayacağı sonucuna varmıştır. Tümevarımın mantıksal olarak geçersizliğini savunmuş ve tümevarımsal akıl yürütmelerde psikolojik faktörlerin zorlayıcı sebep olduğunu düşünmüştür. Başka bir ifade ile geçmişteki deneyimlerimizin psikolojik olarak gelecekte de devam edeceği düşünülmüştü. Popper, Hume'un tümevarımın temelini geçmişteki deneyimlerimizin gelecekte de devam edeceği düşüncesini haklı bulmuş ve teorilerin sürekli tekrarlanması onların doğrulanabilmesinin bir göstergesi olamayacağını söylemiştir. O da tıpkı Hume gibi tümevarımın mantıksal olarak geçerli olamayacağını öne sürdükleri ile açıklama çabasıdadır. Popper'a göre sınır belirleme kriterine yönelik ilk ve en belirleyici adımı Hume'un tümevarımın mantıksal olarak temellendirilemeyeceğine dair iddialarıdır. Bu problemi gören Popper, ortaya koyduklarıyla tümevarım problemini çözdüğüne inanmaktadır.

Popper her fırsatta Hume’a atıfta bulunarak onun tümevarım eleştirisinden faydalanmıştır. Ancak arada birtakım farklar vardır. Popper, doğada algılanan düzenliliklere dair rasyonel bir inanca sahip olursa bile bu düzenliliklerin genişletilemeyeceğini iddia etmektedir. Oysaki Hume’un böyle bir iddiası yoktur. Hume, doğadaki düzenliliklerin hiçbir şekilde gözlemlenemeyeceğine inanmaktadır. O, düzenlilikler arasındaki bağlantıları büyük ölçüde psikolojik gerekçelerle açıklamaktadır. Popper her ne kadar tümevarım eleştirisi konusunda Hume ile hemfikir olsa da bunu psikolojik gerekçelerle açıklama konusunda Hume ile aynı fikirde değildir. Ancak her ikisi de gözlemlerden teoriye geçmenin imkansızlığını savunmaktadır.

Popper’a göre tümevarım ilkel bir sınır belirleme problemidir. Demarcation probleminin çözümü için doğru bir yöntem ihtiyacı vardır. Popper’a göre bu yöntem mantıkçı pozitivistlerin öne sürdükleri gibi tümevarım yöntemi olamaz. Bunun en önemli sebeplerinden biri tümevarım yönteminin simetrisinin destekleyici kanıtlar sunamaması ya da yanlış anlaşılmasıdır. Düzenliliğe olan ihtiyaç sebebiyle insanlar beklentilerine daha sıkı sarılmış ve bu durum insanları mutsuzluğun ve umutsuzluğun eşiğine getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak insanlar dogmatik bir şekilde tümevarıma sığınmışlardır.

Klasik bilim anlayışının yöntemi tümevarım üzerine kuruludur. Popper’a göre tümevarıma güçlü destekler aramak yerine onun üstesinden gelmeye çalışmak daha isabetli bir karar olacaktır. Bir tümevarımcıyı tümevarımsal akıl yürütmelerde bulunmaya iten en önemli güç düzenlilik beklentisidir. Bu düzenlilik beklentisi doğa kanunlarını keşfetmeye götürürken aynı zamanda evrensel yasaların varlığı kabul edilmiş olur. Evrensel yasaların mevcudiyeti ve muhtevası Popper’ın felsefesi için bir problem teşkil etmektedir. Ona göre empirik evrensel önermelerin mevcudiyeti ile ilgili tartışma yapmak beyhude bir çabadır. Ona göre bilgi edinmek demek sözü edilen evrensel yasaların mevcudiyetine bakmadan bu yasaları araştırmak ve onları sistematik olarak test etmektir. Bunun ötesine geçmek Popper’a göre bizi sonsuz geri gitmelere götürecektir. Dahası bu çaba paradokslarla mücadele etmek anlamına da gelmektedir. Ayer, Popper’ın sözünü ettiği “sonsuz gerileme” söylemini haklı bulmayarak empirik bilgilere yönelik iddiaların dayanması gereken sağlam temeller olması gerektiğini düşünmüştür. Popper ise Ayer’in bu itirazına itiraz ederek temel ifadelerin gözlemle

gerekçelendirilemeyeceği iddiasında bulunur. Ayer’e göre bu sonsuz geri gitmeleri durdurmanın tek yolu daha fazla test yapmadan temel ifadeleri kabul etmekten geçmektedir. Popper ise bu temel ifadelerin keyfi ve geleneksel bir hal alabileceği endişesiyle onları kabul etmemektedir. Dahası Popper, tümevarımı ve tümevarımsal prosedürleri toptan reddederek onların varlığının birer efsane olduğunu iddia etmiştir.

Popper’a göre Ayer’in iddialarındaki en problemli bölüm onun “temel ifadeler kümesi” olarak adlandırdığı bölümdür. Popper bu ifadeyi belirsiz bularak empirik önermelerin tanınmasının genel bir kriteri olmadığı yönünde ısrarcıdır. Dahası empirik önermelerin doğruluğu empirik bir süreç değildir. Bu nedenle Popper’a göre Ayer’in argümanları geçerli değildir.

Popper’a göre tümevarımın temel dayanaklarından birisi geçmişte sürekli tekrarlanan olayların gelecekte de aynısı olacağına dair bir inançtır. Popper bu inanca karşı çıkar. Diğer taraftan çok sayıdaki gözlem de bir kuramın doğru olduğu sonucuna ulaştırmaz. Çünkü bir kuramı yanlışlayan bir tane örnek bir o kuramın toptan yanlışlanmasına yetecektir. Dolayısıyla Popper’a göre tümevarımın geçerliliği yoktur, ona sadece inanılabilir. Ona göre tümevarım yöntemi Ayer’in iddia ettiği gibi bilim olan ile olmayan arasında bir sınır çizme kriteri olarak düşünülemez. Popper, tümevarım yönteminin aşılmaz zorlukları olduğunu ve tümevarımsal çıkarımların bir yere kadar “geçerli”, “güvenli”, “olası” şeklinde düşünülerek hafifletilemeyeceğini düşünmektedir.

Popper yeni bir sınır çizme kriteri getirerek probleme yeni bir ışık getirme amacındadır. O, bilimsel kuramların tümevarım yöntemiyle doğrulanmasının mümkün olamayacağından hareket ederek yeni bir yöntem teklif eder. Bu yöntem eleştirel yöntemdir. Bu yöntemle göre bilim sınama-yanılma, çürütme-yanlışlama durumuna göre ilerleme kaydeder.

Popper’ın bilimsel araştırmalarının temelinde deneme-yanılma-eleştirme vardır. Buna göre kuramlar eleştirel olarak gözden geçirilir ve çürütülür. Rasyonel eleştiriye dayalı bu yöntem bilime hiç bitmeyen bir dinamizm katmaktadır. Bu nedenle bilimsel süreç hiçbir zaman tamamlanmadan sürekli devam eder.

Popper'ın felsefesinin özünü eleştirel akılcılık oluşturmaktadır. Bu açıklamaya göre felsefe, hataları iyileştirme adımı olarak görülebilir. Vurgulamak istediği nokta tahminde bulunma ve kontrol etme şeklidir. Ona göre bilgi, geçici çözümler yoluyla gelişen varsayım ve çürütmelerden meydana gelmektedir. Eleştirel akılcılığın argümanları daha önce tahmin edilen varsayımları geçersiz kılma görevini üstlenir.

Popper hem doğa bilimlerine hem de sosyal bilimlerde aynı yöntemin geçerli olduğuna işaret ederek öncelikle sorunların tanımlanması ve sonra da çözüm önerilerinin sunulması gerektiği iddiasındadır. Eleştirel tartışma yöntemi bütün bilimleri kapsayan bir yöntem olarak benimsenmelidir.

Popper'ın felsefesinin temeli, rasyonalitenin içinde eleştiri yattığı fikridir. Onun öğretileri genellikle eleştirelilik üzerine kuruludur. Benzer yöntemle onun açıklamalarını eleştirel olarak değerlendirmemek Popper'a haksızlık olur. Popper, birikimci ve ilerlemeci bilim anlayışını eleştirerek, bilimsel bilgilerin doğruların birikmesiyle değil, yanlışların ayıklanmasıyla sürdürülebileceğini savunmuştur.

Geleneksel bilim görüşüne göre bilim insanları gözlemlerden genel doğa yasalarını tahmin ederek onları harmanlayıp bir sistematik hale getirerek başlayan tümevarımsal bir süreçtir. Temel amaç, doğa yasalarına uygun bir şekilde dünyayı ve geleceği açıklamaktır. Dolayısıyla geleneksel anlamda bilim, saf gözlemle başlayıp gözlemler sonucu toplanan verilerden genelleştirilebilir yasalar çıkarmaktır. Bilimsel teoriler de bu empirik yasalar aracılığıyla toplanan verilerden oluşur. Bunların doğrulayıcı bir niteliği vardır. Bu teoriler ne kadar çok şey açıklayabilirse o oranda evrensel uygulanabilirliği vardır. Galileo, Kopernik, Kepler, Newton'un çalışmaları buna örnek verilebilir. Doğrulanabilir bilgi, bilimsel bilginin bir özelliği olarak görülmüştür. Bilim olan ile olmayan arasındaki en önemli kriter olarak doğrulanabilirlik kriteri kabul edilmiştir. Fakat Popper, bu geleneksel bilim görüşünün temelde hatalı olduğunu iddia etmiştir.

Popper'ın bilim anlayışı, geleneksel bilim anlayışından farklı olarak, sıra dışı olması ile çekici bulunmuştur. Ona göre tüm bilimsel bilgi varsayımlardan ibarettir. Teoriler doğrulanamaz, ancak yanlışlanabilir. Genel olarak bakıldığında zaman Popper'ın bilim anlayışı, bilimin temel problemlerini çözme konusunda başarılı olamamıştır.

Popper’ın bilim anlayışı pek çok bilim insanı arasında popüler olsa da pek çok bilim felsefecisi onun iddia ettiklerinin ciddi oranda kusurlu olduğunu düşünmüştür. Bazıları ise onu bir şüpheli olarak yorumlamıştır. Bunun yanı sıra pek çok filozof ise onun öğretilerini incelemiş ve yetersiz bulmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden biri tümevarım problemine yönelik çözüm önerilerinin reddedilmiş ya da pek bir karşılık bulmamış olmasıdır.

Bilim olanla olmayanı ayırma çabası olan sınır çizme (*demarcation*) problemi pek çok bilim insanı ve felsefeciyi ilgilendiren ve hâlâ da tam olarak çözölememiş olan bir problem olarak durmaktadır. Özelde Ayer’i ve genelde Viyana Çevresi düşünürlerini eleştiren Popper’ın yanlışlanabilirlik ilkesi de sözü edilen problemi çözebilecek nitelikte değildir.

Popper’ın başarılı olamamasındaki bir başka husus onun bilim anlayışında “bilimin nesnelliği” ciddi anlamda sorunlu olarak görölen bir noktadır. Öne sürdüklerinden çıkarılan sonuca göre bunu ciddi anlamda tehlikeye atmış gibi görünmektedir.

Popper’ın ortaya koyduklarından çıkan sonuca göre bilginin belirsiz ve görelî yapısı gereği bilginin nesnel bir karakter sergileyemeyeceği yorumu yapılabilir. Aydınlanma Dönemi’nin sonlarında Kant ile başladığı yaygın olarak kabul edilen sınır belirleme kriterine göre evrensel bilgi talebi mevcuttu. Oysaki Poppercı sınır belirleme kriterine göre bu evrensel bilgi talebi rafa kaldırılmış gibi görünmektedir.

Popper’ın iddialarının kökeninde sürekli olarak hatalardan kaçınılması yönünde bir vurgu vardır. Ancak hatalardan kaçınarak ya da onların üstüne gidilerek nereye ve nasıl varılacağına dair bir yönlendirmesi yoktur. Çünkü tüm yöntemi varsayım üzerine kuruludur. Varılacak bir durak ya da ulaşılacak bir hedefin olmaması Popper’ın iddialarının altını oyan önemli sebeplerden biridir.

Popper’a göre bilim, değişmezliğini sürdüren bir dizge şeklinde düşünölemez. Ona göre bilimin görevi, yeni kuramlar tasarlayarak, onları eskileriyle sınamaktır; yanlışlamaya çalışmaktır; en iyi şekilde test etmektir. Fakat en iyi şekilde test edilen durumun ne olduğuna ya da bu duruma nasıl ve ne zaman varılacağına dair somut bir

şey söylemez. Rasyonel tahmin açıklamaları için en iyi test edilmiş teorinin tercih edilmesi gerektiği savunması yeterince savunulabilir bir açıklama gibi görünmemektedir.

Popper'ın yanlışlamacı sınırlandırma kriterinin katı bir şekilde uygulanmasının sonucu olarak bilimsel olduğu varsayılan her türlü pratiğin dışlanması gerekir. Bu duruma göre Popper'ın sözünü ettiği tarzda “bilimin” gerçek doğasının anlamak ve açıklamak mümkün görünmemektedir.

Bilimin rasyonalitesi ortak bir çerçevenin kabulünü gerektirmektedir. Rasyonel tartışma ancak ortak bir dil, ortak varsayımlar ve temeller üzerine inşa edilirse mümkün olabilir. Popper bu düşünceyi eleştirerek bilim anlayışını rölativizm yönünde yozlaştırmıştır. Popper'ın bilim adına belirlediği hedefi ve tümevarımcılığı benimsemeyen metodolojisi düşünüldüğünde, bilimi rasyonel bir faaliyet olarak düşünüp değerlendirdiği söylenemez.

Popper'a göre bilimin sağlam bir temeli yoktur. Çünkü bilimin empirik temeli mutlak değildir. Ona göre bilim, her teorinin yorulmadan tekrar tekrar incelendiği muhteşem bir serüvendir. Bilim, ucu bucağı olmayan ve sürekli derinlemesine araştırılan bir yapıdadır. Popper'ın bilim anlayışı temelciliği reddeden, bilimi tündengelimli bir girişim olarak izah edilebilir.

Popper'ın tümevarım eleştirisini, dünyanın temelden inşa edilebileceği ilk veya nihai unsurları reddeden ve bu tür anlayışları “mit” olarak görüp reddeden bir yaklaşımın sonucu olarak görmek mümkündür. Tümevarım eleştirisi aynı zamanda nihai bilgi kaynaklarını ve kesinlik arayışlarını reddeden bir yaklaşımla ilişkilendirilmektedir.

Popper'ın bıraktığı en önemli miras, kendimiz ve dünya hakkında neyi bilip neyi bilemeyeceğimizi sağlayan bir yöntem sunmasıdır. O, hangi ideolojinin en iyi olduğunun ya da insanlık için neyin en iyi olduğunun kesin bir şekilde dile getirilmesinin doğru bir yaklaşım olmadığını düşünmüştür. Bu anlayışı dile getiren formülleri her zaman reddetmiştir.

Kesin bir doğrulamanın olmadığını artık bildiğimize göre Popper’a göre bu durumda yapılması gereken en önemli şey nihai bilgi kaynakları düşüncesini terk etmektir. Tüm bilginin insana ait olmasından yola çıkarak gerçek el yordamıyla aranmalıdır. Buradan yola çıkarak Popper “kesinlik” arayışları çağının artık sona erdiğini vurgulamak istemektedir. Popper, “kesinlik” iddiasından vazgeçse de “hakikat” iddiasından vazgeçmez. Ona göre hakikat, anlaşılması zor olan düzenleyici ve kullanışlı bir ilkedir. Hakikate ulaşamaz, ancak yaklaşılabılır.

Bilim olan ile olmayanın birbirinden ayrılması ve bilimsel yöntemin tartışmalı doğası düşünüldüğünde, bu durum bilimin heterojen bir yapıda olmasının doğal bir sonucu olarak düşünülebilir. Popper’ın amacı sadece bir bilim felsefesi geliştirmekten ziyade dünyaya dair gelişen bilginin gelişme sürecine katkıda bulunabilmektir. Hem insan düşüncesinin hem de bilimsel düşüncenin temel portresini çıkartarak bilime yeni bir soluk getirmeye çalışmıştır.

Popper, ifadelerin gözlemle doğrulanabileceğine ve pozitivist anlamda yeniden inşa edilebileceğine karşı çıkmaktadır. Onun sınır belirleme problemine getirdiği çözüm, evrensel önermelerin mantıksal olarak hiçbir zaman doğrulanamayacağı şeklindedir.

Popper’ın kendi öğretileri ile Darwinizm arasında uzun ve çelişkili bir ilişki vardır. Çocukluğundan beri Darwin’e hayranlığını belirterek Darwinci teoriyi yaşamın gelişimini en iyi açıklayan teori olarak görmüştür. Kendi yönteminin Darwin’in evrim teorisine benzediğini vurgulamıştır. Ancak diğer taraftan Darwinci teorinin test edilebilir teori olmadığı gerekçesiyle onun bir metafizik araştırma programı olduğunu ileri sürmüştür. Buradan şu sonuca varılabilir: Bilimsel bilginin büyümesine yönelik Popper’ın kendi yöntemi ile bir yakınlık kurduğu Darwin’in evrim teorisi arasında tutarsız bir ilişki vardır.

Popper’ın mantıkçı pozitivistliğe yönelttiği eleştiriler aracılığıyla post-pozitivist söylemler ortaya çıkmaya başlamış ve bilim felsefesinin analitik bir etkinlik olduğu varsayımından uzaklaşmaya başlanmıştır. Bu durum, bilimi anlama ve anlamlandırma çabalarının farklılaşmasına imkân vermiştir.

Popper, özellikle bilim hakkında öne sürdüğü fikirlerle hem bilim tarihini hem de bilim felsefesini ciddi oranda etkilemiş önemli filozoflardan biridir. Onun çalışmaları yirminci yüzyılda pek çok düşünüre ilham verici nitelikte olmuştur. O, mantıkçı pozitivizm ile günümüzün en yaygın olarak kabul edilen bilim anlayışının temsilcisi olan Thomas Kuhn (1922-1996) arasında bir geçiş figürü olarak değerlendirilebilir. Popper'dan etkilenen ve bir süre onun öğrencisi olan Avusturyalı bilim felsefecisi olan Feyerabend (1924-1994) ise zamanla bir Popper eleştirmeni olmuş ve onun ciddi rakiplerinden biri haline gelmiştir. Benzer şekilde Lakatos'un da fikirlerinin zemininin oluşmasında da Popper baş aktörlerden biridir. Lakatos'un çalışmalarının T. Kuhn ve K. Popper'ın bir sentezini oluşturma çabası bile Popper'ın önemini gözler önüne sermektedir.

Dünyada pozitivizme sırt çevirme çabalarına paralel olarak ülkemizde de 1980'li yıllardan itibaren pozitivizme sırt dönme eğilimi ağırlık göstererek adeta bir moda haline dönüşmüştür. Bu eğilimde Thomas Kuhn ve Paul Karl Feyerabend'in çok önemli payı olmuştur. Bu kişilerin ve bu eğilimin moda olması vesilesiyle post-pozitivist söylemler ön plana çıkmaya başlayarak bilime karşı bir antipati hissedilmeye başlanmış, bu söylem ve fikirler prim yapar hale gelmiş, felsefe ile bilim arasındaki ilişki minimum seviyelere indirilmiştir. Bu durumu uzun yıllar önce sezen önemli kişilerden biri ülkemizde bilim tarihinin kurucusu olarak sayılabilecek Aydın Sayılı'dır. Kendisi George Sarton'ın yönetiminde bilim tarihi alanında dünyada ilk doktora eğitimi yapan kişidir. Sayılı, daha 1940'lı yıllarda, gelecekte doğabilecek tehlikelere karşı insanlara uyarı mahiyetinde bir eser kaleme almıştır. Bu eseri, insanlara bilimin doğasını, gelişimini, bilimsel zihniyeti ve hayatta bilimin en önemli rehber olduğunu anlatan ve bunu örneklediren ve geleceğin insanlarına da örnek teşkil edebilecek bir eserdir. *Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir* adlı eseriyle hem kendi devrine hem de gelecek nesillere hitap etmiştir. Sanki dünyada ve ülkesinde olabilecekleri on yıllar öncesinden görebilmiş bir kişi olarak Sayılı, bu kitabında, eski bir dilde de olsa, insanlara uyarılarda bulunmayı, eleştiriler yapmayı ve tavsiyelerde bulunmayı eksik etmemiştir.

Popper, pozitivizmin deney ve gözlemden yola çıkarak tümevarıma ulaşan bilim tasavvuruna itiraz ederek, bilimin tümdengelsel yöntemle kuramdan deney ve gözleme indirgenebileceğini iddia ederek, klasik bilim tasarımını tam tersi şekilde

tasavvur etmiştir. Oysaki genel olarak kabul gören anlayışa göre bilim, daha az evrensel olandan daha evrensel olana doğru bir geçiş şeklinde olduğudur.

Bilimin kat ettiği yol, teolojik aşamadan pozitif aşamaya evrildiği yoldur. Bu yol bizi bilim tarihine götürmektedir. Bu bağlamda bilim tarihi yazımı ilerleyen, evrilen tarih anlayışı içinde ortaya çıkmıştır. Bilimi anlama ve açıklama çabası olan bilim tarihi disiplini, tarihin yöntemlerini kendine has üslubu ve şartları temelinde bunu kendi araştırma alanına uygular. Geniş bir bakış açısıyla bilimin gelişimsel tarihini “ilerleme tarihi” ile bütünleştirerek bir tarih yazımı gerçekleştirilmiş olur. Bu yazımda bilimsel çalışmaların çıktıları ve bunların tarihsel ilişkileri ortaya çıkartılmaya çalışılır. Bu işlem boyunca bilimin nesnelliği esas alınır. Bütün bunlar bilim tarihinin pozitivist bir bakış açısını benimsediğinin bir göstergesidir. Sözü edilen bakış açısı, Popper’ın benimsediği bir bakış açısı değildir. Bilimsel ilerleme fikri ve yöntemi ile bilim tarihinin çalışmaları ve yöntemi Popper’ın fikirlerini doğrulamamaktadır. Buradan bilim tarihi disiplininin Popper’ın fikirlerini öldürdüğü yorumu yapılabilir.

Günümüz bilimi Poppercı deyişle hala Baconcı tümevarım mitinin derin etkisi altındadır. Bu durumu çözebilecek en önemli iki anahtar felsefe ve bilim tarihidir. Ancak dünyada bilim tarihi disiplininin akademik kurucusu olarak tanınan George Sarton’ın ortaya koydukları Popper’ın bilim tarihi üzerine söyledikleri ile aynı çizgide değildir. Sarton’ın bilim tarihinin ne olduğuna dair yaptığı açıklamalara bakıldığında pozitivist bilimin bilim tarihinde ön planda olduğu görülecektir. Dolayısıyla Sarton’ın sözünü ettiği bilim tarihi disiplini Poppercı anlayışa yakın olmaktan ziyade mantıkçı pozitivistlere ve Ayer’in bilim tasarımına oldukça yakındır. Buradan çıkan sonuca göre bilim tarihinin pozitivist bilim projesinin bir ürünü ya da sonucu olduğu görülecektir. Dahası Sarton’ın bilim tarihi, Viyana Çevresi’nin yumuşatılmış ya da esnetilmiş nitelikte bir çeşit devamı ya da modifikasyonu olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- AGAZZI Evandro, “Varieties of Meaning and Truth”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, pp. 57-82.
- AKARSU Bedia, *Çağdaş Felsefe (Kant’tan Günümüze Felsefe Akımları)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1994.
- AKEHURST Thomas L., “Ayer and the Existentialists”, *Intellectual History Review*, 23:2, 2013, pp. 243-257.
- AKINCI Semiha, “Popper’s Conventionalism”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, pp. 28-49.
- AKRAMI Musa, “The Difficulties with Popper’s Nontraditional Conception of Metaphysics”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, pp. 397-416.
- ALDEMİR Ulaş Bager, “Sonsöz: Mantıksal Pozitivizmi Aşmak”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 93-107.
- ALTUĞ Taylan, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, 2. Baskı, Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2006.
- ANLI Ömer Faik, “Pozitivist Bilim Tarihi Disiplinine ve Popperci Bilim Tarihinin Olanaklılığına Dair Epistemolojik Bir İnceleme”, *Dört Öge*, Yıl 4, Sayı 8, 2015, ss. 111-140.
- ANLI Ömer Faik, *Bilim Savaşları (Modern Bilim İmgesinin Dönüşümü)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.

- AYER A. J., "A Critique of Ethics", *Ethical Theory An Anthology*, ed. Russ Shafer-Landau, Second Edition, Chichester: Wiley-Blackwell, 2013, pp. 16-21.
- AYER A. J., "Cogito, Ergo Sum", *Analysis*, Vol. 14, No:2, Oxford: Oxford University on behalf of the Analysis Committee, 1953, p. 27-31.
- AYER A. J., "Conversation With A. J. Ayer", *Modern British Philosophy*, Interview: Byran Magee, New York: St. Martin's Press, 1971, pp. 48-65.
- AYER A. J., "Demonstration of the Impossibility of Metaphysics", *Mind*, Vol. 43, No. 171, Oxford: Oxford University Press on behalf of the Mind Association, 1934, pp. 335-345.
- AYER A. J., "Editor's Introduction", *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, New York: The Free Press, 1959, pp. 3-28.
- AYER A. J., "My Mental Development Still More Of My Life", *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, pp. 3-53.
- AYER A. J., "Philosophy and Language", *The Concept of a Person and other essays*, New York: The Macmillan Press, 1963, pp. 1-35.
- AYER A. J., "Symposium: What Can Logic Do for Philosophy?" *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, Vol. 22, 1948, ss. 141-178.
- AYER A. J., "The Criterion of Truth", *Analysis*, Vol. 3, No:1 / 2, Oxford: Oxford University Press, 1935, pp. 28-32.
- AYER A. J., "The Genesis of Metaphysics", *Analysis*, Vol. 1, No: 4, Oxford: Oxford University Press, 1934, pp. 55-58.
- AYER A. J., "The Principle of Verifiability", *Mind*, Vol. 45, No: 178, Oxford: Oxford University Press, 1936, pp. 199-203.

- AYER A. J., “Truth, Verification and Verisimilitude”, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, pp. 684-692.
- AYER A. J., “Verification and Experience”, *Proceeding of the Aritotelian Society*, New Series, Vol. 37, Oxford: Oxford University Press, 1936-1937, pp. 137-156.
- AYER A. J., “Viyana Çevresi”, *Felsefede Devrim (Analitik Felsefenin Doğuşu)*, çev. Ebubekir Demir, ed. Alfred Jules Ayer, Ankara: Fol Yayınevi, 2021, ss. 69-82.
- AYER A. J., *Language, Truth and Logic*, London: Penguin Books, 1990.
- AYER A. J., *Metaphysics and Common Sense*, Freeman, California: Cooper & Company, 1970.
- AYER A. J., *Philosophy in the Twentieth Century*, New York: Vintage Books, 1984.
- AYER A. J., *The Central Questions of Philosophy*, Penguin Books, 1973.
- AYER A. J., *The Meaning of Life*, New York: Macmillan Publishing, 1990.
- AYER A. J., *The Problem of Knowledge*, London: Penguin Books, 1956.
- AYER A. J., *Wittgenstein*, Chicago: University of Chicago Press, 1986.
- AYER Alfred Jules, “Viyana Çevresi”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 101-124.
- AYER Alfred Jules, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- CAMPBELL Donald T., “Evolutionary Epistemology”, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, pp. 413-463.
- CARNAP R., “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, çev. Ercan Salgar, *Dört Öge*, Sayı 6, 2014, ss. 165-182.

- CARNAP Rudolf, “Bilim ve Felsefe”, *Bilim Felsefesi* içinde, çev. Cemal Yıldırım, 12. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008, ss. 162-167.
- CARNAP Rudolf, “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, ss. 171-196.
- CARNAP Rudolf, “Felsefe ve Mantıksal Sentaks”, çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, ss. 223-236.
- CARNAP Rudolf, “Mantıksal Dil Çözümlemesi Karşısında Metafiziğin Yenilgisi”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkipçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 67-92.
- CARNAP Rudolf, “Mantıksal Sentaks Nedir?”, çev. Ercan Salgar, *Rudolf Carnap* içinde, Antalya: Otorite Kitap, 2016, ss. 211-222.
- CARNAP Rudolf, “Metafiziği Dilin Mantıksal Analiziyle Aşma”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 134-162.
- CATTON Philip, “Constructive Criticism”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, pp. 50-77.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.
- CHALMERS Alan F., *Bilim Dedikleri*, çev. Hüsamettin Arslan, 4. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2021.
- COMTE Auguste, *Pozitif Felsefeye Giriş*, çev. Süleyman Sarı, Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- CORVI Roberta, *An Introduction To the Thought of Karl Popper*, translated: Patrick Camiller, London and New York: Routledge, 1997.
- COTTINGHAM John, *Akılcılık*, çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.

- ÇÜÇEN A. Kadir, *Bilim Felsefesine Giriş*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2012.
- DEMİR Ömer, *Bilim Felsefesi*, 6. Baskı, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2018.
- DURSUN Yücel, *Felsefe ve Matematikte Analitik/Sentetik Ayrımı*, Ankara: Elips Kitap, 2004.
- DÜNDAR Aysun, *Karl Popper'in Bilim Anlayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- EAMES Elizabeth R., "A. J. Ayer's Philosophical Method", *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, pp. 157-174.
- FRANK Philipp, *Bilim Felsefesi*, çev. Dilek Kadioğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- GARCIA Carlos E., *Popper's Theory of Science (An Apologia)*, London & New York: Continuum International Publishing, 2006.
- GATTEI Stefano, *Karl Popper's Philosophy Science (Rationality Without Foundations)*, New York & London: Routledge, 2009.
- GIDDENS Anthony, *Sosyoloji*, çev. H. Özel, Abdülkadir Sönmez vd., yayıma Hazırlayan: Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- GJERTSEN Derek, *Bilim ve Felsefe*, çev. Feride Kurtulmuş, İstanbul: Say Yayınları, 2000.
- GONZALES Wenceslao J., "The Many Faces On Popper's Methodological Approach To Prediction", *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, pp. 78-98.
- GORTON William A., *Karl Popper and Social Sciences*, New York: State University of New York Press, 2006.
- GÜZEL Cemal, *Sağduyu Filozofu: Popper*, İkinci Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.

- HACOHEN Malachi H., “Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 59, No. 4, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1998, pp. 711-734.
- HAHN Hans, “Gereksiz Entiteler; Ockhamlı Usturası”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 163-180.
- HAHN Hans-Otto Neurath-Rudolf Carnap, “Bilimsel Dünya Anlayışı. Viyana Çevresi”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkipçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 27-56.
- HAHN, Neurath, Carnap, “Dünyanın Bilimle Kavranması: Viyana Çevresi”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 79-100.
- HALLER Roudolp, “Wittgenstein Yeni Pozitivist miydi?”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, Ankara, 2021, ss. 274-288.
- HANSSON Sven Ove, “Defining Pseudoscience and Science”, *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)*, ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, pp. 61-77.
- HEIMSOETH Heinz, *Kant’ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.
- HIZIR Nusret, *Bilimin Işığında Felsefe*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007.
- HUME David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergün Baylan, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009.
- HUME David, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

- HUNG Tscha, “Ayer and the Vienna Circle”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, Edited By Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, pp. 279-300.
- ILODIGWE Damian, “Ayer’s Critique of Metaphysics”, *Ekpoma Review* 2, 2014, pp. 35-55.
- İYİ Sevgi, *Çağımızda Metafizik Sorunu*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1999.
- JARVIE Ian, “Popper’s Continuing Relevance”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, pp. 217-235.
- JOHANSSON Ingvar, “Anglosakson Bilim Felsefesi”, *Yazko Felsefe Yazıları*, 4, çev. Şahin Alpay, 1982, ss. 5-35.
- KABADAYI Talip, ““Bilim” Tasarımlarının Kısa Tarihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, Sayı 3, 2007, ss. 3-26.
- KANT Immanuel, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, Beşinci Baskı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2017.
- KANT Immanuel, *Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, 5. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015.
- KOYRE Alexandre, *Bilim Tarihi Yazıları 1*, çev. Kurtuluş Dinçer, 4. Basım, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2002.
- KRAFT Victor, “Popper and the Vienna Circle”, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book I, La Salle: Open Court Publishing, 1974, pp. 185-204.
- KRAFT Victor, *The Vienna Circle (The Origin of Neo-Positivism)*, translated: Arthur Pap, New York: Philosophical Library, 1953.

- KVASZ Ladislav and Eugen Zelenak, “A Problem for Popper’s Fallibilism”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Springer, 2009, pp. 71-80.
- LIPTON Peter, “Popper and Reliabilism”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 31-43.
- MACH Ernst, *Knowlodge and Error (Sketches on the Psychology of Enquiry)*, Boston: Reidel Publishing, 1976.
- MAGEE Bryan, “Mantıkçı Pozitivizm ve Kalıtı”, *Yeni Düşün Adamları*, A. J. Ayer ile söyleşi, çev. Aytaç Oksal-Buldam, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985, ss. 127-147.
- MAGEE Bryan, *Karl Popper’ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay, İkinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.
- MAXWELL Nicholas, *Karl Popper, Science and Enlightenment*, London: UCL Press, 2017.
- MISES Ludwig von, *The Ultimate Foundation of Economic Science (An Essay on Method)*, Princeton: Van Nostrand, 1962.
- MUSGRAVE Alan, “How Popper (might have) Solved The Problem Of Induction”, *Karl Popper (Critical Appraisals)*, ed. Philip Catton and Graham Macdonald, London and New York: Routledge, 2004, pp. 16-27.
- NARANIECKI Alexander, “Neo-Positivist or Neo-Kantian? Karl Popper and the Vienna Circle”, *Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press, Vol. 85, No. 334, 2010, pp. 511-530.
- NARSKI I. S., “Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Pozitivizm içinde*, çev. Olcay Geridönmez, Bilim ve Düşünce Kitap Dizisi 3, İkinci Basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013, ss. 25-118.

- NEWTON W. H.-Smith, “Popper, Science and Rationality”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 13-30.
- NICKLES Thomas, “The Problem of Demarcation (History and Future)”, *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)* ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, pp. 101-120.
- ÖZCAN Zeki, “Giriş: Viyana Çevresi; Kökenler, Karakteristikler”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 11-78.
- PARUSNÍKOVÁ Zuzana, “Ratio Negativa-The Poperian Challenge”, *Rethinking Popper*, ed. Zuzana Parusniková and Robert S. Cohen, Boston Studies in the Philosophy of Science, Volume 272, Boston: Springer, 2009, pp. 31-45.
- PARUSNÍKOVÁ Zuzana, *David Hume, Sceptic*, Springer, 2016.
- PARVIN Phil, *Karl Popper (Major Conservative and Libertarian Thinkers)*, ed. John Meadowcroft, Volume 14, New York & London: The Continuum International Publishing, 2010.
- PEARS D. F., “Russell ve Wittengenstein: Mantıksal Atomculuk”, *Felsefede Devrim (Analitik Felsefenin Doğuşu)*, çev. Ebubekir Demir, ed. Alfred Jules Ayer, Ankara: Fol Yayınevi, 2021, ss. 44-55.
- POPPER Karl R., “Batı Neye İnanıyor?”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, ss. 221-242.
- POPPER Karl R., “Bilgi ve Bilgisizlik Hakkında”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, ss. 43-56.
- POPPER Karl R., “Bilgi ve Gerçeğin Biçimlenmesi: Daha İyi bir Dünya Arayışı”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, ss. 13-42.

- POPPER Karl R., “Felsefe Bana Göre Nedir?”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, ss. 185-202.
- POPPER Karl R., “Özet Niteliğinde Bir Önsöz”, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, ss. 7-9.
- POPPER Karl R., “Reason or Revolution?”, *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv für Soziologie*, Cambridge University Press, Vol. 11, No. 2, 1970, pp. 252-262.
- POPPER Karl R., “Symposium: What Can Logic Do for Philosophy?”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, Vol. 22, 1948, pp. 141-178.
- POPPER Karl R., “The Pre-Socratics and the Rationalist Tradition”, *ETC: A Review of General Semantics*, Vol. 24, No. 2, Institute of General Semantics Published, 1967, pp. 149-172.
- POPPER Karl R., *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka-İbrahim Turan, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- POPPER Karl R., *Conjectures and Refutations (The Growth of Science Knowledge)*, Fifth edition, London and New York: Routledge, 1989.
- POPPER Karl R., *Hayat Problem Çözmektir*, çev. Ali Nalbant, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- POPPER Karl R., *Objective Knowledge (An Evolutionary Approach)*, Oxford: Clarendon Press, 1979.
- POPPER Karl Raimund, *In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years*, London: Routledge, 1995.
- POPPER Karl, “Karl Popper: “Replies to My Critics””, *The Philosophy of Karl Popper*, ed. Paul Arthur Schilpp, The Library of Living Philosophers, Volume XIV, Book II, La Salle: Open Court Publishing, 1974, pp. 959-1197.

- POPPER Karl, *Bitmeyen Arayış (Bir Entellektüelin Yaşam Öyküsü)*, çev. Mustafa Acar, İstanbul: Plato Film Yayınları, 2006.
- POPPER Karl, *Realism and the Aim of Science*, ed. W. W. Bartley, London and New York: Routledge, 1985.
- POPPER Karl, *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Routledge Press, 1992.
- POPPER Karl, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*, translated: Andreas Pickel, London and New York: Routledge, 2009.
- QUESADA C. Francisco Miro, “Ayer’s Philosophy of Logic and Mathematics”, *The Philosophy of A. J. Ayer*, edited by Lewis Edwin Hahn, The Library of Living Philosophers Volume XXI, Open Court, 1992, pp. 467-477.
- REICHENBACH Hans, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, çev. Cemal Yıldırım, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- ROUGIER M. Louis, “Aristoteles Mantiğından Kaynaklanan Sahte Problemler”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 289-295.
- RUSSELL Bertrand, *Ana Hatlarıyla Felsefe*, çev. Orhan Düz, İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- RUSSELL Bertrand, *Bilimsel Bakış*, çev. Funda Sezer, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- RUSSELL Bertrand, *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İkinci Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.
- RUSSELL Bertrand, *Felsefe Yapma Sanatı*, çev. Halil Kayıkçı, Ankara: İtalik Kitapları, 2014.
- RUSSELL Bertrand, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*, çev. Dilek Arlı Çil, Kurtul Gülenç v.d., İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

- SALGAR Ercan, “Bilimsel İlerleme Nedir?”, *Felsefe Dünyası*, Sayı 62, 2015, ss. 233-257.
- SALGAR Ercan, *Rudolf Carnap*, Antalya: Otorite Kitap, 2016.
- SARTON George, “Introduction to the History and Philosophy of Science (Preliminary Note), *Isis*, Vol. 4, No. 1, 1921, pp. 23-31.
- SARTON George, “The History of Science”, *The Monist*, Vol. 26, No. 3, 1916, pp. 321-365.
- SARTON George, “The New Humanism”, *Isis*, Vol. 6, No 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1924, pp. 9- 42.
- SARTON George, “The Teaching of the History of Science”, *The Scientific Monthly*, Vol .7, No. 3, 1918, pp. 193-211.
- SARTON George, *Bilim Tarihi Araştırmalarında Yöntem*, çev. Melek Dosay Gökdoğan, Remzi Demir, Yavuz Unat, Sercan Palavan, 2. Baskı, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2020.
- SAYGILI Serdar, “Gerçekçiliğin Duyumsal İnşası Sürecinde Metafiziksel Olabilirliğin Radikal Reddi Meselesi ve Ernst Mach”, *Temaşa*, Sayı 9, 2018, ss. 88-108.
- SAYGILI Serdar, “Pozitivizmden Yeni Pozitivizme Geçiş Sürecinde Bilimsel Dünya Görüşünün Öncü Filozofu, Ernst Mach ve Felsefesi”, *Felsefe Dünyası*, sayı 66, Ankara, 2017, ss. 184-206.
- SCHERMER Michael, “Science and Pseudoscience (The Difference in Practice and the Difference It Makes)”, *Philosophy of Pseudoscience (Reconsidering the Demarcation Problem)*, ed. Massima Pigliucci and Maarten Boudry, Chicago: The University of Chicago Press, 2013, pp. 203-223.
- SCHLICK Moritz, “Felsefenin Dönümü”, *Viyana Çevresi (Program Yazıları)*, çev. Hasancan Taylan Erkıpçak, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 57-66.

- SCHLICK Moritz, “Viyana Okulu ve Geleneksel Felsefe”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 125-133.
- SCHLICK Moritz, “Yaşanmış, Bilgi, Metafizik”, *Viyana Çevresi (Schlick, Carnap, Neurath, Hahn)*, çev. Ziya Özcan, Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2021, ss. 181-196.
- SKIRBEKK G. – N. Gilje, *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş – Şule Mutlu, 3. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.
- SMITHURST Michael, “Popper and the Scepticisms of Evolutionary Epistemology, or, What Were Human Begins Made For?”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 207-223.
- STADLER Friedrich, *The Vieanna Circle (Studies in the Origins, Development, and Influence of Logical Empiricism)*, Volume 4, New York: Springer, 2015.
- STRAWSON P. F., “Professor Ayer’s “The Problem of Knowledge””, *Philosophy*, Vol. 32, No. 123, Cambridge: Cambridge University on behalf of Royal Institute of Philosophy, 1957, pp. 302-314.
- ŞİMŞEK Lütfü, *Sosyal Bilimler ve Felsefe*, 2. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.
- TİMUÇİN Afşar – Ali Timuçin, *Bilime Felsefeden Bakmak*, İstanbul: Bulut Yayınları, 2018.
- TUBOLY Adam Tamas, “Introduction: From Spying to Canonizing -Ayer and His Language, Truth and Logic”, *The Historical and Philosophical Significance of Ayer’s Language, Truth and Logic*, ed. Adam Tamas Tuboly, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021, pp. 1-37.
- UNAT Yavut, “Bilim Tarihi Disiplini ve Bilim Tarihine Farklı Yaklaşımlar”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 (Özel Sayı), 2021, ss. ÖS1-ÖS8.
- URAL Şafak, *Pozitivist Felsefe (Bilimde ve Felsefede Doğrulama)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

URAL Şafak, *Pozitivist Felsefe*, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2006.

VRAHIMIS Andreas, ““Was There a Sun Before Men Existed?": A. J Ayer and French Philosophy in the fifties", *Journal for the History of Analytical Philosophy*, Volume 1, Number 9, 2013, pp. 1-25.

WARBURTON Nigel, *Klasiklerle Felsefe*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, 3. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

WATKINS John, “Popper and Darwinism”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 191-206.

WITTGENSTEIN Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, 7. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

WORRALL John, “Revolution in Permanence: Popper on Theory-Change in Science”, *Karl Popper: Philosophy and Problems*, ed. Anthony O’Hear, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 75-102.

YILDIRIM Cemal, *Bilim Felsefesi*, On Dokuzuncu Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.

YILDIRIM Cemal, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Murat		SEL
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Dil	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2000	2003	Aliğa Lisesi
Lisans	2005	2009	Pamukkale Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012	2018	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doktora	2018	2024	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2019	2023	Bursa Uludağ Üniversitesi, Bilim Tarihi YÖK 100/2000 Proje Asistanlığı
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	YÖK 100/2000 Projesi (Bilim Tarihi) Bursa Uludağ Üniversitesi, Gemlik Asım Kocabıyık Meslek Yüksek Okulu, Fuat Sezgin Konferansı (Konuşmacı), Ekim 2019. Bursa Uludağ Üniversitesi, Orhangazi Yeniköy Asil Çelik Meslek Yüksek Okulu, Fuat Sezgin Konferansı (Konuşmacı), Ekim 2019.		
Yayınlar:	Makale: “Farabi’nin Faziletli Şehir Kavramının Değerlendirilmesi”, <i>Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i>, Sayı 25, Nisan 2023, ss. 429-436. https://doi.org/10.29029/busbed.1206724. Bildiri: “Machiavelli’nin Siyaset Felsefesinde Devlet, Hükümdar, Halk Arasındaki İlişkiye Bir Bakış”, <i>Atlas, International Congress On Social Sciences 5.</i>, ss. 132-141, Şubat 2020, Diyarbakır. Bildiri: “Felsefî Antropoloji ve Türkiye’de Felsefî Antropolojinin Uyanışı”, <i>Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi, Ege 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi</i>, ss. 52-59, Mart 2020, İzmir. ISBN: 978-605-80174-8-1.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			

Tarih:	19.01.2024
İmza:	Murat SEL
Adı-Soyadı:	